

**T.C.
FATİH ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

**MEHMED SAİD'İN GÜLISTÂN TERCÜMESİ
(GİRİŞ - İNCELEME - METİN - SÖZLÜK – TIPKI BASIM)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Mehmet GÜMÜŞKILIÇ**

**Hazırlayan
Dudu EMEKLİ**

İstanbul - 2010

ÖZET

Gülistan, İran'ın en büyük şair ve edebiyatçılarından biri olan Sâdî-i Şirâzî'nin yalnız Fars ve Doğu edebiyatında değil, bütün dünya edebiyatında tanınmış en ünlü eseridir.

Gülistan'ı tercüme edenlerden birisi de Mehmed Said adlı kişidir. 19. yüzyılın sonlarına doğru yapılan bu tercüme orijinal bir tercümedir. Eserin bir tarafı Farsça diğer tarafı ise Türkçedir. Eserde ahlak, kanaat, gençlik, ömür, ihtiyarlık gibi konular işlenmektedir.

Tezimizde Arap harfleriyle kaleme alınan *Gülistan Tercümesi* Latin alfabesine aktarılarak ayrıntılı bir şekilde incelenmiş ve yazıldığı dönemin dil özellikleri ortaya konulmuştur. Ayrıca eserde geçen ve günümüze göre yabancı olan kelimelerin eserdeki anlamı sözlük kısmında verilmiştir.

Tezimizin yalnız edebiyat sahasında değil, tarihî, dinî ve içtimaî sahalarda da bir başvuru kitabı olacağını düşünüyoruz. Çalışmamızın sonunda metnin Tıpkı Basımı da yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler : Gülistân, Mehmed Said, Tercüme, İran Edebiyatı

ABSTRACT

Gulistan is the most popular work of Sâdî-i Şîrâzî is the greatest poet of Persian that know along the Persian and orient world.

One of the translators of the *Gulistan* is Mehmet Said. The translation had done end of the 19th century is the original one. One side of work is Persian and the other side is Turkish. The topics of the work are moral, modesty, youth, life and senescence.

In this study, the original form of *Gulistan Translation* with Arabic letters has converted to latin alphabet detailedly and established the linguistic features of those times. And more, the meaning of unknown words of translation for today has written in the glossary part of the work.

We believe that this study will be a guidance book not only for literature also historical, religious and social arenas. The original form of texts has given end of the work.

Key words: Gulistân, Mehmed Said, translation, Persian Literature .

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
KISALTMALAR	v
ÖNSÖZ.....	vi
GİRİŞ.....	1
1. SÂ'DÎ-İ ŞİRÂZÎ'NİN HAYATI.....	1
2. EDEBÎ ŞAHSİYETİ VE ESERLERİ.....	3
3. GÜLİSTÂN.....	5
4. TÜRK EDEBİYATI'NDA GÜLİSTÂN TERCÜMELERİ.....	7
5. MEHMED SAİD'İN HAYATI.....	10
6. ESERLERİ.....	12
6.1 NÜZHETÜ'L-ERVÂH.....	12
6.2.MÜLİSTÂN.....	13
7. METNİN OLUŞTURULMASINDA GÖZETİLEN ESASLAR	18
I.BÖLÜM	
GRAMER İNCELEMESİ.....	19
1.1. SES BİLGİSİ	20
1.1.1. ÜNLÜLER.....	20
1.1.1.1. Ünlü Değişmeleri.....	20
1.1.1.2. Ünlü Uyumu.....	21
1.1.1.3. Ünlü Düşmesi.....	22
1.1.1.4. Ünlü Türemesi.....	22
1.1.2. ÜNSÜZLER	23
1.1.2.1. Ünsüz Değişmesi.....	23
1.1.2.2. Ünsüz Düşmesi.....	25
1.1.2.3. Sedalılaşıma.....	25
1.1.2.4. Tonlulaşıma.....	26
1.2. ŞEKİL BİLGİSİ.....	26
1.2.1.İSME GELEN ÇEKİM EKLERİ.....	26
1.2.1.1.Çokluk Eki.....	26
1.2.1.2.İyelik Ekleri.....	26
1.2.1.3.Hal Ekleri.....	28
1.2.1.3.1. İlgî hali(Genitive).....	28
1.2.1.3.2. Verme hali(Dative).....	28
1.2.1.3.3. Belirtme hali(Accusative).....	28
1.2.1.3.4. Bulunma hali(Locative).....	28
1.2.1.3.5. Ayrılma hali(Ablative).....	29
1.2.1.3.6. Eşitlik hali(Equative).....	29
1.2.1.3.7. Vasıta hali(İnstrumental).....	29
1.2.2. İSME GELEN YAPIM EKLERİ.....	29
1.2.2.1. İsimden İsim Yapma Ekleri.....	29

1.2.2.2. İsimden Fiil Yapma Ekleri.....	32
1.2.3. FİİLE GELEN ÇEKİM EKLERİ	32
1.2.3.1. Şahıs Ekleri.....	32
1.2.3.2.Haber Kipleri.....	33
1.2.3.2.1. Geniş zaman.....	33
1.2.3.2.2. Öğrenilen geçmiş zaman.....	34
1.2.3.2.3. Belirsiz geçmiş zaman.....	34
1.2.3.2.4. Gelecek zaman	34
1.2.3.2.5.Şimdiki zaman.....	34
1.2.3.3. Dilek Kipleri.....	35
1.2.3.3.1. Emir kipi.....	35
1.2.3.3.2. İstek kipi.....	35
1.2.3.3.3. Şart kipi.....	35
1.2.3.3.4. Gereklilik kipi.....	35
1.2.4. FİİLE GELEN YAPIM EKLERİ.....	35
1.2.4.1. Fiilden İsim Yapma Ekleri	36
1.2.4.2. Fiilden Fiil Yapma Ekleri.....	36
1.2.5. SORU EKİ	37
1.2.6. ZARF-FİİL EKLERİ	37

II. BÖLÜM

METİN.....	39
------------	----

III. BÖLÜM

SÖZLÜK.....	300
SONUÇ.....	334
KAYNAKLAR.....	335

IV. BÖLÜM

TIPKI BASIM	338
-------------------	-----

KISALTMALAR

- (a) : Arapça
a.g.e. : Adı Geçen Eser
Bk. : Bakınız
c. : Cilt
(f) : Farsça
İA. : İslâm Ansiklopedisi
Öl. : Ölümü
s. : Sayfa
TDK. : Türk Dil Kurumu
Yay. : Yayınları

ÖNSÖZ

Sâ'dî-i Şîrâzi, İnan edebiyatının en tanınmış simalarından biridir. Çok yönlü bir şair olan Sa'dî'nin sehl-i mümteni üslubu ile kaleme aldığı, nazım ve nesrin ahenkli birleşimiyle ortaya çıkan *Gülistân*, Sa'dî'ye en çok şöhret kazandırmıştır. Ölümünden yedi asır geçmesine rağmen etkisini hâlen sürdüren eser bu nedenle çok sayıda tercüme ve şerhe konu olmuştur.

Sâ'dî'nin diğer eserlerinden izler taşıyan, onu en iyi temsil eden *Gülistân* eserinin bir tercümesi de Mehmed Said'e aittir. Orijinal bir çalışma özelliği taşıyan bu eseri günümüze taşımayı amaçladık.

Çalışmamız Giriş ve dört bölümden oluşmaktadır. Girişte Sâ'dî-i Şîrâzi'nin hayatı, eserleri, yaşadığı dönemin özellikleri ve diğer *Gülistân* tercümeleri hakkında, daha sonra da Mehmed Said'in hayatı, edebi şahsiyeti ve eserleri hakkında bilgi vermeye çalıştık. Birinci bölümde ses bilgisi ve şekil bilgisi bakımından inceledik. Ses bilgisinde ünlü ve ünsüzler üzerinde gramer özellikleri incelenirken, şekil bilgisinde ise isim ve fiillere gelen yapım ve çekim ekleri örneklerini vermeye gayret ettik. İkinci bölümde metnin Latin harflerine çevirisi bulunmaktadır. Çeviriyi yaparken kelimeler günümüz Türkçesine yakın bir şekilde aktarılmıştır. Transkripsiyon işareti olarak Ayın, hemze ve uzunluk işareti kullanılmıştır. Üçüncü bölümde ise metinde geçen kelimeleri ihtiva eden sözlük verildi. Dördüncü bölümde ise eserin Tıpkı Basımı da ilave edilerek çalışmamıza son hali verildi.

Çalışmalarım sırasında hiçbir zaman desteğini esirgemeyen sevgili ailem başta olmak üzere; hep yanımda olan, bana olan inancı, güveni ve sabrından dolayı yolumda yürüyecek gücü keşfettiren değerli hocam Doç. Dr. Mehmet Gümüşkılıç'a teşekkürü bir borç bilirim.

Dudu EMEKLİ

İstanbul-2010

GİRİŞ

1. SA‘DÎ -İ ŞİRÂZÎ’NİN HAYATI

Sa‘dî-i Şîrâzî, İran edebiyatının en önemli simalarından biridir. Sanat ve fikir bakımından çok yönlü olan şairin doğum ve ölüm tarihi, yaşadığı yer hakkında çeşitli rivayetler bulunmaktadır.

Sa‘dî’nin asıl adı hakkındaki bilgiler değişiklik arz eder. İlk dönem kaynaklarında şairin ismi, *Gülistân* dibacesini şerh eden şarihlerden Lâmi‘i’nin “Sa‘dî musannifin mahlasıdır. Adı Muslihüddindir”¹ ve yine *Gülistan Dibâcesi* şârihlerinden Ruşdî’nin “Ve Sa‘dî musannifin (r.a.) mahlasıdır. Ve ism-i şerifleri Muslihüddindir. Ve muhtemel ki ismi Mustafa ve Muslihüddin lakabı ola Muhammede Muhiddin ve Ahmede Şemsüddin didükleri gibi. Sa‘dî yümn ü berekete mensûb dimekdür.”² ifadelerinden anlaşılacağı üzere Muslihüddin olarak dile getirilmiştir. Yapılan son araştırmalar neticesinde Sa‘dî’nin asıl ismi “Ebû Muhammed Müşerrefüddin (Şerefüddin) Muslih bin Abdullah bin Müşerref olarak tespit edilmiştir.”³

1213-1219 tarihleri arasında doğduğu kanaatine varılan yazarın doğum yeri Şiraz’dır. Küçük yaşta yetim kalan şair ilk eğitimine de burada başlamıştır.

Sa‘dî’nin mahlasını da Salgurlular döneminin hükümdarlarından olan Sa‘dî

¹ Hülya Canpolat, “*Sa‘dî’nin Gülistan Önsözüne Yapılan Türkçe Şerhlerin Karşılaştırılmalı İncelenmesi*”, Basılmamış Doktora Tezi, İzmir 2006, s. 3.

² Hülya Canpolat, a.g.e., s4.

³ Ozan Yılmaz, “*16. Yüzyıl Şârihlerinden Sûdî-i Bosnevi ve Şerh-i Gülistan’ı*”, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2008, s. 14.

bin Ebi Bekr bin Sa'd Zengi'den esinlenerek aldığı ifade edilir. Ülkede Moğol baskısının kendini hissettirmeye başladığı zaman bu baskıya dayanamayıp vatanından ayrılmıştır.

Sa'dî, tahsiline, devrin en parlak ilim merkezlerinden biri olan Bağdat'ta Nizamiye Medresesi'nde devam etti. Bağdat Mustansırıyye medresesi müderrislerinden Cemalüddin Ebu'l-ferec bin Abdurrahman Cevzi ve Şihabüddin Ebu Hafs Ömer bin Muhammed Sühreverdi'nin hizmetinde bulundu.⁴

Bağdat'ta dönemin önemli isimlerinden faydalanarak ilim ve tecrübesini genişleten şair, Mezopotamya, Hicaz, Şam, Lübnan, Anadolu, Suriye, Mısır, Azerbaycan, Belh, Gazne gibi merkezlere de gitme fırsatını yakalamıştır. Bu süreçte 14 defa Hacc vazifesini yerine getirmek için kutsal beldeleri ziyaret etmiştir.

Yaklaşık 35 yıllık seyahatinin ardından ülkesinde barış ortamının sağlanmasıyla yeniden Şiraz'a dönmüştür. Gezip gördüğü yerleri ve yaşadıklarını kaleme almıştır. Ömrünün son yıllarında inzivaya çekilmiş, vaktini burada ibadet ve riyazatla geçirmiştir.

Molla Cami'nin *Nefahatü'l-Üns*'ünde geçen tarih kıtasına göre Sa'dî'nin ölüm tarihi 1292 yılında Şevval ayının bir Cuma gecesi olmalıdır.

Sa'dî'nin mezarı Şiraz'da bulunmaktadır. Şiraz'ın doğusuna bir mil mesafedeki Kal'a Bender Dağı'na yakın bir yerde bulunan mezarının etrafındaki imaret, 18. yüzyılın ortalarında Kerim Han Zend adlı bir sanatsever tarafından yaptırılmıştır.⁵

⁴ Ozan Yılmaz, *a.g.e.*, s. 16.

⁵ Ali Nihad Tarlan, "*İran Edebiyatı*", Remzi Kitabevi, 1944 s. 93.

2. EDEBÎ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

Sa' dî, geniş bilgisi ve yüksek düşünce gücü, derin bir tetkik, tecrübe ve müşahade sayesinde insan ruhunu iyi bilişi, ince ve keskin, bazen alaycı bir edayla beşerin bütün zaaflarını ortaya koyması ve özellikle samimî ve oldukça ahenkli ruhu büyüleyen şiir ve nesri sayesinde İran edebiyatçıları nazarında Firdevsî ve Hâfız'dan daha üstün bir konuma yükselmiştir. ⁶

Sa' dî eserlerinde toplumun her kesimine hitab ederek, sosyal ve ahlaki konuları ön plana almıştır. Birey ve topluma hep iyiyi hedefleyen şair ifade ettiği somut örneklerle birlikte okurun gözünde canlılığını korumuştur.

XIII. yüzyıl Fars Edebiyatı şairlerinden olan Sâdi özellikle Fars dilini kullanmadaki ustalığı, nazım ve nesir türlerindeki başarısıyla kendi döneminde ve edebiyatında olduğu kadar Türk Edebiyatında da çok rağbet görmüş ve okunmuştur. ⁷

Dönemin aksine yalın bir dille, az sözle derin manalar taşıyan eserleri onun başarısının apaçık göstergesidir.

Ali Nihat Tarlan, Kilisli Rıfat Bilge'nin "Bostan ve Gülistan" eserine yazdığı önsözde Sâdi için " İran'ın birinci derece gelen büyük şairlerdendir. Enverî kasidede, Sâdi gazelde en büyük şair addedilebilir. Gazel vadisinde bazıları Sa' dî'yi Hâfız'a tercih ederler. İkisi arasında teveffuk haiz oldukları kudretten ziyade okuyanların zevkine tâbidir. Yalnız Sa' dî aynı zamanda nesir ve mesnevi üstadıdır.

⁶ Ali Nihat Tarlan, *a.g.e.*, s. 90.

⁷ Bekir Özcan:" *Sa' dî ve Türk Edebiyatına Tesirleri*" (Basılmamış doktora tezi), İzmir 1985.

Gazellerinde Hâfız'dan daha realist ve daha insânidir. Lisanı harikulâde denilebilecek derecede fasih ve belîğdir” ifadelerini kullanır.⁸

Sa’dî, kişileri yalnız olarak değil, toplumun bir parçası olarak inceler. Ona göre her insanın kendi ve toplum düzeni için yapabileceği bir şey olmalıdır. Toplumun düzeninin sağlanması, insanların huzur içinde yaşamaları için birtakım kurallara ihtiyaç vardır. Ferde ve topluma dâima iyi olmayı öğütleyen bir karakter çizen Sa’dî’ye göre insanları bazen hoşgörüp affetmek, bazen de cezalandırmak gerekir.

Sa’dî, hayatı yorumlarken düşüncelerinin merkezine mutlu insanı almıştır. Bu mutluluk elde edildikten sonra ölümle sona ermeyen, ötelerde de devam eden mana ve ruh bütünlüğünün mutluluğudur. İnsan bu gaye ile yaşamını sürdürmelidir. İç huzuru sağlayabilmek de nefsin yenilmesiyle mümkündür. Böylelikle mecâzi değerinden sıyrılan ruh hakikate uyanacaktır. Kişi, nefsinin kötülüklerden arındırılması yolunda ona verilen göz, kulak, dil, akıl, irade gibi nimetleri yerli yerinde kullanmalıdır. Elinden geleni yaptıktan sonra her şeyin üstünde Allah’ın takdirinin olduğunu unutmamalıdır.

Sa’dî, kendine has üslûbu, sadece bir zümreye değil tüm insanlığa hitap etmesi, evrensel değerleri hayatın tüm yönleriyle ele alması ile insanları derinden etkileyen bir şahsiyet olmuştur. Eserlerinin asırlar öncesine ve yazıldığı döneme tesir etmesinin nedeni belki de bunlardır.

Sa’dî’nin “ Külliyyât-ı Şeyh Sa’dî ”başlığı altında yayınlanan yirmi üç eseri vardır. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

⁸ Kilisli Rıfat Bilge : “*Bostan ve Gülistan*”, Sebil Matbaacılık, İstanbul, tarihsiz, s.7.

1) Taktir-i Dibâce 2) Mecâlis-i Pencgâne 3) Suâl-i Sâhib-divân 4) Resâ'il-i 'Akl u Işk 5) Risâle-i Nasihat-i Mülûk 6) Risâle-i Selâse 7) Gülistân 8) Bostân 9) Kasâ'id-i Fârisi 10) Kasâ'id-i Arabî 11) Mülemma'at 12) Tercî'ât 13) Tayyibât 14) Bedâyi' 15) Havâtım 16) Gazeliyyât-ı Kadim 17) Sâhibiyye 18) Mukatta'ât 19) Rubâ' iyyât 20) Müfredât 21) Hubsiyât 22) Hezliyât 23) Mudhikât. ⁹

Gazelleri ise Gazeliyyât-ı Kadim, Tayyibât, Bedâyi', Havâtım adında dört kitapta toplanmıştır. Merâsi, Mülemma'at ve Sâhibiyye adında manzum eserleri, ayrıca Mizan adlı Arap gramerine dair bilgiler içeren eseri bulunmaktadır. ¹⁰

Gülistan ve Bostan Sa' dî'nin eserleri arasında şüphesiz en meşhur olanlarıdır. 1257 yılında manzum olarak kaleme alınan Bostan, yaklaşık 2000 beyitten oluşan bir eserdir. Ebû Bekr bin Sa' d bin Zengi namına yazılan eserde maârif, ahlak, hikem, seyr ü sülûkla ilgili çeşitli hikâyelerden oluşan çok sayıda fasıl mevcuttur.

3. GÜLİSTÂN

Gülistan, Sa' dî-i Şirâzi'nin 1258 tarihinde Salgurlu hükümdarı Sa' d bin Ebubekir bin Sa' d Zengi adına kaleme aldığı eseridir. Telif sebebinin de bulunduğu Dibâce kısmının ardından eser 8 bâba ayrılmaktadır. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

1. Bâb “Der-siret-i pâdişâhân” (Padişahların hal ve Hareketleri) 2. Bâb “Der-Ahlak-ı Dervîşân” (Dervişlerin ahlakı) 3. Bâb “ Der-Fazilet-i Kanâ'at” (Kanaatin Fazileti) 4. Bâb “Der-Fevâid-i Hâmûşi” (Suskunluğun Faydaları) 5. Bâb “Der- Işk u Cüvâni” (Aşk ve Gençlik) 6. Bâb “Der-Za' f u Piri” (Güçten Kesilme

⁹ Ozan Yılmaz, *a.g.e.*, s. 21.

¹⁰ Ozan Yılmaz, *a.g.e.*, s.22.

ve Yaşlılık) 7. Bâb “Der-Te’sir-i Terbiyet” (Terbiyenin Tesiri) 8. Bâb “Der-Âdâb-ı Sohbet” (Sohbet Âdâbı) ¹¹

Bu bâblar, günlük hayatta karşılaşılan olaylar dikkate alınarak bunlardan ahlaki ve edebi sonuçlar çıkarılabilen hikâyeler, nükteler ve beyitlerle süslenmiştir.¹²

Sa‘dî’nin zikrettiği bölümlerde anlatılan olaylar bazen bizzat kendisinin şahit olduğu, bazen başkalarından duyduğu, bazen de okuduğu olaylardır.

Gülüstan, içerisinde âyet, hadis, Arapça ve Farsça beyitlerin yer aldığı 182 hikayecikten oluşmaktadır. Eserde günlük hayattan esintilere, Sa‘dî’nin başından geçen olaylara ve hayal ürünü ifadelere de rastlanmaktadır.

Konu ve fikir bakımından çeşitlilik arz eden *Gülüstan*’da olay, nükte, öğüt, âyet-i kerime, hadis-i şerif iç içedir. Diğer eserlerinden ve karakterinden de izler taşıyan *Gülüstan*’ın, Sa‘dî’yi en iyi temsil eden bir sentez niteliğinde olduğunu söyleyebiliriz.

Sa‘dî, *Gülüstan* adlı eserinde son derece yüksek bir nesir üslubunun yanında akıcı ve güzel bir seci de kullanmıştır. Eserin yazımında düz yazı hakim iken yer yer şekil uzunlukları ve vezinleri değişen manzum parçalara da rastlanır.

Yazıldığı tarihten itibaren büyük rağbet gören *Gülüstan*, birçok dile tercüme edilerek yorumlanmıştır. 1634’te Andre du Ryer tarafından Fransızcaya, 1654’te Adam Olearius tarafından Almancaya, 1651’de Georgius Gentius tarafından Latinceye, 1654’te J. V. Duisberg tarafından Flemenkçeye, 1774’te Stephen Sullivan,

¹¹ Ozan Yılmaz, *a.g.e.*, s. 22.

¹² Ahmet Kartal, “Sa‘dî-i Şîrâzî’nin Bostan İsimli Eserinin Türkçe Tercüme ve Şerhleri”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, Sayı: 5, İstanbul Güz 2001, s. 100.

1806'da Francis Gladwin, 1823'te James Ross tarafından İngilizceye çevrilmiştir. 1802'de Mir Sir Ali Efsus tarafından Urduçaya, 1873'te De Vincentis tarafından İtalyancaya, 1876'da Biberstein-Kazimirski tarafından Lehçeye, 1889'da Mihr Cand Das tarafından Hintçeye, 1905'te Ciocanel tarafından Rumenceye, 1906'da J. Entlicher tarafından Çekçeye, 1957'de Alieva tarafından Rusçaya, 1961'de Forati tarafından Arapçaya çevrilmiştir.¹³

4. TÜRK EDEBİYATI'NDA GÜLİSTÂN TERCÜMELERİ

Gülistân, yazıldığı dönemden itibaren insanlar tarafından okunarak günümüze kadar tesirini koruyabilmiş bir eserdir. Bu hususiyetiyle yazıldığı tarihten günümüze tercüme ve şerh faaliyetlerine konu olmuştur. *Gülistân*'ın Türk edebiyatındaki tercüme ve şerh yolculuğuna göz atıldığında yüzyıllara yayılarak artış gösteren bir grafikte karşılaşılır.¹⁴

Gülistan, ilk defa 793'te (1391) Seyf-i Sarâyi tarafından Kıpçak Türkçesi'ne, 800 (1397–98) tarihinde Sibicâbi tarafından Çağatay Türkçesi'ne çevrilmiştir.¹⁵ Medreselerde ders kitabı olarak kullanılan ve Farsça öğretiminin de temel eserlerinden olarak kabul edilen *Gülistân* Türkçeye çevrilmiş, tercüme ve şerh edilen eserler arasında da önemli bir yere sahip olmuştur.

Gülistân gerek kendinden sonraki asırlarda yetişen yazarları etkilemesi ile gerek tercüme ve şerh çalışmalarına konu edilmesiyle edebiyatımızda çok okunan eserler arasındaki yerini almıştır. Anadolu sahasındaki ilk çeviri Gülşehri tarafından yapılmıştır.

¹³ Ozan Yılmaz, *a.g.e.*, s. 23-24.

¹⁴ Ozan Yılmaz, *a.g.e.*, s. 25.

¹⁵ Tahsin Yazıcı, "Gülistân", *DİA*, cilt: 14, İstanbul 1996, s. 240.

Çalışmamızın sınırları içerisinde Gülistan şerhleri yer almadığından burada şerhlerden söz edilmemiş, tercümelere değinilmiştir. Ancak XIV. yüzyıldan itibaren başlayan, Farsça metne yapılan Türkçe, Arapça ve Farsça şerh çalışmaları mevcuttur.

Türk Edebiyatı'ndaki Gülistan Tercümelerini şöyle sıralayabiliriz :

1) **Kitâbu Gülistân bi't-Türki**: Tek yazma nüshası Leiden Üniversitesi Kütüphanesinde bulunan eser 1391 yılında Seyf-i Sarâyi tarafından Kıpçak Türkçesi ile kaleme alınmıştır. Macar Türkolog J. Thury tarafından ise bilim dünyasına tanıtılmıştır.¹⁶ Ali Fehmi Karamanlıoğlu tarafından incelenerek Latin alfabesiyle yayınlanmıştır.¹⁷

2) **Terceme-i Gülistân**: Sibicâbi tarafından 1397-98 yılında Çağatay Türkçesi'ne yapılan tercümedir. Türkistan valisi, Timur'un oğullarından Miran Şahın oğlu Muhammed Sultan'a ithaf edilmiştir.

3) **Terceme-i Gülistân**: Anadolu sahasında yapılan ilk Gülistân tercümesi Mahmûd bin Kâdi-i Manyas'a aittir.¹⁸ Sultan II. Murad dönemi âlimlerinden Kadı Mahmud'un biri manzum ve ilaveli diğeri muhtasar olmak üzere iki iki Gülistan Tercümesi vardır. Eserine Sa'dî'den farklı olarak Arapça hamdele ve salvele ile başlamıştır.

¹⁶ Janos Eckmann, "Sadi Gülistân'ının Bilinmeyen Çağatayca Bir Çevirisi", *TDK Belleten* 1968, Ankara TDK Yay., 1969, s. 17.

¹⁷ Ali Fehmi Karamanlıoğlu, "*Gülistân Tercümesi: Kitâbu Gülistân bi't-Türki*", Ankara, TDK Yay., 1989.

¹⁸ Mustafa Özkan, "*Mahmûd b. Kâdi-i Manyas, Gülistân Tercümesi*"(Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük), Ankara, TDK Yay., 1993.

4) **Nigâristân:** Za‘îfi tarafından kaleme alınmıştır. Za‘îfi Sa‘dî’nin Bostan isimli eserini de Bâğ-ı Behişt adlı bir mesneviyle Türkçeye çevirmiştir.¹⁹

5) **Kitâb-ı Gülzâr der-Nazîre-i Gülistân-ı Şükûfezâr:** Tosyalı Mecidi tarafından Gülistan’a nazire olarak kaleme alınmıştır.²⁰

6) **Kitâb-ı Bostân-ı Nasâyih:** 16. asır şairlerimizden Pir Mehmed bin Evrenos bin Nûreddin Za‘îfi tarafından yazılan bu eserin ilk 985 beyti Attar’ın Pendnâmesinin Türkçeye çevrilmesiyle oluşmuştur. 986. beyitten 1528. beyte kadar ise Gülistân’ın sekizinci bâbının manzum olarak çevirisi yer almaktadır.²¹

7) **Gül-i Handân Terceme-i Gülistân:** Meşur tarihçi Hoca Sadeddin’in oğlu Şeyhülislam Es‘ad Mehmed tarafından yazılmıştır.²² Eserin baş kısmına Sultan I. Ahmed hakkında uzun bir mesnevi eklenmiştir.

8) **Terceme-i Gülistân:** Babadağı İbrahim Efendi’nin mensur çevirisidir.²³

9) **Tercüme-i Gülistân-ı Sa‘dî:** Ahmed Sa‘ib Bey ve İzzet tarafından kaleme alınmıştır.²⁴

10) **Gül-efşân:** Muhammed Sâmi tarafından kaleme alınmıştır.

11) **Zübde-i Gülistân:** Osman Faik tarafından kaleme alınan eser hem tercüme hem de şerh özelliğini taşır.²⁵

¹⁹ Ahmet Kartal, “Sa‘dî-i Şîrâzi’nin Bostan İsimli Eserinin Türkçe Tercüme ve Şerhleri”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, Sayı: 5, İstanbul 2001, Güz, s. 109.

²⁰ Ozan Yılmaz, a.g.e. s. 26.

²¹ Ahmet Kartal, “Sa‘dî-i Şîrâzi’nin Gülistân İsimli Eserinin Türkçe Tercüme ve Şerhleri”, *Bilgi*, Sayı: 16, Kazakistan Kış-2001, s.107.

²² Ozan Yılmaz, a.g.e., s. 24.

²³ Ozan Yılmaz, a.g.e., s. 27.

²⁴ Ozan Yılmaz a.g.e., s.27.

12) **Gülistân:** Yakup Kenan Necefzâde tarafından yazılmıştır.

13) **Zübde-i Gülistân:** Tercüme ve kısmen de şerh özelliği taşıyan bu eser Ca' fer-i Tayyâr bin Ahmed Sâlim tarafından yazılmıştır.

14) **Gülsuyu:** Niğdeli Hakkı Eroğlu tarafından yazılmıştır.

15) **Gülistân:** Hikmet İlaydın tarafından kaleme alınmıştır.

16) **Ezher-i Gülistân:** Nüzhet Efendi'nin oğlu Sâfi tarafından kaleme alınmıştır.

17) **Fihrist-i Gülistân-ı Sa'di:** Kim tarafından ve ne zaman yazıldığı bilinmeyen, Hikmet İlsydın'da bulunan bu eserin nüshasında Kâtip İbrahim adlı bir zat tarafından Gülistân'ın sadece manzum kısımları tercüme edilerek meydana getirildiği belirtilmiştir.²⁶

18) **Gülistân :** Kilisli Rıfat Bilge tarafından kaleme alınmıştır.

5. MEHMED SAİD'İN HAYATI

Mehmed Said'in Osmanlı arşivlerinde sicill-i ahvâline rastlanmamış, Osmanlı Müellifleri'nde, *Sicilli-i Osmanî*'de ve *Sefine-i Evliya*'da hakkında bilgiye ulaşılamamıştır. *Nüzhetü'l-Ervâh* adlı eserinin son kısmında yer alan "Mütercim-i Fakîrin Tercüme-i Hâlidir" başlıklı kısım yazar hakkında biyografi niteliği taşır.

²⁵ Ozan Yılmaz, *a.g.e.*, s. 27.

²⁶ Ahmet Kartal, *a.g.e.*, s.107.

1826–27 (H. 1242) yılında Sivas Divriği’de dünyaya gelen Mehmed Said’in baba ve dedelerinin müftü olduğu eserde geçen “Eban ‘an cedd müfti müfti-zâde” kaydından anlaşılmaktadır. Üç yaşındayken babası müftü Abdurrahim Efendi’yi kaybetmiştir. İlmiye sınıfına mensup bir ailenin ferdi olma özelliği ile (Dayısı Müftü Süleyman Efendi’dir ve ileride kendisinden sarf, mantık, fıkıh ve belâgat ilimlerini öğrenecektir.) küçük yaştan itibaren okumaya karşı içinde bir istek duyar. Öğrenme isteğinin ömür boyu sürdüğünü ifade eden yazar Kuran, tecvit, ilmihal, yazı ve Arapça gramer gibi her öğrencinin esas ilimleri tahsil etmede öğrenmesi gereken temel dersleri de mektepten almıştır. Feridüddin Attar’ın Farsça *Pendnâme* adlı eserini de Emrullah Efendi’den okur.

İlmîni ilerletmek için gittiği Tokat’ta Salih Efendi’den akayid, kelam, fıkıh, feraiz dersleri alır. Müftü Hacı Vahid Efendi’den hey’et ve hikmet derslerini almak için Afyon’a gelir. Burada beş yıl kalır ve ardından *Celâf*²⁷, *Kadimîr*²⁸ ve *Mir’at*²⁹ adlı eserleri okuma imkânı bulur. Okumaya başladığı Farsça edebî eserlere Sa’dî’nin *Bostan* ve *Gülîstan*’ını, Hafız’ın *Divân*’ını ve Mevlâna’nın da *Mesnevî*’sini ekleyerek tahsilini ilerletir. 1855-56 (H. 12172) yılında Hacı Vahid efendi’den icazetname alır.

1857-58 (H. 1274) yılında İstanbul’a gelen Mehmed Said, Mesnevihan Hacı Hüsameddin Efendi’nin Eyüp’te Hatuniye Dergahı’nda verdiği Mesnevî derslerine katılır. Kendisinin Mesnevî okutmaya başlaması, ardından öğle namazlarından sonra da Beyazıt Camii’nde ders verdirmesi onu meşhur Mesnevihanlar sınıfına yükseltir.

²⁷ Celâleddin Dervânî’nin *Akâyidü’l- Adûdiyye* adlı kitabıdır.

²⁸ Hüseyin bin Muinüddin el-Meybüdini’nin *Şerh Alâ Hidâyeti’l-Hikme li’l Ebheri* adlı mantık kitabıdır.

²⁹ Molla Hüsrev’in *Mir’atü’l-Usûl Şerhü Mirkati’l Vusûl* adlı fıkıh kitabıdır.

Vâlîde Mektebi için düzenlenen sınavda başarılı olan Mehmed Said üç yıl süren sıbyan mektebi muallimliğinden 1861’de tahta çıkan Sultan Abdülaziz’in “silâhşorân-ı hâssa”³⁰ muallimliğine, ardından da “şehzâdegân”³¹ muallimliğine atanır. Burada 18 yıl çalıştıktan sonra askeri kurumlarda ve Beşiktaş Rüşdiyesi’nde kâtip olarak görevlendirilecek kişilerin yetiştirildiği Menşe-i Küttâb’da hocalık yapar.

1292’de Hac vazifesi için Hicaz’a giden Mehmed Said, İstanbul’a dönüşünün ardından tüm mal varlığını satarak ailesini de yanına alıp buraya yerleşir. Muallim-i evvel vasfıyla burada görev alırken Mekke, Harem, Medine’de ve Ravza’da *Gülîstan, Divan ve Mesnevi*’yi okutmaya devam eder.

1897-98 yılında emekliliğe ayrılan Mehmed Saidin, ölüm yeri ve tarihi hakkında kesin bilgilere rastlanmamaktadır. Ömrünün son dönemlerini burada geçirdiği düşünülecek olursa Hicaz topraklarında öldüğü ifade edilebilir.

6. ESERLERİ

6.1. NÜZHETÜ’L-ERVÂH

Emir Hüseyini’nin çalışmaları arasındaki bu eser, Mehmed Said tarafından tercüme edilerek Türkçe’ye kazandırılmıştır. Hamdele, salvele ile dört halife ve sahabelerin övgüsünün ardından eser 28 fasıldan meydana gelmiştir.³²

³⁰ Padişahları korumakla yükümlü askeri muhafız alayı.

³¹ Şehzadeler; pâdişâh, hükümdar oğulları; prensler.

³² Eser hakkında yapılan tek çalışma için Bk. Sahre Güzel, *Nüzhetü’l-Ervah Adlı Eserin Latin Alfâbesine Aktarımı ve Dil Hususiyetleri*, Yüksek Lisans Tezi, Fatih üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

6.2. MÜLİSTÂN

İran Edebiyatı'nın ünlü müelliflerinden olan Sa' dî-i Şirâzî'nin *Gülistân* adlı eserinden Türkçe'ye yaptığı tercümedir. Mehmed Said

“Bir çıkar te'lif ile tab'a bu tarihim Said

Avn-i Hak'la bak ne âlâ tab oulndu *Mülistan*”

beytiyle eserin tercüme tarihine değinir. Eser 1874/1875 (h. 1291)'te İstanbul'da basılmıştır. Eserin başında Abdurrahman Süreyya Efendi, Said Bey ve Zinnureyn Efendi'nin takrizlerinin de yer almaktadır.

“Bu yolda bir eser yazmışım evvel

Gülistân'a *Mülistân*'ı mükemmel”

beytiyle Mehmed Said'in *Nüzhetü'l-Ervâh* adlı eserinden evvel *Gülistan*'ı kaleme aldığı görülmektedir.

Tercümede temel olarak sayfa ikiye bölünmekte, sayfanın sağ yanında metnin Farsçası, sol yanında ise Türkçe tercümesi bulunmaktadır. Tercümede Farsça satır sırasına riâyet edilir. Yalın bir dille tercüme edilen eserde Mehmed Said'in Farsçaya ve Türkçeye hâkimiyeti göze çarpar. *Nasîhat'ül- Hükemâ* adlı bir manzum ahlak risalesi de eserin sonunda yer almaktadır.

Mehmed Said tercümesinde metnin orijinaline sadık kalır ve Farsça kısımlarını paralel metin tarzında çevirisinin karşısına koyar. Aynı planı sonrasında gerçekleştireceği *Nüzhetü'l-Ervâh* adlı tercümesinde de uygulamaya devam eder.

Farsça klasik bir eserin çevirisinde ifade karışıklıkları dikkat çekerken Mehmed Said'in tasavvufun en derin noktalarını da yalın bir dille aktarması bu bakımdan büyük önem arz eder. Mehmed Said, Türkiye Türkçesindeki ustalığını kanıtlamış, Türkçenin zengin kelime ve anlatım gücünden yararlanarak başarısını göstermiştir.

Eserin muhtevasını görmek açısından aşağıda bölüm başlıkları ve özetleri verilmiştir.

1. Evvel Bâb Pâdişâhların Gidişi Beyânında:

Maslahat yapanın yalanı fitne koparanın doğrusundan iyidir. Bu dünyanın kimseye kalmayacağı, ölüm anı geldiğinde taht üzerinde olmanın da toprak üzerinde olmanın da farkının olmadığı ifade edilir. Ömrü ganimet sayıp ardından hoş sada bırakmak gerek. Tur Dağı küçüktür fakat Allah katında kıymetlidir. Zenginlik mal ile değil hünerledir. Askeri can ile beslemek gerek çünkü sultanı sultan yapan askerdir. Eğer padişah zulmü tebasına caiz görürse sevenleri bile zorlu düşmanı olur. İnsanoğlu birbirinin azası gibidir. Ne zaman bir uzva dert gelsin diğerleri de etkilenir. Fırsat zamanında malı korumayan padişaha nimet haram olsun. Sözün varacağı yeri görmedikçe manasız konuşarak sözün kıymetini boşa harcama. Doğruluk Allah'ın rızasına sebeptir.

2. İkinci Bâb Dervişlerin Ahlâkı Beyânındadır:

Dervişlerin zahir hali köhne libastır. Muttakilik yalnız elbiseyi terk etmek değil, dünyayı, şehveti ve hevesi de terk etmektir. Dervişlerin yolu zikir, şükür, hizmet, taat, isar, kanaat, tevhit, tevekkül, teslim, tahammül sıfatlarından geçer.

Malın zekatını eda eyle ki üzüm çubuğunun fazlasını bahçıvan budayınca üzümü daha ziyade verir. Kanaat en büyük zenginliktir.

3. Üçüncü Bâb Kanâ'atin Fazîleti Beyânında:

İlmin peygamber mirası olduğu, Mısır mülkünün de Firavun ve Haman mirası olduğu ifade edilir. Bir ihtiyacı birine iletmektense yoklukta ölmek daha iyidir. “Yemek, yaşayıp ibadet etmek içindir; yaşamak yemek için değildir.” ifadesi “Yiyiniz, içiniz, israf etmeyiniz.” ayeti kerimesi ile devam eder. Musa aleyhisselam kumun içinde saklanan çıplak bir derviş görür. Hz. Musa'dan dua ister Allahın izniyle kudret verilir. Birkaç gün sonra yakararak geri gelir, kalabalık üzerine toplanmıştır. Şarap içmiş, kavga etmiş, birini öldürmüştür. Bir vakit yalın ayakla üzgün bir şekilde gezerken Kufe Camii'ne yolu düşer. Burada ayağı olmayan birini görünce şükredip, pabuçsuzluğa sabreder.

4. Dördüncü Bâb Sükûtun Fâ'idesi Beyânındadır:

İnsan kederini düşmanlarına söylememelidir. Bir tüccar ziyan olan bin altın hakkında kimseye bir şey söylememesi için oğluna tenbihte bulunur. Oğlunun bunun faydasının ne olacağı sorusu üzerine: “Musibet bir iken iki olmasın, biri sermayenin azalması diğeri komşuların telaşlanmasıdır.” der. Zevkler ile inatlaşmak âlimlik değildir.

5. Beşinci Bâb Gençlikteki 'Aşkın Beyânındadır:

Kime gönül düşerse göze güzel görünen odur. Aşkın geldiği yerde takva bileğinin kuvveti kalmaz. Gençlikte güzellerin acı sözlü ve sert tabiatlı olduğu, olgunlaştığı vakit de sevgi arayan hale geldiği ifade edilir. Arap memleketlerinde

sevgilinin dayağını yemek kuru üzüm yemek gibidir. “Tövbe kapısı ümmetim üzerine kapanmaz güneş mağripden doğmadıkça.” Hadis-i şerifi nakledilmiştir. Uygunsuz aklın ve noksansız fikrin günaha davetiye çıkardığı ifade edilir.

6. Altıncı Bâb Pîrlıkde Za‘af Beyânındadır:

Bülbül gibi her zaman başka gül üzerinde termnüm eden hercailerden vefa umulmaz. Diyarbakır’da bir ihtiyar kimsenin evine misafir olur. Dilek dilemek için gittiği ağacın altında Cenab-ı Hakk’a niyaz ederek erkek evlada sahip olur. Bu sözleri duyan evlat ise “ Ne olurdu ben de bileydim babam ölsün diye dua ederdim.”der. Bu olaydan ders çıkaran yazar “Yıllar geçti ki senn pederinin türbesinin yanından geçmezsin, babanın yoluna ne hayırda bulundun ki o hayrı evladından istersin?” diyerek özeleştiri yapar.

7. Yedinci Bâb Terbiyenin Te’siri Beyânındadır:

Terbiyenin tesir edebilmesi için bir cevherin altında kabiliyet bulunmalıdır. Dünya malına güven olmadığı, hüner öğrenmenin tavsiye edildiği bölümde önemli olan ilim öğrenmektir. Küçüklüğünde terbiye edilmeyen bireyin büyüklüğünde saadetin kalkacağı ifadesi akıllara : “Ağaç yaşken eğilir.” atasözünü getirir. Nimet ve rahat içinde yaşayan kişinin ölümü zor olur. Fukaranın ölümünde rahatlık vardır hadis-i şerifi de bu bölümde bulunur.

8. Sekizinci Bâb Sohbetin Âdâbına Müt’e allıktır:

Malın hikmeti ömrün rahatlığı için olmalı, ömür mal toplamak için olmamalıdır. Hz. Musa Karun’a “ Allah sana ihsan eylediği gibi sen de ihsan et”

nasihati bu bölümdedir. İlim ne kadar çok olursa olsun, onunla amel edilmedikçe cahillerden farkı yoktur. İlim dünyayı yemek için değil, dini takviyet içindir. Ticaretsiz mal, mübahasesiz ilim, siyasetsiz mülk sebatsızdır. Çürük cevizi hafifliği rezil rüsva ederse, insanı da dili rezil eder. Dili korumak gerekir. İlim okuyup amel etmeyen kimse, öküz ile çift sürüp tohum ekmeyen gibidir. Boğazını kayıran kimseyi bir gece midesinin dolgunluğundan, bir gece de can sikkınlığından uyku tutmaz. Cenab-ı Hakk'a kulluğun önemi üzerinde durulur. Balığın karnında zikir ile meşgul olan Yunus'u hıfz eden Allah'tır.

1.7. METNİN OLUŞTURULMASINDA GÖZETİLEN ESASLAR

- 1) Metinde ayın (‘), hemze (’) ve uzun ünlü (ör. ā) belirtilmiştir.
- 2) Metin Latin harflerine aktarılırken sayfa numaraları sayfa başlarına parantez “()” içinde; satır numaraları ise satır başlarına yazılmıştır.
- 3) Metinde satır sıralarının takibinde eserin Farsça kısmı dikkate alınmıştır, satırlar beşerli grup şeklinde numaralanmıştır.
- 4) Metinde yazarın yanlış ve eksik yazdığını düşündüğümüz kelimeler ile ilgili düzeltmeler dipnotlarda belirtilmiştir.
- 5) Metinde geçen kelimelerin anlamları sözlük kısmında verilmiştir. Kelimelerin kökenleri parantez “()” içinde belirtilmiş, kelimelerin geçtiği sayfa ve satır numaraları da eklenmiştir. İlk sayı sayfa numarasını, ikinci sayı ise satır numarasını ifade etmektedir.
- 6) Metnimiz XIX. yüzyıl metnidir. Bu sebeple metnimizdeki kelimelerin büyük bir çoğunluğu günümüze uygun olarak okunmuştur.

GRAMER İNCELEMESİ

1.1. SES BİLGİSİ

1.1.1. ÜNLÜLER

1.1.1.1. Ünlü Değişmeleri

1.1.1.1.1. i/e meselesi

di – “demek” 35/20, 51/6, 64/14, 92/2, 104/5, 128/8, 130/17, 154/27, 157/9, 159/4, 165/20, 172/24, 174/29, 188/2; *eyü* “iyi” 8/19, 8/28, 13/1, 13/22, 16/11, 16/14, 17/23, 21/32, 22/27, 23/1, 23/2, 28/11, 29/1, 29/10, 29/17, 33/14, 41/3, 41/16, 42/6, 52/12, 53/16, 57/6, 57/22, 65/10, 67/5, 71/26, 71/31, 75/16, 77/20, 80/14, 86/7, 87/12, 87/18, 89/7, 89/11, 89/14, 90/23, 92/29, 93/23, 94/11, 109/20, 115/24, 115/26, 126/24, 145/19, 146/6, 146/23, 153/31, 155/8, 159/21, 159/33, 161/3, 165/12, 168/1, 174/7, 178/22, 180/20, 182/19, 183/17, 188/16, 194/22, 195/13, 196/13, 197/16, 198/4, 198/23, 198/26, 198/27, 199/4; *gice* “gece” 7/2, 10/6, 20/9, 29/13, 30/22, 47/2, 49/31, 51/5, 56/11, 60/16, 61/32, 62/1, 62/2, 63/28, 65/7, 67/4, 68/27, 69/12, 70/10, 70/28, 72/29, 73/7, 83/9, 88/6, 92/6, 99/14, 100/27, 105/26, 108/7, 110/26, 111/16, 126/7, 134/1, 134/14, 137/14, 138/25, 1; *it* – “etmek” 127/27, 143/6; *nirde* “nerde” 131/16; *nire* “nere” 162/4; *yimek* “yemek” 155/11; *yir* “yer” 158/9; *yitür* – “yetirmek” 1/15

Kelime başında veya ilk hecede görülen bu ses olayı Türkçenin her devrinde karşılaşılan bir durumdur. Bu değişimin *e-i* yönünden ziyade *i-e* yönünde olduğu görülmektedir.

1.1.1.2. ÜNLÜ UYUMU

1.1.1.2.1. Kalınlık-İncelik Uyumu

Türkçenin en eski devirlerinden beri uygulanan bir kural olan ünlü uyumuna Anadolu'nun birçok ağzında rastlanmaktadır. Metinde uyumun kaybolduğu tek yer vardır.

körlüğü “körlüğü” 188/26

Uyum bakımından ekler tâbi olan, kökler tâbi olunan gramer birlikleridir.³³ Eğer kelime kökü kalın ise gelen ek kalın şekliyle, kelime kökü ince ise gelen ek de ince şekliyle gelir. Kelime kökünün, eki kendisine benzettiği bu ses hadisesine enkliz denir. (bu+ile >böyle, o+bir >öbür)³⁴

Bu örneklerden yola çıkarak metindeki kelitemizin bugünkü Türkiye Türkçesindeki kullanımının “körlüğü” şekline dönüştüğünü düşünüyoruz.

kağı “hangi” 29/4

Kalınlık – incelik uyumu dilimizin en büyük fonetik husûsiyetini teşkil eden bir kuraldır. Çok az olmakla birlikte bu kurala uymayan istisna kelimeler de bulunmaktadır. Metinde bu kullanıma örnek olacak tek bir kelime vardır. Eski Türkçede “kağı” şeklinde olup günümüz Türkçesinde “hangi” diye kullandığımız kelime metindeki bu duruma örnek teşkil edecek niteliktedir.

1.1.1.2.2. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu

yoğın “yoğun” 66/27

Bu uyumun gerçekleşebilmesi için bir kelimedede düz vokalın ardından düz vokalın, yuvarlak vokalın ardından ise dar-yuvarlak veya düz geniş vokalın

³³ Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul 2003 s. 70.

³⁴ Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul 2003 s. 71.

gelmesi gerekir. Türkçenin eski devirlerinde bu uyuma rastlamak pek mümkün değilken, günümüz Türkçesinde bu uyumun daha kuvvetli olduğunu söyleyebiliriz. Metinde bu kurala aykırı olan bir örnek vardır.

1.1.1.3. Ünlü Düşmesi

karındaş “kardeş” 8/28, 16/17, 194/29; *toplayam* “toplayayım” 8/14, 137/19

1.1.1.4. Ünlü Türemesi

besile- “beslemek”³4, 16/20, 22/7, 24/29, 43/23, 83/2

Fonetik sebeplerden dolayı kelimelerin ön, iç ve soneslerinde ünlüler türeyebilir. Gramer açısından hiç bir yapı fonksiyonu bulunmayan bu ses hadisesi Rumeli ağızlarında da görülür (Beligrat “Belgrat”, sorına “sonra”, tılsım “tılsım”, hücre “hücre”).³⁵

1.1.1.5 Ünlü Değişmesi

1.1.1.5.1. o/a meselesi

avışdır- “avuştur- 131/20, 145/23, 155/30; ”*kav-* “kov-” 39/29; *savuk* “soğuk” 29/18, 155/21, *savı-* “soğu-” 129/18

³⁵ Mehmet Gümüşkılıç, “Rumeli Türkçesinin İstanbul Türkçesi Konuşma Diline Etkisi”, *V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı*, V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri, I, Ankara 2004, s. 1312.

1.1.2. ÜNSÜZLER

1.1.2.1. Ünsüz Değişmesi

1.1.2.1.1. t > d

1.1.2.1.1.1. “t”li Kelimeler

1.1.2.1.1.2. Kelime Başında : *tal* “dal” 21/6, 74/4, 143/7, 143/9, 172/28, *talga* “dalga” 37/15,83/28, 108/20, 125/9, 137/22, *talgıç* “dalgıç” 112/13; *tamla-* “damla-” 86/22, *tamla* “damla” 134/5, 159/1, 170/22, 188/1, 188/6, *tamlat-* “damlat-” 134/6, *tamar* “damar” 64/10, 68/29, *tar* “dar” 93/29, 76/33, 180/10, 180/11; *taral-* “daral-” 95/16, 119/24; *targınlık* “dargınlık” 30/6, 139/27, 161/10, 169/29, 177/30; *tarlık* “darlık” 6/22, 92/24 *tayan-* “dayan-” 16/19, 80/7, 147/9, 151/8, 154/4, 162/20, 165/19, 188/33, *tayak* “dayak” 139/30, 152/22; *tol-* “dol-” 6/22, 10/14, 19/30, 93/13, 98/5; 115/15, 169/6, 170/23, *tola-* “dola-” 110/11, *tolan-* “dolan-” 140/18, 167/3, 189/14, *tolaş-* “dolaş-” 38/6, 70/13, 76/16, 76/24, 81/3, 98/22, 104/7, 112/7, 137/20, 138/14, *tolaşık* “dolaşık” 115/19; *tolayı* “dolayı” 2/19, 47/1, 133/12, *toldur-* “doldur-” 24/6, 61/10, 98/19, 101/20, 180/11, 194/3, *tolgunluk* “dolgunluk” 185 *tolu* “dolu” 71/4, 180/10, *ton-* “don-” 64/3, ” *tonat-* “donat-” 145/31, *tonuklat-* “donuklat-” 9/20, 64/3; *tolayında* “dolayında” ; *tayan-* “dayan-“; *togru* “doğru” 168/29, 173/23, 176/31, 183/27, 194/24, 194/30, 195/4, 195/7, 195/9; *toğruluk* “doğruluk” 179/20, 195/1; *tudak* “dudak” 68/32, 95/9, 126/9, 141/28; *tog-* “doğ-” 142/23, 168/12, ; *toğur-* “doğur-” 158/8, 158/20, 158/22, *toğrul-* “doğrul-” 149/24, 153/12; *tokun-* “dokun-” 56/11, 146/31, ; *tokunaklı* “dokunaklı” 93/18; *dokuz* “dokuz” 47/24, *tagıl-* “dağıl-” 25/13, ; *tökil-* “dökül-” 87/26, 142/20, 160/20, *tur-* “dur-” 162/11, 164/31, 169/20

1.1.2.1.1.3. Kelime Ortasında : *otayı* “odayı” 145/31

1.1.2.1.1.“d”li Kelimeler

1.1.2.1.1.1. **Kelime Başında** : *dürlü* “türlü” 37/5, 41/11, 77/3, 78/3, 80/9, 80/14;
ditre “titre-” 111/3

1.1.2.1.1.2. **Kelime Sonunda** : *kurd* “kurt” 6/16, 22/16

1.1.2.2. $k > ħ$

1.1.2.2.1. **Kelime Başında** : *haftan* “kaftan” 119/21

Batı Türkçesinde *k* harfinden türeyen *ħ*'ların zamanla *h* şekline dönüştüğü görülmüştür. Metinde geçen *kaŋı* kelimesinin günümüz Türkçesindeki kullanımını hangi şekliyledir.

1.1.2.2.2 **Kelime Ortasında** : *aħşam* “akşam” 20/6, 81/3, 88/5, 108/8, 111/1,
112/26, 131/14, 164/32, ; *uyħu* “uyku” 20/9

1.1.2.3. -ğ- > -v-

döğ- “döv-” 65/30, 134/28, 153/30

söğ- “söv-” 15/20, 16/6, 85/18, 119/24, 139/23, 169/28

1.1.2.4. $b \sim p$

1.1.2.4.1. **Kelime Başında** :

bişir- “pişir-” 52/10, 64/20, 98/29, 99/10,146/5, 155/3;*bāzū* “pazu” 40/18

$b > p$ ve $p > b$ değişimleri Eski Türkçe ve Eski Anadolu Türkçesi'nde kullanılan değişimlerdir. Bu değişimler Rumeli ağızlarında da mevcuttur (kübe “küpe”, pesle- “besle-”, pekçi “bekçi”).

1.1.2.5. y/v meselesi

köv “köy” 40/7

Metinde sadece tek bir yerde “köv” şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Diğer kelimeler “köy” şeklinde tercüme edilmiştir.

1.1.2.6. z/s değişmesi

zopa “sopa” 162/11

1.1.2.2. Ünsüz Düşmesi

1.1.2.2.1. “h” düşmesi

örgüc “hörgüc” 171/8

Ünsüz düşmesi de Rumeli ağızlarında görülen bir ses hadisesidir (inge “yenge”, hair “hayır”, igirmi “yirmi”).³⁶

1.1.2.3. Sedalılaşıma (İki Ünlü Arasında)

bırağ- “bırak-” 15/33, 19/27, 31/25, 33/26, 38/14, 54/12, 63/32, 68/3, 101/11, 137/29, 150/16, 162/4, 168/26, 170/33, 174/19, 175/19, 184/10, 187/26, 193/5, 198/17, 168/16

Metinde iki istisna kelime haricinde, eğer kendinden sonra gelen sesli harf gelmişse “k” “ğ”ye dönmüşmüş, ünsüz yumuşaması gerçekleşmiştir. Sessiz harf geldiğinde ise kendini muhafaza etmiştir.

³⁶ Mehmet Gümüşkılıç, “Rumeli Türkçesinin İstanbul Türkçesi Konuşma Diline Etkisi”, V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı, V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri, I, Ankara, 2004, s. 1312.

1.1.2.4. Tonlulaşma

tad- “tat-” 26/5

1.2. ŞEKİL BİLGİSİ

1.2.1. İSME GELEN ÇEKİM EKLERİ

1.2.1.1. okluk Eki

okluk Eki : -lar, -ler

“kullarımdan” 2/10; “dostlarını” 2/23; “düşmanlarını” 2-24; “otlar” 3/4; “ağaçlar” 3/5; “kühahlarını” 3/7; ““âlemlere” 3/16; “meleklerim” 4/3; “kusurlarını”4/11; “padişahlarına” 5/12

1.2.1.2. İyelik Ekleri

Teklik 1. Şahıs eki : -m

“şahsımı” 18/14; “kudretim”23/26; “efendimin” 23/24; “sevgilimdir” 26/10; “gönlümde” 20/12; “üzerime” 27/20; “ahbaplarım” 27/21; “zamanım” 27/22; “rahatsızlığım” 28/4; “atım” 32/20

Teklik 2. Şahıs: -n

“günahını” 38/29; “elinden” 42/32; “huzurunda” 43/1; “ayağınının” 43/11;
“efendinindir” 43/23; “yerine” 45/15; “halin” 139/4; “ahbabın” 140/20; “gözünü”
144/18; “gönlünü” 146/10

Teklik 3.Şahıs eki : -ı/-i, -sı/-si

“terazisine” 146/29; “rütbesi” 153/18; “köşesinde” 155/23; “terbiyesini” 156/13;
“mahallesinden” 158/11; “derisini” 159/25; “efendisini” 161/17; “eğrisine” 162/25;
“perdesi” 166/15; “sinesine” 168/27

Çokluk 1.Şahıs Eki : -mız/-miz/ -ımız/-imiz/ -umuz,-ümüz

“arkamızda” 169/31; “aramızı” 170/3; “hey’etimizi” 170/5; “efendimizden” 3/19;
“zerremiz” 14/27; “gamımız” 29/22; “ahbaplığımız” 31/14; “sahibimize” 46/28;
“başımız” 47/16; “hayatımız” 54/14

Çokluk 2. Şahıs Eki : -nız/ -niz/ -ınız/ -iniz/ -unuz/ -ünüz

“irâdeniz” 78/31; “nefsinizi” 82/25; “ayıplarınızı” 143/33; “kademiniz” 144/27;
“insafınızı” 166/12; “düşmanınız” 180/32; fikriniz 54/20; “âdetiniz” 115/3;
“kulunuzun” 45/10; “kılavuzunuzdan” 111/14

Çokluk 3.Şahıs Eki : -ları/ -leri

“paralarını” 111/23; “arkadaşlarına” 112/3; “telaşları” 116/13; “ayakları” 123/21;
“kapıları” 130/26; “haklarında” 134/21; “fedakarlıklarını” 140/27; “omuzları”
141/13; “imanları” 143/4; “evlatları” 149/2

1.2.1.3. Hal Ekleri

1.2.1.3.1. İlgı hali(Genitive): -nın/ -nin

“babasının” 151/15; “dünyanın” 151/27; “babanın” 154/20; “ellerinin” 157/1;
“analarının” 157/18; “birinin” 160/16; “kılıcının” 161/31; “fukaranın” 163/7;
“parmaklarının” 167/1; “hukemanın” 168/3

1.2.1.3.2. Verme hali (Dative): -a/ -e

“kapıya” 168/25; “dünyaya” 169/5; “malına” 169/10; “kavgaya” 169/26; “taşa”
169/27; “yakınlığa” 2/2; “zâta”2/4; “kula”2/11; “padişahlarına” 5/12; “başkasına”
7/16

1.2.1.3.3. Belirtme hali (Accusative) : -nı/ -ni/ -n

“taşını” 7/4; “işini” 7/11; “ümidini”8/1; “nasihatini” 8/10; “dilini” 8/30; “kalanını”
9/1; “toprağını” 6/33; “elini” 8/3; “başını” 9/3; “kitabını” 10/28

1.2.1.3.4. Bulunma hali (Locative) : -da/ -de/ -ta/ -te

“tarafında” 11/8; “adabında” 11/9; “huzurunda” 11/15; “arasında” 12/4; “edasında” 12/20; “çarşısında” 13/28; “önünde” 14/15; “dervişânemizde” 14/31; “yüzünde” 16/9; “üzerinde” 16/22

1.2.1.3.5. Ayrılma hali (Ablative): -dan/ -den/ -tan/ -ten

“varlığından” 17/2; “uğurdan” 18/22; “hırsızlardan” 19/14; “pusudan” 20/13; “arkadan” 20/14; “dalından” 21/6; “kamışından” 21/8; “onlardan” 21/15; “sevdasından” 21/32; “kavgasından” 25/20

1.2.1.3.6. Eşitlik hali (Equative): -ça/-çe

“oldukça” 53/18, 73/27; “hoşça” 58/15; “yavaşça” 120/18; “niçe” 86/26; “cesetçe” 104/3; “zinetçe” 138/20

1.2.1.3.7. Vasıta hali (Instrumental): -la/-le

“canla” 34/17; “parmakla” 36/10; “tırnağıyla” 37/17; “bulunmasıyla” 37/18; “pahasıyla” 40/8; “zamanıyla” 40/28; “hakkıyla” 43/31; “lütüfla” 46/11; “onunla” 55/19; “yardımıyla” 57/5

1.2.2. İSME GELEN YAPIM EKLERİ

1.2.2.1. İsimden İsim Yapma Ekleri

1.2.2.1.1. -lık/ -lik/ -luk/ -lük

“zayıflık” 17/23; “iyilik” 8/28; “tutuculuk” 28/32. Metinde “-lük” ekine rastlanmamıştır.

1.2.2.1.2. -cı/ -ci/ -cu/ -cü/ -çı/ -çi/ -çu/ -çü

“davacı” 35/8; “dilenci” 114/24; “yolcu” 121/5; “büyücü” 43/31; “okçu” 45/32. Metinde “-cı, -çi, -çü ” eki görülmemiştir.

1.2.2.1.3. -lı/ -li/ -lu/ -lü

“yaralı” 47/9; “ümitli” 49/32; “ huylu” 56/7; “türlü” 77/3

1.2.2.1.4. -sız/ -siz/ -suz/ -süz

“layıksız” 84/13; “vakitsiz” 85/1; “susuz” 95/23; “gönülsüz” 183/3

1.2.2.1.5. -cık/ -cik/ -cuk/ -cük

“yumuşacık” 109/19; “cariyecik” 79/9 Metinde ekin “-cuk ve cük” şekli görülmemiştir.

1.2.2.1.6. -cak/ -cek “oyuncak” 114/6; “örümcek” 113/21

2.2.2.1.7. **-cağız/ -ceğiz** “adamcağız” 133/13 . Metinde bu ekin “-ceğiz” şekli kullanılmamıştır.

2.2.2.1.8. **-ca/ -ce** “ pervasızca” 110/25; “öylece” 170/18

2.2.2.1.9. **-daş/ -taş**“arkadaş” 22/20. Metinde “-taş” biçimine rastlanmamıştır.

2.2.2.1.10 **-ncı/ -nci/ -ncu/ -ncü**

“altıncı” 15/9; “ikinci” 15/5; “üçüncü”15/6. Bu ekin –ncu” biçimi kullanılmamıştır.

2.2.2.1.11. **-z** “ikiz” 166/20

2.2.2.1.12. **-leyin** “sabahleyin” 56/3

2.2.2.1.13. **-cılayın/ -cileyin** “ancılayın” 157/15

Eski Anadolu Türkçesi’nde ç’li şekli kullanılanı, eklendiği kelimeye “gibi, kadar” anlamı veren bu ekin kullanımı Batı Türkçesi’nde giderek azalmıştır.

2.2.2.1.14. **-an/ -en** “oğlan” 180/29

Eklendiği köklerin umumi olan manalarını tahsis ederek, muayyenleştirerek daha belirli ve hususi görevler yapar. (Oğl-an (< oğul-an), er-en, kız-an gibi.)³⁷

³⁷ Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul 2003, s. 174.

2.2.2.1.15. -kek “erkek” 60/14

Eski Türkçe’de ekin “-ğak,- çek, -kak, -kek ” olarak uyumlar çerçevesinde dört şekli vardı. (Eski Türkçe’de eşkek şeklinde olan bugünkü eşek kelimesinin de aslında bu ek vardı.)³⁸

2.2.2.1.16. -k “kabuk” 183/3

1.2.2.2. İsimden Fiil Yapma Ekleri

1.2.2.3. -la-/ -le- “bağışla- ” 65/20

1.2.2.4. -al-/ -el- “azal-”115/14

1.2.2.5. -l-“doğrul-” 149/24

1.2.2.6. -a “yarlıg-a-” 4/5, “dile-” 34/23

1.2.2.7. -ar-/ -er-“sarar” 129/17

1.2.2.8. -kır-“haykır-” 149/26

1.2.3. FİİLE GELEN ÇEKİM EKLERİ

1.2.3.1. Şahıs Ekleri

Teklik I. Şahıs: -ım/ -im/ -um/ -üm

“gördüm” 106/18; “korkarım” 8/27; “olurum” 13/28; “yaşıyorum” 32/20;
“icitmedim” 57/5

Teklik II. Şahıs: -sin/ -sin/ -sun/ -sün

³⁸ Muharrem Ergin, a.g.e., s.175.

“geçemezsin” 108/31; “buyurursun” 58/12; “gidiyorsun” 61/19; “görürsün” 103/30;
“yaparsın” 115/16

Teklik III. Şahıs: -

“reddeylese” 106/24; “vuruyor” 116/26; “bozuluyor” 35/30; “gider” 36/13; “olur”
37/26

Çokluk I. Şahıs: -ız/ -iz/ -uz/ -üz

“sığırınız” 197/30; “olacağız” 135/14

Çokluk II. Şahıs: -sınız/ -siniz/ -sunuz/ -sünüz

“ediniz” 27/23; “giymeyesiniz” 18/20; “eylemelisiniz” 28/3; “yazmamalısınız”
76/19; “sorarsınız” 119/20

Çokluk III. Şahıs: -lar/-ler

“kıskanırlar” 31/12; “vurdular” 136/15; “çıkarıyorlar” 145/11; “otururlar” 154/5;
“soracaklar” 157/9

1.2.3.2. Haber kipleri

1.2.3.2.1. Geniş zaman: -r/ -ar/-er/ -ur/-ür

Teklik I. Şahıs: “korkarım”7/27

Teklik II. Şahıs: “bilirsin” 174/22; “ götüremezsın” 7/27

Teklik III. Şahıs: “hücūm eder” 31/27; “zūr eder” 31/28

Çokluk I. Şahıs: “Cevap veririz” 100/12; “derz ederiz.” 100/12

Çokluk II. Şahıs: “bilirsiniz” 111 /30

Çokluk III. Şahıs: “kazanırlar.”

1.2.3.2.2. Öğrenilen geçmiş zaman: -dı/-di/ -du; -tı/-ti/ tü

Teklik I. Şahıs: “oturdum.” 38/12

Teklik II. Şahıs: “etdin” 114/11

Teklik III. Şahıs: “niyet eyledi.” 42/22

Çokluk I. Şahıs: “veda^ç eyledik.” 136/2

Çokluk II. Şahıs: “söylediniz.” 15/15

Çokluk III. Şahıs: “oturdular.” 32/5

1.2.3.2.3. Belirsiz geçmiş zaman: -mı/-miş

“okumamışım ” 81/3; sınıamışsın ” 85/2; “kalmış” 9/29; “gelmiş” 9/29

kalmışızdır.” 4/29; “lkalmışlar ” 4/13.

1.2.3.2.4. Gelecek zaman: -acak/-ecek

“gideceğim ” 149/22; “göreceksin” 160/29; “titreyecek” 34/12.

1.2.3.2.5. Şimdiki zaman: -yor

“ yiyorum” 32/19; “ alıyorsun” 32/10; “ işitiyoruz” 124/21; “ arıyorlar,” 138/5

1.2.3.3. Dilek Kipleri

1.2.3.3.1. Emir kipi

Teklik I. Şahıs: -

Teklik II. Şahıs: “bırak” 33/6

Teklik III. Şahıs: “götürsün” 32/24

Çokluk I. Şahıs: -

Çokluk II. Şahıs: “tutunuz.” 83/10

Çokluk III. Şahıs: “barışsınlar” 109/13

1.2.3.3.2. İstek kipi

“gideyim.” 33/12; kurtulmayasın” 117/10; “yazalım” 160/18; “olasınız” 145/20;
“olalar” 177/5

1.2.3.3.3. Şart kipi: -sa/-se

“vursam” 184/16; “vursan” 195/16; “olursanız” 109/4; “atsalar” 166/5

1.2.3.3.4. Gereklilik Kipi

“şükretmeliyim” 90/2; “susmalısın.” 184/16; “dua etmeli.” 4/2; “bilmelisiniz”

1.2.4. FİİLE GELEN YAPIM EKLERİ

1.2.4.1. Fiilden İsim Yapma Ekleri

1.2.4.1.1. **-mak** : “bozmak” 155/6

1.2.4.1.2. **-ma/ -me** : “saçma” 169/22

1.2.4.1.3. **-ış/ -iş/ uş/ -üş** : “okuyuş” 153/23

1.2.4.1.4. **-m** : “ölüm” 23/29

1.2.4.1.5. **-k** : “açık” 30/32

1.2.4.1.6. **-ak/ -ek** : “yatak” 10/3

1.2.4.1.7. **-n** : “ekin” 72/26

1.2.4.1.8. **-gı/ -gi/ -gu/ -gü/ -kı/ -ki/ -ku/ -kü** : “sevgi” 122/15, “çalgi” 69/1

1.2.4.1.9. **-ga/ -ge** : “bilge” 27/9

1.2.4.1.10. **-n/ -gin/ -gun/ -gün/ -kın/ -kin/ -kun/ -kün** :

“kızgın” 28/31, “dolgun” 185/4, “keskin” 67/7, “düşkün” 113/20,

1.2.4.1.11. **-gıç/ -giç/ -guç/ -güç** : “dalgiç” 113/12

1.2.4.1.12. **-ıcı/ -ici/ -ucu/ -ücü** :

“yakıcı” 40/30, “verici” 201/13, “tutucu” 28/32, “sürücü” 83/2

1.2.4.1.13. **-ı/ -i/ -u/ -ü** :

“sayı” 35/17, “korku” 193/28. “ölü” 102/28,

1.2.4.1.14. **-a** : “yara” 110/2

1.2.4.1.15. **-amak/ -emek** : “yaşamak” 92/6, “yemek” 92/6

1.2.4.1.16. **-mur/ mür** : “yağmur” 95/25

1.2.4.1.17. **-ca/ -ce** : “eğlence” 149/11

1.2.4.2. Fiilden Fiil Yapma Ekleri

1.2.4.2.1. **-n-** : “söyle-n-” 152/31

1.2.4.2.2. -l- : “den-i-l-” 155/26

1.2.4.2.3. -ş- : “kucakla-ş-” 69/20

1.2.4.2.4. -r- : “iç-i-r-” 79/19

1.2.4.2.5. -t- : “ak-ı-t-” 69/9

1.2.4.2.6. -dır-/ -dir-/ -dur-/ -dür-/ -tır-/ -tir-/ -tur-/ -tür- : “öl-dür-” 92/28

1.2.4.2.7. -ar-/ -er- : “kop-ar-” 110/13

1.2.4.2.8. -ı- : “kaz-ı-” 121/11

1.2.4.2.9. -p- : “ser-p-” 37/18

1.2.5. SORU EKİ

Metinde soru eki –mı, -mi, -mu, -mü ekleri ile sağlanır. İsimlerden sonra da fiillerden sonra da soru anlamı vermek için kullanılır.

“bilmezim ki topraktan mı oldun ya ateşten mi?” 177/32

“Kendini büyük görüyor musun?” 183/26,

1.2.6. ZARF-FİİL EKLERİ

1.2.6.1. -arak/-erek

“Ne vakit benim faziletim olmayarak bir iş hâsıl” 54/24

1.2.6.2. -dikça /-dikçe

“Ev ile dükkânda takıldın ayrılmadıkça” 105/18

1.2.6.3. -madan/-meden

“Seni anmadan hiçbir şey beni gâfil kılmayacak” 149/19

1.2.6.4. -p

“Varıp dağın pusu malallinde gizlendiler” 20/5

1.2.6.5. -ınca/-ince

“Zira ateş sıcağa sarınca cihan yanar.” 175/10

1.2.6.6. -ıcak/-icek

“Şayan olıcak selamet haline memnun oldum dedim.” 36/11

Genelde Eski Anadolu Türkçesi bazen de Orta Türkçe metinlerinde karşılaştığımız “ıcak” eki “ınca/ince” anlamı taşıyan zarf-fil ekidir.

MÜLİSTÂN

Bismillâhirrahmânirrahîm

İhsân ‘azîz ve celîl olan Allah’a mahsûs ki tâ‘ati
Yakınlığa sebebdır ve şüküründe ni‘ met ziyâdeliği vardır.
Her bir nefes ki veriliyor hayâtı uzadıcıdır
Ve alındığı vakit zâta ferah vericidir.

- 5 Öyle ise her bir nefesde iki ni‘ met mevcûddur
Ve her ni‘ met mukâbilinde bir şükretmek vâcibdir.
Kimin elinden ve dilinden gelir ya‘ nî gelmez
Ki onun şükürünün uhdesinden gelsin.
Ey âl-i Dâvud şükür yapınız şükür.

- 10 Halbuki benim kullarımdan şükreden azdır.
(Kıt‘ a)
Kula evveli olan kusûrundan
Özrünü dergeh-i Hakka getire ya‘ nî mu‘ terif ola.
Yoksa hakkıyla ‘ubûdiyyetini

- 15 Kimse kâdir mi yerine yetire ya‘ nî olamaz.
Yağmur gibi hesâbsız ihsânı cümleye vâsıl
Ve esirgenilmez ni‘ met-i suğrâsı her yeri şâmil
Kulların nâmus perdesini günâhdan için yırtmaz
Ve rızk-ı mu‘înini hatâ-yı nâ-becâsından dolayı kesmez.

- 20 (Kıt‘ a)
Ey Kerîm sen hazîne-i ğaybından
Mecûsî ve Nasrânî’yi merzûk edersin.

Dostlarını nerde mahrûm edersin?

Sen ki düşmanlarını gözediyorsun.

(3)

Döşeyici gibi olan sabâ rüzgârına buyurmuş

Tâ ki zümrüd gibi yeşilliği döşesin.

Dâye makâmında bahâr bulutuna emretmiş:

Nebât³⁹ gibi otları yer beşiğinde besilesin,

5 Ve ağaçların nev-rûz hil^c atine yeşil yaprak haftânını

Üzerlerine etmiş ve çocuklar gibi budâkların

Vakt-i bahâr gelmesiyle çiçek külâhlarını başlarına koymuş

Ve kamışın şîresi onun kudretiyle baldan a^c lâ

Ve hurma çekirdeği terbiyesiyle nahl-ı bālâ olmuş.

10 (Kıt^c a)

Bulut ve yel ay ve güneş ve gök iş işlerler.

Sen de bir ekmek ile getirirsin ğafletle yememelisin

Cümlesi senin için başı dönmüş ve emir tutuyor.

İnsâfa lâyıq değil ki sen fermân kabûl etmeyesin.

15 Hadîs-i şerîfdir kâinâtın serveri mevcûdâtın

Mefharı ^c âlemlere rahmet ve âdemlerin güzîdesi

Ve devr-i zamânın şemmesi ya^c nî âhir zamân peyğâmberi

Muhammed Mustafâ ^c aleyh-is-salavâtü vesselâm efendimizden

(Beyt)

20 Şefâ^c at edici ve kendine inkıyâd olunmuş ve muhbir-i

Sâdık ve kerîm ve kendine kasem olunmuş ve büyük

³⁹ Metinde: “Benat” şeklinde yazılmıştır.

(Kıt' a) Ve nişâneli ve güleç yüzlü

Ne ğam dīvār gibi ümmete ki

Sen gibi müstenede mâlikdir.

25 Ne havf-ı deryânın dalgasından

Ona ki gemicisi Nūh 'aleyhisselâmdir.

(Nazm)

A' lāya erdi kemâli ile zulmeti açdı cemâli ile

Güzel oldu her hısâlı kendisine ve ashâbına duâ

30 Ediniz her zaman ki perişân-ı zaman olan müznib

Kullardan birisi tevbe elini kabul olunur ümîdi ile

Cenâb-ı vâcib ül-vücûdun dergâh-ul ilâhiyyesine

Ref' eder ise ve Hakk Te' âla ona nazar etmezse

(4)

Yine o kul yalvarmalı yine eser-i icâbet görülmezse

Def' a ciğerinin kanı gözünden dökülerek duâ etmeli.

Cenâb-ı Hak celle ve 'alâ buyurur ki: “Yâ meleklerim tahkîk-i

kulumdan hayâ etdim halbuki onun benden başka Rabbi yok.

5 Hakîkat ben onu yarlığadım ya' nî duâsını kabûl

etdim ve istediğini verdim zîrâ duâsının

Ve inilemesinin ziyâdeliğinden mahcûb oluyorum.”

(Beyt)

Gör kerem lütfunu perverd-gâr

10 Kul ede zenbi o ola şerm-sâr

Ka' be-i celâlinin mu' tekifleri kullukda kusûrlarını

Bildiricilerdir ki biz sana hakkıyla ibâdet edemedik

Ve cemāl ya kemālını vasf edicileri ve mütehayyir kalmışlar ki
Biz seni Hakk-ı ma‘ rifetin ile bilemedik.

15 (Kıt‘ a)

Eğer bir kimse onun vasfını benden sorar ise
Gönlü olmayan nişānesi olmayandan ne haber verir yine
‘ Āşıklar ma‘ şüklerin maktül-u aşkıdır,
Ve maktullerden sadā çıkmayacaktır.

20 (Kıt‘ a)

Ey bülbül ‘ aşkı pervāneden öğren
Ki o yanmışın canı gitdi sesi çıkmadı.
Bu da‘ vā edenler Hakk’ı talebde habersizlerdir.
Zīrā haberi olanlardan haber gelmedi.

25 (Kıt‘ a)

Ey hayāl ve kıyās ve gümān ve vehmeden ve her
Söylenen ve işitdiklerimizden ve okuduğumuzdan
Münezzeh olan Allāh meclis bitdi ve ömrü āhire yitdi.
Biz yine evvel vasfında kalmışızdır.

30 Pādişāh İslāmın evsāf-ı cemīlesi

Beyānındadır mülkünde dāim olsun.
Sa‘ dī’nin evsāf-ı cemīli ki herkesin ağzına düşmüştür
Ve kelāmının ünü cemī‘ yeryüzüne vāsıl olmuş

(5)

Ve maktül şeker kamış gibi sözlerini şeker gibi yiyorlar
Ve münşeāti ve varak-pārelerini berāt gibi taşıyorlar.
Onun kemāl fazlına ve belāğatına haml mümkün değil.

- Belki cihānın sāhibi ve dāire-i vaktin kutbu
- 5 Süleymān'ın kāim makāmı ve ehl-i imānın mu'īni
Azāmetli şehler şāhı Atabeğ'in büyüğü
Zengī'nin oğlu Ebū Bekir Sa' d yer halīfesidir.
Yā Rabb ondan rāzı ol ve onu da rāzı kıl. İnāyet
Gözüyle nazar etdi ve pek ziyāde tahsīn etdi,
- 10 Ve sādıkāne muhabbet gösterdi şüphesiz herkes
A' lā gerek adını onun muhabbetine mebnī meyletdiler
Zīrā insan pādīşāhlarına mütābaatları zarūrīdir.
(Kıt' a)
Ben miskīne teveccühün olalıdan beri
- 15 Eserlerim güneşden ziyāde meşhūrdur.
Gerçek cemī-i uyūb bu bendede vār ise
Her ayıp ki pādīşāh beğenecek olursa
(Kıt' a) Hünerdir.
Bir güzel rāyihalı gül bir gün hamāmda
- 20 Erişti bir mahbūb elimden benim elime.
Anadım ki müşg müsün ya anber misin ki
Senin pek makbūl kokundan mest oldum
Cevāb verdi ki ben bir ednā çamur idim
Ve illā bir mikdār gül ile böyle oturdum
- 25 Mā' iyyetinde bulunduğum kemāli bana te'sir etdi
Ve illā ben yine evvel ne isem o çamurum.
Yā Allāh müsellimini mütē' allindir hayātının uzunluğu eyle
Ve āsār-ı hayrını ve ecrini kat kat eyle
Ve muhiblerinin ve vālilerinin derecesini ref' eyle
- 30 Ve düşmanlarını ve bedhavāhlarını makhūr eyle

Kur'ân'da tilâvet olunân 'âyet hürmetine
Yâ Allâh mülkünü emîn ve evlâdını mahfûz eyle

(6)

(Nazm)

Tahkîk-i dünya onun ile saâdetlendi saâdeti dâim
Olub Cenâb-ı Hak yedine nusret sancağı versin.
O nahl pür kerem gibi oğlu dahi yetişmektedir
5 Ve yerin otunun güzelliği tohumunun kerâmetidir.
Allâh-u Te'âla ve tekaddes pâk olan Şirâz iklimini
Âdil hâkimler muhabbetiyle ve 'ulemâ-yı âmilin
Himmatleri ile zamân kıyâmete değın
Emniyet ve selâmet içinde hıfz buyursun.

10 (Kıt' a)

Bilmez misin ki ben gurbet iklimlerinde
Niçin birçok zamân meks ve ikâmet etdim?
Çıkdım gitdim Türklerden sıkıldığımdan ki
Gördüm cihân karışmış arap saçı gibi
15 Bütün 'Âdem evlâdı idiler lâkin
Kurtlar gibi kan yiyicilik ve yırtıcılıkdalar idi.
Geri geldiğim zamân iklimi rahat gördüm.
Kaplanlar kaplanlık tabi'atını terk etmişler,
Âdemlerin içerisi melek gibi güzel huylu
20 Ve hâriçleri asker-i ceng arslanı gibi
Öyle idi evvel vakitte ki görmüş idim
Dünyâ dolmuş fitne ve karışıklık ve darlıktan.

- Böyle oldu Sultan 'Ādil Ata Beğ
Ebū Bekir Sa' d İbni Zengī zamānında
25 (Kıt' a)
Pars iklīmine zamānın fitnesinden gam yok
Sen gibi bir zıll-ullah onun üzerinde oldukça
Bugün kimse yeryüzünde bir misilini gösteremez
Senin kapının eşiği gibi rızā mahalli
30 Senin üzerine lāzımdır bī-çārelerin gönlünü almak
Ve şükür bizim üzerimize ve hallāk-ı 'āleme ceza
Yā Rabb bed fitnedden hıfz et Pars toprağını
Ne kadar ki toprağın ve rüzgârın bekāsı vardır

(7)

Gūlistān kitābının te' lifine sebep

- Bir gece geçmiş eyyāmı tefekkür ediyor idim
Ve telef ettiğim ömür için te' essüf ediyor idim
Ve gönül hānesinin taşını gözyaşı elmasıyla deliyordum
5 Ve bu beyitleri kendi hālime cüsbān söylüyor idim
(Mesnevi)
Her ān ömürden bir nefes gidiyor
Çünkü bakıyorum birçok kalmadı.
Ey nefis elli gitdi uykudasın
Bu beş günlük dünyāyı anlayacak mısın?
10 Mahcūb gitdi ol kimse ki işini yapmadı
Göç davulunu vurdular yükünü yapmadı

- Tatlı uykusu göç sabahının.
Yaban adamı yolundan men' eder.
Her gelen bir cedid imâret yaptı
15 Gitdi o menzili başkasına bıraktı
Ve o dahî evvelkinin efkârında öldü.
Bu tâmirâtı kimse başa götüremedi.
Bekâsı olmayan yâri dost etmeye
Sevmeye şâyeste değil midir bu zâlim
20 İyi ve fenâ herkes çünkü ölecek ise
Sa' âdetli o kimse ki ahlâk-i hamîde götürdü.
Maîşetzâdını kendi kabrin için hazırla
Kimse kâdir değil göndersin sen evvel gönder
Ömür temmuz güneşi mukâbilinde kar gibidir
25 Biraz kaldı ve sâhibi hâla güveniyor
Ey eli boş ya' nî parasız bazâra giden
Korkarım başında sarığı götüremezsın
Her kim ki ekdiğini gök iken yedi ise
Harmân vaktinde başak toplamalı.
30 İnsanın hayâtının aslı mi' dedir yavâş
Yavâş bu hayât gideceğine ne şüphe var
Eğer açılmayacak gibi bağlanırsa hayatdan

(8)

Ümîdini keser ise sezâdır
Ve eğer kapanmayacak gibi açılıyor ise
Söyle dünya hayatından elini yıka deyu.

- Birbirinin zıddı dört tuğyan-ı anâsır
- 5 Beş gün kadar birbiriyle güzel geçinir.
Eğer bu derstden biri gâlip olur ise
Tatlı can bedenden gidiyor.
Şüphesiz ârif-i kâmil olan adam
Dünya diriliğine gönül bırakmaz
- 10 Sa' dî'nin nasihatini cân kulağınla dinle
Yol budur adam ol bu yolda git
Bu ma' n-i tefekkürden sonra münâsib anı
Gördüm ki inzivâya çekilip oturayım
Ve sohbetden ettiğimi kendime toplayam
- 15 Ve defter-i âsârımı saçma sözlerden bıkayam
Ve bundan sonra bî-lüzûm kelâm söylemiyem.
(Beyt)
Dili kesilmiş bir köşede sağır lâl oturan
Ol kimseden iyidir ki dili hükmede olmaya
- 20 Ol vakte değin ma' fede enîs ve refikim
Ve medresede odaşığım olan ehîbbâdan biri
Âdet-i kadîm üzere kapıdan girdi ve ne kadar ki
Oyuna dökülüp ve mizâh ve latife bisâtı
Döşedi ise cevâb vermedim ve başımı kolluk
- 25 Dizinden kaldırmadım gücenerek bakdı ve dedi:
(Kıt' a)
Şimdi ki senin söylemenin imkândadır.
Ey karındaş iyilik ve hoşluk ile söyle
Zîrâ yarın melek-ül mevt gelir ise
- 30 Zarûrî dilini çekip susarsın.

Benim taallükâtımdan biri onu vākıa-ı
Mukteziyeye vākıf eyledi ki Sa' dī
Azm etdi ve kat' i niyet ki

(9)

- Ömrünün kalanını dünyāda mu' tekif oturacak
Ve sükūt intihāb edecek sen de kādır isen
Kendi başını kayır ve sakınmak yolunu tut
Dedi. İzzet-i azīme ve sohbet-i kadīmen
5 Kasem ederim ki nefes almayayım ve adım atmayayım.
Meğer ulu katına söylesin ādet-i sābıkı üzere
Ve bilinen yoldaki dostları incitmek
Cehldir ve yemin keffāreti kolay
Ve tarīk-i müstekimin zıddı ve ashāb-ı
10 Aklın fikrinin hilāfidir ki Ali'nin
Zülfikārı kımında Sa' di'nin dili boğazında
(Kıt' a)
Dil ağız içinde ey sāhib-i ' akıl nedir?
Sāhib-i hünerin hazīnesi kapısının anahtarıdır.
15 Çünkü kapı kilitli olur ise ne bilir kimse
Ki cevher satıcı mıdır yāhut serrāc mıdır?
(Kıt' a)
Vākı' ā sāhibi akl huzūrunda sükūt eder.
Vakt-i maslahatda ' alāsı sözde sa' y et
20 İki şey akli donuklatır sükūt etmek
Söz vaktinde söylemek sükūt vaktinde.

- Hülāsa dili onun mükālemesinden çekmeyi kuvvet tutmadım,
Ve yüzümü onun muhāveresinden çevirmeyi mürüvvet
Bilmedim ki yār muvāfık mı ve muhabbete sādık mı idi?
- 25 Bir kimse ile kavga edersen cedel et
Ki ondan çāre bulasın ya kaçasın.
Zarūret hükmü ile söz söyledin ve temāşa ederek
Dışarı çıktın fasl-ı bahārdaki savuğın şiddeti
Kalmış ve gül devleti zamānı gelmiş idi.
- 30 (Beyt)
Ağaçlar üzerinde yaprak gömleği
Ashāb sa‘ ādetin bayramlık robası gibi

(10)

- (Kıt‘ a)
Celāleddin Selçük nişānının ibtidāsı
Bülbüller minber gibi yatakların üzerinde söylüyor.
Kırmızı gül üzere yine çiğden inciler domurmuş
- 5 Hiddetli mahbūbun yanağındadır dāneleri gibi.
Gece bahçede dostlardan biriyle
Bi-l-ittifāk kalmamız lāzım geldi mesiregāh
Ve müferrih bir mahāl makbūl ağaçlar birbirine girmiş
Der idin ki şişe kırıkları toprak üzere dökülmüş
- 10 Ve Ülker yıldızı avīzesi tepesinden asılmış
(Kıt‘ a)
Bir bahçe ki suları dāima akmaktadır
Ve ağaçları kuşlarının güzel ötmesi yolunda

- Bahçe her renk çiçekler ile dolu
- 15 Ağaçlar türlü türlü meyveler ile memlûdur.
Rüzgâr ağaçların gölge mahallerine
Döşemiş yedi renk harîr gibi yeşilliği.
Sabahleyin ki geri gelmek meyli
Oturmak fikri üzere gâlib geldi.
- 20 Gördüm ki refikim bir etek gül ve reyhân
Ve sünbül ve feslikândan cem^c etmiş
Ve şehre müteveccih olmuş dedim ma^c lûmunuzdur.
Bahçe gülünün bekâsı olmaz ve mevsim-i
Gülistân'ın vefâsı olmaz ve hikmet bilenler demişlerdir
- 25 Her şey ki bekâsı yok gönül vermene yaramaz
Dedi öyle ise yolundur dedim nazar edenler
Ferahlanmak ve zihinleri açmak için
Gülistân kitabını tasnif edebilir mi ki?
Hazân yılının onun yaprağına zararı
- 30 Olmaya ve günlerin mürûrı zevk-i bahârını
Güz mevsimi şiddetiyle bozamaya
(Mesnevi)

(11)

- Ne iş ki gelir kâsedan bir tabak
Benim Gülistân'ımdan bir yaprak bile al
Gel sâde bu beş altı günlükdür
Ve bu Gülistân dâima tâze ve terdür.
- 5 Bu sözü ben dediğim halde eteğindeki

- Gülü dökdü ve benim eteğime asıldı ki
Kerim va‘d eder ve ifâ eder bir iki
Fasıl o birkaç gün tarafında tesâdüfî
Tebyiz olundu hüsn-ü mu‘âşeret ve konuşmak âdâbında
- 10 Bir lisânla ki mütekellimlerin işine gelir
Ve nâma irsâl edenlerin belâğatını artırır.
Hâsılı Bostan’ın gülünden bakiyye var iken
Kitâb-ı Gülistân bi-‘inâyetillâh tamâm oldu
Ve ol zaman hakikat de tamâm olacak ki
- 15 Beğenilmiş gelsin huzûrunda şâh cihânpenâhın
Zıl-ullâh Cenâbı- Rezzâk’ın lütfunun şu‘â‘ı zamânın
Zâhire-i âmânın mağarası semâ tarafından eli alınmış
Düşman üzerine mensûr devlet-i Kahire’nin belini
Millet-i Bahîra’nın kandili mahlûkun güzeli
- 20 İslâm’ın mefhari pâdişâh-ı âzâm Atabeğ efham
‘Arap ‘Acem meliklerinin velîsi ümmetin
Melik deyince zafer bulmuş Ebu Bekr Sa‘d Zengî
Allâh ikbâllerini dâim ve iclâllerini iki kat etsin
Ve her hayır tarafına kılınsın meyiller yeni ve zâtına mahsûs
- 25 Lûtf ve istiğnâ ile mütâla‘a buyur da
(Kit‘a)
Eğer iltifât-ı şâhâne zînetine mazhâr olursa
Çin’deki Niğârhâne ve Mâni’nin kitâbı gibi makbûldür.
Ma‘mûl ederim ki matbâlaasından fütûr gelmez
- 30 Zîrâ Gülistân ‘da can sıkılmaz
Bâhusûs ki Dibâce Humâyunu Ebû Bekr Sa‘d
İbn-i Zengî’nin nâm-ı mübareğine yapılmıştır.

Sadrâzam Fahreddin Ebî Nasr oğlu Ebû Bekr

(12)

Zikrindedir yine fikrim gelini çirkinliğinden
Başını yukarı kaldıramaz ve me'yûsluk
Gözünü utanmak ayağı üzerinden kaldıramaz
Ve ehl-i dilleri arasında arz-ı cemâl edemez.

- 5 Meğer ol vakit ki müzeyyen ola sadrâzamin
Kabûl buyurmasıyla âlem-i âmil-i müeyyed
Mensûr-u taht-ı saltanâtın müstenendi
Ömür memâliğinin müşfiri fukarânın hâmisi
Ve gurebânın yarandığı ve taşkınlık edenlerin mürebbisi
- 10 Ehl-i takvâyı seven evlâdı Pars'ın iftihârı
Mülkde meymenetli ve havâsın büyüğü dînin
Ve devletin iftihâr eylediği ümmet-i Muhammed'in hâmisi
Ve pâdişâhların sultânların direği eb-i Nasr ve oğlu
Ebû Bekr Allâh ömrünü uzun ve kadrini efzûn
- 15 Ve kalbini memnûn ve ecrini dahî kat kat eylesin
Ki âlemin büyüklerinin memdûhu ve ahlâk-ı hamîde mecma'ıdır.
Her kim onun 'inâyeti sâyesinde olsa
Kabahati hüner ve düşmanı dost olur.
Sâir-i bende-gân ve hizmetkârların her birine
- 20 Bir hizmet tahsîs etmiştir ki eğer onun edâsında
Cüz'î gevşeklik ve tembelliği tecvîz ederlerse
Elbetde mahalle su ile getirilip ona
'İtâb olunacak ve bu dervişân gürûhuna ise

- Büyüklerin ni'etine şükür ve evsâf-ı cemîleleri
25 İle hayır duâlarını tezekkür onların üzerine
Vâcibdir ve böyle hizmeti edâ ise gaybetde olanı
Huzûrdan daha evlâdır zîrâ müvâcihedeki
Riyâyâ yakındır ama gâibâne tekellüfden uzak
(Kıt' a) Ve kabûle karîndir.
- 30 Feleğin iki kat beli sürûrundan doğrudu
Tâ ki senin gibi çocuk doğurdu zamân-ı vâlidesi
Mahz-ı hikmetdir eğer halk âlemin lütfu
Yerinde-i âme-i nâsin mesâlihine tahsîs ederse

(13)

- Bâki devlet buldu kim ki iyi edâsıyla yaşadı.
Zîrâ ondan sonra zikr-i hayr-ı adını diri eder.
Senin vasfını ehl-i fazl yapsa yapsa müsâvîdir.
Bahânesiz güzel düzenci kadına muhtâc değildir.
- 5 Hizmetde kusûr özü ve uzleti kabûlün sebebi
Huzûr-u şâhâneye hizmetde 'âdem-i mudâvemet
Ve taksirât-ı vakı'anem ona mebnîdir ki
Hükemâ-i Hint'ten bir cemâ'at mihri büyüğün fezâilini
Müş'ır kelâm söyler idiler nihâyet başka 'aybını
- 10 Bilmediler ki sözde beta'eti var ya'nî çok geç
Söyler ve dinleyin ziyâde muntazâr olmalı.
Tâ ki o kelâmı takrîr ve beyân etsin
Mihri büyük işitdi ve ne söyleyeyim
Diye mülâhazayı niçin dedim diye nedâmetden yeğdir.

- 15 (Mesnevi)
Söz bilen ve terbiyelenen eski pîr
Evvel düşünür sonra söyler sözü.
Mülâhazasız söylemekden sakın
İyi söylersin geç demişsin ne keder var?
- 20 Evvel düşün ondan sonra kelâm et
Ve ondan mukaddem sükût et ki el verir diyeler.
İnsan sözü ile hayvandan iyi imiş.
Hayvan senden a' lâ eğer doğru söylemezsen
Yâna gûne olur zât-ı şâhâne kurenâları nazarındaki
- 25 Ârif ve zarîf kimselerin cem' olduğu ve deryâ gibi
' Âlemlerin mahallidir ki eğer sevk-i kelâmda bahâdır ölsem
Küstahlık etmiş ve ednâ metâ' ı azîz önüne götürmüş
Olurum. Bu nacak cevâhir çarşısında bir akçe etmez
Ve şem' a güneş karşısında ziyâ vermez
- 30 Ve yüce minâre Kûh elinde eteğinde alçak görünüyor.
(Mesnevi)
Kim ki da' vâya kıyâm eylerse düşmanı

(14)

- Her taraftan onun üzerine hücûm eder
Sa' dî bir düşkündür ilişiksiz
Kimse gelmez o düşmüş kimse ile kavgaya.
İbtidâ düşün sonra söyle
- 5 Evvel temeli götür sonra duvarı yap
Hurma bahçivânıyım lâkin hurmalıkda değilim.

- Mahbūbum lâkin kadri bilinen Kenān'da değilim
Lokmanım dediler hikmeti kimden öğrendin?
Körlerden. Zîrâ bir yeri görmedikçe
- 10 Ayak koymazlar çıkmağı girmekten evvel yap
(Mısra')
Erliğini tecrübe et sonra evlen
(Kıt' a)
Vākı' a horoz kavgada çapkındır ama
- 15 Ne yapsın tunç tırnaklı doğanın önünde
Kedi fare tutmakta arslandır ama
Faredir kaplanın ceng yerinde
Ve illâ büyüklerin ahlâkının genişliğine i' timâden
Ki bendelerin ' aybından göz yumarlar
- 20 Ve küçüklerin kusûrlarını i' tâma çalışmazlar.
Birkaç söz emsâli az olanlardan ve hikâyâtдан
Ve şiirlerden bu kitabda cem' etdik ve bir mikdâr
Kıymetli ömürden onun üzerine sarf olundu.
Gülistân kitabının tasnifine sebep bu idi tevfik Hak'tan
- 25 (Kıt' a)
Çok seneler bu nazm bu tertip kalacak.
Birden her zerremiz toprak bir mahalle düşünce
Maksûd bir nakışdır ki birden sonra kalsın
Zîrâ varlığın bekâsını göremiyorum.
- 30 Meğer bir gönül sâhibi bir gün rahmet ile
Hakkı dervişânemizde bir duâ ede
Dikkat nazarı kitâb-ı tertibde ballarını pāk etmede.
Sözün kisasını münâsib gördü tâ ki bu güzel

(15)

Ve şukûfezâr-ı ‘ulyâ cennet gibi sekiz kapıya tevâfuk etdi.

Muhtasar olduğunun sebebi melâlet ve fütür ile

Nihâyet bulmasın için

Evvelki bâb pâdişâhların ahlâk-ı beyânında

5 İkinci bâb dervişlerin ahlâk-ı beyânında

Üçüncü bâb kanâatin fazîleti beyânında

Dördüncü bâb sükûtun fâidesi beyânında

Beşinci bâb gençlik ‘aşkı beyânında

Altıncı bâb ihtiyarlığın za‘âfi beyânında

10 Yedinci bâb terbiyenin te‘sirî beyânında

Sekizinci bâb sohbetin âdâbı beyânında

(Mesnevi)

O müddetde ki bizim vaktimiz hoş idi.

Tarih hicretten altı yüz elli altı idi

15 Maksûdumuz nasihat idi söylediniz.

Seni Allah’a ısmarlادarak gitdik.

(Evvel Bâb Pâdişâhların Gidişi Beyânında)

Bir pâdişâhı işitdim ki bir esir öldürmeğe

İşâret etdi. Çâresiz esir o ümitsiz

20 Hâlinde kendi dilince pâdişâha sövdü

Ve fenâ söylemeye başladı ki demişlerdir:

Her kim candan elini yakar ise

Her ne lisânına gelir ise söyleyecek

(Şi' r)

25 İnsan me'yūs olur ise dili uzanır.

Alta gitmiş kedi gibi köpek üzerine salar.

(Beyt)

Zarūret vakti kaçacak yer kalmaz ise

El keskin kılıcın ucunu tutar.

30 Pādişāh suāl etdi ki ne söyler diye

Huzūru güzel vūzerādan biri dedi:

Ey efendim söylüyor ki ehl-i cennet

Dargınlığı bırakıp da nâsı affedenlerdir.

(16)

Melik onun üzerine merhamete gelip onun katli

Sevdāsından fāriğ oldu başka bir vezir ki

Onun zıddı idi dedi vūzerāya yakışmaz.

5 Pādişāhların huzūrundan doğrudan gayrı

Söz desin bu esīr-i milke sövdü

Velāyaksız söyledi. Melik bu sözden yüzünü

Çevirdi ve dedi ki: Bana onun o yalanı

Bu senin dediğin doğrudan makbūl geldi.

10 Zira o sulh yüzünde ve senin ki habāsete mebnī

Ve hikmet bilenler demişler maslahat yapanın yalanı

Fitne koparanın doğrusundan iyidir.

(Beyt)

Her kim ki söylediğini doğru yapacak olursa

Yazıkdır ki iyilikden gayri söz söyleye.

15 Feridun Şâh'ın köşkünün kemerinde yazılmıştı:

(Kıt' a)

Dünya ey karındaş kimseye kalmaz,

Hallâk-ı âleme rabt-ı kalb et ancak

Mülk-i dünyâya dayanıp güvenme ki

20 Senin gibi çoğunu besiledi ve öldürdü.

Çünkü 'azîz olan can çıkmak isterse

Taht üzerinde ve toprak üzerinde olmak müsâvî.

(Hikâyet)

Bundan evvel pâdişâhlardan biri sultan

25 Mahmut Sebuktekin'i rü'yâsında gördü.

Onun vefâtından yüz sene sonra ki

Cümle vücûdu onun dökülmüştü ve toprak

Olmuş idi ve illâ gözleri göz önünde

Yine öyle dönüyor idi ve nazar ediyor idi.

30 Sair hükemâ o rü'yânın ta'birinden âciz kaldılar

Meğer bir derviş hizmet ta'biri yerine getirdi.

Dedi el-ân bakıyor ki mülki gayrilerdedir

(Kıt' a)

(17)

Çok namlı kimseleri yer altına defnetdiler

Ki varlığından yeryüzünde nişân kalmadı.

O pîrin lâşesini ki toprak altına ısmarladılar.

Toprak onu öyle yedi ki ondan kemik kalmadı.

- 5 Dirî dir Nûşîrevân'ın güzel ismi hayr ile
Vâkî' â çok geçdi ki Nûşîrevân kalmadı.
Bir hayır et ey Sa' id ve gânimet say ömrünü
Ondan ziyâde evvelki Sa' id kalmadı sadâsı gelecek.
(Hikâyet)
- 10 Bir şehzâde' i işitdim ki kısa ve harîr idi.
Başka kardeşleri uzun ve güzel yüzlü. Bir def a
Pederî mekrûh görüp hakâretle ona nazar etdi.
Çocuk ferâsetle anladı ve dedi ki: Ey baba akıllı
Kâsir câhil tavîlden iyidir değil her boyda büyük
- 15 Olanın bahâsı dahi ziyâde olsun koyun pâk fil
(Beyt) Murdardır.
Yerin dağlarının küçücüğü Tur'dur halbuki
Elbette ' indillâh kadri şerif yüzünden a' lâdır.
(Kıt' a)
- 20 Onu işitdik mi ki bir zayıf âlim
Dedi: Bir gün bir semiz ahmağa
Arabistan atı eğer zayıf olursa da
O zayıflık ile bir tavla merkebden iyidir.
Babası geldi ve vükelâ-yı devlet beğendiler
- 25 Ve kardeşleri kalplerinden incindiler.
(Nazm)
Ta âdem söz söylemedikçe
Ali o kemâli getir gizli olur
Her o zamanı hâlidir hâlidir zanneyleme
- 30 İhtimâl ki kaplan yatmış olur
İşitdim ki o günlerde pâdişâha

Bir kavî düşman yüz gösterdi.

(18)

Ne zaman her iki taraf birbirine mukâyele

Edince ol meydâna azm olup

Şecâ' at eden o çocuk idi ve dedi ki:

(Kıt' a)

O ben değilim ki kavga günü arkamı göresiniz.

5 Ben oyum ki kan ve toprak arasında başımı görürsünüz.

Zîrâ muharip kendi kanıyla oynamalı.

Meydân günü firâr eden askerın kanına girer.

Bunu dedi ve düşman askeri üzere yürüdü.

Birkaç ömür görmüş kimseleri öldürdü.

10 Çünkü pederi huzûruna avdet etdi hizmet

Yerin öpüp dedi:

(Kıt' a)

Ey şahsımı muhakkir gören

Büyüklüğü hüner zannetmesin!

15 Beli ince at işe yarayacaktır

Meydân günü için öküz besleme!

İşitdim ki düşman askeri çok idi

Ve bunlar az idiler bir cemâ' at firâra meyletdiler.

Çocuk bir nefere vurdu dedi ey yiğitler sa' i idiniz

20 Tâ ki kadınlar libâsı giymeyesiniz atlılara onun sözüyle

Hiddet ziyâdelenip bir uğurdan hamle etdiler.

İşitdim ki hem yine düşmana gâlib oldular.

Melik gözü ucundan öpüp kucakladı.
Her gün tevcihi ziyāde etdi kendine veliahd etdi
25 Kardeşleri haset edip ta' āmını zehirlediler
Kız kardeşi pencereden görüp pancura vurdu
Çocuk ferāsetle ağlayıp elini ta' āmdan geri
Çekdi ve dedi ki mümkün değil ki hünertililer ölsün de
Hünersizler onların yerini tutsunlar.

30 (Beyt)
Kimse gelmez baykuşun gölgesi altına

(19)

Ve eğer hüma kuşu âlemden kaybolsa da
Babasına bu halden ma' lūmāt verdiler kardeşlerini
Çağırıp iktizāsına göre terbiyelerini verdi.
Sonra her birine etrāf beldelerden rāzı olunacak
5 Hisse ayırdı fitne otursun ve nizā' a kalsın diye
Zīrā demişlerdir ki: On derviş bir kilimde uyurlar
Ve iki pādişāh bir iklimde sığışmazlar.

(Kıt' a)

Yarım ekmeği Allāh ādemi yiyecek olsa
10 Yine onun lūtfunda fukarāya tasadduk eder.
Bir iklimi bir pādişāh kabza-i tasarrufuna almışken
Yine öylece başka iklimler kaydında olur.

(Hikāyet)

Arap hırsızlarından bir cemā' at bir dağ başında oturmuş
15 Ve kāravn geçecek yolu bağlamış idiler

- Ve beldelerin riāyası onların hilelerinden korkmuş
Ve pādişāhın askeri dahi bilmiş idi.
O sebebden ki bir muhkem mevki bir dağ tepesinden elde
Edip kendilerine yuva yapar barınacak mahal yaptılar.
- 20 O tarafın memleket müdebbirleri onların mazarratını
Def i hususunda müşāvere eylediler ki
Eğer bu cemā' at bu siyāk üzre bir müddet
Kalırlar ise onlar ile uğraşmak müşkül olur.
(Kit' a)
- 25 Bir ağaç ki henüz kök tutmuştur.
Bir adam kuvvetiyle yerinden çıkar
Ve eğer onu bir ömür öyle bırakır isen
Köten dedikleri aletle çıkaramazsın.
Çeşme başını bel ile tutmak lazım.
- 30 Zīrā dolar ise fil ile geçilmez.
Söz bunun üzerine kararlaştı ki birini
Bunları anlamak için havāle etdiler.

(20)

- Fırsatı fevt etmediler bir vakitdeki bir kavim
Üzerine hücum etmiş idiler ve barhāneleri
İntihā kalmış umūr görmüş ve kavga tecrübe
Etmış kimselerden birkaçını gönderdiler.
- 5 Varıp dağın pusu mahallinde gizlendiler.
Akşam hırsızlar geldi ki sefer edip mal
Getirmişler soyunup silah ve eşyâyı yerleştirdiler.

- O düşman ki üzerlerine hücûm etdi.
Uyku idi o kadar ki gecenin rub‘ u geçdi.
- 10 (Beyt)
Güneşin çöreği siyahlığa gitdi.
Yunus ‘aleyhisselâmın balık karnına gitdiği gibi
Kahraman erler pusudan sıçrayıp
Ve cümlesinin ellerini birer birer arkadan
- 15 Bağlayıp ‘alessabâh pâdişâh huzûruna
Getirdiler cümlesini katl ile işâret buyurdu.
Tesâdüfi o arada bir çocuk var idi ki
Gençliğinin ibtidâ meyvesi henüz ermemiş
Ve Gülistân gibi ruhsârının tüyleri belirmiş.
- 20 Vüzerâdan biri pâdişâhın taht-ı ayağını
Öpdü ve yalvarmak yüzünü yere koydu ve dedi:
Bu çocuk el-ân hayat bahçesinden meyve yememiş
Ve gençliği mevsiminden arzusunu almamış efendimizin
Ahlâk-ı kerîmânesinden ümiîd odur ki onun
- 25 Kanını bağışlamak ile bu kuluna ihsân ede.
Pâdişâh yüzünü bu sözden çevirdi ve efkâr-ı
Âliyelerine tevâfuk etmedi ve söyledi:
(Beyt)
İyiler yerini tutmaz önünü temelli kapatır.
- 30 İsti‘ dâsızları terbiye kaba üzerinde yuvarlak gibidir.
Onların sülâle ve kabîlesini kesmek ziyâde evlâdır
Ve kök temellerini söküp çıkarmak a‘lâki

(21)

Âteş-i âli koyup közü geçirmek ve yılanı

Öldürüp yavrusunu hıfz etmek

Akıl sâhiplerinin işi değildir.

(Kıt' a)

- 5 Bulut eğer âb-ı hayât yağdırsa
Hergiz söğüt dalından meyve yiyemezsin.
Aslı alçak olan ile vaktini geçirme!
Zîrâ hasır kamışından şeker yiyemezsin.
Vezir bu sözü işitdi ister istemez

- 10 Beğendi mülkün güzel tedbîrini tahsîn etdi
Ve dedi ki: Allah mülkünde dâim etsin
Efendimizin buyurduğu gerçektir.
Eğer o fenâların sohbeti sırasında
Terbiye bula ve onların tabî' atlerini tuta idi

- 15 Onlardan biri olacak idi ama kulun
Ma'mûl eder mi ki bu çocuk sulhâ
Terbiyesi kabûl işitsin ve ' ukalâ
Huyu ile tabî' atlensin zîrâ daha çocukdur
Ve o dağ ve bağ cemâ' atin inadı onun

- 20 İçinde yer etmemiştir ve peygamber buyurdu ki:
Bir çocuk doğmaz illâ İslam yaradılışı üzere
Doğar sonra vâlideyni Yahūdî ise Yahūdî
İdir ve Nasrânî ise Nasrânî ve Mecûsî ederler.

(Kıt' a)

- 25 Fenâlara uydu Lût ' aleyhisselâmin avreti.
Onun nebî familyası şerîf kayboldu.

Ashâb-ı Kehf'in birkaç gün
Uyurların izini tutdu adam öldü.
Bunu söyledi ve pâdişâh nedîmelerinden birtakımı
30 Ricâda ona mu'âvenet etdiler sonra mülk
Onun helâkı sevdâsından geçti ve dedi:
Bağışladım gerçek iyi yapmadım.

(22)

(Kıt' a)

Bilir misin ki ne dedi Zaloğlu kürt Rüstem'e?
Düşmanı hakîr ve çâresiz sayamayacaksın.
Çok görmüşüzdür ki küçük menbâlardan su
5 Ziyâde geliyor da deveyi ve yükünü götürüyor.
Hülâsâ-i kelâm vezir çocuğu bile evine
Getirdi ve naz nimetle besiledi ve terbiyesine
Edep öğretici hâce nasb eyle güzel
İfade-i kelâm ve cevâb ve başka pâdişâh âdâbını
10 Öğretdiler tâ ki cümlenin nazarında makbûl geldi.
Bir defa vezir pâdişâh huzûrunda bir mikdar
Tabi' at ve ahlâk-ı hasenesinden söylüyor diye
Âkıllerin terbiyesi onda te'sir etdi ve kadîm cehli
Yaradılışından gitdi melik bu sözden güldü ve dedi:

15 (Beyt)

Sonunda kurt oğlu kurt ulur.
Vâkı' a âdem ile böyle büyür ise de
Bunun üzerine bir iki sene geçince birkaç kimse

- Mahalle çapkınlarından ona sokuldular
20 Ve arkadaş olmak mukâvelesini bağladılar.
Nihâyet veziri iki çocuğu ile öldürdü ve
Hesâbsız emvâl ve eşya kaldırdı ve hırsızlar
Mağarasında babası yerine oturdu âsi oldu.
Pâdişâh ta' accüb ederek parmağını ısırđı ve dedi:
25 (Kıt' a)
İyi kılıç fenâ demirden ne gûne yapasın be adam?
Fenâ olan şey terbiye ile iyi olmaz ey hakîm!
Yağmur ki tabi' atındaki güzellik başka değil
Bağda lâle biter isti' datsız yerde çör çöp
30 (Kıt' a) Biter.
Çorak bir sümbül çıkarmayacak
Orada tohumunu ve emeğini zâyi' eyleme!

(23)

- Fenâlara iyilik etmek o gibidir ki
İyi adamların iyiliğini mukâbilinde fenâlık yaparsın
(Hikâyet)
Bir çavuş oğlunu ağulamış ki saray kapısında
5 Gördüm ki 'aklı ve 'irfânı ve anlamak ve iz'ânı
Senâ olunmakdan ziyâde idi ve küçüklüğünde büyüklük
Nişâneleri alnında zâhir idi.
(Beyt)
Başı yukarısında kemâl-i 'akıldan
10 Lemeân ediyordu büyüklük yıldızı.

- Hülāsā-i kelām pādişāh nazarında makbūl geldi ki
Sūret güzelliğine ve hüsn-ü ahlāka mālīk idi
Ve hikmet bilenler demişler ki zenginlik hünlerdir.
Mal ile değil ve büyüklük ‘akıl iledir sinn ile değil
- 15 Onun akranları ona haset etdiler ve hıyānet
İsnāt etdiler ve katline asılsız sa‘y
Gösterdiler.
(Mısra‘)
Düşman ne yapacak dost şefkatli olursa
- 20 Pādişāh suāl etdi ki onların senin hakkında
Düşmanlıklarına sebep nedir dedi ki sāye-i devlet-i
Şāhānede cümle kapı yoldaşlarımı rāzı
Etdim illā hasūd rāzı olmuyor ni‘metim zāil
Olmadıkça efendimin devlet ve ikbāli bāki olsun
- 25 (Kıt‘ a)
Kudretim var ona ki kimsenin kalbini incitmeyeceğim.
Hasūde ne yapayım ki o günden azabdadır
Ol tā ki kurtulasın ey hasūd bu bir belādır
Ki ondan ölümün başkasıyla halās yok
- 30 (Kıt‘ a)
Tali‘ sizler cān-ı yürekden isterler.
‘Ashāb ikbālın mansıbı ve ni‘meti zevālını

(24)

Eğer görmez ise yarasanın gözü gündüz
Güneşin ve şu‘ânın ne kabahati olur.

Doğru ister misin? Bin öyle gözün
Kör olduğu iyidir güneşin siyâh olmasından.

5 (Hikâyet)

‘Acem mülklerinden birini hikâye ederler ki:
zulm elini re‘âya malına uzatmış ve ezâ ve cefâya
başlamış idi mahlûk onun zulmü hilelerinden
terk-i vatan etdiler ve cefâsına tahammül etmeyip
10 gurbet yollarını tutdular çünkü o ahâli az olundu
ve memleketin vâridâtı noksan kabul etdi
ve hazîne boş kaldı.

(Kıt‘ a)

Her kim musîbet gününde imdâdına erişici ister
15 De ki selâmet günlerinde sehâvetde çalışsın.

Memlûkun eğer okşamaz isen gider

Lütfet lütf ki yabancı memlûkun ola

Bir gün onun meclisinde Şahnâme okurlar idi.

20 Dahhâk’ın mülkünden zevâli ve Ferîdûn’un

Vaktinden vezir melike dedi ki Ferîdûn’un

Hazîne ve mülk ve saltanatı yok idi pâdişâhlık

Onun üzerine ne gûne kararlaştı dedi

O gibi ki işitdik bir cemâ‘at taraftarlık

İle başına cem‘ olup kuvvet verdiler.

25 Pâdişâhlık buldu vezir dedi halkın

Cem‘ olması pâdişâhlığa sebep ise niçin

Perişân ediyorsun pâdişâhlıkda hevesin yok mu?

(Beyt)

Öyle a‘lâdır ki askeri can ile besileyesin

30 Zîrâ sultan asker ile büyüklük eder
Dedi ve halkın askerini cem'ini iktizâ eden
Nedir dedi pâdişâha adl lâzım ki onun

(25)

Başına toplanalar ve merhamet lâzım ta ki sâye-i devletde
Emin oturalar ve sen de bunun ikisi de yok.

(Mesnevi)

Zulmü pâdişâh âdet etmesin!

5 Zîrâ kurtan çobanlık gelmez
Bir pâdişâh ki zulm bünyâdını bıraktı
Kendi mülkünün temelini kazdı
Pâdişâha vezir Nash'ın öğüdü matbu'
Gelmedi bağlatıp zindana gönderdi.

10 Bunun üzerine çok geçmedi 'ammızâdeleri nizâ'a
Kıyâm ile harbe mütesaddî oldular
Ve pederleri mülkünü istediler onun zulmünden
Usanmış ve dağılmış ahâli onlara
Mütâbaat edince kuvvetlendiler sonra

15 Melik yed idâresinden çıkıp
Onlara mukarrer oldu.

(Kit' a)

Bir pâdişâh ki o teb'asına zulmü câiz görürse
Sevenleri bile dar vaktinde zorlu düşmanı olur.

20 Re'âyâ ile uyuş düşmanın kavgasından emin otur!
Ondan için ki âdil pâdişâha teb'ası askerdir.

(Hikāyet)

Bir pādişāh bir mübtedī çocuk ile gemiye oturmuştu.

Göle ıslatır ya görmemiş ve gemi meşakkatini

25 tecrübe etmemiş ağlayıp inlemeye başladı.

Vücūduna titremek düştü çok taltif

etdilerse de susmadı pādişāhın keyfine hanel

geldi çāre bulamadılar. Bir hakīm o gemide

var idi dedi: “Eğer irāde edersen ben onu

30 sükūt etdireyim?” Pādişāh dedi: Bey lütf edersiniz

Hakīm buyurdu çocuğu denize atdılar

Birkaç defa daldı çıkdı saçından tutdular

ve gemi tarafına getirdiler çocuk iki elleriyle

(26)

geminin dümenine asıldı yukarı çıkıp

bir köşeye oturup karar buldu.

Pādişāha hakīmın tedbiri makbūl geldi,

Dedi: Bunda hikmet ne idi? Söyledi ibtidā boğulmak

5 meşakkatini tadmamış idi ve kiminin selāmeti kıymetini

bilmiyor idi bu gibi sıhhatin kadrini.

Bir kimse bilir ki maraza dūçār olmuş ola

(Kıt‘ a)

Ey tok sana arpa ekmeği hoş görünmez.

10 Benim sevgilimdir senin yolunda çirkin olan

Cennet hūrīlerine a‘ rāf cehennem olur

Cehennemliklere sor ki a‘ rāf cennettir

(Beyt)

Fark var onun arasındakiki yâr-i sinesi üzerindedir

15 Onun ile ki iki intizâr ile gözü kapıda ola

(Hikâyet)

Hürmüz-i tâc-dâr'a dediler babanın vezirlerinden

Ne yanlışlık gördün ki cümlesini bağlayın buyurdun?

Dedi: Bir hatâ bana ma' lûm olmadı ama

20 gördüm ki benim korkum onların gönlünde

nihâyetsizdir ve benim ahdime külliyâ i' timâd etmezler.

Korkdum ki kendi zararları havfından helâkime

kasd etsinler sonra hükemâ kuluna

iş bağladım ki demişlerdir.

25 (Kıt' a)

Ondan ki senden korkar kork ey hakîm

Ve eğer onun gibi yüzüyle kavgada baş gelirsene de

Görmez misin ki kedi âcîz olduğu vakit

Çıkarır cinağıyla kaplanın gözünü

30 Ondan için yılan çobanın ayağını sokar.

Zira korkar başını taş ile ezecek

(Hikâyet)

(27)

‘ Arap pâdişâhlarından biri hasta idi.

İhtiyâr hâlinde diriliğinden ümîdi

kesmiş ansızın bir atlı kapıdan girdi

ve müjde getirdi ki filan kal' ayı sâye-i

- 5 şāhānede fethetdik ve düşmanlar esir oldular
ve o tarafın asker ve ahālisi cümle mutı'ı
fermān oldular ve bu sözü işitince bir
āh edip sevildi ki bu müjde bana
değildir bilge düşmānlarımadır vārislerime.
- 10 (Kıt' a)
Bu ümīd de bitdi yazık kıymetli ömrüne
Gönlümde olan murādım zuhūr edecek mi?
Bağlı ümīd geldi ne fāide onun gelmesi
Ümīd yokdur ki geçen ömür geri gelsin
- 15 (Kıt' a)
Göç davulunu ecel ile döğmekdedir
Ey iki gözüm başa vedā' ediniz
Ey avuç ve el ve bilek ve kol cümleiniz
Birbirinize vedālaşmak ediniz
- 20 Benim üzerime düşman murādı olan ölüm
Düştü nihāyet ahabblarım göçmek idiniz
Benim zamānım gaflet ve cāhillik ile gitdi
Ben edemedim siz ictināb ediniz
(Hikāyet)
- 25 Bir sene Yahyā peygamber 'aleyhisselām başı ucunda
' İtikāf ediyordum Damışk Camii'nde.
' Arap meliklerinden biri ki insāfsızlıkda meşhūrdur
Tesādüfi ziyārete geldi ve namaz kıldı
ve hācet talep etdi
- 30 (Beyt)
Fukarā ve zengin ve kapının tokmağı kuludur

Ve onlar ki ziyāde zengindir ziyāde muhtācdır.

(28)

Ol vakit bana bakdı ve dedi ki himmet dervişlerin

Ve sādıkāne ‘amel onlarıdır ki bana bir

Gönül ile eylemelisiniz ki zorlu düşmandan

Rahatsızlığım vardır dedim za‘īf ahāliye

5 Merhamet et ki kavī düşmandan mazarrat görmeyesin.

(Kıt‘a)

Güçlü bāzūlarla ve pençe zoruyla

Hatādır kudretsiz fakirlerin elini kırmak.

Korksun o adam ki düşkünlere rahmetmez

10 Eğer ayağı kayarsa kimse elini tutmaz

Her kim ki fenālık tahmi eğdi ve iyilik ümidi

Beyhūde efkār ve hayāl bātıl bađladı.

Kolundan pamuğu çıkar ve ‘adālet ver halka

Ve eğer sen vermez isen ‘adālet günü vardır.

15 (Mesnevi)

İnsanoğlu birbirinin ‘azāsı gibidir.

Zirā yaratılışta bir cevherden halk oldu.

Ne vakit zaman bir uzva dert getirirse

Başka ‘azāların karārı selb olur.

20 Sen ki gayrin meşakkatinden keder etmezsın,

Münāsib değil ki sana ‘ādem-i tesmiye edeler

(Hikāyet)

Du‘āsı müstecāb bir derviş Bađdād’da

zuhūra geldi Haccāc İbn-i Yusūf onu çağırđı

25 dedi: Bana bir hayırlı du‘ā yap dedi
Yā Rabb canımı al dedi Allāh için
bu ne du‘ādır dedi hayır du‘ādır sana ve cümle
müslümanlara
(Mesnevi)

30 Ey eli üstün ve eli altında olanları içinden
Kızgın nice bırakılacak bu bāzar zulmün
Ne işine gelir senin dünya tutuculuk?

(29)

Sana ölmek iyidir zīrā adam incidirsin.

(Hikāyet)

İnsāfsız pādişāhın biri bir muttakīye
dedi: İbādetlerden kanğısı efdaldır? Dedi:

5 Sana yarım gün uyku tā ki öbür nefeste
halkı incitmeyesin

(Kıt‘a)

Bir zālimi uyumuş gördüm yarım gün

Dedim: Bu fitnedir uyku götürse a‘lā.

10 Kimin ki uykusu uyanıklığından iyidir.
O gibi hayātı fenā kimse ölmesi a‘lā.

(Hikāyet)

Pādişāhlardan birini iştım ki bir gece ‘ışretde
sabahlamış idi ve sarhoşluk sonunda diyordu:

15 (Beyt)

Bana dünyāda bundan a‘lā bir zaman yok.

Zîrâ iyi ve fenâ mülâhazası ve kimsenin gamı yokdur.

Bir ʿuryan derviş dışarı soğukda uyumuş

İdi işitdi ve dedi:

20 (Beyt)

Ey ikbâlde âlemde misli bulunmayan zât

Tutalım ki senin gamın yok bizim gamımız da yok mu?

Pâdişâha bu söz hoş gelmedi ve bir çıkın

Bin altın pencereden dışarı tutdu

25 Dedi: Ey derviş eteğini aç dedi

Etek nerde bulayım zîrâ robam yokdur.

Pâdişâhın onun fukarâ hâline merhameti

Ziyâde oldu ve bir kat roba ziyâde

Edip evine gönderdi derviş o hâzır

30 Akçeleri cüzʼi bir vakitte yedi ve telef

Etdi ve geri geldi.

(Beyt)

(30)

Kalenderler avucunda mal durmaz.

ʿĀşık gönlünde sabır ve kalbur üzerinde su

Bir halde ki melik onu hatıra getirmezdi.

Hâlini dediler mükedder oldu ve sûreti

5 Çevirdi ve bu mahâlden demişler ʿârif

Ve dâna olanlar ki pâdişâhların dargınlık

Ve hizmetinden sakınmak lâzım ki ekser

Efkârları mülkün müşekkil işlerine müteʿallik

Olur ve öteki ve berikinin sıkletine sabretmezler.

10 (Mesnevi)

Ona harām olsun pādişāh ni‘meti

Ki fırsat zamānında hıfz etmiyor.

Sözün varacağı yeri ileride görmedikçe

Manāsız söylemek ile kadrini zāyi‘ etme

15 Dedi: Sürünüz bu aç gözlü müsrif dilenciği!

Ki bu kadar ni‘met ve malı biraz vakit

İçinde itlāf etdi bilmiyor mu ki?

Beyt-ül-māl hazīnesi fukarā lokmasıdır.

Şeytan kardeşlerinin yemekliği değil.

20 (Beyt)

Bir ahmak gün aydıllığına kāfur mumu yakarsa

Tiz görürsün onun gece kandilinde yağ olmaz

Nash eden vezīrin biri dedi: Ey efendim

Münāsib onu görüyorum ki böyle kimselere

25 Geçineceği ayırı ta‘yin etmeli tā ki nafakada

İsrāf etmeyeler ama buyurduğunuz tard

Ve def‘a āli hemāmlık şānına şāyān değildir.

Birini ihsāna alıştırmış iken yine

Ümīdini kat‘ edip kalbini mahzūn etmek

30 (Beyt)

Kendi yüzüne umdurmak kapusunu açmak güç

Ve açıktan sonra huşūnetle kapamak mümkün değil.

(31)

(Kıt‘a)

Kimse görmez ki Hicaz’da susuzlar
Acı suyun etrafında cem‘ olduklarını.
Her nerde bir tatlı su gözü olursa

5 Adam ve kuş ve karınca cem‘ olurlar.

(Hikāyet)

Evvelki pādişāhlardan biri mülkü kullanmakda
gevşeklik ederdi ve askeri zarūretde tutardı.

Ne vakit köy bir düşman yüz gösterdi

10 cümle firār etdiler.

(Beyt)

Ne vakit hazīneyi askerden kıskanırlar ise

Asker üşenir elini kılıca getirmekden.

Ğadr edenlerden birinin benimle ahbablığımız

15 Var idi anı melāmet etdim dedim

Alçakdır ve şükürsüz ve ednā ve hak tanımaz o ki

Cüz’i hal deġişildikde kadīm efendisinden dönüp

Ve senelerce olan ni’met haklarını duran

Kimse dedi eġer söylesem hak verirsin lāyık mı?

20 Atım arpasız ve ir keçesi rahinde idi.

Pādişāh altun ile askere hazanlık ederse

Ona mukābil cāna cömertlik mümkündür.

(Beyt)

Altun ver asker adamına ki başını fedā ede

Ve eġer ona altın vermezsen dünya hevesini bırakır.

(Şi‘r)

Arslan tok olursa şiddetle hücūm eder

Ve karnı tok olur ise kaçmağa zür eder

(Hikāyet)

- 30 Vezirlerden biri azl oldu dervişler
Halkasına girdi ve onların berāberliđi
Meymeneti ona te'sir etdi ve gönül ferahlığı

(32)

El verdi melik başka def a ona iltifāt

Edip mansıb verdi kabūl etmeyip dedi:

Ma' zūllük mansıplıktan 'alā.

(Kıt' a)

- 5 Onlar ki 'āfiyet köşesinde oturdular.
Köpeğin adamın dişini ve ağzını bağladılar.
Kağıdı yırttdılar ve kalemi kırdılar
Ve 'ayıpların elinden ve dilinden kurtuldular.
Pādişāh dedi: Elbetde bana bir idāreli 'akıl
- 10 Lāzım ki memleket umūrunu irādeye alıyorsun.
Dedi: Elverişli ākilin nişānı odur ki
Böyle işlere vücūd vermesin

(Beyt)

Hümā cümle kuşların üzerine şerefli olması

- 15 Kemik yiyip canlı mahlūk incitmediđinden
(Mesel) İçindir.
Kara kulağa dediler senin arslan garbında
lüzūmun ne sebebe mebnī ve neden kabul etdin?
Dedi ki: Avının fazlasını yiyorum

- 20 ve düşmanlar şerrinden onun şecâ' atı sâyesinde
yaşıyorum dediler. Şimdi himâyesi
Gölgesine girdin ve ni'meti şükürünü bildirdin
Niçin ziyâde yakın gelmezsin tâ ki
Seni haslar halkasına götürsün
- 25 Ve muhlas bendelerinden saysın dedi
Öylece onun gazâbından emin değilim.
(Beyt)
Eğer yüz sene Mecûsî ateşi yakıp tapsa
Eğer bir nefis o ateş üstüne düşse yanar.
- 30 Olur ki hazreti pâdişâhın kurenâsı altın bulur.
Olur ki başı gider ve hükemâ demişlerdir:
Pâdişâhların ve teb' anın televvünden hazer üzere olmak

(33)

- Gerek ba' zân bir selâma gücenirler
Ve ba' zân bir sevinmek ile hil' at verirler ve demişlerdir:
Çok zerâfet nedîmelere hüner ve hakîmlere ayıbdır.
(Beyt)
- 5 Sen kendi i' tibâr ve vakârın evcinde ol
Oyunu ve zarıflığı pâdişâh eğlendirenlere bırak!
(Hikâyet)
Refiklerimden biri müsâ' adesiz zaman
Şikâyetini benim yanımda kâle getirdi ki
- 10 Geçineceğim az ve çoluk çocuk
Ve ihtiyâc bu güne tahammülüm yok yok çok kere

Gönlüme geldi ki başka iklîme gideyim.
Onda her sūretde ta' yīş edersem
Kimsenin benim iyi ve fenālığıma ma' lumātı olmaz.

15 (Beyt)

Çok aç yatdı kimse bilmedi ki kimdir
Çok can dudağa geldi ona kimse ağlamadı
Yine düşmanın şamatasından korkuyorum
Ki eğlenerek benim gaybetimde gülsünler ve benim

20 Evlād hakkında olan gayretimi mürüvvetsizliğime
Hamletsinler ve desinler ki:

(Kıt' a)

Bak şu himmetsize ki aslā
Görmeyecek sa' ādet yüzünü.

25 Kendi rahat vücūdunu iltizām ediyor
Çoluk ve çocuklarını sefāletde bırakıyor
Ve ' ilm muhāsebesinde bildiğim ma' lūmunuzdur.
Eğer sāye-i ālinizde bir me' mūriyet
Tahassus olunursa ki zihnimin toplanmasına

30 Sebeb ola ömrüm oldukça şükrünün uhdesinden
Gelmeğe kādir değilim dedi: Ey yoldaş
Pādişāh mansıbı iki taraflıdır ekmek

(34)

Ümit ve can korkusu ve ' ukalānın
Fikrine muhāliftir bu ümit ile o
Havfe düşmek

(Kıt' a)

- 5 Kimse gelmez o fukarânın evine ki
Yerin ve bağın vergisini ver diye
Ya gam u gussaya râzı ol
Ya ciğerini bağla karga önüne koy
Dedi bu sözü benim hâlime lâyıık demedin
- 10 Ve suâlime cevâb getirmediñ
İşitmediñ mi ki düşmanlardır kimine hıyânete uzanır.
Eli hesâbda titreyecek

(Beyt)

- Doğruluk Allah'ın rızâsına sebebdir.
- 15 Kimse görmedim ki doğru yolda kayboldu
Ve hukemâ demişler ki dört kimse dört kimseden
Canla incinirler harâmî sultandan ve hırsız
Bekçiden ve fâsık gammazdan ve
Zâbitadan ve onun ki hesâbı doğrudur.
- 20 Hesaplaşmaktan ne pervâsı olur?

(Kıt' a)

- Yol gidicilik etme mansubda eğer
Dilersen ki azlinde düşmanına diyecek kalmaya
Sen temiz ol kardeşim ve kimseden korkma!
- 25 Kassârlar bile lekeli esvâbı taşa vururlar
Dedim o tilkinin hikâyesi senin
Hâline münâsibdir ki gördüler onu düşe
Kalka kaçıyor biri ona dedi ki ne
Belâya uğradın ki bu kadar havf ediyorsun?
- 30 Dedi: İşitdim ki develeri angaryaya

Tutuyorlar dediler ey safiyye senin deve
İle münāsebetin nedir ve ona ne müşābehetin vardır

(35)

Dedi: Sus eğer hasūdlar garazla
Derlerse ki bu devedir ve tutulursam
Kime benim halāsım gamı olacak halimi
Arayacak ve tiryākı arkadan gelinecek.

- 5 Yılanın sokduğu ölecek ve sana
Böyle fazlalık ve mütedeyyinlik ve tegavvi
Ve eminlik vardır. Hasūdlar pusuda
Ve da' vācılar köşeye oturmuş eğer
Senin hüsn-ü hulkunun zıddını takrīr ve beyān
10 Ederler de mes' ul tutulursan ve pādişāh
' ītab ederse o halde kimin senin
İçin bir söze kudreti olur? Öyle ise
Münāsib gördüm ki kanā' at mülkünde ekip
Biçip riyāseti terk edesin ki ' ākıllar
15 Demişlerdir.

(Beyt)

Deryāda fā' ide hesāb sayısızdır.
Eğer selāmet istersen kenardadır.
Refik bu sözü işitdi mükedder oldu
Ve yüz çevirdi ve can sıkacak sözler

- 20 Demek tutdu ki bu ne fehimdir ve ne
İzān ne ' akıldır ve ne idrāk ve hukemā

Kelāmında sādıklar ki demişlerdir dostlar
Zindanda olanın işine yarar sofrada başında
Cümle düşmanlar dost görünürler.

(Kıt' a)

Dost sayma onu ki ni'met vaktinde gelip
Kardaşlık ve arkadaşlık edasında buluna
Dost olacak ki dostuna mu'avenet
Ede zarūret hālinde ve 'acizlik zamānında

30 Gördüm ki bozuluyor ve benim nasihatimi garaza
Mebni anlıyor sadrāzam huzūruna gitdim.
Muārife-i kadīmeye bina'en onun zarūret

(36)

Hālini söyledim ve kemālını ve liyākatini
İfade ve beyān eyledim nihāyet bir küçük
Me'mūriyet tahassus etdiler birkaç gün
Mürūrunda tab'ındaki letāfeti gördüler

5 Ve tedbirindeki muhsenāti beğendiler işi
İlerletti ve ondan a'lā bir rütbede istihdām
Olundu bu gibi saādeti yıldızı günden güne
Yücelmekdeydi irādet burcuna erişti
Ve huzūr-u pādişāh mukarriblerinden oldu
10 Ve parmakla gösterdilerdi vükelā'inde 'itimāda
Şāyān olıcak selāmet hālince memnūn oldum dedim.

(Beyt)

Bağlı işten için gider etme ve mahzūn olmasa

Ki āb-ı hayāt denilen zulmet içindedir.

15 (Beyt)

Āgâh ol mahzûn olmayacaksan ey belâ

Kardaşı Cenâb-ı Hakkın gizli lütüfları vardır.

(Beyt)

Zamânın devrinde me'yûs olma ki sabır

20 Acıdır ama semeresi tatlıdır.

O müddet içinde bana ehîbbâdan bir cemâ' at ile

Mekke'ye ' azîmet etmek vaki' oldu avdetimde.

İki günlük mahalden beni istikbâl

Etdi zâhir hâlini perîşân ve fakir

25 Hey'etinde gördüğümde dedim bu ne hâldir?

Dedi: Sizin dediğiniz gibi bir cemâ' at

Çekemediler ve bana hıyânet-i adüvv etdiler.

Pâdişâhta hakikat hâli anlamak

Efkârında bulunmadı kadîm ehîbbâlarım

30 Müşfik yoldaşlarım hakkı söylemekden

Sükût edip kadîm dostluğu unuttular.

(Kıt' a)

(37)

Bilmez misin ashâb menâsıbın huzûrunda

Senâ ile el göğüste dîvân dururlar

Ve eğer zamana ayağını çelerlerse onun cümle

' Ālem onun tepesi üzerine basarlar.

5 Hulâsa türlü azâb ile muazzeb idim

- Bu hafta içinde hüccâcın selâmet müjdesi
Eriştikde beni tomar kadın çıkarıp pederimden
Kalan eşyâmı verip def' etdiler dedim:
O vakit benim işâretimi kabul etmedin zîrâ
- 10 Pâdişâh mansıbı deryâ seferine benzer.
Fâ' ideli ve mezarratlı ya hazineyi kaldırırsın
Ya tılsımda helâk olursun
(Beyt)
Ya altını iki eli ile kucaklar efendi
- 15 Yâhut bir gün nâşını dalga kenara atar.
Münâsib görmedim bundan ziyâde kalbi
Yarasını melâmet tırnağıyla tırmalamak
Ve tuz serpmek bu iki beyitle iktifâ etdim
Ve söyledim.
- 20 (Kit' a)
Bilmez miydin ki ayağını zincirde göreceksin?
Çünkü kulağına insan sözü girmezse
Bundan böyle zehrine tahammül edemeyeceksin.
Parmasını akrebin deliğine sokma!
(Hikâyet)
Birkaç kimse benimle birlikde olur idi.
Zâhir halleri salâh ile müzeyyen büyüklerden
biri bu cemâ' at hakkında çok hüsn-ü zan edip
ma' aş ve ta' yin bağlamış idi onlardan biri
- 30 dervîş-âne yakışmaz bir hareketde bulunmasıyla
o zâtın hüsn-ü zannına hâlel gelip ve onların
pazar ma' işetleri bozuldu istedim bir tarîk

(38)

İle yine ma' aşlarını kurtarayım ziyâretine gitdim

İse de kapıcı bırakmadı ezâ etdi hoş

Gördüm. Ondan için ki dinlemiştir

(Kıt' a)

5 Beyin ve paşanın ve pâdişâhın kapılarını.

Bir vesile olmadıkça etrafını dolaşma

Köpek ve kapıcı garip bulurlar ise

O yakasından ve o biri eteğinden sarılır

O kadar uğraştım ki o zâtın mukarribleri

10 Hâlime vâkîf oldular ve beni ikrâm ile

İçeri aldılar ve a' lâ mahal teklif etdilerse de

Tevâzu' edip ziyâde aşağı oturdum.

(Beyt)

Dedim: Bırakınız ednâ bende-gânım tâ ki

15 Bende-gânın sırasında oturayım

Dedi:

Allah Allah bu sözün yesîr mi?

Eğer benim gözüm ucuna otursan

Nazını çekeceğim zîrâ nâzeninsin.

20 Hulâsâ-i kelâm oturduk ve her taraftan söz

Söyleştik sonra ehîbbânın zelîl kaldığı

Sözü araya gelince dedim:

(Kıt' a)

- Ne kabahat gördü velî ni' met efendimiz
25 Ki kulunu nazarında muhakkir tutuyor?
Allah'a mahsûsdur efendilik ve ihsan ki
Kulun günâhını görür iken rızkını rızkını dâim veriyor.
Hâkimsin bu kelâm zevkine gelip chibbânın
Esbâbın me' iyşetini emretti ki evvelki gibi verile
30 Ve geçmiş eyyâmın ta' yinâtı müterâkimesi
Dahi teslim oluna teşekkür etdim ver öpdüm
Ve kalkıp çıkacağım.

(39)

- Zaman dedim
(Kit' a)
Çünkü Ka' be du'ânın kabûlüne mahal oldu uzak
Yerlerden halk ziyâretine gidiyorlar bir çok
5 Senin benim gibilerin kusûrumuza tahammülün lâzım.
Zîrâ kimse meyvesiz ağaca taş vurmaz.
(Hikâyet)
Bir şehzâde bol hazine pederinden miras
Buldu kerem elini açdı ve sehâvet
10 Vergisini verdi ve hesâbsız ni' met
Asker ve re' âya üzerine dökdü.
(Kit' a)
Rahat etmez dimağ-ı ūd tablasından
Ateş üzerine koy ki anber gibi koksun.
15 Büyüklük sana gerek ise muhsinlik et!

- Zira dāne ekmeyince bitmeyecektir.
Tedbirsiz vükelāsının biri ona nasihate
Şürū' edip melük selef bu
Ni' met-i sa' y ile kazanıp lüzūmuna mebnī komuşlar.
- 20 Elini bu hareketden kısa et ileride
Vukūat olsun düşmanlar arkadadır.
Ölmese ki kuvvet ihtiyācda āciz kalasın.
Eğer bir hazine-i umūm nāsa ihsān etsen
- 25 Her sāhip hāneye bir dāne pirinç isābet eder.
Niçin behrden bir arpa mikdārı gümüş almazsın?
Ki sana her gün bir hazīne cem' olsun
Melikzāde bu sözde i' rāz etdi.
Zīrā re'yine muvāfık gelmedi ve onu kovdu
- 30 Ve dedi ki Cenāb-ı Hak beni bu mülke mālīk
Eylemişdir yiyip ve ihsān edeyim için bekçi
Değilim ki hıfz edeyim.

(40)

(Beyt)

Kārun helāk oldu kırk ev hazīnesi var idi.

Nūşirevān olmadı zira güzel ad bırakmadı.

(Hikāyet)

Rivāyet edilir ki Nūşirevān ad ile bir av
mahallinde bir av eti kebāb ederlerdi tuz yok
idi. Bir köle köve gönderdiler tuz getüre
Nūşirevān dedi: Tuzu bahāsıyla al

tā ki ādet olup karye harāb olmasın.

10 Dediler: Bundan ne zarār tevellüd eder? Dedi:
Zulmün temeli dünyāda evvel az idi ve her
kim geldi onun onun üzerine ziyāde etdi.
Bu raddeye erişti.
(Kıt' a)

15 Eğer re' ayānın bahçesinden pādişāh bir elma
Yerse köleleri ağacını kökünden söker.
Beş yumurta ile pādişāh zulmü cāiz görürse
Askerleri bin tavuğu kebāb şişine vurur.
(Beyt)

20 Fenā zālīm kalmaz bir zaman
Onun üzerine ānet dāima kalır.
(Hikāyet)
Bir me'mūru işitdim ki teb' anın evini yıkar
İdi. Pādişāhın hazīnesini dolduracağım diye
25 haberi yok ki demişlerdir kim ki Allah'a isyan
ede mahlūkdan birini mütayyeb kılmak için
Cenāb-ı Allah o mahlūku onun üzerine havāle
Eder. Zamānıyla intikāmını çıkarır
(Beyt)

30 Yakıcı ateş üzerliğe yapamaz.
O şey ki musībet görenin āhı yapar
(Hikmet)

(41)

Derler ki: Cümle hayvanların re'isi arslandır
Ve ednâları eşekdir ve âkıllerin ittifâkıyla yük
Götüren merkeb adam yırtan arslandan iyidir
(Mesnevi)

- 5 Miskin merkeb eğer idrâksiz ise de.
Çünkü yük çekiyor azîzdir.
Yük çeken öküzler ve merkebler
A' lâdır adam incidici adamdan.
Pâdişâha bir mikdâr ahlâk-ı zemîmelerinden
- 10 Karyeler ile ma' lûm oldu onu avluya
Çekdi ve türlü azâb ile öldürdü.
(Kıt' a)
Hâsılı olmaz pâdişâhın rızâsı
Kullarının hatırlarının aramadıkça
- 15 İster misin Allah sana ihsân ede?
Sen de Allah'ın mahlûkuna iyilik eyle!
Biri zulmünü görenlerden onun yanından geçdi
Dedi: Kuvvet bâzu ve mansıb ile halkın
Malını sultanda lâf ile yemekde değil
- 20 Mümkündür boğaza indirmeğe büyük kim ki
Lâkin karnını yırtar ne vakit göbeği tutar ise
(Hikâyet)
adam incitenin birini hikâye ederler ki bir taşı
bir sâlihânın başına vurdu fakirin intikâma
- 25 mecâli yokdu taşı kendi ile sakladı.
Bir vakde kadar ki mülk o askere dar olup zindana
gönderdi fakir geldi taşı başına atdı

Dedi: Kimsin ve bu taşı niçin başıma
Vurdun? Dedi: Ben falanım ve du da o taş ki
30 falan târihte benim başıma vurdun idi dedi.
Bu kadar vakitdir neredeydin dedi münâsebetden
Korkardım şimdi kuyu içinde buldum.

(42)

(Mesnevi)

Fırsatı ganîmet bildim ki düşmanlardır
Bir yaramaz adamın tâli' ini muayyen görür ise
Âkıllar teslim ve kabûl eylerler.
5 Çünkü yırtıcı keskin tırnağın yok
Fenâlar ile iyisi ona inat eylemeyesin!
Her kim pehlevân ile pençeleşe
Kendinin gümüş bileğine zahmet eder.
Sabret tâ zaman elini bağlasın
10 Sonra dostlar murâdınca beynini çıkar.

(Hikâyet)

Melikden birinin bir mehûf marazı var idi ki
kâle alması münâsib değil idi Yunân
hekimleri itdifak etiler budur de bir
15 ilâc olmaz illa adam ödü ve o adam
şöyle böyle olmalı pâdişâha fermân etdi.
Aradılar hukemâ kavlince bir rençber çocuğu
buldular pâdişah baba ve anasını getirip
hesâbsız ni' met ile râzı eyledi

20 ve kadı fetvâ verdi ki re'âyâdan birinin
kanını dökmek pâdişâhın selâmet nefsi için
câiz olur ve cellat öldürmeye niyet eyledi.
Çocuk yüzünü semâya tutup güldü.
Pâdişâh dedi: Bu halde gülmek yeri midir?
25 Çocuk dedi: Çocuklar nazı anasına babasına
eder da'vâ kadı huzûrunda biter ve 'adâleti
pâdişâhdan istenilir bugün valideynim dünya
için benim helâkime râzı oldular ve kadı
katlime fütûv verdi ve pâdişâh sıhhatini helâkimde
30 görüyor öyle ise Allah'tan gayrı sığınacağım yok.
(Beyt)
Kimin önüne götüreyim senin elinden şikâyeti?

(43)

Yine senin huzûrunda senden insâf isterim.
Pâdişâhın derûni bu sözden yandı ve yaş
Gözüne toplandı ve dedi benim helâkim
Ûlûdur böyle kabahatsiz kimseyi öldürmekden.
5 Gözü ucunu öpdü kucakladı ve çok
İhsân verip âzâd etdi işitdim ki şeh
Hem o hafta içinde şifâ buldu.
(Kıt' a)
O gibi bir beyt fikrimde der ki bir filci
10 Nil kenarında söyledi idi.
Ayağının altında karıncanın halini bilmez isen

Senin halin o gibidir. Filin

(Hikāyet) Ayağı altında

Ömer Leys'in bendelerinden biri firār etdi adamlar

15 onun kesesinden gidip geri getirdiler vezirin

onun ile ' adāveti var idi katline işāret etdi.

Başka köleler böyle hareket etmesin için köle

Ömer Leys'in huzūrunda başını yere koyup dedi:

(Beyt)

20 Her ne giderse sen beğendin lāyıkdır.

Kul ne da' vā edecek hüküm efendinindir

Ama bu seyyidin ki bu hāne sāhibinin ni' metin

Besilenmişiyim istemem kıyāmetde benim katlimden için

Mes'ül olasın eğer bu kulu öldürecekisin

25 Bāri şer' a tatbik ile öldür tā ki kıyāmetde

Tutmasınlar pādişāh dedi tavīl ne gūne

Edeyim dedi ve ruhsat verin ben veziri

Katledeyim. Sonra beni kasas etmene

Emret hakkıyla öldürmüş olursun. Padişāh

30 Güldü vezire dedi: Ne münāsib görürsün? Dedi:

Ey efendim peder beyin kabir sadakasına büyücü azād et!

Zirā beni de belāya bırakmasın

(44)

Kabahat bendedir ki hükemānın kulunu

Mu' abbir tutmadım ki demişlerdir.

(Kıt' a)

- Ne vakit kesek atıcı ile kavga edersen
5 Kendi yaşını cehâlet ile kırarsan
Ne vakit düşman yüzüne ok atar isen
Sakın onun nişân-gâhında oturursun.
(Hikâyet)
Zevzen şâhının bir hocası var idi ki görmeli
10 ve yakışıklı cümle kapı yoldaşlarını rû-be-rû
taltîf edip ğaibanelerine senâ ederdi.
Tesâdüfi ondan bir iş pâdişâh nazarında
gayri makbûl geldi mâl ve mansıbı alıp habse
emretti şâhın çavuşları onun geçmiş
15 ni' metlerini mukırr-ı teşekkürüne borçlu idiler.
Sonra onun müddet-i hapsinde mülâyemet ve lütuf
edip ona yardırl mu'âmeleyi câiz tutmazlar idi.
(Kıt' a)
Düşman ile sulh olmak istersen her kim ki seni
20 Gıybetinde zem ederse onu gördüğünde meth et!
Söz nihâyetinde ağzına geçecektir eziyet edenin
Onun sözünü acı istemezsen ağzını tatlı et!
O ki padişâhın emrinin iktizâsı idi bazıları
Yapdılar ve bir zaman zindanda kaldı ve
25 Hem hüdüt meliklerinden biri gizli ona haber
Gönderdi ki o tarafın pâdişâhı böyle bir
Zât-ı âli kadrin kadrini bilinmeyip hakâret
Etdiler. Allah encâmını hayr etsin eğer gönlü
Bize mâil olur ise kendi hatrına kemâl
30 Derece riâyet olacağına sa'y etmiş olur.

Zîrâ bu tarafın vükelâsı onun yüzünü görmekle
İftihâr ederler ve bu sözlerin cevâbını gözetirler
Hoca bunu anladı zihninde düşünüp kısa

(45)

Bir cevâb kağıt arkasına münâsib gördüğü gibi
Yazıp gönderdi pâdişâhın ta‘ allükâtından.
Biri bu hâle vâkîf olarak şâha bildirdi
Ve dedi filanı hapsetmiş idiniz civar
5 Devletler ile mektuplaşıyor şâh gücendi
Ve bu haberin tahkîkini buyurdu getireni
Tutdular ve mektubu okudular yazmış ki büyüklerin
Güzel zannı benim faziletimden ziyâdedir
Ve beni kabul etmek ‘inâyetini buyurmuşlar ise de
10 Kulunuzun bu da‘ vete icâbetim imkânda değildir.
Onun için ki bu devletin ni‘ meti ile vücûda geldim.
Cüz‘î hâtrâmın bozulması ile kendi efendime
Vefâsızlık etmek ihtimâlim yok.

(Beyt)

15 Onların ki senin yerine her zamân keremi ola.
Hoş görmeli bir ömürde bir zulmederlerse
Pâdişâha onun hak tanıyıcılığı beğenilmiş geldi.
Hil‘ at-i ni‘ met verdi tardîyye etdi ki
Yanıldım seni kabahatsiz incitmedim dedi:
20 Ey efendim kulunuz bu hâlde efendimden bir
Kusur görmüyorum belki Allah’ın takdiri

- Böyle imiş ki bendenize bir fenâlık gelsin
Öyle ise sizin elinizden olduğu a' lâ ki
Veli ni' metimsin ve ihsân eliniz üzerimdedir
25 Ve hikmet bilenler demişlerdir.
(Mesnevi)
Eğer sana mahlûkatdan zarar gelirse incinme!
Zira kuldân ne rahat gelir ne de zahmet
Allah'tan bil dostun ve düşmanın muhâlefetini!
30 Zîrâ ikisinin dahi kalbini Allah kullanır.
Vâkı' a ok yaydan çıkıyor ise de
Aklı olan okçudan bilir.

(46)

- (Hikâyet)
Arap pâdişâhlarından biri huzûrunda bulunanlara buyurdu ki
falanın ma' âşına bir misli zam ediniz ki
hizmetde devâm ve ömrümün icrâsına ihtimâm eder.
5 Başka hizmetkârlar oyun ile meşgullerdir
ve hizmet görmekte gevşeklerdir bir ârif zât
işitip dedi ki kulların Allah ' indinde dereceleri
irtifâ' ı bunun gibidir
(Nazm)
10 İki sabah bir kimse padişah hizmetine gelirse
Üçüncü sabah elbet lütûfla nazar edecek.
Me'mûldür ki ihlâs üzere ibâdet edenlerin
Allah ' indinde ümîdsiz olmayacaklar.

(Mesnevi)

- 15 Büyüklük emri kabūlde dir emre
inkıyād etmemek mahrūmlu ğa alāmetdir.
Her kim sıddıkının yolunu tutarsa
Hizmet başını kapı eşi ği üzerinde tutar.

(Hikāyet)

- 20 Bir zālimi hikāye ederler ki fukarāların odununu
dūn bahā ile alıp zenginlere ağır kıymetle
verirdi bir ‘ ārif ordan geçerken dedi ki:

(Beyt)

- Sen yılan mısın gördüğünü sokuyorsun ya
25 Baykuş musun ki her nereye oturursan yıkarsın?

(Kıt‘ a)

- Ziyāde gücün yetiyorsa bize
Ālim-ül ğayb olan sahibimize yetmeyecek.
Zorluluk etme sekene-i arza tā ki
30 Du‘ āları hedef icābete gitmesin.
Zālīm bu sözden incinip ondan i‘ rāz
Etdi ve ona asla iltifāt etmedi.

(47)

- Günāhından dolayı Allah belāsını verdi.
Bir gece ateş matbahından odun ambarına düşüp
Māmelekini yakdı yumuşak şilteden kızgın gül
Üzerine dikdi. Rastgele o ‘ ārif geç erdi.
5 İ ş itdi ki ehıbbāsına diyor ki bilmem nereden bu ateş

- Benim evime düştü ki dedi ki fukarânın
Kalplerini yakdın onun tütününden
(Kıt‘ a)
Sakın yaralı gönüllerin âhını alma!
- 10 Zîrâ içerdeki yara sonunda uc verir.
Mükedder etme gücün yetdikçe bir gönlü
Zîrâ bir ah bir âlemin harâbına sebep olur.
Keyhüsrevin tâcı üzere yazılmışdı.
(Kıt‘ a)
- 15 Ne bol seneler ve ne uzun ömürler olacak ki
Mahlûk yer üzere bizim başımızdan geçecek.
Öyle ki melek’ü-l bâl bize gelmiştir.
Böylece başkalarının ellerine gidecektir.
(Hikâyet)
- 20 Biri gülüşmek sanatında kemâle vâsıl olmuş idi.
Üç yüz altmış o gülecek oyun bu fende
bilir ve her gün türlü gülüşür idi şâkirdlerin
biri güzel olduğundan ona ‘ alâka etdi.
Üç yüz elli dokuz hileyi ona öğretti.
- 25 Ve illa bir oyun ki onu öğretmede tesâmüh ederdi.
Hâsılı çocuk sanatta ve kuvvetde
başa gelip kimsenin onun ile gülüşmek kudreti
yok idi hatda bir derece ki pâdişâh yanında dedi:
Üstâdımın bana rücehâniyyeti büyüklüğü ve terbiyesi
- 30 Hakkıdır yoksa kuvvetde ondan aşağı değilim
San‘ atda da onun ile musavvatdayım edeyim. Pâdişâh bu
Terbiyesiz ki beğenmeyip emretti güleşler bir geniş

(48)

- mahal ta' yin olunarak ve kellā ve kurenā mevcūd iken
çocuk sarhoş fil gibi meydāna çıkdı bir çalım
İle ki eğer debbāğ demirden olsa idi
yerinden koparacak idi. Üstād bildiği çocuk
5 kuvvetde ondan ziyādedir görülmemiş oyun ki
ondan gizler idi onun ile asıldıkda çocuk
ondan kurtulmayı bilip ve üstād iki eliyle
Kaldırıp başı üzerine değin getirip
yere vurdu halkdan şamata kalkdı.
- 10 Pādişāh buyurdu üstāda hil' at ve ihsān verdiler
ve çocuğu ta' zīr ve tekdir etdin velin-ni' metine
hakkından gelirim dedin ve sonunu çıkaramadın
Dedi: Ey efendim üstādım bana kuvvetle gālib olmadı.
Bil ki pehlevānlıkda bana bildirmediği bir oyun kalmıştı.
- 15 Benden saklıyor idi bugün onun ile
Bana galebe etdi. Üstād dedi:
Böyle bir gün için saklar idim
ki hikmet bilenler demişlerdir dosta o kadar kuvvet
verme ki eğer düşmanlık ederse gücü yetmesin.
- 20 İşitdim ki ne dedi o adam ki kendi bile dediğinden
cefā gördü.
(Kıt' a)
Ya ālemde vefā yok idi
Ya bu zamāna da kimse yapmıyor.

- 25 Kimse ok atmak benden öğrenmedi
Ki sonunda beni okuna nişân-gâh yapmadı.
(Hikâyet)
Bir azâde fukarâ bir sahra bucağında oturmuştu.
Bir pâdişâh ordan geçdi derviş terk-i dünya
30 Aldırmadı bil ki başını bile kaldırmadı pâdişâh
Saltanatına muhil getirip gücendi
Ve pür hiddet olup dedi ki:

(49)

- Bu hırka giyici cemâ' at hayvan gibilerdir.
Âdâb-ı insâniyet onlar için değil vezir
Dedi: Ey derviş yeryüzünün halifesi geçiyor
Niçin kıyâm ve ta' zim etmezsin? Dedi:
5 Melike söyle kendinden ni' met ma'mül edenlerden
hizmet ma'mül etsin ve yine bil
pâdişâh re'âyâ-yı vükeya içindir ahâli
pâdişâha 'ubûdiyet için değildir.
(Kıt'a)
10 Pâdişâh fukarânın bekçisidir vâkı'a
Ni' met sâye-i devletinde olsa da
Koyun çübân için değildir.
Bil ki çübân koyun hizmeti içindir.
(Kıt'a)
15 Bugün birini murâd sorucu görürsen
Başkasının da gönlü nefse muhâlefetle yaralı

- Birkaç gün dur ki yiyecekdir toprak
Hayâl düşünücü başın beynini
Şâhlık ve kölelik farkı kalkar.
- 20 Ne vakit yazılmış kaza ona gelirse
Eğer bir kimse mevtânın toprağını açsa
Tanıyamaz zengini fukarâdan.
Pâdişâha dervîşin sözü muhkem geldi dedi:
Benden bir şey iste dedi onu isterim ki başka
- 25 Def' a bana başka bana zahmet vermeyesin dedi bana bir öğüt ver
(Beyt) Dedi:
Anla ki şimdiki ni' metin elinde vardır.
Bu ni' met ve bu mülk gidecekdir el bâl
(Hikâyet)
- 30 Vüzerâdan biri Zünnûn-u Mısri hazretlerinin
huzûruna gidip himmet istedi ki gece gündüz
pâdişâh hizmetiyle meşgûlüm ve hayrına ümitliyim
ve gazâbından korkarım Zünnûn ağladı.

(50)

- Dedi: Eğer ben Cenâb-ı Hak'tan öyle korkar idim ki
sen sultandan korkduğun gibi sıdıklardan olurdun.
(Kıt'a)
Eğer olmaya idi rahat verici ümidi
- 5 Ehl-i sülûk feleğe urûc ederdi.
Eğer vezir pâdişâhdan korkduğu gibi Allah'tan
Korksa idi melik olurdu.

(Hikāyet)

Bir pādişāh bir kabahatsizi öldürmeğe irāde etdi.

10 Dedi: Ey melik bana olan bir dargınlığa mebnī
kendinin incindiğini isteme dedi: Nasıl?

Dedi: Beliyye bir nefeste benim özümnden geçer
ve onun veziri senin üzerinde dāim kalacak.

(Rubā'ī)

15 Zamānenin bekāsı kırdaki rüzgar gibi geçdi.

Acılık ve tatlılık ve çirkin ve yakışıklık

Geçdi sandı ki zālīm zulmü bize etdi.

Kendi boynunda kaldı bizden geçdi.

Pādişāha onun öğüdü fā' ideli geldi

20 Ve onun helākı sevdāsından geçdi.

(Hikāyet)

Nūşirevānın vezirleri memlekete

Dikkat işte düşünürler ve her biri ma' lūmātına

göre bir re'y verdi pādişāh da yine re'y

25 verdi mehri büyük mülkün re'yini kabul etdi.

Vezirler gizlice dediler ki melikin fikrinde ne

makbūliyyet gördün bu kadar hakim kelimından dedi:

O sebebden ki işin ilerisi ma' lūm değildir

Cümlesinin fikri Allah'ın irādesindedir.

30 Doğru mu gelecek yanlış mı öyle ise mülke tābiyyet

Evveldir şāyet aksi gelirse ona tābi'

(51)

olduğumuzdan için ' itâbından emin oluruz.

(Kıt' a)

Pâdişâh re'yine muhâlif re'y aramak

Kendi kanını ile el yıkamak olur.

5 Eğer gerçek gündüze der ise bu gece dar

Demek lâzım ki işte ey işte evveliniz

(Hikâyet)

bir sûret-i uğrisi saçları burmuş ben Ali

evlâdındım diye huccâc ile şehre girdi hacdan geliyorum

10 diye bir kaside pâdişâha takdim etdi ben söyledim

diye pâdişâh yâverlerinden biri o sene taşradan

gelmişti. Dedi: Ben onu Kurban Bayramı'nda Basra'da

gördüm hacı nasıl oluyor ve biri dahi dedi:

Babası Nasrânî idi Malatya şehrinde

15 Ulvî ne güne olur ve şi'rini Enverî Divanı'nda

buldular melik buyurdu vursunlar ve nefy

etsinler zîra bu kadar yalan niçin söyledin?

Dedi: Ey yeryüzünün halifesi başka bir

söz söyleyem eğer doğru olmazsa her aza bana

20 buyursun ona lâyıkım dedi o nedir?

Dedi:

(Kıt' a)

Bir garip eğer sana yoğurt takdim etse

İki ölçüsü su ve bir kepçesi ayrandır.

25 Eğer bir kulunuzdan bir kizb işitdinse incinme!

Dünyâ görmüş kimse çok yalan söyler.

Pâdişâh güldü ve dedi ve bundan ziyâde doğru

Söz ömründe söylemişsin emrettin ki
Onun hazır gideler memnunâ gide
30 (Hikâyet)
Hikâye ederler ki vüzerâdan biri kumandasında
bulunanları acırdı ve cümlesinin hüsn-ü hâlini

(52)

arardı. Tesâdüfî pâdişâha mes'ûliyetine tutuldu.
Cümlesi kurtulması sebebine sa'y etdiler.
Ve me'mûrlar ona 'ıkâb etmeyip hoşluk
Eder idiler ve başka büyükler onun güzel ahlâkını
5 pâdişâha söylediler pâdişâh onun hatasını afv
etti bir 'ârif bu hâle vâkîf olup dedi:

(Kıt' a)

Dostların gönlünü almak için
Pederin bahçesini satmış. Sen a' lâ
10 İyiliğini isteyenlerin yemeğini pişirmeğe
Her ne ki evin metâ' ıdır yaksan a' lâ
Hasûde dahi iyilik etmelisin.

Kelebeğin ağzını lokma ile kapamak evvel

(Hikâyet)

15 Harun Reşit evlâdlarından biri pederinin
huzûruna geldi dargın filan çavuş oğlu
benim anama söğdü diye Hârun vükelâya dedi:
Bunun cezâsı ne olmalı? Biri öldürmeğe
İşâret etdi ve başka biri dilini kesmeğe ve bir

20 Gayrısı de māl ve mansıbını alıp nefy etmeğe.
Harun dedi: Oğlum kerem odur ki affefedesin
eğer yapamaz isen sen de onun anasına söğ!
Ama o kadar değil ki intikām taşa o vakit
zulm bizden ve da‘vā hasm tarafından olur

25 (Kıt‘a)
Adam değildir o ‘ukelā‘inde
Ki kükremiş fil ile kavgalaşa
Öd adam odur ki hakikatde
Hiddetlendiği zaman fenā söylemeye

30 (Mesnevī)
Yerine bir fenā huylu söğdü. O
Tahammül edip dedi: Saadetli zāt

(53)

Ondan ziyāde fenāyım ki bir anda söyleyeceksin
Zīrā bilirim benim ayıbımı ben gibi bilmezsin.

(Hikāyet)

Büyüklerden bir cemā‘at ile gemide idik.

5 Bir sandal arkamızda batdı iki kardeş
bir girdaba düştüler büyüklerden biri kapıda ne
dedi? Tut o iki biraderi sana yüz altın
vereyim kapıdan birini kurtardı ve biri
boğuldu dedim daha ömür kalmamış idi.

10 Onun tutulmasında te‘hir olundu.
Gemici güldü ve dedi senin dediğin doğrudur

- fakat benim gönlüm bunu kurtarmağa pek çok idi.
Ondan için ki bir vakit çölde yorulдум.
Bu beni deve üzerine bindirdi ve onun elinden
- 15 kamçı yemiş idim çocuklukda dedim Cenâb-ı Hak
sâdıkdır kim iyilik eder kendine iyidir
ve kim fenâlık ederse kendine fenâdır.
(Kıt' a)
Kudretin oldukça kimsenin içerisini tırmalama!
- 20 Zîrâ bu yolda dikenler olur.
Musîbet görmüş fukarânın işini bitir.
Zîrâ senin de işlerin olsun
(Hikâyet)
iki kardeş var idi biri pâdişâh hizmeti ederdi
- 25 ve öbürü kolları kuvvetiyle kazanıp yer idi.
Bir defa o zengin kardeş bu fakire dedi:
Niçin pâdişâh hizmeti etmezsin tâ ki iş zahmetden
Kurtulasın dedi sen niçin iş
İşlemezsın ki hizmet züllünden halâs olasın?
- 30 Zira hükemâ demişler kendi ekmeğini yiyip oturmak
a' lâdır ki pâdişâh huzûrunda altın kemer
bağlayıp dinlemeden

(54)

(Beyt)

El ile kızmış demiri yoğurmak
İyidir efendi huzurunda el göğüste durmakdan.

(Kıt' a)

- 5 Kıymetli ömür bunda sarf oldu ki
Ne yiyeceğim yazın ve ne giyeceğim kışın?
Ey şaşkın mi' de bir etmek ile yapın
Tâ ki arkanı hizmete iki kat etmeyesin.

(Hikâyet)

- 10 Biri Nüşirevân âdil huzuruna müjde getirdi
ki Cenâb-ı Mevlâ falan düşmanını kaldırdı diye
dedi: Hiç işitdin mi ki beni bırakacak?

(Beyt)

Bana düşman olması ile memnûniyet yeri bu kadar.

- 15 Zîrâ bizim hayâtımız dahi müebbed değildir

(Hikâyet)

Hükemâdan bir bölüğü Nüşirevân huzurunda bir maslahatda
söyleşirlerdi mihrî büyük sükût ederdi.

Dediler: Niçin bu bahçede bizimle söylemiyorsun? Dedi: Vüzerâ

- 20 tabîbler gibidir ve tabîb ilaç vermez hastadan gayrıya.

Öyle ise görürüm sizin fikriniz doğrudur.

Bana anda söz söylemek hakîmlik değildir.

(Mesnevî)

Ne vakit benim fazîletim olmayarak bir iş hâsıl

- 25 Olur bana anda söylemek lâyıf değil.

Eğer görürsem ki kör var ve onun önünde kuyu var

O zaman sükût eder oturur isem günâhdır.

(Hikâyet)

Harun Reşit'e milk-i Mısır teslim oldukda

- 30 Dedi: O azgın kimsenin zıddına ki milk-i Mısır'a

mağrur ulūhiyyet da' vāsı etdi vermem.

Bu memleketi illā en aşığı bendeme vereyim bir ahmak seyyah
var idi ismi Hasīb melik Mısrī ona teslim etdi.

(55)

Derler ki aklı ve idāresi bir mertebede idi ki
çiftçi bir cemā' at iştikā etdiler ki pamuk
ekmiş idik Nıl kenarına vakitsiz rahmet sel
geldi zāyi' oldu dedi yün ekmeli idiniz.

5 Bir ārif işitip dedi:

(Mesnevī)

Eğer rızk ' ilm ile arta idi
Cāhilden rızkı ziyāde dar olmazdı.
Cūhelāya öyle rızk irişir ki

10 Yüz ' ālim onda hayrān kalacaktır.

Baht ve devlet iş bilmekle değildir.

Cenāb-ı Hakk'ın mukadderātının gayri değildir.

Vākı' olmuştur dünyāda çok

İdrāksiz kimseler muazzez ve akıllılar muhkir

15 Kimyācı keder ve kaygı ile ölmüş,

Ahmak virānede define bulmuş.

(Hikāyet)

Pādişāhın birine bir Çin cāriyesi getirmiştiler.

İstedi ki sarhoş hālinde onunla cem' ola

20 kız teslim olmadı melik darıldı ve onu

bendelerinden bir sipāha verdi ki üst

dudağı burnunun hizâsını geçmiş ve alt
dudağı yakasına aşağı sarkmış idi bir kılığı
var idi ki sahire-i cîni onun çıktığında
25 ur girdi ve katran gözü koltuğundan kokardı.

(Beyt)

Sen dersin kıyâmete değin çirkinlik
Onda bitmiş ve güzellik Yusuf ‘aleyhisselâm da

(Kıt‘ a)

30 Değil öyle görünüşü fenâ bir kimse ki
Çirkinliğinden haber vermek mümkün ola.
Öyle ki koltuğu Allah’a sığırız.
Temmuz güneşi karşısındaki lâşe

(56)

Hikâye ederler ki sipâhın o zaman canı ister
Ve şehveti dahi baskın idi harekete gelip
‘Akrini izâle etdi sabahleyin melik câriyeyi
Aradı bulamadı vâkı‘ âyı söylediler gücendi
5 Ve emretti seyyahla câriyenin el ve ayağını
Muhkem bağlayıp burcu bedenden hendeğe
Atsınlar güzel huylu vezirin biri rica
Yüzünü yere sürüp dedi seyyahın bunda
Kabahati yok bilge sair kul ve hizmetkarlar
10 Efendimizin in‘âm ve ihsânına âd tellenmişlerdir.
Dedi: Eğer bir gece sabredip dokunmaz ise ne
Olur idi dedi ey efendim mesmûan değil mi?

(Kıt' a) Demişlerdir.

Yanmış susuz kimse āb-ı hayāt çeşmesine yetişse

15 Sen zannetme ki kükremiş fillerden korkar

A dinsiz yalnız evde sofrta üzerinde

Akıl inanır mı Ramazānı dūřüneceęine?

Pādiřāha bu latife hoş geldi dedi:

Seyyāhı sana bağışladım ama cāriyeyi ne edem?

20 Yedi cāriyeyi de seyyāha bağışladı ki onun

Artıęıdır hem ona mūnāsibdir.

(Kıt' a)

Asla onu dostluğa beğenme.

Ki gider beğenilmedik yerlere

25 Susuzun gönlü istemez āb-ı zülālī.

Artığı olsa ağzı kokmuş kimsenin

(Kıt' a)

Sultan elini daha nerde görecek?

Çünkü turunç kazūrat içine dūře

Susuzun gönlü nerde ister suyu

Bardağı fenā illetli kimse ağzına getirmiş ise

(Hikāyet)

(57)

İskender-i Rūmiye sordular diyār-ı maęrip ve meřrıkı

ne ile fethetdin ki evvel pādiřāhların hazine

ve ömür ve askerleri daha çok iken onlara

böyle bir feth-i azīm müyesser olmadı dedi Allah-u Teāla

5 yardımcıyla aldığım memâliğin ahâlisini incitmedim
ve pâdişâhları iyiliklerinin gayri ile zikr
(Beyt) Etdim.

Büyük ad eylemez onu ashâb-ı ‘ukûl
Ki büyüklerin namını fenâlık ile yâd ede.

10 (Kıt‘ a)

Bunun cümlesi hiçdir çünkü geçmektedir.
Baht u taht ve ömrü nehyi ve mansıblar
İyi nâmlarını geçmişlerin kaybetme!

15 (İkinci bâb dervişlerin ahlâkı beyânındadır)

Büyüklerden bir müttakîye dedi ne dersin
Filan âbid hakkındaki sâirleri onun
Hakkında taâm ve zemni söylüyorlar? Dedi: Sûretâ
bir aybını göremem ve içerisindeki gaybı

20 (Kıt‘ a) Biliyorum.

Her kimi mütdekî kisvesinde görür isen
Ehl-i takvâ bil iyi adam zannetme
Ve eğer bilmezsen ki tabi‘ atında ne vardır
Zâbıtâ me‘mûrunun ev içinde ne işi var?

25 (Hikâyet)

Bir dervişi gördüm ki başını Ka‘be eşiği üzere
Koymuş idi ve yüzünü yere sürüyor idi
ve anlıyor ve söylüyordu ya gafûr ya rahîm bilirsin
ziyâde zulmü ve cehli olandan sana lâyıık ne hâsıl

30 (Kıt' a) olur

(58)

Hizmetde kusūr mu mu' terif mükrim

Zīrā tāatime istinād edemiyorum.

Āsīler günahdan tevbe ederler

Ārifler kullukdan istiğfār ederler

5 Ābidler amellerinin mükāfātını tācirler kumaşlarının

Bahāsını isterler. Bu kul ümid ile geldim

Tā' atle değil ve dilencilik ile geldim tüccarlıkla değil.

Yap bana şānına lāyık olanı yapma bana fi' lme

Mutābık olanı!

10 (Kıt' a)

Eğer öldür ve eğer bağışla yüzüm ve başım eşiğin üzeredir.

Kulun sözü olmaz ne buyurursun onun üzerineyim.

(Kıt' a)

Ka' be kapısında bir sâil gördüm

15 Ki hoşça sevilip ağıldı.

Ben demem ki tā' atimi kabul eyle!

Afv kalemini günāhım üzere çek

(Hikāyet)

Abdül Kādir Geylāni (kuddise sirruhu) hazretlerini gördüm ki

20 Harem-i Şerif'te yüzünü çakıl üzere koymuş söylüyor

idi Yā Rab affet ve eğer adāba lāyık isem

beni kıyāmetde a' mā haşr eyle tā ki iyiler huzūrunda

Mahçup olmayayım.

(Kıt' a)

25 Yüzüm yorgunluk toprağı üstünde söylüyorum.
Her seher vaktinde ki rüzgar gelir.
Ey Rabbim seni asla unutmak edemem.
Hiç seni kulundan unutmak olur mu?
(Hikâyet)
Bir hırsız bir sūfinin evine girdi o kadar
aradı bir şey bulamadı canı sıkıldı.
Sūfi duydu bir kilim ki üzerinde uyumuş idi.

(59)

Hırsızın geçeceği mahalle etdi mahrūm dönmesin

(Kıt' a) İçin

İşitdim ki Allah yolunu adamları

Düşmanlarının canını sıkmazlardı.

5 Sana bu makām nerede müyesser olur
Ki dostların ile muhālefet ve kavgan var
Kalbi pāk olanların sevgisi yüzde ne ise gaybetde de
Öyledir. Gaybetinde zem edip ve önünde olmazlar.

(Beyt)

10 Beraberde selim koyun gibi

Arkadan adam yiyen kurt gibi

(Beyt)

Kim ki sâirlerinin ayıbını senin yanında saydı ise

Şüphesiz senin ayıbını başkalarının önüne götürecektir.

15 (Hikâyet)

Gidicilerden bir kaçı seyyāhlıkda ayakdaş idirler

ve rahat ve meşakkate ortak olmuşlar istedim refākat
Edeyim kabul etmediler dedim büyüklerin kerem-i tab^ç ından
Görölmüş değil miskinlerin sıhhatinden ^ç irāz etmek
20 ve fāidelerini kıskanmak ben kendimde
o kadar kuvvet ve kudret anlıyorum ki rufekā
hizmetinde refik-i muvāfik olurum gönle yük olmam.

(Şi^ç r^ç Arabī)

Eğer ben atlı değil piyāde isem de
25 Yine sizin ğaşıyelerinizi yüklenirim.
Biri o aradan dedi bu işitdiğin sözden
Gücenme ki bugünlerde hırsızın birisi
Dervişlerin suretinde ama tabiatlerinde değil.
Geldi ve kendini bizim sıramıza koydu.

30 (Beyt)

Ne bilsin adam ki roba içindeki kimdir?
Yazıcı bilir ki mektübda ne yazılıdır.

(60)

O sebebden ki dervişlerin hāli selāmetdedir ona
Tuęyanlık zannımı etmeyip refākata kabūl etdin.

(Beyt)

Dervişlerin zāhir hāli köhne libasdır.

5 Bu kadar beter ki yüzleri halkda özleri hālikdadır.

(Kit^ç a)

Amelde sa^ç y et her ne istersin ki

Başına tac ve omzuna sancak koy!

Zâhidlik eski giymekte değildir.

10 Kullukda yolunda harîr kumaş ki
(Mesnevî)

Dünyâyı ve şehveti ve hevesi terk etmektir.

Muttakîlik yalnız elbiseyi terk etmekte değildir.

Meydân-ı harbde erkek lâzımdır yoksa

15 Muhânet âdem üzerinde silah cengin ne fâidesi?
Hülâsa bir gün geceye değin gidip gece vakti
Bir kal' a civarında yatmış idik ve uğursuz hırsız
Refikin ibriğini aldı gidip tahâret edeceğim
Diye o ise sirkat edip aşırıyor.

20 (Beyt)

Muttakîyi gör ki hırkayı kendine perde ediyor.

Ka' be örtüsünü eşiğe çuval mı etdi?

O kadar ki dervişlerin gözü önünden kayboldu.

Berâberce gidip bir muhâfıza dahi sirkat etdi tâ ki

25 Aydınlık oldu o kalbi kara bir hayli yol

Gitmiş o kabahatsiz refikler yatmış idi. Sabahı

Cümlemizi kal' aya götürdüler ve zindana atdılar.

O târihten sohbeti terk eyle ' uzlet-i tarikını

Tutduk ki selâmet yalnızlıkdadır.

30 (Kıt' a)

Ne vakit cemâ' atden biri bir câhillik yapsa

Ne küçüğün haysiyeti kalır ne büyüğün .

(61)

- Görmüyor musun bir öküz yaylamda
Bulaştırır bütün köyün öküzlerini.
Dedim: Şükür Cenāb-ı Rab ecel ve a' lāya ki
Fā'idelerinden mahrūm kalmadım gerçek sohbetlerinden yalnız
- 5 Oldum ise de bu hikāye ile fā'idemend oldum ve ben
Gibilere bütün ömürde bu nasihat işe gelir.
(Mesnevī)
Bir terbiyesiz adam sana bir meclisde
Birçok 'ākılın kalbi incinir.
- 10 Eğer bir gülü gül suyu ile doldursalar
Bir köpek onun içine düşer ise de murdar eder.
(Hikāyet)
Bir zāhid bir pādişāha misāfir idi ta' āma
Oturdular. Ondan pek az yedi ki istek ederdi
- 15 ve namaza durdukları vakit 'ādetinden ziyāde kıldı
tā ki sālîhlik hüsn-ü zannı hakkında ziyāde etsin.
(Beyt)
Korkarım Ka' be'ye vāsıl olmayacaksın ey felāh
Bu yol ki gidiyorsun Türkistān'a der.
- 20 Ne vakit evine geldiyse taām taleb etdi.
Karnını doyursun bir oğlu var idi ferāsetli.
Dedi: Ey baba pādişāh ziyāfetinde bir şey yemedin mi?
Dedi: Onların yanında bir şey yemedim ki işe gelsin
Dedi: Namazı da edā etmelisin zīrā işe
- 25 Yarayacak bir şey yapmadın.
(Kit' a)
Ey hünelerlerini eli üzerine koyup gösteren

Ayıpları koltuğu altında tutan!
Tâ ki ne alacaksın ey mağrūr
30 Yorgunluk vaktinde kalb gümüş ile
(Hikāyet)
Hatırlıyorum ki çocuklukda gece ibādete kalkar idim

(62)

ve zāhidliğe tama^ç ile salāha uzanıyor idim bir gece.
Babam yanında oturmuş bütün gece uyumamış idim
ve kelām-ı kadīm sīnem berāberinde tutmuş idim. Birtakım
kimse etrafımızda yatıyorlardı pederime dedim: Bunlardan
5 biri baş kaldırmıyor ki iki rekat kılalar.
Öyle yatmışlardır sanki ölmüşlerdir.
Dedi: Canım oğlum eğer sen dahī yatsan
daha a^ç lâ idi ki halkın gıybetinde vākı^ç oldun.
(Kıt^ç a)

10 Görmez da^ç vācı kendinden başkasını
Zīrā önünde zan perdesi vardır.
Eğer ona Allah göreceğ göz verilse
Görmez kimseyi kendinden ziyāde^ç āciz
(Hikāyet)

15 Bir büyük zātı bir meclisde medh ediyor idiler
Ve onun güzel ahlākında mübālağa gösteriyor idiler.
Başını kaldırıp dedi ben oyum ki ne bilirim.
(Şi^ç r i Arabī)
El verdi yoruldun ey benim muhsenātımı

20 Bu zâhir midir bâtın mı bilmiyorsun sen.
(Kıt‘ a)
Benim hey‘etim ‘ âlemler nazarında güzel görünürse de
Halbuki içimin fenâlığından mahcûbluk başım önümdedir.
Tāvusun güzel nakşı var halk beğenirler

25 ama önünde ayağı çirkinlikten mahcûbdur.
(Hikâyet)

Cebeli Lübnân sâlihlerinden biri ki onun makâmâtı
Deryâ Arap‘da mezkûr ve kerâmâtı meşhûr
İdi. Şam Camii‘ne geldi kelâsa dedikleri
30 mahallin havzında abdest alır iken ayağı
sürçdü ve havza düştü ve çok zahmetle
ondan halâs oldu namazı tek mil eyledikleri vakit
mürîdlerinden biri dedi benim bir müşkülüm vardır.

(63)

Şeyh dedi: O nedir dedi: Hatırımdadır ki
mağrib denizi üstünde gezer idin ve ayağın
ıslanmaz idi bugün bu bir boy suda
boğulma ki bir şey kalmadı bunda ne hikmet var?
5 Başını öne indirip birçok murākıbeden sonra
gene kaldırıp dedi: İştmedin mi ki Seyyid ‘ âlim Muhammed
Mustafa sallallâhu ‘ aleyhi ve sellem ne buyurdu?
Benim Allah ile bir vaktim vardır ki o vakit bana
Melek-i mukarreb ve nebî mürsel sokulamaz ve dâim demedi
10 Öyle vakti olurdu ki Cebrâil ve Mikâil‘e muhtâc

olmazdı ve başka vakit Hazfa ve Zeynep ile
mukâleme ederdi. Ehl-ullâhın müşâhedesi tecelli
ile setr arasındadır gösteriyor ve kapıyor
(Beyt)

- 15 Cemâlini gösterirsin ve ictinâb edersin.
Kendi bazâr ki ateş-i şavkımızı teşdîd ediyorsun.
(Şi‘r i Arabî)

Sevdiğimi görirem bir vâsıta olmaksızın
Bana bir hal gelir yolu kaybederim.

- 20 Bir ateş parıldar sonra bir serpindi ile sevindirir.
O sebebden beni yanmış ve gark olmuş görürsün.
(Hikâyet i manzûme)

Biri suâl etdi Yâkub ‘aleyhisselâma
Ey kalbi münevver akıl sâhibi pîr

- 25 Mısır’dan onun gömleği kokusunu duydun
Niçin Ken‘ân kuyusunda iken görmedin?
Dedi: Bizim hâlimiz şimşeğe benzer cihânda
bir nefes zâhir ve başka bir nefesde pinhândır.

Ba‘zen felek-i atlas üzerinde otururum

- 30 ve ba‘zen kendi ayağımın üzerini görmem.
Eğer sâlik bir halde kalsaydı
dünyâ ve âhireti bırakıp birine bakmaz idi.

(64)

(Hikâyet)

Balbek Câmii’nde birkaç kelâm va‘z-ı tarîkinde

- söylüyordum donmuş ve kalbleri ölmüş ve yolu
sûret âleminden mânaya getirmemiş bir cemâ' atde gördüm.
- 5 Nutkum te'sir etmiyor ve ateş gibi olan nasihatim
onların yaş odun gibi kablerine yer etmiyor acıdım.
Har-gele terbiyesinde bulunduğumu ve körler içinde
âyine tuttuğumu lâkin ma' nâ bâbı açık ve söz
zencîri uzun idi âyet-i kerîmenin meâli:
- 10 "Biz o kula kendi şah damarımızdan daha yakınız."
Sözü bir mahalle erişdirdim ki diyor idim.
Dost bana benden ziyâde yakındır.
Bu pek acâyibdir ki ben ondan uzağım.
Ne yapayım kime demek mümkün ki o
- 15 Benim kucağımdadır ve ben ondan uzağım
Ben bu şarâb gibi sözden mestim ve fazla kadeh
Almada idi ansızın bir gidici meclis kenârına
Uğradı ve son kadeh onu tuttu öyle bir nâra
Everdiğim başkaları dahî onu görerek kınamaya
- 20 Ve meclisdeki nâ-puhteler pişmeye yüz tuttu dedim.
‘Acâyib uzaktaki ‘ârifler yakında ve yanımızda körler
Uzaktadır.
Sözü dinleyen anlamaz ise
tabî' at kuvvetini söyleyenden arama!
- 25 Meydân-ı muhabbete genişlik getir
tâ ki söz söyleyen söz topunu vura!
(Hikâyet)
Bir gece Mekke çölünden ya da uykusuzlukdan yüreğime
kudretim kalmadı deveciye dedim: Elimden tut

30 (Kıt' a)

Miskin yayanın ayağı ne kadar gider?

Zîrâ erkek deve sabırdan âciz oldu.

(65)

Bir kavî kimse za'îf oluncaya değin

Za'îf kimse ölür zarûretde.

Dedi: Ey kardeş Harem-i Şerîf ileridedir ve harâmî

geride eğer gitdin canını kurtarırsın ve eğer yatdın

5 Ölürsün.

A'lâdır muğaylân sayesinde çöl yolunda yatmak

göç gecesi fakat candan geçdim demeli.

Bir âbid gördüm deniz kenarında kaplan onu yaralamış

10 ve hiçbir 'ilâc ile iyi olmuyor ve an be an Allah'a

şükredip diyor idi ki elhamdülillâh musîbete

tutuldum günâha değil.

Eğer bana inleyerek ölüm verirse o yâr azizim

Sen deme ki o vakitte bana canımın ğussası olur.

15 Derim bu miskin kuldân ne kabahat vâkı' oldu.

Zîrâ benden kalbi incindi bana onun kederi olur.

(Hikâyet)

Bir fukarânın ziyâde zarûreti olduğundan bir kilim

Bir ahbâbı ondan çaldı hâkim buyurdu elini keseler

20 Kilim sâhibi ricâ etdi ki ben ona bağışladım.

Hâkim dedi: Senin ricândan için şer' in hükmünü

bırakmam dedi doğru buyurdunuz ama her kim mal

vakfeden bir şey çalsa elini kesmek lâzım gelmez zîrâ fakir
mâlik değildir ve mülk edinmezler her ne fukarâda vardır.

- 25 Muhtâclara vakfeder dediğinde hâkim sârikin elinden
tutdu ve dedi: Dünyâ senin üzerine dar mı geldi
ki hırsızlık etmedin illâ böyle bir dostun evinden
etdin? Dedi: Ey efendim işitmedin mi ki demişlerdir
dostların evini süpür de düşmanların kapısını
30 dövme!
Ne zaman ‘ âciz ve muzdar kalırsan kendini yorma!
Düşmanların derisini yüz ve dostların kürkünü soy!

(66)

(Hikâyet)

Pâdişâhlardan biri bir ehl-i takvâyı gördü de
dedi: Hiç beni hatıra getirir misin? Dedi: Evet
her ne vakit Allah’ı onu der isem getireceğim

- 5 (Beyt)

Her tarafa koşar o kimse ki kendi kapısından sorar Allah
ve onu ki çağırır kimsenin kapısına koşdurmaz.

(Hikâyet)

- 10 Sâlihlerin biri bir pâdişâhı rü’yâsında cennetde
ve bir muttakîyi cehennemde gördü de suâl etdi ki
bunun derecâtı cennete ve onun nâra derk
vâsıl olmalarına sebep nedir ki aksini zanneder idin?
Dediler: O şah fukarâyı sevdiğinden cennete gitdi,
bu muttakî pâdişâhlara yakın olduğundan nâra gitdi.

- 15 (Kıt' a)
Yamalı hırka ve tesbih ne iş ki kâfur
Kendini mekrûh ' amellerden sakın!
Senin kuzu postundan külâhına hâcet yok
Derviş evvel sîretde ve tutar külâhı ki
- 20 (Hikâyet)
bir piyâdebaşı ayağı çıplak Hicaz kervânı ile
Kûfe'den çıkdı ve bize refik oldu. Sallanarak
gidiyor ve söylüyor idi.
- (Nazm)
- 25 Ne deve üstüne binerim ne deve gibi yük altına girerim
Ne bende efendisiyim ne efendi kölesiyim.
Varın gamına ve yoğunu kederine mâlik değilim.
Bir nefes alırım rahat bir ömür başa getiririm.
Bir deve üzerindeki ona dedi: Ey nire gidersin?
- 30 Deven ki zor ile öleceksin aldırmadı
Ve çöle revân oldu Mahmud hurmasına eriştik de
O zengin develiye ecel erişip öldü dervîş

(67)

Başucuna geldi dedi ben zorla ölmedim.

Sen erkek deve üzerinde ölmedin mi?

(Beyt)

Bir adam bütün gece bir keyifsiz başında ağladı.

- 5 Sabah oldu ağlayan öldü keyifsiz iyilendi.

(Kıt' a)

- Ey efendi çok keskin atlar kaldı.
Topal eşek canını konak yerine getirdi.
Çokdur ki sağlam adamları toprağa
10 Defnetdiler yara yiyenler olmadı.
(Hikâyet)
Bir âbidi bir pâdişâh huzûruna istedi âbid.
Düşündü ki bir ilaç yiyip za'îf olayım
Ola ki hakîmde i' tikâdi ziyâde ede.
15 Söylerler ki ilâc mühlik idi yedi ve öldü.
(Kıt' a)
Onu ki fıstık gibi bütün iç gördüm .
Kabuk kabuk üzerine imiş soğan gibi.
Mahlûka gösterişleri olan sofiler
20 Arkaları kıbleye namaz kılıyorlar.
(Beyt)
Ne zaman kul hâlikına çağırırsa
lâzım ki Allah'ın ğayrini bilmesin
(Hikâyet)
25 Bir kervanı Yunanistan'da vurdular ve hesâbsız
mallarını aldılar tüccârlar ağlayıp anladılar
ve Allah'ı ve resûlü şefâ' atci getirdiler fâ'ide vermedi.
(Beyt)
Ne vakit muzaffer olursa kalbi kara hırsız
30 Ne keder edecek kar ve incilerin ağlamasından
Lokman hekim içlerinde idi tüccârların biri

(68)

- Dedi ki birkaç hikmet ve nasihatli kelâmlardan
Bunlara söyle ola ki bir mikdâr malımızı
Bırakalar yazıktır bu kadar malımız zâyi^ç olur.
Lokman buyurdu ki yazık değil mi hikmet
- 5 Kelâmını bunlara söylemek?
(Kıt^ç a)
Bir demiri ki demir kurdu yer ise
Ondan saykıl ile pas çıkarmak mümkün değil.
Kalbi karaya ne fâ'ide va^ç z söylemekde
- 10 Demirden çivi taşa gitmez
(Kıt^ç a)
Selâmet vakitlerde kırık olanları anla!
Zîrâ fakirleri mutayyeb etmek belâyı def^ç eder.
Fukarâ senden ezhâr-ı tezellül ile bir şey isterse
- 15 Ver yoksa zâlim zor ile alır.
(Hikâyet)
Ne kadar ki bana büyük şeyh Şemseddin Ebu'l Ferc
İbn-i cüzi semâ meclisinin terkinini emredip
halvet ve uzlet ile tenbihe buyurdular ise de gençlik
- 20 hâli gâlib ve hevâ ve hevesim tâlib
olarak zarûri mürşidimin efkârının aksi
giderdim ve hânen meclisinden haz ederdim
ve şeyhimin nasîhati hatırıma geldikçe der idim:
(Beyt)
- 25 Eğer kadı bizim ile oturusa oynamalı.
Hâkim şarâb içerse sarhoşu ma^ç dūr tutacaktır?

Nihāyet bir gece bir cem' iyyete eriştim ve o arada

(Beyt)

Bir algıcı gördüm dersen ki canın damarını koparır.

- 30 Sazının zahmesi ve ziyāde fenā pederi olanların
Haykırmasından sadāsı ba' zı ehībānın ondan parmağı
Kulağında ve ba' zılarının dudakları üzerindeki
Sus diyorlar.

(69)

Meyl olunur çalgı sadāsına güzelliğinden.

Sen de alāb ağırırın ama sūkūt edersen

Memnūn edersin.

Bir kimse seni dinlemekte bir mühsenāt görmez

- 5 Ve illā gidecek vakti nefsinı toplayasın.

(Mesnevi)

Ne vakit seslenir ise de o kopuz gibi

Sāhib-i hāneye dedim Allah rızası için

Kulağıma civa akıt tā ki duymayayım

- 10 Yāhut kapıyı bana aç ki dışarı gideyim.

Hāsılı ehībānın hatırına ri' āyete muvāfakāt etdim

Ve bir geceyi bu kadar uğraşmakla sabaha yetirdim.

(Kıt'a)

Müezzin vakitsiz ezānı okudu

- 15 Bilmiyor ki geceden ne mikdārı geçmiştir.

Gecenin uzunluğunu benim kirpiklerimden suāl et

Zirā bir nefes gözümde uyku ölmüştür.

- Yarınki gün hediye nāmıyla sarıĝı başımdan
Ve biraz altın kemerden çıkarıp çalgıcı önüne
20 Koydum ve onunla kucaklaştım ve çok teşekkür etdim.
Ehibbām onun hakkında yaptığımı ‘âdetimin aksi gördüler
Ve ‘aklımın hıffetine haml eylediler ve gizlice
Gülüyorlar idi biri onlardan mu‘ârızaya durup
Beni melâmet etmeĝe başladı ki bu hareketi
25 Aklen tavrına münâsib yapmadın.
Meşâyih kisvesini böyle çalgıcıya verdin ki
Bütün ömründe bir kuruş eline geçmemiş
Ve bir kalıp akçe dahî defîne düşmemiş.
(Mesnevi)
30 Bu mübârek mahalden uzak öyle bir çalgıcı ki
Kimse bir yerde iki def‘ a görmesin
Makâm-ı rastdan seslediĝi zaman.

(70)

- Halkın tüyleri bedeni üzere kalkardı
İyinin kuşları o sadânın şiddetinden uçdu.
Beynimizi götürdü ve kendi boğazını yırttı.
Dedim: Münâsib olan mücâdele lisânını kısa
5 Etmelisin zira onun kerâmeti zâhir oldu. Dedi:
Bana ma‘lûmat ver nasıl kerâmetdir ta ki cümlemiz
Sokulalım ve latife nevinden yaptıklarımıza da tövbe
Edelim dedim ondan için ki bana şeyh çok kere çalgı
Meclisini terk eyle diye buyurmuş ve çok nasihat etmiş

10 İse de sem' ı kabûlüme girmede bu gece ta' allim mu' âvenet
Ve güzel bahtım dalâlet etdi buraya geldim ve bu
Çalgıcının elinden tevbe etdim ki mim be' di meclis
Ve muhâletetin etrafını dolaşmayayım.

(Kıt' a)

15 Mahbûb ağzından ve boğazından ve tatlı lebinden güzel
Savt-ı nağme etsin ve etmesin gönlü aldayacaktır
Ve agerde-i pür uşşâk ölse ve Sıfhan ve Hicaz olsa
Mutrîb-i mekrûhunun ağzına yakışmaz.

(Hikâyet)

20 Lokmana dediler: Edebi kimden öğrendin? Dedi:
Edebsizlerden ki her ne ki onlardan nazarımda
beğenilmedik geldi onun icrâsından mücânebet etdim.

(Kıt' a)

Demezler oyuncak ucunda bir söz

25 Ki ondan ' aklı olan hisse almaz
Ve ger-i nādâne yüz hikmet kitâbı
Okunsa âb eder zihninde kalmaz.
Bir âbidi söylüyorlar ki bir gece on batman
Yemek yer ve sabaha kadar namazda bir hatim ederdi.

30 Bir ehl-i dil işitdi dedi: Eğer yarım ekmek yiye de
Yata idi bundan ziyâde efdal idi

(Kıt' a)

(71)

İçerini ta' âmdan boş tut

Ki ondan ma'rifet nūru göresin.

Hükümetden boşsun o sebebden ki

Ta'āmdan burnuna kadar dolusun.

5 (Hikāyet)

Cenāb-ı Hakk'ın ihsānı bir menhiyyāta müstağrak kimsenin

önüne tevfik meş'alesini tutup ehl-i hakikatlerin

içlerine dāhil oldu dervişlere mukarranāti

ve nüfūs-i kutsiyyeleri ve bir katıyla ahlāk-ı zemīmeleri

10 hamīdeye tebdil olup hevāyı hevesinden elini kısa

etdi ve ta'n edenlerin dilleri onun hakkında uzun

ol bir ādet-i kadīmdir onun zūhd ve salāhına

kimse kail olmaz.

Tövbe ile Allah'ın azābından kurtulmak mümkündür

15 Ve illā adamların dilinden kurtulmak mümkün değildir.

Dillerin cefāsına tahammül edemeyip şikāyet-i mürşid

Tarikat huzūruna götürdü şeyh ağladı ve dedi:

Bu ni'metin şükrünü teşekkül edā edeceksin ki

Seni zannetdiklerinden a'lāsın.

20 (Kit'a)

Nice bir dersin ki hasūd-ı bed fiāl

Ben miskin'in ayıbını aramakdalardır.

Öyle ki kanımı dökmeğe kıyām ederler.

Öyle ki fenālığımı istemekle otururlar.

25 İyi olasın da sana halk fenā söylerler ise

A'lādır ki fena olasın da iyi görürler.

Lākin beni gör ki cümlemin hüsn-ü zannını

Benim hakkımda ber kemāl ve ben'in noksandayım.

(Beyt)

- 30 Eğer onları ki söylüyorum eyyid idim
Güzel ahlaklı ve iyi adam idim
(Şi' r i Arabî)

(72)

Ben komşularımın gözünden gizli olsam da

Cenâb- ı Hak gizli mi ve âşikâr mı bilir

(Kıt' a)

Kendi yüzüne kapıyı kapamak âdemlerden

- 5 Ki benim ' ayıbımı görüp bilmesinler diye.
Kapı kapalı olduğunun fâ'idesi nedir?
Gaybı bilen Allah gizliyi ve âşikâreyi bilir.

(Hikâyet)

Şikâyet etdim meşâyıhtan birinin huzûrunda ki

- 10 alan benim fesâd hâlime şehâdet etmiş.

Dedi: Sen sâlih ol da o mahcûb olsun

(Nazm)

Sen mustakîm ol da fenâ zannedenler

Senin noksanını söylemeye kâdir olmazlar.

- 15 Çünkü sazın sadâsı bir veche matlûb olursa
Nerde çalgıcı elinden terbiye yer ya' nî yemez

(Hikâyet)

Şam meşâyihlerinden birina suâl etdiler ki

Tasavvufun hakîkatı nedir? Dedi: Bundan evvel dünyada

- 20 bir cemâ' at var idi sûretâ dağınık

ve ma' nâda müttefik ve bugün bir cemâ' at derler
Zâhirde müttefik ama bātında dağınıklardır.

(Kıt' a)

Çünkü her saatde gönlün bir yere gidiyor.

25 Yalnızlıkda bir safâ görmüyorsun.

Eğer mâlik ve mansıbın ve ekin ticaretin olsa da

Gönül Allah ile oldukça halvetde oturursun.

(Hikâyet)

Hâtıramdadır ki bir gece bir kârvân ile bütün gece

30 gitmiş idin ve sahra vakti bir orman kenarında

yatmışdık bir meczûbu Allah'ı o sefer de refikimiz idi.

Bir ne' re vurup sahrâ yolunu tutdu bir nefes

rahât etmedi çünkü gündüz olunca dedim ona bu

(73)

ne hâldir? Dedi: Bülbülleri gördüm ki

efgâna gelmiş ağaçlardan ve gölgelerden dahî

dağdan ve kurbağalar sudan ve hayvanât ormandan

düşündüm ki mürüvvet değil cümlesi tesbihdeler

5 ve ben gafletde yatayım.

(Kıt' a)

Dün gece bir kuş sabâh ile inliyor idi.

Akıl ve sabrımı ve dermânımı götürdü.

İhlâs üzere görüştüğüm dostlardan birinin

10 Meğer benim savtım kulağına erişmiş idi.

Dedi: İnanmam bir kuşun sadâsı

Seni bu gibi mest lâ ya' kıl etsin
Dedim: Bu âdemiyete münâfi değil mi?
Kuş tesbih okusun da ben sükût edeyim.

15 (Hikâyet)

Bir vakit Hicaz seferinde gençlerden bir cemâ' at
benim refkim idiler birlikde çok vakit usûl
okurlardı ve birkaç beyit yüzünden söylüyorlar
idi ve bir âbid var idi dervişlerin hâlini inkâr yolunda

20 onların esrâr-ı derûnuna vâkîf değil beni-i helal hurmalığına
varınca bir siyâh çocuk kible-i arabdan çıktı ve bir sadâ
kaldırdı ki hevânın kuşunu uçmakdan ve akan
suyu akmakdan men' ediyor idi âbidin
devesini gördüm ki oynayıp âbidi

25 atdı ve çölün yolunu tutdu dedim: Ey şeyh
hayvana te'sîr etdi sana te'sîr etmiyor mu?

(Nazm)

Bilir misin ne dedi bana o sahra bülbülü?
Sen de âdem misin aşkdan haberin yok?

30 Deve arabın şi' riyle bir hâl kesbetdi ki oynar.
Eğer sen safyâb olmadın ise tab' ı rekîk hayvansın.

(Beyt)

Devenin ki zevki ve şevki olsun!

(74)

Eğer insanın olmaz ise merkebdir.

(Şi' r i Arabî)

- Koruda şedîd rüzgâr estiği zaman ılgın
Ağaçlarının dalları varıp gelir illâ yerli
5 Kayaların haberi olmaz.
Cenâb-ı Hakkı zikirde cem' mahlûkât kaynaşırlar.
Bir gönül bu ma' nâyı bilir ki kulaktır.
Değil bülbül gül üzere meddâh ancak
Zîrâ her bir diken o gülün vasfında bir dildir.
- 10 (Hikâyet)
Meliklerin birinin müddeti ömrü tamâm oldu
yerine kâim olacak yok idi vasiyyet ettti sabâh
ibtidâ kim şehir kapısından girerse pâdişâhlık
tâcını onun başına koyup ve memleketi ona
15 teslim ediniz tesâdüfî evvelâ şehrin kapısından
giren dilenci idi ki cem' ı ömründe lokmayı lokma
kazanır idi ve hırkayı hırka üzere dikerdi
Devletin vükelâsı ve huzûrun kurenâsı melikin vasiyyetini
Yerine getirdiler melik ve hazinelerini ona teslim
20 etdiler fakir bir müddet saltanat sürdürdü sonra devlet
memûrlarının ba' zıları ona itâatden i' râz etdiler
ve civar devletler her taraftan harbe kıyâm etdiler
ve mukâbele ile tîz asker etdiler hulâsa asker
ve re' âya mükedder öldü ve bir mikdâr belde kabza-i tasarrufundan
25 çıktı fakir o hâdiseden mahzûn ve mükedder
olduğu halde kadîm ehîbbâsından biri ki isnâyı
seyâhatinden refiki idi sefereden gelip onu o
mertebede görünce tebriğe varıp dedi: Şükür
olsun Allah ecelle a' lâya baht-ı bülendin

30 mu'avenet ve ikbâlin delâlet etdi tâ ki
gülün dikeninden ve dikenin ayağından çıkdı
ve bu mertebeye vâsıl oldun hakikat güçlük ile
sühûlet tev' emdir.
Çiçek ba' zı açılır ba' zı soluk olur.

(75)

Ağaçları ba' zı uryan ve ba' zı vakit mülebbis olur
Dedi: Ey kardeş bana geçmiş ola dedi tebriğin yeri
Değil sen gördüğün zaman bir ekmek gam var idi.
Bugün bir dünyâ ğussası

5 (Mesnevî)

Eğer dünyâ olmazsa dert sâhibiz
Eğer ola onun muhabbeti ile ayağı bağılıyız
Bir belâ bu dünyâdan daha beter yokdur.
Zîrâ gönül üzgünlüğüdür varı da yoğu da

10 (Kıt' a)

İsteme! Eğer zenginlik istersen
Kanâ' atden gayriyi ki şifâ verir bir devletdir.
Eğer zengin altını eteği ile saçarsa
Ola ki onun sevâbına göz dikmeyen

15 Zîrâ büyüklerden çok işitmiş idim

Fakîrin sabrı ganînin tasaddukundan iyidir.

(Beyt)

Eğer Behram bir hımâr-ı vahşi kazar derse
Dinle ki çeker ayağı gibi olacak karıncadan

20 (Hikāyet)

birinin bir ahbābı var idi dīvān mansıbında idi.

Bir müddet onu görmek tesādüfi olmadı biri dedi

Filanı çok zamān var ki görmedin dedi ben onu

istemiyorum ki göreyim kazara onun adamlarından biri

25 hāzır idi dedi ne hatā etmiş ki onu

görmedin sıkılırsan dedi bir hatā yoktur.

İllā mansıbda olan dostu bir zaman görmek mümkün ki

ma' zül olsun ve bana rahatım onun kederinden

Gerekmez.

30 (Kıt' a)

Büyüklükde ve meşgale-i mansıbda

Ehibbālarımı ferāğat ederler

(76)

Düşkünlük ve ma' züllük zamanlarında

İçerilerindeki derdi ehibbālarına söylerler

(Hikāyet)

Ebū Hureyre (radiyallāhu anh) her gün

5 Rasūlullah (Sallallāhu teāla ' aleyhi) efendimizin

ziyāretine gelirdi efendimiz buyurdu yā Ebā Hureyre

beni gün aşırı ziyāret et muhabbet ziyāde olsun.

Ya' nī her gün gelmezsen muhabbet ziyāde olur.

(Kıt' a)

10 İnsan ziyāretine gitmek ayıp değildir ama

O kadar gitmeli değil ki usanıp da yeter diyeler.

Eğer kendini sıkıp yerinde oturur isen

Kimseden sıkılmağa lüzüm kalmaz.

(Hikâyet)

- 15 Büyüklerden birinin karnında muhâlif bir yel
Dolaşır idi zabtına kâdir olamayıp
irâdesiz ondan sâdır oldu ey ehibbâ
benim şu yaptığım şeyde irâdem yokdu ve bir kabahat
benim üzerime yazmamalısınız bana bir rahat erişti.

- 20 Siz de kerem edip ma'zur tutun

(Mesnevî)

Karan rüzgârın zindânıdır ey 'akıl sâhibi

Asla akli olan rüzgârı habs etmez.

Ne vakit karnında rüzgâr dolaşır ise aşağı bırak!

- 25 Zîrâ karında olan yel kalb üzerinde yokdur.

(Beyt)

Sakîl ve işe yaramaz bir kimse ne vakit

Gideyim der ise onun eline el tutma!

(Hikâyet)

- 30 Şam'daki ehibbâmin sohbetinden sıkıldım.

Muhabetimi Kudüs çöllere koydum ve hayvanlar ile

Muvâsenet tutdum bir vakit Frenk'in esâretine tutuldum.

Dar iblis hendeğine beni Cehûdlarla çamur işine

(77)

tutdular nihâyet Halep reîslerinden biri ki evvel

bilişir idik. Geçerken beni tanıdı dedi bu ne hâldir?

ve ne türlü geçersin dedim.

(Kıt' a)

- 5 Firār ediyordum âdemlerden dağa ve ovaya
Ki māsiva beni Allah'dan meşgul kılmaya
Kıyās et ki şu saatde benim hālīm ne olur?
Zīrā âdem olmayanların tavlasında yapacaklar

(Beyt)

- 10 Ayak zencīrde ehībānın huzūrunda olmak
A' lādır ki yabancılarla bahçede olmakdan.
Benim ahvālīme mer himmet edip on altın ile beni Frenk
Esāretinden kurtarıp mu' itinde Halep'e götürdü.

Bir kız var idi bana nikāh eyledi yüz altın

- 15 Mihr-ü müeccel ile bir vakit geçdi bir fenā
Tabī' atli idi ve kavga arayıcı ve söz tutmaz
Dil uzatmağa başladı ve dirliğimizi bozdu.
Şöyle ki demişlerdir

(Mesnevī)

- 20 Fenā karı iyi adamın hānesinde olursa
Onun cehennemi bu ' âlemedir.
Sakın, fenālara yakın olma sakın!
Yâ Rab bizi Cehennem azābından sakın!
Bir def' a cār selek dilini uzadarak diyordu.

- 25 Sen o değil misin ki pederim seni Frenk esirliğinden
On altına satın aldı? Dedim: Evet evet
Altına aldı ve yüz altına asana esir etdi.

(Mesnevi)

İşitdim bir koyunu bir büyük zāt

30 Kurtardı bir kurdun ağzından ve elinden
Gece olduğu zamān bıçağı boğazına sürdü
Koyunun canı ondan inliyordu
Ki beni kurdun pençesinden halās etdin

(78)

Ama gördüm ki sonunda bana kurt sen idin

(Hikāyet)

Pādişāhlardan biri bir ābide suāl etdi ki

kıymetli vakitlerin ne türlü geçiyor dedi ve bütün

5 gece münācātda ve seher vakti duā ve hācātda
ve bütün gün ma‘īšet tedārikinde pādişāh buyurdu.

Ki onun geçineceğini versinler ve ‘ıyāl yükü
gönlünden kalksın!

(Kıt‘ a)

10 Ey çoluk çocuk

Daha ilişiksizliği hatıra getirme!

Oğlunun kederi ekmek ve elbise ve gıda

Seni geri getiriyor ‘ālem –i melekūte var sen de

Bütün gün niyet ediyorum ki gece de

15 Hak ile meşgūl olup ibādet edeyim.

Gece namaz iftitāh tekbirini bağıyorum.

Ne yiyecek yarın oğlum onu düşünüyorum.

(Hikāyet)

Şam ibādet edicilerinden biri bir ormanda yıllarca

20 ibādet ederdi ve ağaçların mahsūlünü yer idi.

O tarafın pâdişâhı ziyâret-i hakemle onun yanına
gitdi ve dedi eğer münâsib görürü iseniz şehirde
senin için bir yer yapalım ki ferâğ ve ibâdete
bundan ‘alâ elverişli ola vesâirlerde sizin
25 nûfûs-ı kudsiyenizden fâide-mend olup sizin
‘Âmâlinize uyalar. Zâhid bu sözü kabûl etmedi.
Vükelâ dediler pâdişâhın hatırına ri‘âyete
münâsib olan birkaç gün şehre gelmelisiniz ve makâm
hâlini dahî bilmelisiniz sonra eğer azîzlerin
30 saffâyı fitne ağyâr sohbetinden bir halel
gelirse ‘irâdeniz yine sizledir hikâye ederler ki
âbid şehre girdi pâdişâhın hasbahçe sarayını
onun için tanzîm etdiler bir gönül açıcı
ve ruh dinlendirici makâm-ı Cennet gibi

(79)

(Mesnevî)

Kırmızı gülleri⁴⁰ güzellerin yanakları
Sünbülü mahbûbların zülfü gibi
Öyle ki berd-i acûz-u nehb-i ğâretinden
5 Elan tay sût yememiş tıfil gibi
(Şi‘r i Arabî)
Ve birbirine geçmiş eşcâr üzere gezerler
Asıldı yeşil ağaca ateş.
Pâdişâh o halde bir câriyecik güzel yüzlü gönderdi.

⁴⁰ Metinde: “gökleri” şeklinde yazılmış.

- 10 (Kıt‘a)
Bu ay parçası gibi ‘ābid aldatıcı
Mülkler sūretinde bir yakışıklı tāvus
Ki onu gördükden sonra sūret bağlamaz.
Müttakīlerin vücūdunda sabırlılık
- 15 O gibi onun arkasından hasende misli görülmedin
Pek latīf bir mü‘tedil bir gulām gönderdi.
(Kıt‘a)
Nās onun etrāfında teşnelikten helāk oldu.
O da bir sāki ki gösteriyor ama içirmez.
- 20 Göz onu görmekten doymazdı.
O gibi ki fıratdan istiskā illetli duymaz
‘Ābid lezīz taāmları yiyip ve temiz
Esvābları giyip yemişlerden ve çiçeklerden faide
Bulmak ve oğlanın kızın cemāllerine nazar etmeği tutdu
- 25 Ve ‘akla demişlerdir güzellerin zūlfü ‘akıl ayağının
Zenciridir ve ferāsetli kuşun tuzağını
(Beyt)
Senin sevdānda bitirdim. Dil ve dinimi ve cümle ‘ālemi
Akıllı kuş hakīkatle benim ve sen tuzağımsın.
- 30 Hülāsa cem‘i zamānın devleti zevāle geldi
Öyle ki demişlerdir
(Kıt‘a)
Her kim ki vardır fakıyyeden yerden mūrīdden

(80)

- Ve cerbeze-i nutkiye ve nüfus-i kudsiyye ashâbından
ne vakit denî dünyâya tenezzül eder ise
sineğin asel içine düştüğü gibi kalır.
Bir def a pâdişâh onu görmeye rağbet etdi. ‘Âbidi
5 gördü ki evvelki hey’eti dönmüş ve kırmızı
ve beyaz olmuş ve semizlenmiş ve harîr yastığa
dayanmış peri sûretli çocuk tâvus tüyü
yelpâze ile baş ucuna dikilmiş hâlinin
selâmetine memnûn olup her türlü kelâm etdiler.
10 Sonra melik sözün nihâyetinde dedi: Ben bu iki
cemâ’ati severim ‘âlimlerle zâhidleri
bir muhibb-i hikmet dünyâ görmüş vezîr de hâzır idi.
Dedi: Ey melik, sevmek onu iktizâ eder ki ikisine
dahî iyilik edesin. Pâdişâh dedi: Ne türlü?
15 Dedi: ‘Ulemâya altın ver, yine okusunlar
ve zâhidlere bir şey verme ki zâhid kalsınlar.
(Beyt)
Ne zâhide kuruş lâzım ve ne altın
Çünkü alıyor mu sen başka zâhid bul
20 (Kıt’a)
Onlar ki güzel ahlâkı var ve sırr-ı Allah’a mazhârdırlar
Vakıf ekmeği ve su’âl lokması olmaz iken zâhiddir.
Hüsne mâlik olanın parmağı ve kulağı altı
küpesiz ve firûze yüzüksüz güzel ve mahbûbdur.
25 (Beyt)
Benim var bana niye lâzımdır dediğimce
Bana da zâhid demezlerse lâyıkdır

(Hikāyet)

30 Bu söze mutābık pādişāhın birinin bir şāyān-ı dikkat
işi vāki^ç oldu. Dedi: Bu işin sonu
benim murādımca olur ise şu kadar kuruş zāhidlere
vereyim. Çünkü murādı hāsıl oldu, vezīrini
şart eylediği sebebden ^ç ifā edecek has bendesinin

(81)

birine bir kese kuruş verdi ki zāhidlere taksim
etsin söylerler köle ^ç âkıl ve dirāyetli idi, bütün
gün dolaştı ve akşam geri gelip paraları öpüp
pādişāhın önüne koydu ve dedi ki: Zāhidleri
5 bulmadım. Dedi: Bu ne hikāyedir, sāde benim bildiğim
bu memleketde dört yüz zāhid vardır? Dedi: Ey cihānın
sahibi! O ki zāhiddir almıyor, o ki alıyor zāhid değil.
Pādişāh güldü ve nedīmlere dedi: O kadar ki benim
bu Allah'a ^ç ubūdiyyet kılan tā'ife hakkında muhabbetim ve ikrārım
10 vardır. Bu küstahın ^ç adāveti ve inkârı vardır
Lākin Hak onun tarafındadır.

(Beyt)

Bir zāhid ki kuruş ve altın tutuyor
Git başka zāhid tedārikinde ol
15 İlimde kemāle vāsıl bir zāta sordular ki: Ne dersin
vakıf ekmeği hakkında? Dedi: Eğer zihinleri toplanıp
oturup ^ç ibādet etsinler için alırlarsa helāl
ve illâ ekmek için medrese ve tekkede oturlarsa harām

(Beyt)

20 Ekmegi ' ibadet köşesi için tutmuşlar
Ehl-i diller, değil ki ' ibadet köşesini ekmek için

(Hikâyet)

Bir derviş bir mahalle vâsıl oldu ki o hâne sâhibi
bir ehl-i kerem zât idi. Ehl-i fazl ve belâgatdan
25 bir cemâ' at onun yanında toplanmış her biri
zürefâ' âdetince bir latîfe söyler idiler.

Dervîş çölden gelmiş ve yorulmuş ve bir şey
yememiş idi. İçlerinden biri iltifât yollu dedi:
Siz de bir şey söylemelisiniz. Dervîş dedi:

30 Benim gayrılar gibi fazl-u belâgatim yok ve bir şey
okumamışım. Bir beyitle benden kanâ' at etmelisiniz.
Cümlesi rağbet ile dediler ki: Söyle! Dedi:

(Beyt)

(82)

Ben aç ve berâberimde ta'âm sofrası
O ' azâb gibiyim ki kadınlar hamamı kapısında.
Cümlesi beğendiler ve sofrayı getirdiler.

Sahib-i da'vet dedi ki: Ey refik! Bir mikdâr
5 dur ki halâyıklarım köfte kızartırlar.

Dervîş başını kaldırıp dedi:

(Beyt)

Köfte benim soframda olmazsa olmasın
Yorgun adama boş ekmek de köftedir.

10 (Hikāyet)

Bir mürīd bir pîre dedi: Ne yapayım, mahlûkdan
zahmet içindeyim? Çokça ziyâretime geliyorlar
ve benim kıymetli vakitlerime onların eyleşiğinden
karışıklık hâsıl oluyor. Dedi: Fakirlerine

15 karz akçe ver ve ganîlerinden bir şey
talebinde ol. Başka def a semtine gelmezler.

(Beyt)

Eğer fakir, İslâm askeri önünden gitse
Kâfir benden bir şey ister havfindan Çin'e değin gider.

20 (Hikāyet)

Bir fakîh babasına dedi ki: Asla bu makbûl
sözler ki 'ilm-i kelâm bilenler söyler, bende eser etmiyor.
O sebebden ki göremiyorum onların kullarına
muvâfık bir 'amellerini. Nitekim Cenâb-ı Allah buyurur:

25 Nâsa bir ile emr edersiniz nefsinizi unuttur musunuz?

Dünyâ terkini adamlara önerdiler
Kendileri gümüş ve zahâyir kazanırlar
Bir 'âlem ki sâde söylememesi ola
Söylese de kimse de te'siri olmaz

30 'Âlim odur ki fenâlık yapmaya

Söylemeye halka kendi yapmayacağı şey'i

(83)

(Beyt)

Bir 'âlim ki murâd sürücülük ve vücûd besilemek eder

- ise o kendini yitirmiş, kime delâlet edecek?
Babası dedi: Ey oğul! Mücerret bu bâtlı hayâl ile
5 yüzünü nâsihler terbiyesinden çevirmek
ve battâllık yolu tutmak ve ‘ulemâyı azgınlığa
nispet etmek ve ‘âlim-i ma‘ süm talebinde
‘ilmin fâ’idelerinden mahrûm kalmak münâsib değil. O köre
benzersin ki bir gece çamura düştü. Dedi:
10 Ey Müslümanlar! Bir şem‘ a yoluma tutunuz.
Bir fâhişe kadın işitip dedi: Sen şem‘ a görmezsin,
şem‘ a ile ne göreceksin? Bu gibi va‘ az meclisi
bedestene benzer; oraya akçe getirmezsın,
bir metâ‘ alamayacaksın ve buraya bir muhabbet ile gelmezsin,
15 bir sa‘ âdete dest-res olmazsın.
(Kıt‘ a)
‘ Âlimin sözünü can kulağın ile dinle!
Eğer kulu fi‘ iline benzemez ise de
Bâtıldır o kelâm ki müdde‘ i söyler
20 Uykudaki uykudakini ne gûne uyaracak
Adam lâzım ki kulağında tutsun
Ve eğer yazılmış olsa bir nasâhat dīvâr üzere.
(Hikâyet i manzûme)
Bir ehl-i dil medreseye geldi tekkeden
25 Kırdı ehl-i tarik ‘ indinde olan ‘ ahdini
Dedim ki: ‘ Âlim ile ‘ âmil beyninde ne fark var
ki kabûl etdin ondan için bu tâ’ ifeyi?
Dedi: O kendi gelmeyenini dalgadan kurtaracak
bu sa‘ y ediyor ki boğulanları tutsun.

30 (Hikāyet)
Biri bir yol üzerinde sarhoş yatmış idi
Ve irādesi yuları elinden gitmiş bir ‘âbid
Onun yanından geçti ve onun kabahatli bulunduğuna bakdı.

(84)

Çocuk başını kaldırıp dedi: Lağv ile geçenler
Ehl-i kerem imişler.

(Şi‘ r i Arabī)

Bir günahkârı gördüğün vakit setr-ü hilm et.

5 Ey benim fenalığımı kâbih gören! Sen niçin kerîm olarak
Geçmezsın?

Ey ehl-i takva! Günahkârdan i‘ rāz eyleme!

Bağışlayıcılık ile ona nazar et!

Eğer ben mu‘ âmelatımda ednâ isem de

10 Sen benim yanımdan ahâlîden olanlar gibi geç!

(Hikāyet)

Bir sarhoş takımı bir dervîşi inkâra

çıkıştılar ve lâyıksız söylediler ve incitdiler.

Pîr tarîkate varıp şikâyet etdi ve dedi:

15 Böyle bir hâl oldu. Dedi: Ey oğlum! Dervîşlik
hırkası rızâ libâsıdır. Her kim bu libâs içinde
muratsızlığa sabretmez ise müdde‘ idir ve hırka
onun üzerine harâmdır.

(Beyt)

20 Bol derya bir taşla bulanmayacaktır

‘Ârif ki inciniyor bu fakd-ı su der alan
Eğer sana bir mazarrat gelirse sabret
Ki affedersen günâhtan pāk olursun
Ey kardeşim! Çünkü sonu toprak ise
25 Toprak ol ondan makdemine toprak olacaksın.
(Hikâyet i manzûme)
Bu hikâyeti dinle ki Bağdat’da
Perde ile sancak yek-diğeriyle kavga etdi.
Bayrak yolun tozundan ve üzeninin zahmetinden
30 perdeye ‘unfla ve ‘itâb ile dedi ki:
Ben ve sen ikimiz kapı yoldaşınız
bir sultanın huzûrunun kuluyuz.
Ben hizmetden bir nefes rahat etmedim.

(85)

Vakitli vakitsiz seferde oluyorum.
Sen ne zahmet sınımışsın ne kal‘e
ne çöl ve ne rüzgârını ve ne de tozunu.
Benim ayağım gayretde senden çok ileri.
5 Öyle ise niçin senin i‘tibârın ziyâdedir?
Sen ay yüzlü köleler sinesindesin
ve yâsemın kokulu cāriyeler üzerinde,
ben şākirdlerin eline düşmüşüm
Seferde ayağım bağlı başım dönmüş.
10 Dedi: Ben başımı kapı eşiği üzere korum,
senin gibi başımı göğe tutmam.

Her kim ki asılsız boynum yukarı ederse
kendini boynunu üzerine düşürmüş olur.

(Hikāyet)

- 15 Ehl-i dillerden biri bir kahramanı gördü ki
mükedder olmuş ve daralmış ve ağzı köpürmüş.
Dedi: Bunun hâli nedir? Biri dedi: Falan ona
sövdü. Dedi: Bu aslı alçak bin batman
taş kaldırıyor da bir sözü kaldıramıyor mu?

20 (Kıt' a)

Kahramanlık lafını ve erlik da' vāsını bırak!
Denî nefse mağlupsun. Zükür ve inâslığın müsâvî
senin eğer elinden gelirse bir ağız tatlandır.
Erlık o değil ki bir ağız üzerine yumruk vurasın

25 (Kıt' a)

Eğer kendi filin alnını yırtar ise de
Adam değil o kimse ki onda insâniyyet olmaya.
İnsanoğlunun mayası topraktandır.
Eğer toprak gibi mütevâzi' değilse adam değildir.

30 (Hikāyet)

Bir büyük zâta sordular muhibb-i sâdıkın revşinden. Dedi:
En ednâsı ehîbbâsının memnûniyyetini kendi mesâlihi
üzerine makdem tutar ve hakîmler demişlerdir: Kardeş ki

(86)

kendi kaydındadır ne kardeşdir ve ne akrabâdır.

(Beyt)

- Refik eğer ta' cîl eder ise senin refikin değildir
Bir kimseye gönül bağlama ki sana gönlü bağlı değildir.
- 5 (Beyt)
Ne vakit akrabâda müteveyyinlik ve müttakîlik olmaya
Ondan postayı kesmek iyidir. Ta' allukâta muhabbetden
Hatırımdadır ki bir müdde' i bu beyitte benim kavlime
İ' tirâz etdi ve dedi: Cenâb-ı Hak Kur'an-ı Kerim'de
10 Kat'-ı rahimden men' eylemiştir ve akrabâya meveddetle
Buyurmuş ve onu ki sen dersin, Kur'an'a münâfidir. Dedim:
Yanlış söyledin, Kur'an'a muvâfıktır. Cenâb-ı Allah
Buyurdu: Eğer vâlideynin ısrâr ederlerse bana şirk
Etdirmek için senin ' ilmin olmayan şeyde onlara
15 İtâat eyleme.
Bin akrabâ ki Cenâb-ı Hakk'ı tanımıyor
Fedâ olsun bir yabancıya ki Cenâb-ı Hakk'ı bilir.
(Hikâye i manzûme)
Bir ihtiyâr latîfeci adam Bağdat'da
20 kızını bir pabuç dikiciye verdi.
Merhametsiz adam öylece ısırdı
kızın dudağını ki ondan kan damladı.
Sabah ile pederi onu öyle gördü
ve dâmâdının yanına varıp sordu
25 ki: Ey aslı alçak! Bu ne dişdir?
Niçe bir dişdir çizsen dudağını sahtiyân değil.
Eğlenmek için söylemedim bu kelâmı,
latîfe ber-tarâf, ondan hisse-mend ol!
Fenâ tabi' at bir kimsenin derûnunda yerleşirse

30 Ölmekden sonra onun elinden kurtulmaz.
(Hikâyet)
Bir fıkıh bilen kimsenin bir kızı var idi, pek çirkin
yüzlü ve bâliğa olmuş. Çeyizi ve variyeti

(87)

ile kimse nikâhına râğbet göstermiyordu.

(Beyt)

Çirkin olur ipek ve gül-âbdan ile ma' mül
kumaşlar çirkin gelin üzerinde olursa.

5 Hülâsa zarûrî sonra a' mâ olmuş birine nikâh
eylediler. Söylerler ki o sene bir göz hekimi
Serendip'den erişti ki körlerin gözlerini
açıyor idi. Fakîhe dediler: Dâmâdına
niçin ilâc etmezsın? Dedi: Korkarım, görür
10 ise kızımı boşar.

(Mısra')

Çirkin yüzlü karının kocası kör olduğu iyi

(Hikâyet)

15 Bir pâdişâh hakâret nazarıyla dervîşler gürühuna
nazar ederdî. Onlardan biri ferâsetle anladı,
dedi: Ey şah! Biz bu dünyâda senden ' askerce noksanız,
geçimce senden a' lâ ve öldüğümüz zaman seninle
müsâvî ve kıyâmetde senden iyiyiz.

(Mesnevi)

20 Eğer iklim feth edici murâd sürücüdür,

- Ve eğer dervîş ise bir ekmeğe muhtâcdır,
O sa‘ atde ki bu da o da ölecek.
Dünyâdan kefenden ziyâde götürmeyecek.
Ne zaman göçü memleketden yükleyeceksin?
- 25 Fakirlik pâdişâhlıktan a‘ lâdır.
Dervîşlerin görünüşü yamalı esvâb ve tüyü dökülmüş
Onların hakîkati, kalpleri diri nefisleri ölmüş.
(Kıt‘ a)
O denli ki da‘ vâ kapısında otura bir kimse
- 30 Ona muhâlefet eder ise kavgaya kıyâm ede.
Eğer dağdan bir değirmen taşı yuvarlansa
‘ Ârif değildir taşın yolundan kalkan.
Dervîşlerin yolu zikir ve şükürdür ve hizmet

(88)

- Ve tâ‘ at ve îsâr ve kanâ‘ at ve tevhîd ve tevekkül
Ve teslim ve tahammül. Kim ki bu sıfatlar anda ola,
Gerçek dervîşdir. Elbise-i fahire giyse de
Ama saçma sözlü bî-namaz hevâya tapıp
- 5 Hevesini icrâda günleri akşam ide şehvet
Kaydında ve geceleri sabahlaya gaflet uykusunda,
Ortaya geleni ve diline geleni söyleye,
‘ Ayyaşındandır eğer ‘ abâ içinde olsa da.
(Kıt‘ a)
- 10 Ey kalbi libâs-ı takvâdan ‘ uryan
Kalbinde riyâ esvâbına mâliksin

Yedi renkli perdeyi bırak
Sen ki evinde hasardan gayrı yok.
(Hikāyet i manzūme)

- 15 Gördüm taze gülden birkaç deste
Bir kubbe üzerinde ota bağlanmış
Dedim ne olacak işe yaramaz ot
Varıp da gül sırasında oturuyor
Ot ağladı ve dedi ki: Sus!
- 20 Eğer benim sohbetimi unutmadı ise
Vakı‘ a güzelliğim ve rengim ve rāyiham yokdur
Âhir gülün bağının otu değil miyim?
Ben Hazret-i Kerīm’in bendesiyim
Ve ni‘ met-i kadīminin perverdesi.
- 25 Eğer hünerim yok ise de var ise de
Ümidim Efendi’mden lütūf ve ihsāndır.
Onunla ki bir metā‘ a mālīk değilim
Bir tā‘ at sermayesine mālīk değilim
O kullarının işinin çāresini bilir
- 30 Öyle ise hiç vesileye hācet kalmaz
‘ Adetdir ki sāhib-i rakabe olanlar
Azād ederler ihtiyar kölelerini
Ey ‘ âlemi müzeyyen eden, sāhib-i fermān!

(89)

Bu ihtiyar kuluna merhamet et
Ey Sa‘ id rızā Ka‘ be’sine müteveccih ol!

- Ey Allah adamı, Allah yolunu tut!
Menhūsdur o kimse ki başını çevire
5 Bu kapıdan ki başka kapı bulamaz.
(Hikāyet)
Bir hakīme sordular ki: Cömertlik mi iyi, kuvvet mi?
Dedi: Cömertliği olanın kuvvete ihtiyacı yok.
(Beyt)
10 Yazılmıştır Behrām-ı Gür'un kabri üzerine
Ki sahāvet eli kuvvet yazısından iyidir.
(Kıt' a)
Hātem-i Tāī kalmadı ama kıyamete değin
‘Ālī olan ismi iyilik ile meşhūr kaldı.
15 Malın zekātını edā eyle ki üzüm çubuğunun fazlasını
Bahçivān budayınca üzümü daha ziyāde verir.

(Üçüncü Bab- Kanā' atın Fazīleti Beyānında)

- Bir Mağrib'li sā'il Halep bezcileri sırasında diyor idi:
Ey zenginler! Eğer sizde insāf ola idi
20 ve bizde kanā' at, dilenmek 'ādeti dünyādan kalkar idi
(Kıt' a)
Ey kanā' at! Beni zengin eyle
ki senden efdal bir ni' met yokdur.
Sabır köşesi Lokman'ın intihābındadır
25 Her kimin sabrı yok ise hakīm değildir.
(Hikāyet)
İki beyzāde Mısır'da var idiler. Biri ilim öğrendi,

öbürü mal kazandı. O ʿallāme-i ʿāsır oldu
ve bu azīz-i Mısır. Sonra bu zengin hakāret nazarıyla
30 fakīhe nazar etdi ve dedi: Ben saltanata erdim

(90)

sen yine öyle miskinlikde kaldın. Dedi: Ey kardeş!
Cenāb-ı Allah'ın niʿ metine ben şükretmeliyim ki peygamberlerin
mīrāsını buldum ki ʿilimdir ve sen Firavun ve Haman
mīrāsını buldun ki milk-i Mısır'dır.

5 (Mesnevi)

Ben o karıncayım ki ayak altında beni ezerler
Arı değilim ki benim dikenimden inleyeler
Nerde ben bu niʿ metin şükürünü edā ederim ki
Adam incitmek kudretine mālİK değilim.

10 (Hikāyet)

Bir dervīş işitdim ki ihtiyāc ateşinde yanıyordu
ve yama yama üzerine dikip kendi gönlüne teselli
bu beyit ile ederdi.

(Beyt)

15 Kuru ekmek ve eski esvāb ile kanāʿ at edelim
ki kendi mihneti yükü halkın minneti yükünden aʿ lâdır.
Biri ona dedi: Ne oturursun ki falan, bu memleketde
kerem tabiʿ atına mālİkdir ve keremi herkese,
20 belini azādelerin hizmetine bağlayıp gönüller kapısına
oturmuş. Eğer senin sūret-i hāline vākıf olsa
ʿazizlerin hatırına riʿ āyeti ihsān-ı İlahi bilir. Dedi:

Sus! Yoklukda ölmek iyidir, hâceti bir kimseye
ifâde eylemekden ki demişlerdir:

25 (Kıt‘ a)

Yama dikip köşe-i sabra mülâzemet a‘ lâdır ki
Bir elbiseden için efendilere ‘ arzuhâl vermekden.
Doğrusu cehennem azabıyla müsavidir
Cennetde komşu adamın ayağına gitmek

30 (Hikâyet)

‘ Acem pâdişâhlarından biri, bir hâzık-ı hakîm, Efendimiz
Mustafa sallallâhu ‘ aleyhi ve sellem hizmet-i şerifine
irsâl eyledi. Birkaç sene diyâr-ı ‘ Arap’da idi.

(91)

Bir kimse bir tecrübe ile yanına geldi ve bir şey ondan
istemedi. Bir gün Seyyidü’l-Enbiyâ Efendimiz huzûr-ı

lâmi‘ ü’n-nûrlarına girip şekvâ etdi ki: Beni

ashâbın mu‘ âlecesi için gönderdiler ve şimdiye

5 değin kimse bana iltifât etmedi ki üzerimde

mu‘ ayyen olan hizmeti edâ edeyim. Peygamber

‘ aleyhissalâtü vesselâm buyurdu ki: Bu cemâ‘ atın

bir yolu var ki istekleri gâlip oldukça bir şey

yemezler ve yine istekleri var iken ellerini

10 ta‘ âmdan geri alırlar. Hakîm dedi: Sıhhatin

sebebi budur. Sonra hizmet yerini öpdü ve gitdi.

(Mesnevî)

Söze o zaman hakîm başlar

- Yâhut elini o zaman lokmaya uzadır
15 Ki söylemese zarâr tevellüd edecek
Yâhut yemese kendisine za‘ f gelecek
Şüphesiz kelâmı da onun hikmet olup
ve yediğinin semeresi sıhhat olacaktır.
(Hikâyet)
- 20 Biri çok tövbe ederdi, yine bozar idi.
Nihâyet meşâyihin biri ona dedi ki: Böyle biliyorum ki
çok yemek ‘ âdetin var ve nefsin bağı tövbe
kıldan incedir ve nefsi sen böyle besler isen
zencîri kırar ve gelir bir gün seni yırtar.
- 25 (Beyt)
Biri kurdun yavrusunu besler idi
Çünkü beslendi, efendisini yırttı.
(Hikâyet)
Erdeşîr-i Bâbekân’ın târihlerinde yazılmış ki
- 30 Bir ‘ Arap hakîmine dedi: Bir günde ne kadar
ta‘âm yemek lâzım? Dedi: Yüz dirhem taş
mikdârı elverecek. Dedi: Bu kadar ne kuvvet verir?

(92)

Dedi: Bu mikdâr seni götürür. Ne şey onun üzerine
ziyâde eder isen sen onun hamalısın. Demek
ister ki yüz dirhemden ziyâdesi, ziyâdedir.

(Beyt)

- 5 Yemek yaşayıp ‘ ibâdet etmek içindir

Sen i' tikād edersin ki yaşamak yemek içindir.

(Hikāyet)

İki Horasanlı dervīş birbirilerini bırakmayıp
berāber seyyahlık ederlerdi. Biri za' īf idi ki
10 iki gecede bir yemek yer idi. Öbürü kavī ki
günde üç def'a yerdi. Kaza ile bir şehrin
kapısında cāsuslar diye tutup ikisini bir odaya
koyup kapısını sıvadılar. İkisi hafta sonra
bilindi ki suçları yokdur. Kapıyı açdılar,
15 kavîyi gördüler, ölmüş ve za' if -i cānı selāmete
götürmüş. Bunda şaşdılar. Bir hakīm dedi: Eğer ' aksi
ola idi ta' accüb eder idim. Zīrā öbürü
çok yer idi, açlığa tahammül etmedi,
helāk oldu ve bu kendini tutar idi,
20 ' ādeti üzere sabretti ve selāmet kaldı.
Ne vakit az yemek bir kimseye tabī' at olsa
Ne zaman zarūret önüne gelse kolay olur
Ve eđer genişlikde vücūd besleyici olursa
Ne zaman darlık görürse zarūrī olur.

25 (Hikāyet)

Hükemānın biri oğlunu men' ederdi çok yemekden.
Zira tokluk adamı hasta eder. Dedi: Ey baba!
Açlık öldürür, işitmedin mi ki zarifler demişlerdir
"Toklukda ölmek iyidir, açlığı çekmekden." Dedi:
30 Mikdārını gözet! Cenāb-ı Allah Kur'ān'da
buyurdu: "Yiyiniz ve içiniz ve israf etmeyiniz."

(93)

(Beyt)

Ne o kadar ye ki ağzından gelsin

Ne o kadar ki za'îflikden canın çıka.

(Kıt'a)

- 5 Öyle ki vücûdda yemeğe istek bâki ola
Hastalık getirir yemek ki mikdârdan ziyâdedir.
Eğer gül şeker yer isen ziyâdesi zarar eder
Eğer kuru ekmeği geç yer isen gül şeker olur.

(Hikâyet)

- 10 Bir keyifsiz dediler ki: Gönlün ne istiyor? Dedi:
Onu ister ki hiç istemez.

(Beyt)

Mi' de ne zaman doldu ise karın ağrısı kalkdı

Fâ'ide vermez cümle doğruluk sebepleri.

- 15 (Hikâyet)

Bir kasabın Vâsıt şehrinde birkaç kuruşu

sūfiler üzerinde cem' olmuş idi. Her gün

isterdi ve dokunaklı sözler der idi.

Ehibbâ onun fenâ sözünden mahzûn mükedder idiler

- 20 ve sabırdan başka çâre yok idi. Bir 'ârif içlerinden
dedi: Nefse ta'âm borçlu olmak, kasaba para
borcundan iyidir.

Efendinin ihsânı terk etmesi daha evlâ,

- 25 Kapıcıların cefâsını yükletmekden ise.
Et arzusunda ölmek iyidir,
Kasapların çirkin itminânlarından ise.

(Hikāyet)

30 Bir sahî adama dâr-ı harabda bir muhâtaralı yara
erişti. Biri dedi: Falan bâzergânda tatlı merhem var.
Eğer isterseniz belki bir mikdâr verir ve söylerler
ki o tüccar hasîslik ile bilinmiş idi.

(Beyt)

(94)

Eğer onun ekmeği yerinde sofrada güneş ola idi
Kıyâmete kadar kimse aydınlık gün görmezdi dünyâda.
Yiğit dedi: Eğer tatlı merhem istersem verir
Ya vermez ve eğer verirse fâ'ide eder ya etmez.
5 Her halde ondan bir şey istemek öldürücü zehirdir.

(Beyt)

Her ne ki ednâlardan minnet ile isteyessin
Vücûddan artırırısın ve candan eksiltirsin
Ve hakîmler demişlerdir âb-ı hayâtı temsilde yüz
10 Suyu ile satarlarsa bilen almaz ki 'izzetle
Ölmek hakâretle yaşamaktan iyidir.

(Beyt)

Eğer tab'î güzellik elinden Ebû Cehil karpuzu yersin
İyidir bed-çehrenin elinden tatlı yemekden.

15 (Hikāyet)

'Ulemâdan birinin çok yiycileri var idi
ve ma'îşeti az idi. Kendi hakkında hüsn-i zannı olan
ona birden birine ifâde etdi yüzünü çevirdi

- ve edip iken arz-ı ihtiyâcı nazarında beğenilmiş
20 geldi.
Tâli' den yüzünü ekşilterek ' aziz ehîbbânın yanına
Gitmeği onun da rahatını selb edersin.
Bir hâcet için gidersin, memnûn ve gülerek git;
Bağlanmaz mütebessim adamın işi.
25 Hikâye ederler ki bir mikdâr vazîfesine zam etdi
Ve birçok i' tibârından noksan. Birkaç gün
Sonra muhabbet-i kadîmi yerinde görmedi de dedi
(Şi' r i Arabî)
Ne fenâ imiş hakâretle kazanılan ta'âm
30 Çömlek yükseldi, şeref alçaldı.
(Beyt)
Ekmeğim arttı, şerefim eksildi.
- (95)**
- Nasipsizlik su'âl hakâretinden a' lâ.
(Hikâyet)
Bir dervîş bir zarûrete dūçâr oldu. Biri dedi:
Falanın hesâbsız malı vardır eğer senin ihtiyâcına
5 müttalî' olursa câiz ki onu kazada te'hîri
câiz tutmaz. Dedi: Ben onu bilmem. Dedi: Ben
sana dalâlet ederim. Elinden tutup o zâtın
konağına götürdü. Dervîş gördü biri dargın
oturmuş ve dudakları sarkmış, bir şey
10 demedi. Döndü, dedi: Ne yaptık? Dedi: Onun ihsânını

kendine bağışladım.

‘ Arz-ı ihtiyāc etme ‘ ubûsü’l-vechler yanına

Ki onların fenā çehrelerinden münfe‘ il olursun

Eğer gönlünün gamını söylersin bir kimseye de

15 Ki onun peşine cemāliyle mütemeddi‘ olursun

(Hikāyet)

Bir kurak sene İskenderiye’de zuhūra geldi.

Öyle ki halkın tahammül dizgini elinden gitmiş idi

ve göklerin kapıları yer üzerine bağlanmış ve yerde

20 olanların feryādı göğe muttasıl olmakda

(Kıt‘ a)

Kalmadı canlı dağ hayvanları, kuşlar, balıklar, karıncalar

Ki göğe çıkmadı açlık ve susuzlukdan feryādları

Şaşılır ki halkın ah-ı derūnları tütünü cem‘ olmuyor

25 Ki bulut olup ve gözlerin yaşları yağmur ola.

Böyle bir senede ehibbādan uzak bir mübtezel kimse ki

Onun evtāfını söylemek muhill-i edebdir. Bā-husūs

Huzūr-i Kübrā’da ve ihmāl tarīkiyle geçmede yakışmaz

Ki bir takımı söyleterek ‘ aczine haml ederler.

30 Öyle ise bu iki beyit üzere kıssa edelim

Ki azlık çokluğun delili ve bir aç bir merkep

Yükünün numūnesidir.

(96)

Eğer gavur öldürse o me’būnu

gavuru başka öldürmeye lüzūm yok

- Nasıl olacak Bağdat'ın köprüsü gibi,
Altında su üstünde adam?
- 5 Böyle bir kimse ki bir mikdâr vasfını işitdik
o sene hesâbsız ni 'mete malik idi. Züğürtlere
altın, gümüş verip misâfirlere yemek kurdu.
Bir bölük fukarâ açlık elinden ' aciz kalıp
onun yemeğine gitmek niyeti etdiler ve bana danışdılar
- 10 muvâfakat etmekden i' râz etdim ve dedim:
(Kıt' a)
Yemez aslan köpeğin fazlasını
Ve eğer mağara içinde muztarr olarak ölse.
Kendini çâresizlikde ve açlıkda
- 15 Kavî ve elini ednâ adamın önüne tutma!
Pürnisan kumaşı ve dokuma na-ehil üzerine
dīvâr üzerinde lâciverdî yaldızdır.
(Hikâyet)
Hâtem-i Tâî'ye dediler: Senden a' lî himmet
- 20 dünyâda gördün mü ya işitdin mi? Dedi: Bir gün
kırk deve kurban etmişdim ve ' Arap
beyleri ile bir sahrâ köşesine çıktık.
Bir çalı kazıcıyı gördüm, bir arka çalı toplamış.
Dedim: Hâtem'in misâfirlerine niçin gitmezsün ki
- 25 halk onun ziyâfetine cem' olmuşlar. Dedi:
(Beyt)
Her kim kendi kesbinden ekmek yer ise
Hâtem-i Tâî minneti altına girmez.
Bana insâf verdi ki ben onu himmetde

30 ve sahâvetde kendimden çok a' lâ gördüm.

(Hikâyet)

Mûsa 'aleyhisselâm bir dervîş gördü ki

(97)

'uryanlıktan kum içine saklanmış idi.

Dedi: Ya Mûsa! Bir du' â et ki Cenâb-ı Hak

bana bir geçinecek versin ki dermansızlıktan bitdim.

Mûsa aleyhisselâm du' â edip sonra Cenâb-ı Hak

5 celle ve 'alâ ona kudret verdi. Birkaç gün

sonra münâcâtdan, geri geldi, gördü onu tutmuşlar

ve kalabalık, mahlûk üzerine toplamış Dedi: Buna

ne hâl olmuşdur. Dediler: Şarap içmiş ve kavga etmiş

ve birini öldürmüş, şimdi kısâs ediyorlar.

10 (Beyt)

Miskîn kedinin kanadı ola idi

Serçe tohumunu dünyâdan kaldırır idi.

(Beyt)

'Aciz kimse fırsat ve kudret bulur ise

15 Kalkar 'acizlerin kolunu büker.

Mûsa 'aleyhisselâm Hallâk-ı 'Âlem'in hikmetini ikrâr etdi

ve kendi cesâretinden tövbe edip bu me'al âyeti ki

Allah kullarına rızkı bir nisbetde verse yerde tuğyan

ederler idi okudu.

20 Ne şey azdırdı seni, ey mütekebbir ki tehlikede

Nihâyeti helâk oldun? Nola karınca uçmaz

ola idi?

Denî mansıba geçerse gümüş ve altını

Hakîkatde başına tokat olmak ister.

25 Bu temsilin kâ'ili hakîm değil mi? Dedi:

Karıncaya iyiliği, kanadının olmamasındadır.

(Hikmet)

Babasının balı çok ama oğlu uyuz.

(Beyt)

30 O zât ki seni zengin eylemiyor o

Senin işini senden a' lâ bilir.

(Hikâyet)

(98)

Bir Arabı gördüm, Basra cevâhircileri halkasında

söylüyordu ki: Bir vakit çölde

yolu şaşırdım ve yol azığından benimle

bir şey kalmamış idi. Hayatdan ümîdi kestim.

5 Ansızın bir kese buldum şâh-dâne inci dolu.

Asla o sürûrumu unutamıyorum ki kızarmış

buğday zanneyledim ve yine o me'yûsluğu ve hüznü

ki anladım, şâh-dâne incidir.

(Kıt'a)

10 Kuru çölde ve kum deryâsında

Susuzun ağzında inci sade f müsâvî

Azığı olmayan adam ki ayakdan düştü

Kemerinde altın ile saksı parçası

müsāvī.

15 Bir Arap bir sahrāda ziyāde susuzlukdan söylüyordu:

(Şi‘ r)

Nola idi ölmezden ol maksūduma yete idim

Bir ırmak ki topuğuma çıkar sāyelenip kırbamı

doldura idim.

20 Böylece bir kırdā bir misāfir yolu şaşırđı

ve kuvvet ve nafakası kalmadı ve birkaç kuruş kemerinde

var idi. Çok dolaşdı ve yolu çıkaramayıp

zor ile öldü. Bir cemā‘ at erişdiler ve akçeleri

yüzü önüne koymuş gördüler ve toprak üzerine

25 yazmış:

Eğer hep Ca‘ fer altını onda olsa

Azıksız adam adımını atamaz.

Çölde yanmış fakire

Pişmiş şalgam ham gümüştē iyidir.

30 (Hikāyet)

Hergiz zamanın mürūrundan inlemedeyim idi

ve yüzümü felek-i derūndan döndürmedim

(99)

Ve illā bir vakit ki ayağım yalın idi ve bir

pabuca kudretim yok idi. Kūfe Cami‘ i’ne

girdim gönlüm mükedder. Birini gördüm ayağı yok,

Cenāb-ı Hakk’ın ihsānının şükrünü yerine getirdim

5 ve pabuçsuzluğa sabrettim.

(Kıt' a)

Kızarmış kuş tok adam nazarında
Ziyâde ednâdır sofradaki tere yaprağından
Ve onun ki kudret ve mikneti yokdur,

10 Pişmiş şalgam kızarmış kuştur.

(Hikâyet)

Pâdişâhın biri birkaç mukarrebî ile kışın
bir av yerinde ma' mûreden uzak düştü,
gece dâhil oldu, bir rençber avı gördüler.

15 Pâdişâh dedi: Gece oraya gidelim ki savukdan
zahmet olmaya. Vezîrin biri dedi: Şân-ı şâhâneye
lâyık değil, bir rençberin nâ-mevzûn hânesine
sığınmak. Bu arada çadır kurup ateş yakalım. Rençberin
haberi olup hazırdan bir yemek tertib edip

20 sultan huzûruna getirdi ve dedi: Şâhın
'âlî kadrine bunun ile hâlel gelmezdi ama
istemeditler ki rençberin kadri a' lâ ola.

Pâdişâha onun dediği ma' kûl gelip gece ile
onun evine gitdiler. Sabâh ile ona

25 hil' at ve ni' met ihsân etdi. İşitdim ki pâdişâh
rikâbında birkaç adam gidip söylüyor idi:

(Kıt' a)

Şâhın kadr-i şevketinden bir şey eksilmedi,
Bir rençberin evine tenezzül ve iltifâtdan.

30 Rençberin külâhının köşesi güneşe erişdi,
Zirâ sen gibi bir sultan, başına sâye bıraktı.

(Hikâyet)

(100)

Bir cerrâr-ı nâ-bekârın söylerler ki hesâbsız mâlî var idi.

Pâdişâhlardan biri dedi: Görünüyor ki hesâbsız

mâlin var ve bizim de bir işimiz. Eğer ondan bir mikdâr

karz olarak mu'âvenet edersen ve irâdet-i hazîne

5 eriştikde tâ'diye olunur. Dedi: Şâhânın şân-ı

'âlierine şâyân değildir. Himmet âlini benim gibi bir

sâ'ilin mâlıyla mülevves etmek ki arpa arpa

toplamışım. Dedi: Zarârı yok, küffâra

vereceğim. Allah buyurdu: Mâl-ı habîs, habîsler içindir.

10 (Şi' r)

Dediler Gülistân'ın harcı pâk değildir

Cevâb veririz ki onunla abdesthâne derz ederiz.

(Beyt)

Eğer Nasrânî'nin kuyusunun suyu temiz değilse

15 Ölmüş Yahûdî yıkarız ne kederi var.

İşitdim ki pâdişâhın fermânından yüz çevirdi

ve hüccet getirmek tutdu ve küstahlık etdi

Pâdişâh buyurdu: Muktezâ-yı irâde ondan

zor ile başına vurup paraları aldılar.

20 (Mesnevî)

Hoşluk ile iş husûle gelmez ise

Nihâyet hürmetsizliğe varır zarûri.

Her kim kendisine merhamet eylemez ise

Ona hiç kimse merhamet eylemezse lâyıkdır.

25 (Hikāyet)

Bir bāzergānı gördüm ki yüz elli deve yükü
mālî ve kırk köle ve hizmetkârı var idi. Bir gece
Kış Adası'nda beni kendi odasına götürdü
ve bütün gece dinlenmedi saçma kelâm söylemekden
30 ki falan ortağım Türkistân'dadır ve falân
metâ' Hindistân'da ve bu kağıt falân mahallin
zabt-nāmesidir ve falân şey'e falân kefieldir.

(101)

Gāh der idi İskenderiye'yi arzu ederim gāh havası
güzeldir ve ba' zı der idi "yok istemem hem garp denizi
karışıkdr." Yine dedi: Ey Sa' dî şimdi bir sefer
edeceğim ki onu yaptıktan sonra bakıyye-i ömrümü
5 bir köşeye oturup tüccârlığı bırakacağım. Dedim:
O hangi sefer? Dedi: "Pars'ın kükürdünü Çin'e
götüreceğim. İşitdim ki anda ziyāde bahā eder
ve oradan Çin kâsesini Rum'a götürüleceğim ve Rum
libâsını Hint'e götürüleceğim ve Hint pülâdını Halep'e
10 ve Halep sırçasını Yemen'e ve Yemen kumaşını Pars'a
ve ondan sonra tüccârlığı bırakıp bir dükkana
oturacağım." dedi ve birçok māl-ı hülyâ
söyledi ki daha ziyāde söylemeye kudreti kalmadı.
Dedi: Ey Sa' dî! Sen de bir söz söyle
15 gördüklerinden ve işitdiklerinden. Dedim:
(Rubā' î)

- Onu işitdin mi ki sahrâ-yı Gûr'da
Geçen sene bir kervanbaşı hayvandan düştü
Dedi: Dünyâya tâlib olanların aç gözünü
20 Ya kanâ' at doldurur ya mezarın toprağı.
(Hikâyet)
Bir zengini işitdim ki bahillik ile öyle ma' rûf
idi ki Hâtem-i Tâî cömertliği gibi zâhir hâli
ni' met-i dünyâ ile müzeyyen ve nefsindeki hasîslik
25 tabî' atı içerisinde öyle yer etmiş ki bir ekmeği bir cana
elden vermez idi ve Ebû Hureyre kedisini bir lokma ile
okşamaz ve Ashâb-ı Kehf'in kelbine bir kemik
atmaz idi. Hâsılı onun hânesini bir kimse
kapısı açık ve sofrasını meydânda görmedi.
30 (Beyt)
Fukarâ ta' âminin kokusundan başka duymazdı,
Kuş o yemek yedikden sonra döküntü toplamazdı.

(102)

- İşitdim ki mağrip deryâsında Mısır'ın yolunu tutmuş
ve Fir' avunluk hayâli başında idi. Allah buyurur:
Gark olunacak gidecek ansızın bir muhâlif yel
gemi etrafını aldı. Öyle ki demişlerdir:
5 (Beyt)
Senin melül tab' ina gönül ne ede ki yapmayacak
Dâ'imâ rüzgâr gemiye muvâfık olamaz.
Du' â elini kaldırdı ve fâ'idesiz figân etdi

- Nitekim Allah buyurur: Gemiye bindikleri vakit ihlās
10 üzere Mālikü'd-din'e du'ā etdiler
(Beyt)
Zīrā' at elinin ne fā'idesi olacak bendeye
Du'ā vakti dergâh-ı Hakk'da ve kerem zamānı koltuğunda
(Kıt'a)
- 15 Altından ve gümüşden bir rahat erişdir de
Sende bir fā'idesini almış ol.
Bil ki bu hānesinden geri kalacaktır,
Bir kerpicini gümüşden, bir kerpicini altından farz et.
Derler idi ki Mısır'da fukarā akrabāları var idi.
- 20 Onun kalan mālı ile zengin oldular ve eski esvābları
onun mātemi ile yırtıp Dimyat harīri kestirdiler.
Yine o hafta birini gördüm onlardan, bir rahvana binmiş
bir güzel çocuk arkasında koşuyor. Kendime dedim:
(Kıt'a)
- 25 'Acāyib eğer mevtā geri döne idi,
kabīle ve akrabāları arasına mīras
geri vermek daha zor olacak idi,
vārislere akrabālarının ölümünden
ola. Birbirimizi bildiğimize mebnī yükünden
- 30 çekdim ve söyledim.
(Beyt)
Ye, ey güzel ahlākli yaraşıklı adam!
Zīrā o bahtı uygunsuz cem' etdi, yemedi.

(103)

(Hikāyet)

Bir za‘if avcının bir kutlu balık tūruna düřtü
ve onun zabtına kâdir olmadı. Balık ona gâlip
gelip tūru elinden kapdı ve gitdi.

5 (Kıt‘a)

Gitdi bir çocuk ırmaktan su getirmeye
Irmağa su gelip çocuğu götürdü.
Tūr her zaman balık getirir idi
Bu def‘a balık geldi tūru götürdü.

10 Başka avcılar esef edip onu ta‘yīb etdiler
ki “Böyle bir av tuzağına düştü ve zabtına
kâdir olmadık.” dedi. Ey kardeşler! Ne yapayım ki
bana nasīb değil imiş, bu balığın daha rızkı
tükenmemiş.

15 (Hikmet)

Rızksız avcı Dicle’de balık tutamaz
Ve ecelsiz balık kuruda ölmez.

(Hikāyet)

Eli ayağı kesik biri bir bin ayak öldürdü.

20 Bir ehl-i dil geçiyordu. Dedi: ‘Acāyib!
Bin ayağı var iken ecel yetdi de
bir elsiz ve ayaksızdan kaçmaya kâdir olmadı.
Ne zaman geriden can alıcı düşman gelir
Ecel bağlar koşucu adamın ayağını.
25 O vakit ki düşman birbiri izinde erişe
Kemanın yayını münāsib değildir çekmek.

(Hikāyet)

Bir ahmağı gördüm ki mülāhham ve bahālī esvāb üzerinde
ve Arap atı altında ve Mısır abanosu başı üzerinde
30 biri dedi: Ey Sa‘ dī! Ne türlü görürsün bu ‘alāmetli
kumaşı bu meçhūlü’l-hāl hayvan üstünde? Dedim:
Bir çirkin yazıdır ki altın suyu ile yazılmıştır.

(104)

(Şi‘ r)

Tahkīk müşābih oldu insana merkep
Buzağı cesetçe ve onun da sütü var.

(Kıt‘ a)

5 İnsana benzer demek mümkün değil bu hayvan,
Cübbe ve sarığının ve zāhir nukūşunun gayrı
Dolaş cümle mu‘āmelātını ve varlığı mülkünü
Hiçbir şey bulamayacaksın helāl katından başka.

(Kıt‘ a)

10 Şerif eğer za‘if olsa da hatıra getirme
Ki onun pāye-i ‘ālīsine noksān gelecektir.
Ve eğer gümüşden kapısı eşiğine altın çivi vurursa
Hatıra getirme ki Yahūdī şerīf olacaktır.

(Hikāyet)

15 Bir hırsız bir sâ‘ ile dedi ki: utanmaz mısın ki
bir arpa gümüş için elini her edāninin önüne
uzadıyorsun? Dedi:

(Beyt)

- Bir habbe gümüş için el uzatmak
- 20 İyidir ki kesildiğinden bir buçuk miskâlde.
(Hikâyet)
- Bir kahraman hikâyet ederler ki zamânın muhâlefetinden
usanmış ve boğazının genişliği ve eli darlığından
bıkmış idi. Babası önüne şekvâ getirip izin
- 25 istedi ki sefere gideceğim, ola ki zor bâzum
ile bir murâd eteğin elde edeyim.
(Beyt)
- Fazl u hüner zâyi' dir çünkü gösterilmezse.
' Üdu ateş üstüne koysunlar ve müşgü sürünsünler.
- 30 Babası dedi: Ey oğul! Muhal hayâli zihninden çıkar
ve kanâ' at ayağımı selâmet eteğine çek ki
büyükler demişlerdir: Devlet çalışmakta değildir.

(105)

- Ve ' ilâc az kaynamaktır.
(Beyt)
- Kimse kâdir olmaz tutmaya devlet eteğin zorla
Sa' y beyhüdedir körün kaşı üzere rastık.
- 5 (Beyt)
- Eğer her tüyün başına iki yüz hünerin olsa
Hüner işe yaramaz tâli' ki fenâ olursa.
(Beyt)
- Ne yapacak kudretli kimse tâli' düşkün
- 10 Baht kolunda kuvvet zor bâzudan a' lâdır.

Çocuk dedi: Ey peder! Seferin fâ'îdeleri çokdur.

Gönül açılması ve 'acâyibler görmek ve garâ'ibler
işitmek ve memâlik seyretmek ve ehibbâ ile görüşmek
ve mansıb ve edeb kazanmak ve mâl ticâret ziyâdeliği
15 ve ahbâblar bilip vakitleri tecrübe etmek öyle ki
tarîkate sülûk edenler demişlerdir.

(Nazm)

Ev ile dükkânda takıldın ayrılmadıkça

Aslâ ey ham, adam olamayacaksın!

20 Git dünyâyı temâşâ et önünden

Makdem ki dünyâdan gideceksin.

Babası dedi: Oğlum, seferin fâ'idesi dediğin gibi
hesâbsızdır ve illâ beş takım kimselere mahsûsdur.

Birisi ol tüccâr ki ni' met ve mikneti ola

25 ve makbûl köleleri ve câriyeleri ve işgüzâr

hizmetkârları ola. Her gün bir şehirde ve her gece

bir yerde ve her zamân bir seyir mahallinde dünyâ malından zevkini
icrâ ede.

Zengin, dağda ve ovada ve çölde garip değildir.

30 Nere gelse çadırı kurup yatağı yapdırır.

Onların ki dünyâ murâdına elleri erişmedi,

Kendi vatanında garibdir kimse tanımaz.

(106)

İkincisi bir 'âlim ki tatlı dil ve düzgün lakırdı

sermâyesi ve çene ile nere giderse hizmetine ikdâm

gösterirler ve ikrām ederler.

(Kıt‘ a)

- 5 ‘Âlim adamın vücūdu yaldız altını gibidir.
Her nere gider ise kadir ve kıymetini bilirler.
Büyük adam evlādı cāhil ka’imeye benzer
ki başka mülkde onu bir şey makāmında almazlar.
Üçüncüsü mahbūb ki ehl-i ‘ışk olanlar onun ile
10 görüşmeye meyledip konuşmasını cana minnet
bilirler ve hizmetinden hazzederler ki
demişlerdir: Az cemāl, çok maldan daha a‘ lâ
ve güzel yüz hasta gönüllerin devāsı
ve bağlı kapıların anahtarıdır.

15 (Kıt‘ a)

Mahbūb nereye varırsa ‘izzet ikrām görür,
Eğer kahrederek anası babası kavsalar da.
tāvus tüyünü mushaf yaprağı üzere gördüm de
Dedim: Bu mahalli senin şerefinden ziyāde görüyorum.

- 20 Dedi: Sükūt et! Her kim ki güzeldir, her nereye
gider ise kimse buraya gelme diye māni‘ olmaz.

(Nazm)

Ne zaman çocukda muvāfakat ve güzellik olursa
Merāk eylemesin babası onu reddeylese de

- 25 O incidir, varsın sade fi olmazsa olmasın.

Şāh-dāne inciye herkes müşteri olur.

Dördüncüsü güzel sadālı kimse Davūdî makam ile
akan suyu ve uçan kuşu durdurur.

Öyle ise bu fazīlete mebnī adamların gönlünü avlar

30 ve ehl-i diller onun ile eğlenmeye rağbet gösterirler.

(Şi' r)

Kulağım güzel çalgıdadır,

Kimdir o yapışan iki telli saza?

(107)

(Kıt' a)

Ne güzel olur mülâyim ve hazin sadâ

Mey-i sabûh ile mest olanların kulağında

Güzel yüzden a' lâdır güzel sadâ

5 Ki o nefsin hoşlandığıdır, o ruh gıdâsı.

Beşincisi ehl-i sanâyi' ki gayret-i bâzu ile

Kifâfı kazana tâ ki şerefi etmek için zâyi'

olmaya öyle ki ' ukalâ demişlerdir:

(Kıt' a)

10 Eğer gariplik ile vatanından gider ise

Eskici mihnet ve zarûret çekmez

Ve eğer bir sebeple vatanından cüdâ olursa

Aç yatar nısf-ı kürrenin mülkü.

Bu söylediklerim seferde zihin dürüstlüğünü

15 ve güzel dirliği da' vet edicidir.

Ama o kimse ki bunlardan bi-behredir.

Bâtil hayâl ile dünyâdan gider ve başka kimse

nâm nişânını işitmez.

(Kıt' a)

20 Her kimin ki devr-i zamâna ' adâvetine kıyâm etdi

işinin ʿ aksine dalâlet eder. Günler
bir güvercin ki yine yuvasını göremeyecektir.
Kaza onu getirecektir ta tuzaklı dâneye kadar.
Çocuk dedi: Ey baba! Hükemânın kavline ne gûne
25 muhâlefet edeyim ki? Demişlerdir: Rızk-ı vâkiʿ taksîm
olunmuş. İllâ husûl-u sebeblerini tutmak şartdır
ve belâ-gerçek mikdârdır. Ama kapısından girmekden
sakınmak lâzım.

(Kıtʿ a)

30 Nasib her ne kadar şüphesiz erişecek ise de
ʿ Aklın şartıdır kapılarından aramak.
Ve eğer ki kimse ecelsiz ölmeyecektir
Sen gitme ejderhânın ağzına.

(108)

Ben şu hey ʿetim ile kızmış fil ile vuruşurum
ve kağan arslan ile pençeleşirim. Münâsibdir
ki taşra gidem ki bundan ziyâde açlığa tahammülüm
yokdur.
5 Ne zaman adam kendi vatanından cüdâ düşerse
başka ne keder etsin ki bütün etrâf onun yeridir.
Gece her zengin bir saraya gidiyor,
fukarânın akşam nerde olursa evidir.
Bunu dedi ve himmet istedi ve pederine vedâʿ etdi
10 ve yürüdü ve gidecek zamân işitdiler ki
diyordu:

(Beyt)

Sāhib-i hüner ki tāli' i dil-hāh üzere olmaya

Bir mahalle gider ki onun ismini bilmezler.

15 Nihāyet bir su kenarına erişti ki taş onun
zorundan taş üstüne gelip ve gürültü bir sa'at
gidiyordu.

(Beyt)

Bir korkunç su ki ördek onda emin olmazdı,

20 ednā dalgası değirmen taşını kenardan kapardı.

Bir bölük adamları gördü ki her biri bir altın ile

gemiye oturmuşlar ve yol metā' ını bağlamışlar. Çocuğun

kuruşu yok idi. Senā lisānını açdı. O kadar ki

yalvardı, mu'āvenet etmediler ve dediler:

25 (Beyt)

Altınsız kādir değilsin ki kimseye zor edesin.

Eğer altın var ise zora hācet yok.

Mürüvvetsiz gemici ondan istihzā ile döndü

ve dedi:

30 (Beyt)

Altının yok ise zor ile deryādan geçemezsin

On adam kuvvetinden ne hāsıl bir adamın altınını getir.

(109)

Çocuğun bu istihzādan kalbi mükedder oldu. İstedi ki

ondan intikām alsın. Gemi gitmiş idi.

Çağırıldı ki: Eğer bu elbise ki giyiyorum, kani'

- olursanız esirgemem. Gemici tamâ' etdi
5 ve gemiyi çevirdi.
(Beyt)
Diğer tamâ' sâhib-i 'aklın gözünü
Getirir tamâ' kuşu ve balığı kıyıda.
O kadar ki çocuğun eli gemicinin sakal ve yakasına
10 erişti. Pervâsız kendine çekip yere vurdu.
Refîki gemiden çıkdı, tesâhüb etsin.
Öylece kıyâfeti gördü, arkasını döndü.
Münâsib onu gördüler ki onun ile barışsınlar
ve gemi nevine ilişmeyeler.
15 (Mesnevî)
Ne zaman kavga görürsün sabreyle
Ki yumuşaklık bağlar kavga kapısını.
Mülâyemet et sertlik gördüğün mahalle
Yumuşacık ibrişimi keskin kılıç kesmez.
20 Tatlı dil ile ve hoşluk ve iyilik ile
Kâdirsin ki bir fili bir fil ile çekesin.
Geçmişin 'özürüyle ayağına düştüler ve birkaç buse
nifâk ile gözü ucundan alıp gemiye getirdiler
ve yürüdüler. Tâ bir direğe eriştiler ki Yunân
25 ma' mür iken su içinde dikilmiş idi. Gemici dedi:
Geminin sakatı var, sizden biriniz ki ziyâde yürekli
ve pek yiğit ve çok kuvvetlidir. Lâzım ki bu direk
üstüne gidip geminin çımasını tutsun, ta' mir edelim.
Çocuk kahramanlığa mağrūr ona malik idi.
30 Canını yakdığı hasmından korkmayıp hükemâ kelâmına

iş bağlamadı ki demişlerdir: “Her kimin bir kahır gönlüne
eriştirdin, eğer onun ardından yüz rahat eriştirsin.”

(110)

O bir zahmetin kinini ödeyeceğinden emin olma ki
Yalman yaradan çıkar cerāhati içeride kalır.

(Beyt)

Ne hoş söyledi beктаş asker arkadaşına:

5 Düşmanı incitdin ise emin olma!

(Kıt‘ a)

Emin olma ki canın sıkılacaktır

Çünkü senin elinden bir can sıkılırsa

Hisarın burcuna taş atma ve vurma

10 Olur ki hisardan taş gelecektir.

O kadar ki geminin çımasını koluna doladı

Ve direk üstüne gitdi. Gemici halatı elinden

Koparıp gemiyi sürdü. Bî-çāre o mahalde

Şaşıp kaldı. Bir iki gün belā ve mihnet gördü

15 Ve zarūret çekdi. Üçüncü gün uyku onun yakasını

tutdu ve suya atdı. İki gece bir gün sonra

kenara düştü, hayātından eser kalmış idi.

Ağaçların hāsılını yiyip ve otların kökünü

çıkartıp bir mikdār kuvvet buldu. Meylini çöle

20 koydu, gitdi. Tā susuz ve aç ve dermānsız

bir kuyu başına erişti. Gördü birtakım adam birikmiş

idiler ve bir içim suyu bir pula içiyorlardı.

Çocuğun pulu yok idi. Su istedi, vermediler.
Zorbalık elini uzatdı, müyesser oldu. Birkaç
25 kimseyi yıkdı. Adamlar toplanıp pervâsızca
vurdular ve mecrûh eylediler.
(Kıt' a)
Sivrisinekler üşüp fili öldürür
O kadar heybet ve metâneti var iken.
30 Karıncacıklar itdifâk ederler de
Erkek arslanın postunu yırtarlar.
Zarûret hükmüyle hasta ve yaralı bir kârvân izine

(111)

düşüp gitdi. Akşam bir yere eriştiler
ki hırsızlardan mahûf idi. Kârvâncıları gördü,
titremek vücûdlarına düşmüş ve gönlü helâke
koymuşlar. Dedi: Hun etmeyiniz bu arada biri benim ki
5 elli adama cevâb veririm. Sa'irleri dahi
mu'âvenet ederler. Adamların onun lafi ile
gönlü kavi oldu ve onun rekâketine memnûn oldular
ve yemek ve su ile mu'âvenet etdiler. Çocuğun
mi' desı ateşi yükselmiş ve tahammül dizgini
10 elinden gitmiş. Birkaç lokma iştah ile
yiyip ve birkaç nefes su içdi.
Tâ ki içerisinin şeytanı dinlendi, uykusu geldi,
uyudu. Bir ihtiyâr pîr-i cihân görmüş, kârvânda idi.
Dedi: Arkadaşlarım! Ben bu kılavuzunuzdan korkarım.

- 15 Olmaya ki hırsızlardan ola. Öyle hikāye ederler
ki: Bir ‘Arap’ın bir mikdār akçesi olup gece
sariklerin havfindan yalnız evde uykusu gelmezdi.
Dostlardan birini yanına aldı ki
yalnızlık dehşetini onun cemāli ile unuta.
- 20 Birkaç gece mā‘ iyyetinde idi. O kadar ki
paralara ma‘ lūmat bulunca aldı, kaçdı.
Sabah ile ‘Arap’ı gördüler, soyulmuş ve ağlıyor.
Dediler: Bu ne hāl? Meğer o paralarını hırsız götürdü.
Dedi: Yok vallāhi, kılavuzum götürdü.
- 25 (Kıt‘ a)
Aslā yalandan emin oturmadım
Çünkü bildim hasleti ne idiğini.
O düşmanın dişinin yarası fenādır
Ki adamın nazarında dost görünür.
- 30 Dedi: Ne bilirsiniz ey ehibbā ki bu çocuk
yine sâriklerden olsun ve hilekârlıkla
bizim aramızda gizlenip fırsat zamanında

(112)

- arkadaşlarına haber edecekse münāsib. Onu görüyorum ki
bunu uyur bırakalım ve sürüp gidelim. Gençlere
ihtiyarın tedbiri muhkem geldi ve kahramanın havfi
derūnlarına düştü. Yüklerini sarıp çocuğu
- 5 uykuda bıraktılar. Ol zaman haberdār oldu ki
güneş arkasını kızdırdı. Başını kaldırıp

kārvānı gitmiş gördü. Çok dolaşdı,
yolu bir tarafa götüremeyip yüzünü toprağa
ve gönlünü helâke koyup söylüyordu.

10 (Beyt)

Kimdir o ki bana haber verir ve beyaz deveyi yediyor?
Garip için garibden başka ünsiyet edecek yok.

(Beyt)

Huşūnet eder gariplere bir kimse ki

15 Çok zaman gurbetde olmamış ola.

O bu sohbetde idi ki bir şehzāde bir av arkasında
‘ askerlerden uzak düşüp başı ucuna dikildi.

Bu sözü işitti ve hāline bakdı. Sūret-i
zāhirini temiz ve hāl-i hazırını perīşān gördü.

20 Sordu ona ki: Nerdensin ve bu mahalle nasıl
düştün? dedikde bir mikdār başına geleni ifade
eyledi. Şehzāde onun üzerine acıyıp

hil‘at ve māl verdi ve bir mu‘temet kimseye terfık ile
memleketine geri geldi. Babası onu görmek ile

25 memnūn olup ve selāmet-i hāline şükretti.

Akşam vakti başına gelenlerden gemi ahvālını
ve gemicinin ve köylülerin cefāsından ve kārvāncıların
gadrından pederine diyordu. Babası dedi: Ey

oğlum! Demedim mi sana gitdiğin zaman ki eli boşların

30 kahramanlık eli bağlıdır ve arslanlık pençesi kırıktır.

(Beyt)

Ne güzel söyledi o züğürt silahşor:

(113)

Bir arpa ağızı altın bin batman kuvvetden a' lâ.

Çocuk dedi: Ey baba! Elbetde zahmet çekmedikçe

hazineyi kaldırmazsın ve canını mühlikeye koymadıkça

düşman üzerine zafer bulmazsın ve ta ki dâne ekmeyesin

5 harman kaldıramazsın. Görmez misin? Cüz 'i mikdâr

zahmetle ne kadar mâl getirdim ve bir diken yedim ise

ne kadar bal hâsıl etdim.

(Beyt)

Vaki' rızktan ziyâde yemek mümkün değilse de

10 Talebde tembellik etmek lâıyk olmaz.

(Beyt)

Dalgıç eğer balığın boğazını düşünse

Asla edemez zî-kıymet inciye elde.

(Hikmet)

15 Değirmenin alt taşı oynamaz şüphesiz

Ağır yüke tahammül edecektir.

(Kıt' a)

Ne yer erkek arslan mağaranın bucağında,

Düşkün şahinin ne gıdâsı olur?

20 Eğer sen evde av avlayacak isen

Elin ayağın örümcek gibi olur.

Babası dedi: Ey oğlum! Bu def' a sana felek

mu' âvenet etdi ve ikbalin dalâlet ta ki gülün

dikenden ve dikenin ayağından çıkıp bir devletli

25 sana erişti ve ihsān etdi, acıdı ve hatırını
aramakla yaptı. Böyle rast gelmiş az olur
ve az vuku‘ bulana hükmetmek mümkün değildir.

(Beyt)

Avcı değil ki her vakit bir çakal getire
30 Vâki‘ olur ki bir gün kaplan onu yırtar.
Öyle ki Pars şahlarından birinin bir kıymetli taş
yüzüğünde var idi. Bir gün seyir ve temāşa emeliyle
mukarrebinden birkaç kimse ile Şiraz’ın musallaya

(114)

çıkıldı ve buyurdu: Yüzüğü ‘ Azūduddevlet’in
kubbesi üzerine dikdiler ki her kim oku
yüzüğün halkasından geçirir ise yüzük onun. Öyle
Tesādüfî dört yüz kabza almış ki onun hizmetinde
5 İdiler. Atdılar cümlesi yanlış gitdi ve illâ
bir çocuk ki ‘ imâretin damından oyuncak ile her
tarafa ok atardı. Bād-ı sabā okunu yüzüğün
halkasından geçirdi, yüzüğü ona
teslim eylediler ve hesābsız ni‘ met verdiler.

10 Çocuk ondan sonra oku ve yayı yakdı.
Dediler: Niçin böyle etdin. Dedi ki: Ol ki
yakışık yerinde kalsın için.

(Kıt‘ a)

Gāh olur ki efkār-ı sâ’iye saçıcı hakîmden
15 Hāsıl olmaz bir sağlam tedbir.

Ba' zı olur ki cāhil oğlancık

Yanlışlık ile nişān-gāha vurur bir ok.

(Hikāyet)

Bir dervişi gördüm ki bir mağarada oturmuş

20 ve kapıyı kendi yüzüne 'ālemden kapatmış
ve pādişāhların, sultanların onun nazarında şevketleri
kalmamış.

Kim ki üzerine su'āl kapısı aç

Ölene kadar dilenci olur.

25 Tamā' ı bırak pādişāhlık eyle

Tamā' ı olmayanın kadri a' lâ olur.

O tarafın pādişāhlarından biri işāret etdi ki

Ahlāk-ı kerimātanızdan ümidim odur ki

Tuz ekmek refākati için tenezzül ede.

30 Şeyh rızā verdi ki da' vete icābet sünnetdir.

Başka vakit melik yine ziyāretine vardı,

kıyām etdi ve pādişāhı yanına alıp taltif

(115)

etdi. Pādişāh gitdikden sonra müridinin biri

şeyhe sordu ki bu kadar pādişāhı taltif

'ādetiniz hilāfına idi. Bunda hikmet nedir?

Dedi: İşitdim ki demişlerdir:

5 (Kıt' a)

Her kimin sofrasına oturur isen

Ta' zīmen ona kıyām etmen lâzımedir.

Çünkü ihsânın mükâfatını yapamaz isen
Çâresizliğin ‘özüünü istemen gerekdir.

10 (Mesnevî)

Kulak kâdirdir ki bütün ‘ömründe
işitmesin tef ve keman ve ney sadâlarını,
göz sabreder bağın temâşâsından,
dimağ dahi gülsüze güzel rayhâsız da olur.

15 Eğer kuş tüyünden dolmuş yastıkda olmazsa
uykuyu baş altına bir taş alıp yaparsın
ve eğer yatağında bir güzel uyku arkadaşı olmazsa
elini kendi kucığına da alabiliyorsun
ve bu hünersiz karnın ki dolaşık molaşıktır,
20 sabra mâlik değil ki yok ile olsun.

(Dördüncü Bab Sükûtun Fa’idesi Beyânındadır.)

Dostlardan birine dedim: Sükûta mülâzemet
o sebebe mebnî muhterem olmuştur ki
ekser zaman sözde iyi ve fenâ rast
25 gelir ve düşmanların gözü fenânın gayriyi görmez.
Dedi: Kardeşim, iyisi o ki düşman iyilik görmesin!

(Beyt)

Hüner, düşmanlık nazarında pek büyük ‘ayıbdır.
Sa‘ dî güldür ve düşmanların da gözünde dikendir.

30 (Şi‘r)

(116)

Husûmet kardeşleri bir sâlihe uğramazlar
illâ onu ziyâde yalancı ve eşirrâdından diye zemmederler.

(Beyt)

‘Âlemi münevver kılan güneşin ziyâsı

5 Çirkin olur köstebeğin gözünde.

(Hikâyet)

Bir tüccârın bin altın ziyânı oldu.

Oğluna dedi: Sakın bu sözü kimseye

söylemeyesin. Dedi: Ey peder! Emir senindir

10 söylemem ama beni agâh buyursun ki

saklamakda ne fâ’ide hâsıl olacak? Dedi:

Musibet iki olmasın biri sermâye azalmak

ve biri dahi komşuların telaşları.

15 (Beyt)

Söyleme kederini düşmanlarına ki

Lâ havle söylerler memnûn oldukları halde.

(Hikâyet)

Bir ‘akıllı çocuk çok fûnûn ve fezâ’ile

20 mâlik ve tabi’at-ı şî’iriyesi dahi nâdirü’l-misl idi.

Ne kadar ‘ulemâ meclisinde bulunsa hiçbir kelâm söylemez.

Bir kere pederi dedi: Oğlum sen yine bildiklerinden

niçin söylemiyorsun. Dedi: Korkarım sorular

o şeyden ki bilmiyorum, mahcûb olurum.

25 (Kıt‘a)

Onu işitdin mi ki sūfi vuruyor idi

Kendi na‘lının atına birkaç mih

Onun yeninden bir çavuş tutdu ki
Gel benim atımın na'lımı çak diye.

30 (Beyt)

Demedikçe kimsenin seninle işi yok
Velikin söyledin ise delilini getir.

(117)

(Hikâyet)

‘Ulemâ-i mu‘teberden birinin bir mülhid ile mübâhasesi
vâki‘ oldu. Hücçet ile ona mukâbele etmeyip
siperi bıraktı ve döndü. Biri dedi ona: Sen

5 bu kadar ‘ilim ve edeb ve fazîlet ve hikmete mâliksin.

Bir dinsiz ile münâzara etmedin mi? Dedi: Benim ‘ilmim Kur‘ân
ve hadis ve kelâm-ı meşâyihdir. Onlara i‘tikât etmiyor
ve işitmiyor ve bana onun küfrünü işitmek ne işe gelir?

(Beyt)

10 O kimse ki Kur‘an ve hadis ile ondan kurtulmayasın

Ona cevâb o ki ona cevâb vermeyesin.

(Hikâyet)

Calinus Hakim bir ahmağı gördü ki bir ‘âlimin
yakasından tutmuş, hakâret eylemede. Dedi: Eğer bu

15 ‘âlim olsa idi işi câhil ile buraya erişmezdi.

(Mesnevi)

İki ‘âkılın birbiriyle ‘adâvet ve kavgası olmaz

‘Âlimlik değildir zevzekler ile ‘inatlaşmak.

Eğer câhil torlarlık ile sert söylerse

20 ‘ Akıllı onun mülâyemetle hatırını alır.
İki ‘ ârif bir kılı hıfzederler,
Yine böyledir bir nāmussuz ile bir nāmusunu bilen
Eğer ikisi de cāhil olurlar ise
Eğer zencīr de olursa koparırlar.

25 (Hikāyet)
Sehbān-ı Vā ’il’e fesāhatde bî-nazir demişlerdi.
Bir sene bir cem‘ iyet başında kelām söylerdi. Bir lafzı
tekrar etmezdi. Eğer o ma‘ nā icāb etse başka ta‘ bir ile
der idi ve pādīşāh nedimlerinin adābından biri de
30 budur.

Söz vākı‘ a makbūl ve tatlı olsa
Tasdīk ve tahsīne şāyeste olur.

(118)

Bir def‘ a söyledin ise tekrar etme
Helvayı bile bir def‘ a yerlerse kāfidir.

(Hikāyet)

Hükemānın birinden işitdim, dedi: Asla kimse
5 cehlını ikrār etmez. Meğer o kimse ki
gayrı kimse söylerken sözünü bitirmeksizin
kendi söylemeye başlaya.

(Mesnevi)

Sözün ibtidāsı ve intihāsı vardır ey
10 ‘ Âkıl, söz arasında söz söyleme
‘ Akılı ve ‘ irfanı ve iz‘ anı olan zevāt

Söz söylemezler sükût edeni görmedikçe.

(Hikâyet)

Sultan Mahmut bendelerinden birkaç kimse’i Hasan

15 Meymendî’ye dediler: Bugün pâdişâh sana ne dedi,
falan husus için? Dedi: Sizler bilmelisiniz.

Dediler: Sen sadrazamsın, sana dediğini

biz gibilere söylemeyi tecviz etmez. Dedi:

Onun için ki güvenir söylemeyeceğime öyle ise

20 niçin sorarsınız?

Değil her söz ki biliyor, söylesin sâhib-i ‘ irfan

Şâhın sırrından için kendi başını kaybetmemeli.

(Beyt)

Ne vakit pâdişâh sana gizli kelâm söylerse

25 Git, kendi başın ile oyun etme!

(Hikâyet)

Bir ev pazarlığında şek ediyordum. Bir Yahūdî dedi:

Ben o mahallenin kadīm sekenesindenim. Bu evin vasfını
olduğu gibi benden sor, al. Zîrâ bir ‘ ayıbı yokdur.

30 Dedim: Senin komşu olduğundan başka.

(119)

(Kıt‘ a)

Bir evin ki sen gibi komşusu vardır

On dirhem ‘ ayarı aşağı gümüş değer.

Lîkin ümitli olmak lâzım ki

5 Sen öldükden sonra bine de degecek.

(Hikāyet)

Şu‘arânın biri hırsızların beyi huzûruna gitdi
ve medhiye’i söyledi, buyurdu. Esvâbını aldılar
ve köyden dışarı itdiler, kelbler arkasına
10 düştüler. İstedî ki bir taş alıp atsın, yer
buz tutmuş idi. ‘Âciz olup dedi: Bu ne
veled-zina adamlar! Köpekleri salıverip
taşları bağlamışlar. Hırsızlar beyi pencereden
işitip güldü, dedi: Ey hakim, iste bende bir şey!
15 Dedi: Esvâbımı isterim, eğer in‘âm buyurursan.

(Beyt)

Adam ümîdli olur adamların hayrına
Bana senin hayrından ümîd yok şerrin erişmesin.
Senin ihsânından kaçıp kurtulduğumuza râzıyız.
20 Hırsız beyi onu acıdı, “Esvâbını verin!” dedi
ve bir kaftan ve bir kürk ziyâde edip birkaç
kuruş da verdi.
Bir müneccim evine girdi, gördü bir yabancı kimse
karısı ile oturmuş. Daraldı ve sövdü
25 ve fitne ve kavgaya kıyâm etdi. Bir ‘arif kimse bu hâle
vâkîf olunca söyledi:

(Beyt)

Sen ne bileceksin ki felek burcu üzere ne vardır,
Çünkü bilmezsin ki kendi evindeki kimdir.

30 (Hikāyet)

Bir sesi bed hatîb kendini hoş sadâ
zannederek fâ’idesiz bağırır idi.

(120)

ki karganın gağıltısı onun makâmı yâhut
“sadâların bed savt-ı himârdır” denildiği onun
şânındadır.

- Ebu'l-Fevas-nâm hatîb zırladığı zaman
5 bir sadâsı var ki Fars'ın kal' esini yıkacak.
Karyenin adamları sâhib-i berât olduğundan
onun belâsını çekerlerdi ve eziyet eylemeyi câ'iz
görmüyorlar idiler. Sonra o taraf hatîblerinden biri
onun ile gizli 'adâveti var idi. Ziyâret
10 ve istifsâr hatıra geldi, dedi: Seni rü'yâda
görmüşüm, hayrolsun. Dedi: Ne gördün? Dedi:
Öyle gördüm ki senin güzel sadân var
ve adamlar nefesinden pek memnûn idiler.
Hatîb bir mikdâr düşünüp dedi ki:
15 Bu ne güzel rü'yâdır ki gördün ve beni kendi
'aybıma vâkîf eyledin! Ma' lûm oldu ki
sadâm fenâdır ve mahlûk nefesimden 'azâbdadır.
Tövbe etdim bundan sonra okumayayım ve elâ yavaşca.
(Kıt'a)
20 Dostların sohbetinden 'azâbdayım
Ki fenâ ahlâkımı güzel görüyorlar.
'Ayıbımı hüner ve kemâl görüyorlar
Dikenimi gül ve yâsemin gösteriyorlar
Nerde o küstâh ve çabuk görücü

- 25 Düşman ki sonra bana ‘ ayıbımı göstereceğin.
(Hikâyet)
Biri Sincâriye Mescidi’nde hasbet-en-lillâh ezan okuyor idi.
Bir sakil sadâ ile dinleyenlere ondan nefret
gelirdi. Mescid sâhibi bir ‘âdil bey idi.
- 30 Güzel ahlâklı istemedi ki kalbi kırılsın.
Dedi: Ey yiğit! Bu mescidin kadîm mü ’ezzinleri var
ki her birinin beş altın vazîfeleri vardır.

(121)

- Sana on altın vereyim, başka bir yere gidersin.
Buna karâr verdiler, gitdi. Bir müddet sonra geri
emîrin önüne gelip dedi: Ey efendi! Bana
yazık etdin, on altın ile bu
- 5 mahalden yolcu etdin, vardığım mahalde yirmi
altın veriyorlar ki başka yere git diye.
Kabul etmiyorum. Bey güldü, dedi: Sakın
alma ki elli altına dahî râzı olurlar.

(Beyt)

- 10 Keser ile kimse mermerin üzerinden çamur
Kazımasın o gibi senin fenâ savtın gönlü
tırmalıyor.
Bir bed sadâlı kimse yüksekten Kur’ân okuyor idi.
Bir ehl-i dil o aradan geçdi, dedi: Aylığın
kaçdır? Dedi: Hiç. Dedi: Öyle ise bu zahmeti
kendine niçin verirsin? Dedi: Allah için.

Dedi: Allah için okuma!

(Beyt)

Sen Kur ’ân ’ı bu üslûb üzere okursun

20 Müslümanlığın yakışığıııı götüreceksin.

(Beşinci Bab- Gençlikdeki ‘ Aşkın Beyânındadır.)

(Hikâyet)

Hasan Meymendî’ye dediler: Sultan Mahmud’un bu kadar

hüsne mâlik bendeleri var ki her biri emsâlsiz,

25 ne türlüdür ki hiç biriyle Ayaz’daki

olduğu gibi meyl ve muhabbeti yokdur

ve onun dahî onlardan ziyâde hüsnü yok.

Dedi: Kime gönül düşerse güzel görünür

gözde.

30 Her kim ki pâdişâh ona ta’ aşşuk ede

(122)

Her fenâ şey ’i yapsa da güzel olur.

Ve onu ki pâdişâh atar ise

Evi cemâ’ ati dahi ondan hoşlanmaz.

(Kıt’a)

5 Bir kimse inkâr gözüyle eğer bakmış olsa

Yusuf cemâli dahî çirkinlik nişânesi verir.

Ve eğer meveddet nazarıyla baksa tâ ’ife-i cin

Ferişte görünür ona ve melek görünür.

(Hikāyet)

10 Söyler ki bir efendinin ziyāde güzel bir kölesi olup
meyl ve muhabbet nazarıyla bakıyor idi.

Ehibbāsından birine dedi: Yazık şu
çocuk eğer bu kadar hüsn ve cemāle mālîk iken
dili uzun ve bî-edeb olmasa idi. Dedi:

15 Ey kardeş! Sevgi ikrārında bulundun, ondan
Hizmet me'mûl etme ki 'aşıklık ve ma'şûkluk
araya girince efendilik ve bendelik kalkdı.

(Kıt'a)

Efendi perî ruhsâr bendesiyle

20 Ne zaman oynaşp gülmeye gelirse
'Acep midir köle efendi gibi nāz etse
ve efendi köle gibi nāz yükünü çekse?
Köle su çekiçi gerekdir ve kerpiç taşıyıcı
Nazlı köle muşta vurucu olur.

(Hikāyet)

Bir müttakîyi gördüm, bir kimsenin 'aşkına tutulmuş
ve sırrı dahî perdeden mele-i nāsa düşmüş.

O kadar ki melāmetlik görür idi ve zarār çekerdi.

Terkini etmez idi ve söyler idi:

30 (Kıt'a)

Kısa etmem senin eteğinden el
Ger beni vurursun keskin kılıçla.

(123)

- Senden sonra sığınp güveneğim yokdur,
Yine sana kaçacağım eğer firâr eder isem.
Bir def a onu melâmet etdim, dedim: ‘ Akıl pâkine
noldu ki habîs nefsin ona gâlip oldu?
- 5 Bir mikdâr tefekkür etdikden sonra dedi:
(Kıt‘ a)
Her nereye sultân-ı ‘ aşk geldi ise kalmadı
Takvâ bileğinin kuvvetine yer.
Ehl-i ‘ ismet nasıl yaşar bir çâresiz
- 10 Ki boğazına kadar çamura düşmüş.
(Hikâyet)
Birinin irâdesi elinden gitmiş ve candan geçdim,
demiş ve ‘ alâka kerdesi dahî bir muhâtara
mahalden belki helâk mevki‘ î lokma olsa yutulması
- 15 hâtıra gelmez, kuş olsa tuzağa düşmez.
(Beyt)
Çünkü mahbûb nazarında altın ki i‘ tibâr olmazsa
Altın ile toprak müsavîdir üzerinde.
Ehibbâ ona nasîhat edip dediler: Bu hayâl mahâlli
- 20 bırak ki birtakım kimse de bu senin tutduğun
sevdâda esirlerdir ve ayakları zencîrdedir.
İnledi ve söyledi:
Dostlar bana o nasîhati etmeyiniz
Ki benim gözüm onun muhabbeti üzere açıldı.
- 25 Kavga arayanlar elleri ve belleri kuvvetiyle
Düşmanları öldürürler güzeller dostunu.
Meveddet şartı değildir canı düşünüp de

gönlü mahbûb muhabbetinden ayırmak ki büyükler demişler:

(Mesnevî)

- 30 Sen ki kendi kaydında olursan
‘Aşk-bâzlık yalanını örüyorsun
Eğer dostu vuslat imkânda değilse

(124)

Muhabbetin şartı talebde ölmektir.

(Rubâ‘î)

- Kalkacağım ki bundan ziyâde tedbirim kalmadı
Düşman eğer bana bütün kılıç ve ok vurur ise de
5 eğer elim yeter ise yenini tutacağım ne a‘lâ!
ve illâ gideceğim eşiği üstünde olacağım.
Onun akrabalarından ki onu görüp hâlini
açarlar idi, öğüt verdiler ve bağladılar,
bir fâ‘ide vermedi.

10 (Beyt)

Ne dertdir ki hakîm sabretmeli buyuruyor
halbuki bu harîs nefse şükür lâzım oluyor.

(Mesnevî)

- Onu işitdin mi ki bir mahbûb gizlice
15 kendi meftûnu olan ‘âşığına diyordu:
Sana senin kadrin kaydı oldukça
Senin nazarında benim ne kadrim olacak?
Şehzâde ki onun ‘alâka kerdesi idi,
haber etdiler ki bir yiğit bu meydân ucunda

20 dā'im görülüyor, güzel tabî'atlı ve tatlı dilli
latîf kelâmlar ve görülmedik rumûzlar ondan işitiyoruz.
Böyle anlaşılıyor ki başında bir 'aşk
ve derûnunda bir ateş var ve meczûb sıfat görünür.
Çocuk bildi ki kendine gönül vermiş
25 ve bu belâ tozu ondan kopmuş. Derhal atını
o tarafa sürdü. Gördü ki şehzâde onun
yanına gelmek üzeredir, ağladı ve dedi:
(Beyt)
O zât ki beni öldürdü ve yine önüme geldi
30 Benzer ki yüreği acıdı, kendi maktûl 'aşkına.
O kadar ki taltîf etdi ve ona sordu ki:
Nerdensin ve ismin nedir ve ne ile meşgûlsün?
Yiğit muhabbet deryâsı dibinde öyle boğulmuş

(125)

idi ki nutka mecâli yok idi.

(Beyt)

Eğer kendin bütün Kur'ân'ı ezber okur isen

Ne vakit 'aşka düştün âyât bilmezsin.

Şehzâde dedi: Bana niçin söylemiyorsun ki ben

dervîşler halkasındanım, belki onların memlûküyüm.

O zaman dervîş mahbûbunu tâlib-i ünsiyyet görünce

muhabbet dalgaları arasından başını çıkarıp dedi:

10 Şaşılır senin vücûdun ile benim vücûdum kaldığına
ve sen nutuk buyurasın da bende nutuk kaldığına.

Bunu dedi, bir nâc' ra vurdu, canı Hakk' a teslim etdi.

(Beyt)

Şaşılmaz ölenlerden mahbûbun çadırı kapısında

15 Şaşılır dirilerden ki nasıl canı selâmet getirdiler.

(Hikâyet)

Biri şâkirdlerden ziyâde hüsne mâlik idi ve hâce

hasbe'l-beşeriyye onun tenasüb-ü a' zasına

ta' aşşuk etdi. Bir mertebe ki ehad-ı nâsın çocuklarına

20 eylediği ta' zir ve tekdiri onun hakkında câ' iz

tutmuyordu ve çok zaman bu sözde idi.

(Kıt' a)

Senin ile meşgûliyyetim ey cennetlik yüzlü, öyle

değil ki kendimi kalbime götürüp tefekkür edem.

25 Seni görmekten kâdir değilim ki gözümü yumayım

Ve eğer görsem karşımdan ok gelirse de.

Bir kere çocuk dedi: Öyle ki dersimin ' adâbına

dikkat buyurursun, nefsimin edebine bir nazar buyur!

Eğer ahlâkımda bir beğenmedik şey görürsen bana o

30 hoş görünür, ona beni vâkîf eyle ki tebdiline

meşgûl olayım. Dedi: Bunu sâ' irinden sor ki

benim sana olan nazarım, hünerinden gayriyi görmüyorum.

(126)

(Kıt' a)

Hasûdun gözü çıksın!

' Ayıp görünür hüner onun nazarında.

- Ve eğer bir hünerin ve yetmiş ayıbın olsa
- 5 Dost görmeyecek o bir hünerden başkasını.
(Hik yet)
H tirimdadır ki bir gece y r-ı   azizim kapıdan girdi.
Oyle ir desiz yerimden sıçradım ki
Őem  a yenim ile söndü.
- 10 (Beyt)
Evi tav f eden o ki zulmet cem liyle mahvoluyor.
Bahtıma ŐaŐdım, bu devlet nereden geldi.
Oturdu ve sitem etmeye başladı ki beni
gördükde: Mumu s nd rd n! Dedim: zannetdim
15 güneş doğdu ve zarifler demişlerdir:
(Kıt  a)
Eğer Őem  an önüne bir karartı gelirse
Kalk onu cem   atin arasında  ld r.
Ve eğer mütebessim ve bal dudaklı mahb b ise
- 20 Yeninden tutup mumu söndür.
(Hik yet)
Biri bir dostunu çok zaman görmemiş idi. Dedi:
Nerdesin ki göreceğim geldi? Dedi: İŐtiy k
sıkılmadan iyidir.
- 25 Geç geldin ey mahb b-u sermestim!
Tiz senin eteğini elden bırakmam.
Ma  Ő kayı geç geç görürlerse
Ondan aşağı mıdır ki sık görsünler?
(Hik yet)
- 30 Mahb b ki arkadaŐları ile gelir, cef  etmeye gelmiŐdir.

O sebebden ki gayret ve zıddiyyetden hâli olmaz.

(127)

Sen bana refiklerin ile gelirsen beni ziyâret edesin.

Ve eğer sulh için gelmiş isen de kavgacısın.

(Kıt' a)

Bir zaman ki yâr, ağıyar ile ihtilât eder.

5 Çok kalmaz ki gayret-i vücūdumu öldürsün.

Gülerek dedi ki: Ben meclislerin şem'iyim, ey Sa' dî!

Bana ondan ne var ki pervâne kendini öldürürse?

(Hikâyet)

Hâtırımımda ki bundan mukaddem ben ve bir dostum

10 bir kabda iki bâdem gibi sıkı görüşürdük.

Ansızın yolculuğu zuhûr etdi. Bir zaman sonra

geldikde siteme başladı ki: Bu kadar zamandır

niçin bir sâ'î göndermedin? Dedim: Kıskandım ki

sâ'înin gözü senin cemâlinle nurlansın da

15 ben mahrûm olayım mı?

Kadîm yârım nerde bana dil ile tövbe vermesin

Ki bana tövbe kılıç ile de olmayacak.

Kıskanıyorum ki kimse sana doyararak baksın

Yine derim ki mümkün değil bir kimse doymayacak.

20 (Hikâyet)

Bir 'âlimi gördüm, birinin muhabbetine tutulmuş

ve onun bir kelâmına râzı çok ezâsını çeker idi

ve nihâyetsiz tahammül eder idi. Bir kere nasîhat yollu

dedim ona: Bilirim ki senin bu mahbûba muhabbetin bir
25 sebebe mebnî değil ve sevgin bir fenâlığa mebnî değil.
Bununla berâber ‘ulemâ kadrine lâyıık olmaz,
kendini kabahatli etmek ve edesizin cefâsın çekmek.
Dedi: Ey refik! Şu hâlimde ‘itâb elini benden
çekmelisin ki kerrâtıyla bu senin dediğın şeyde
30 mülâhaza etdim. Onun cefâsına sabır daha kolay görünür,
likâsına sabırdan ve hükemâ demişlerdir: Gönlü mücâhede
üzerine koymak pek kolaydır, gözü müşâhededen

(128)

ayırmaıdır.
O ki onsuz başa çıkılmayacak
Eğer bir eziyyet ederse de tahammül gerek.
Her kim gönlünü bir dilbere vermiş ola
5 Sakalını başkasının eline vermiştir.
Boğazı tasmalı ceylan
Kâdir olmaz kendiliğinden gitmeye.
Bir gün ona sakın demekliğimden nâşî
O zamandan beri nice tövbe etdim.
10 Sakın kimse dostunu fedâ etmesin.
Gönül koydum onun gönlünün istediğine
Eğer lütufla beni yanına da‘vet eder ise de
Ve eğer kahr ile tard eder ise de kendi bilir.
(Hikâyet)
15 Tâzelik mevsiminde öyle ki vâki‘ olur ve bilirsın

Bir mahbûb ile muhabbetim ve sırrım var idi. O sebebden ki
Güzel sadāya mâlik idi ve yaratılışı ayın on
dördü gibi zâhir oluyor idi.

Öyle ki verd-i ruhsârı âb-ı hayât içiyor.

- 20 Onun leblerine baksın kim ki “şeker yiyeyim” der ise.
Tesâdüfî tab‘ ıma muhâlif bir hareket de gördüm ki
beğenmedim ve ondan eteğimi çekip muhabbetime halel
geldi, gönlümü kaldırdım ve dedim ki:

(Beyt)

- 25 Git her ne ki sana lâzım ise tedârik et!
Bizim muhabbetimizi kabûl etmezsin, kendi sevdânda ol!
İşitdim ki giderken söylüyordu:

(Beyt)

Yarasa kuşu güneşi görmek istemezse

- 30 Güneşin bazâr-ı i‘ tibârına noksan gelmez.
Bunu dedi, ‘azîmet etdi ve onun perîşânlığı bende
eser etdi.

(129)

Kaybetdim vuslat ni‘ metini, insan câhildir,
Vuslat zamanındaki sufliye ayrılık mihnetlerinden evvel.

(Beyt)

Geri gel ve beni öldür ki senin önünde ölmek

- 5 Çok a‘lâdır ki sensiz yaşamaktan.
Hakk’ın ihsânına şükür bir vakitden sonra yine geldi.
O güzel Da‘udî sadâ bozulmuş, Yusuf gibi hüsne

- ziyân gelip elma yanağı üzere ayva gibi toz
oturmuş ve hüsnünün râyici kızılmış, umuyor ki
10 der-âgûş edeyim. Yan verdim de dedim:
(Kıt‘ a)
O gün ki mahbûbluk fermânına mâlik idin,
‘Uşşâkını nazarından tard ediyor idin
Bugün barışmak için mi geldin ki
15 Hatda üstün ötüre konulmuş ya‘nî
Sakal ve bıyık çıkmış.
Ey tâze bahar yaprağın sarardı
Tencere-i muhabbeti koyma, bizim ateşimiz savıdı
Nice bir salınıp kibir ediyorsun?
20 Geçen seneki devletini hatırlıyorsun.
Bir adam yanına git ki sana teşne olsun,
Nazı o kimseye et ki sana müşteri ola.
(Kıt‘ a)
Bağda yeşillik hoş olur demişlerdir
25 Bilir o kimse ki bu sözü söyler.
Ya‘nî dilberlerin yüzünde henüz zuhûr eden
yeşillik tüyü, ‘âşığın gönlü pek arzu eder.
Senin bostanın pırsalık gibidir
Ne kadar yolup koparırsın bitiyor.
30 (Kıt‘ a)
Sen geçen sene gitdin ceylan gibi
Bu sene geldin pars gibi.

(130)

- Sa' dî taze rûlara yani şâbblara mâ'ildir
Değil ki her bir tüyü elif ya çuvaldız gibi ola.
(Kıt' a)
Eğer sabretsen de ve eğer yüzünün tüyünü yolsan da,
5 Ey efendi! Şebâbet devleti zamanı bitdi.
Eğer benim de canım elimde olsa idi senin sakalın gibi
Bırakmayacak idim ki kıyâmet gününe kadar çıksın.
(Kıt' a)
Su'âl etdim, dedim: Cemâline ve yüzüne ne
10 Oldu ki karıncacıklar ay etrafında kaynamış?
Gülerek dedi ki: Bilmiyorum ne oldu yüzüme
Yoğisa hüsnüm öldü diye yas libâsı mı giymiş.
(Hikâyet)
Bağdâd'ın ' Araplarından birine sordular ki:
15 Ne dersin sâde rûlar hakkında? Dedi: Onlarda hayır yok.
Onlardan biri yumuşak iken katılık ederler ve katı
olduklarında yumuşaklık ederler. Demek oluyor ki
güzel iken hadîd mîzaç olup kart olduğu
zaman mülâyim olurlar.
20 Tâzeler güzellik zamânında
Acı sözlü ve sert tabî' atlı olur.
Ne zaman sakalı gelip fetâlaşır ise
Adam ile görüşücü ve muhabbet arayıcı olur.
(Hikâyet)
25 ' Ulemâdan birine sordular ki: Biri bir ay yüzlü mahbûbla
halvetde oturmuş ve kapıları kapatmış ve rakipler uykuda

ve nefsi t̄alib ve Şehveti ḡalip ‘Arap’ın dediği gibi
“Hurma kem̄ale ermiŐ, bahçıvan dah̄i men‘ etmiyor. Hiç
bilir misin ki ittik̄ası sebebiyle ondan sel̄amet kalacak
30 kimse dedi: Eğer m̄ah-r̄ulardan sel̄amet kalsa bile
fen̄a s̄oyleyenlerden sel̄amet kalmaz.

(131)

Eğer insan nefsinin fen̄alığından sel̄amet bulsa
M̄udde‘ilerin s̄u-i zannından sel̄amet bulmayacak.
(Beyt)
L̄ayık olan kendi işi arkasında bulunmalı
5 L̄akin m̄umk̄un değildir adamların dilini bağlamak.
(Hik̄ayet)
Bir t̄utiyi bir karga ile kafese koydular. T̄uti
onun çirkinliğini ḡord̄ukçe kendisine diyordu:
Bu ne mekr̄uh s̄im̄a ve ne mezm̄um kıȳafet ne fen̄a ḡor̄n̄uş
10 ve ne hendesesiz hey‘et Ey kara karga nola idi
senin ile benim aram mağrip ve maşrık kadar ola idi?
(Kıt‘a)
Sabah vakti her kim kalkıp senin ȳuz̄une baksa
Sel̄amet ḡun̄un̄un sabahı onun üzerine akşam olur.
15 Sen gibi bir uğursuz senin ile ref̄akate l̄azım idi
Fakat senin gibi cih̄anda bir dah̄i nirde bulunur?
Daha agrebi var karga onun komŐuluđundan
usanmış ve p̄ur f̄ut̄ur olmuş ve “l̄a havle” diyerek
feleğin devrinden Őik̄ayet edip inleyip ellerini

20 avuşturup yana yana diyordu ki: Bu ne
tersine baht ve ne dūřkūn tāli⁶ ve ne rengi belirsiz gūnler?
Benim kadrime lāyık o idi ki bir bađ dīvārı ūzere
bir karga ile salınarak cilve ederek gide idim.

25 (Beyt)
Zāhide bu mahbes elverir ki
Sarhoşların sırasında buluna.
Ne gūnāh etdim ki zamana beni mūcāzāt olarak
būyle bir ahmađın refiki kıldı, bildiđine gider
30 cinsi bozuk herze vekilin būyle bend-i belā sesine
mūbtelā etdi.
Kimse gelmez o dīvārın altına ki
Onda senin tasavvurunu nakşedeler.

(132)

Eğer sana cennetde yer verirler ise
Sā'irleri cehennemde kabūl ederler.
Bunu ona temsīl getirdim. Zīrā bilesin
ki ne kadar ki⁶ ālim cāhilden mūteneffir ise
5 Yavuz o kadar da cāhiller⁶ ālimden ūrkerler.

(Kıt⁶a)

Bir zāhid⁶ ayyaşın meclisinde bulundu
O aradan bir Belh'li mahbūb dedi ki:
Eğer saklıyor isen bizden 6ehre ile oturma
10 Ki sen de bizim aramızda sakīlsin.

(Rubā⁶i)

- Bir cem' iyyet gül ve lâle gibi birbiriyle muttasıl
Sen bir kuru odun gibi arada bitmişsin
Bād-ı muhālif mi yāhut fenā savuk mu
15 Kar gibi oturmuş ve buz gibi bağlanmışsın?
(Hikāyet)
Bir arkadaşım var idi ki yıllarca onun ile gezer idik
ve yiyip ve içip hesābsız refākat hukuku
sābit olmuş idi. Sonra cüz' ī fā'idesi için benim
20 hātırımı yıkmayı tecvīz etdi, ahbāplık bitdi.
Bununla bile ikimizin dahi gönlümüz birbirimizde idi.
Ondan anlıyordum ki bir gün iki beyit benim sözlerimden
bir meclisde okuyor idiler ki malı budur.
(Kıt' a)
25 Benim sevdiğim ne zamān tebessüm ederek içeri girse
'Uşşākın kalbi yarasına tuz ziyāde eder.
Ah ne olsa da zülfünün ucu elime geçe idi
Kerimlerin eteği sā'illerin eline düştüğü gibi.
Ehibbā bu sözün güzel olduğu için değil belki
30 kendilerinin nezāket-i zātiyelerine şahidlik yetdiler.
O dahī aralarından pek tahsīn edip varamaz.
Bozulduğuna pek esef ile kendi kusūrunu

(133)

mukırr oldu. Bildim ki onun tarafından dahī yine
görmüşüm ki rağbet var bu beyitleri gönderdim
ve barışıldı, mal budur.

- Senin ile bizim aramızda vikāye-i ‘ ahd yok mu idi?
- 5 Eziyyet etdin ve bî-vefālîk gösterdin
Bir kere gönlümü dünyâdan sana bağladım
Bilmedim ki rücû‘ edeceksin çabucak
Şimdi eğer barışmaya meylin var ise buyur
Evvelkinden pek ziyâde sevgili olacaksın.
- 10 (Hikâyet)
Birinin bir güzel haremi var idi, boşadı.
Bunamış ihtiyâr kayınvâlidesi mihrinden dolayı
evde iskân edip kaldı. Adamcağız onun
dedikodusuna bıkmış ve kâbîn verilmedikçe başka
15 çâre görmedi. Onlardan biri dedi: Nasılsın
sevgili yârinin firâkında? Dedi: Karıyı görmediğim bana
koca karıyı gördüğüm kadar zahmetli gelmiyor.
(Mesnevi)
Gül yağmaya gitdi, dikenini kaldı
- 20 Hazîneyi kaldırdılar yılanı kaldı
Gözünü mızrağın başında görmek
Daha a‘ lâ ki düşmanlar yüzünü görmekten
Vâcibdir bin dosttan gelmek
Birini düşmanın görmemek için.
- 25 Hâtırımdadır ki gençlik zamânımda bir mahalden geçerdim
ve bir ay yüzlüye meyil vermiştim. Temmuz da sıcağı
ağzın suyunu kurutuyor ve zehri kemiğin
iliğini kaynatıyor idi. Beşeriyet za‘ ifliğı
öğlen güneşinin kızgınlığına tahammül edemeyip bir dīvâr
30 gölgesine sokuldum, gözetirim ki bir kimse harâret

zahmetini benden bir savuk su ile def' edecek mi? Hemen
bir karanlık ev altından bir aydınlık gördüm.
Ya' nī bir cemāl ki fasīh lisān onun hüsnünü bilendir.

(134)

‘ Âciz kalacak öyle ki karanlık gecede şafak
çıkıdı yāhut karanlık memleketden āb-ı hayāt çıkıdı.
Bir kadeh kar suyu elinde tutmuş ve içine şeker dökmüş
ve ‘ ark ile karıştırmış bilmezem ki gülāb ile mi
5 rāyihalandırmış yāhut birkaç damla gül yüzünün
suyundan mı ona damlatmış? Hülāsa şarabı elinden
aldım ve içdim ve geçmiş ‘ ömrümü yeni başdan tutdum.

(Şi‘ r)

Yüreğimdeki harāretin def' i mutasavver değil idi
10 Zülāl sormak değil denizleri içsem de.

(Kıt‘ a)

Ne mutlu o bahtı güzel kimseleri ki gözü
Bu gibi yüze bakacak her sabah.
Şarābdan sarhoş olan gece yarısı ayılır,
15 Sākinin mest eylediği mahşer gününün sabahı.

(Hikāyet)

Bir sene Sultan Mahmūd Harzemşah, hatā ile
bir maslahatda musālaha olundular. Kaşgar
Cāmi‘ i’ ne girdim. Bir çocuk gördüm, güzellikte
20 pek hüsn-i dār ki olsa da öyle olur.
O gibiler haklarında demişlerdir:

(Nazm)

Hâce sana sâde güzellik ve gönül götürücülük mü
ve cefâ ve naz ve istiğnâ ve zulüm edicilik mi öğretti?

- 25 Ben insanı böyle şekil ve tabî'at ve boy ve gidişde
görmemişim. Meğer bu edâyı perîden mi öğrendi?
'Allâme-i Zemaşerî'nin Mukaddeme-i Nahv'ı elinde okuyordu,
Zeyd 'Ömer'i dövdü, 'Ömer müte'essir oldu diye,
dedim: Ey çocuk Harezmi hatâ barışdılar,
30 Zeyd ile 'Ömer'in daha husûmeti bâkî mi?
Güldü ve doğduğum yeri sordu. Dedim: Şiraz.
Dedi: Sa' di'nin eş'ârından neyin var? Dedim:

(135)

(Şi'r)

Mübtelâ oldum bir nahivciye ki üzerime hücûm ediyor,
Dargın olarak Zeyd'in 'Ömer'e mukâbil hücûmu gibi.

Eteğimi çekiyor halbuki yüzüme bakıyor

Bilmem olunur ki harf-i cer ref' ameli ede?

- 5 Bir mikdâr düşünüp ba' dehû dedi: Onun ekser
şî'irleri bu beldede Fârisî lisânı üzeredir.
Eğer söylersen anlamaya ziyâde sühûlet olur ki
nâsa 'aklının mikdârına göre söylemeli. Dedim:

(Mesnevî)

- 10 Senin tabî'atın nahva heves edeli
'Aklın sûretini gönlümüzden nâ-bedîd etdi.
Ey zât! 'Aşıkların gönlü senin tuzağında avın

- Bir senin ile meşgûl sen 'Ömer ve Zeyd ile.
O sabah ki yolcu olacağız meğer kârvâncılardan
15 biri demiş ki: O gördüğün Sa' dî'dir.
Gördüm, koşarak geldi ve taltîf etdi. Vedâ' ya
te 'essüf edip dedi: Bu kadar zaman niçin demedin ki
Benim tâ şerâ 'it-i lâzıme icrâ edip ve kudûm-i
şeriflerim şükrânesine bel bağlaya idim. Dedim:
20 (Mısra')
Sen olduğun yerde ben varlığımı kâle almam.
Dedi: Ne olur burada birkaç gün rahat buyursanız,
hizmet-i 'âlinizden fâ 'idelenir idim. Dedim: Yapamam,
bu hikâyet hükmünden için.
25 (Mesnevî)
Bir büyük zât gördüm bir dağda
Ki dünyâdan bir mağaraya kanâ' at etmiş.
Dedim: Niçin şehre teşrîf etmiyorsun
Ki habîs yükünü gönülden açasın?
30 Dedi: Onda perî çehre mahbûblar var,
Nerde çamur çok olsa filler kayar.

(136)

- Bunu dedim ve onun ile öpüşüp
vedâ' eyledik.
(Mesnevî)
Ne fâ 'ide mahbûbun yüzünü öpmeden ki
5 Yine o dakika içinde muvâda' a oluyor.

Elma vedā‘ edene benzer ki yarısı kırmızı

Ve diğer yarısı sarıdır.

(Şi‘r)

Eğer ben eyyām-ı vedā‘ da kederimden ölmezsem

10 Siz beni muhabbetde insāf eder sanmayınız.

(Hikāyet)

Bir hırka giyici Hicaz kârvânında bizim refikimiz idi.

‘Arap beylerinden biri ona yüz altın vermiş idi,

‘ıyāline nafaka etsin için. Apansızdan hırsızlar

15 kârvânı vurdular ve temiz soydular. Tüccârlar
ağlayıp inlerler idi ve fâ‘idesiz feryād ederlerdi.

(Beyt)

Eğer yalvarıp ağlasan ve eğer bağırsan

Hırsız altını geriye vermeyecektir.

20 Ve illâ o derviş eski hâli üzere kalmış

Ve asla bozulmamış. Dedim: Meğer senin altınları
götürmediler. Dedi: Evet götürdüler ama bana onunla
o kadar ülfet olmadı ki gitmesiyle mükedder olayım.

(Beyt)

25 Lâzım değil kimsenin bir şey’ine gönül bağlamak

Zîrâ gönlü ayırmak müşkül bir işdir.

Dedim: Benim hâlime muvâfıktır o ki söylüyorsun

benim gençlik zamanımda bir çocuk ile görüşüp

ve sâdıkkane muhabbetim var idi. Bir mertebe ki gözümün

30 kıblesi onun cemâli, ‘ömrümün sermâyesi visâli idi.

Meğer gök meleklerinden ve illâ insan

(137)

Bu gzellikde yerde olmayacak.

Sevgine yemin ederim, ondan sonra sohbet harmdır.

Zr hiçbir nutfe o gibi adam olmak mümkün değil

Ansızın vcdu ayağına ecel dikenini batdı

5 Ve ayrılık dumanı kabilesinden kopdu.

Çok günler kabri üzerine varıp ziyret

edip bu beyitleri onun firkında söylemiş idim:

(Kıta)

Keşke o gün ki senin ayağına ecel dikenini batdı,

10 Felek eli helk kılıcını benim başıma vura idi

Ola ki sensiz dnyyı gözüm görmeye idi.

Bu benim senin toprağın başucundaki toprak

Başıma.

O ki durup dinlenmez ve uyumaz idi

15 Gller gibi gülüp gller samadıka ol

Dnynın devri yüzünün gln dkd

Diken gökleri toprağı üzere batdı.

Ondan ayrıldıktan sonra azm  cezm etdim ki

mrm oldukça sevd sergisini toplayayım

20 ve meclisler tarafında dolaşmayam.

(Kıta)

Derynın fidesi al idi, dalga havfı olmasa,

Gln sohbeti hoş idi, dikenin zahmeti olmazsa.

Dün gece bğ-1 vaslında tvus gibi nazlanırdım,

25 Yine bugün firkından yılan gibi toplanıyorum.

(Hikāyet)

‘Arap pādīşāhlarından birine Leylā ve Mecnūn hālını haber
ve onun kemāl-i fazl u belāğatiyle hālet-i ‘aşkı
ve sevdāsını çöllere bırakıp irāde dizginini
30 elden vermiş olduğunu söylediler. Emretti, getirdiler
onu ta‘yīb etdi ki: “İnsanlık şerefinden ne zarar
gördün ki hayvanların huyunu tutup
insan ma‘īşetini terk etdin?” Mecnūn ağladı ve dedi:

(138)

(Beyt)

Çok yār-i sādıklarım beni ta‘yīb etdi Leylā muhabbetinde
Onu görmeyecekler mi bir gün ki ‘özümlerim āşikār ola.

(Kıt‘a)

5 Keşke onlar ki benim ‘aybımı arıyorlar,
Ey gönül alıcı senin yüzünü göreler idi.
Ta ki turunç yerine seni müşāhede zamanı,
Habersiz gitdi ellerini keseler idi.
O zaman hakikat-i hāl da‘vāma beyyine olurdu.
10 Cenāb-ı Allah buyurdu: Budur a kadınlar beni ‘aşkında ‘ayıpladığımız!
Yine pādīşāhın gönlüne geldi ki Leylā’nın hüsnünü
müşāhede etsin ki böyle ne sūretidir ki
bu kadar fitneye sebebedir. Emretti aramak,
kabā’il-i ‘Arap’ı dolaştılar, vālih getirdiler
15 ve pādīşāhın saray sofasında huzūra
çıkardılar. Melik, hey’etine bakıp gördü,

siyah benizli, za‘îf-vücûd bir kimse, nazarda muhakkir
geldi. O sebebden ki hareminin ednâ hizmetçisi
ondan ileri ve zînetçe ziyâde idi. Mecnûn sezdi
20 ve dedi: Ey melik! Leylâ cemâline Mecnûn gözüyle
nazar lâzım ki onun müşâhedesi, sırrı sana ‘ayân ola.
(Mesnevî)

Senin benim derdime acıyacağın gelmez
Benim refikim ben gibi derd-mend lâzım
25 Ki ona kıssaları gece ve gündüz söyleyeyim
İki oduna birbiriyle pek güzel yanmak olur.
(Şi‘r)

Kurunun zikrinden kulağıma girmezdi illâ
İşitdiğim kurunun yaprağı benimle sayha eyledi.
30 Ey cem‘iyyetdeki ehîbbâ söyleyiniz ‘âfiyetde olanlara
Ben anlayamadım derd-i derûnumu.
(Nazm)

Vücûdu sağlamlarda yâr derdi olmaz

(139)

Derd-tâşın gayrıya söylemem derdimi.
Arıdan bahsetmekden bir şey hâsıl olmaz,
Bir kimse ki ‘ömründe arı dikenini yememiş ola.
Senin hâlin bizim hâlimiz gibi olmadıkça
5 Bizim hâlimiz sizin önünüzde hikâye gelir.
Benim yandığımı sâ’irlerine kıyâs etme!
Onun elinde tuz ve benim a‘zâmında yara

Vardır.

Hemedân kaziiyesini naklederler, bir na' lband
10 çocuğuna 'alâka etmiş ve na' l gibi gönlü bir zaman
ateş talebinde kavrulup ta' cîl etmekde
ve hâline cesbân bu me'âli söylemekde idi:

(Rubâ' i)

Nazarıma geldi o servî kâmetli mümtaz mahbûb
15 Gönlümü kapdı elden ayağaya bıraktı
Bu yaramazın gözü, gönlü kemend ile çekiyor
İster misin ki kimseye gönül bırakmayasın gözlerini
bağla.

Seni anmadan hiçbir şey beni gâfil kılmayacak
20 Başı ezilmiş yılanım kudretim yok ki toplanayım.
İşitdim ki bir yol üzerinde kaziiyenin önüne geçti,
bir mikdâr bu mu' âmeleden kulağına değip gücenmiş
pervâsız sövdü ve fenâ söyledi ve taşı
kaldırıp vurdu ve hiçbir hürmetsizlik bırakmadı.

25 Kadı berâberinde bulunan mu' teber bir zâta dedi:

(Beyt)

O mahbûba ve dargınlık hâline baksanız
Dargınlığında bile bir melâhat var.
Öyle ki ' Arap memleketinde derler ki mahbûbun
30 Dayağını yemek, kuru üzüm yemek gibidir.
Senin elinden ağzım üzere yumruk yemek
Daha ' alâdır kendi elimden ekmek yemekden.

(140)

Benzer ki darıldığından gönlü olacaktır.

Pâdişâhlar sözü salâbetli söylerlerse de

Olur ki tenhâda tâlib-i sulh olurlar.

(Beyt)

5 Yeni üzüm kuruğu ekşi olursa da

Bir iki üç güne sabret tatlı olsun.

Bunu dedi mahall-i mansıbına ' avdet edip ve birkaç

ashâb-ı ma' delet ki dergâhı mülâzımı idiler.

Yer öpüp dediler ki: Müsâ' de buyrulur ise

10 bir sözumüz vardır, ifâde edelim. Vākıa' menâfi '-i edeb

ise de büyükler demişlerdir:

Her sözde bahsetmek câ 'iz değildir

Büyüklere isnad-ı hatâ, hatâdır.

Ama onun için ki efendimizin en'âm-ı dîdesi

15 bulunduğumuzdan bende-gân-ı sadâkat nişân bir işe

vâkıf olup efendilerine bildirmezler ise bir nev'

hıyânet olacağından münâsib odur ki bu tama' etrâfını

dolanmayıp kendini toplayasın. Zîr-i kazâ mansıbı

büyük rütbedir. Tâ ki fâhiş günâh ile mülevves eylesin.

20 Ahbâbın bunlardır ki gördün ve söz budur ki işitdin.

(Mesnevi)

Biri birçok nāmussuzluk yapmış

Ne keder eder sâ 'irin nāmusundan.

Çok elli senede tahsîl olunan

25 Güzel nāmı bir fenâ nām onu ayak altına alır.

Kadiya bu yek-dil ehîbbânın nushu maktûl geldi

ve onların rāy-ı sevābını ve vefādārlıklarını tahsīn etti
ve dedi: ‘Azīzlerin nazarı benim şu hāl ve maslahatımda
‘ayn-ı sevāb ve cevābsız bir mes’eledir. Velīkin

30 (Şi‘r)

Eğer muhabbet, melāmet görmekle zā’il olsa idi
Bir kāzibden olsun işitirdim ki falanın gitdi diye.

(141)

(Beyt)

Melāmet et beni istediğin kadar
‘Arabdan siyāhlığı yıkamak mümkün değil.

5 Bunu dedi ve kimseler onu elde etmeye saldırdı
ve hesābsız ni‘met dökdü ki demişlerdir: Her kimin
altını terāzide olursa zor bāzusu vardır
ve kim ki dünyālığı yok ‘ālemde bir şey’e mālīk
değildir.

(Beyt)

10 O kimse ki dünyālığa eli erişmedi

Bütün ‘ālemde bir kimseye mālīk olamaz.

(Beyt)

Her kim altını görür ise serfūrū olur
Ve eğer omuzları demir terāzide olsa.

15 Hülāsa bir gece halvet müyesser oldu hem

o gecede zābıtaya haber gitdi ki kadı

bütün gece şarāb içip mahbūb koçup

zevkinden uyumuyor ve bu me’ālī nevāl okuyor:

(Nazm)

- 20 Bu gece vaktiyle ötmedi bu horoz
‘Uşşāk dahī kanadı öpüp koçmakdan
Yârin yanağı zülfü eğrisi içinde parlar
Fildişi topa benzer abanos çevgan içinde
Bir an ki fitne gözü uykudadır sakın
- 25 Uyanık dur ‘ömrün yazık yere gitmesin
Tâ ki Cum‘a Mescidi’nden sabah ezanını yâhut
Pâdişâh sarayından kôs gürültüsünü işitmedikçe
Dudak dudak üzerinde iken horoz gözü gibi
Ahmaklıktır ayırmak horozun beyhûde ötmesiyle.
- 30 Kadı bu halde iken akrabâsından biri girdi
ve dedi: Kalk ve ayağın var iken kaç ki
hasûdlar üzerine bir oyun tutmuşlar, belki hakkı
söylemişlerdir. Ola ki bu âteş-i fitne şimdi azdır
bir tedbir suyu ile söndürelim, olmaya ki yarın

(142)

Bu kesilir ise bütün ‘âlemi tutar. Kadı
gülerek ona bakıp dedi:

(Kıt‘a)

- Avını pençesine takmış aslan
- 5 Ne bırakacak köpeğin vurmasından.
Yüzü dostun yüzüne illete bırak
Ki düşman elinin arkasını çiğneye.
Pâdişâha dahī o gece ma‘lûmâ verdiler ki

“Mülkünde böyle bir fenâlık vukû‘ a gelmiştir.

- 10 Ne buyurursun?” Dedi: Ben onu fuzalâ-yı ‘ asr
ve yegâne-i dehrden bilirim. İhtimâl ki mu‘ annidler
onun hakkında garâz ile iftirâ etmiş olalar.
Bu söz benim kabûl kulağıma gelmez. Meğer o vakit ki
mu‘ âyene oluna ve hükemâ demişlerdir:

15 (Beyt)

Sertlik ile eli kılıca çabucak getiren
Dışine götürür nedâmet elinin arkasını.
İşitdim ki seher vakti melik vükelâdan birkaç kimse ile
Kadının başı ucuna vardı, gördü mum yanar

- 20 Ve mahbûb oturmuş şarâb dökülmüş ve kadeh kırılmış
Ve kadı mestlik uykusunda varlık mülkünden habersiz
Melik onu lütûf ile uyardı ve dedi: Kalk ki
Güneş doğdu. Kadı anladı hâl nedir.
Dedi: Ne taraftan doğdu? Dedi: Maşrıktan.

- 25 Dedi: Elhamdülillâh ki hâlâ tövbe kapısı açıktır.
Bu hadîs hükmünce ki Resûlullâh sallallâhu
‘aleyhi ve sellem buyurdu: “Tövbe kapısı ümmetim üzerine
kapanmaz, güneş mağribden doğmadıkça.” Ve dedi:
Allah’dan mağfiret isterim ve ona tövbe ederim.

30 (Kıt‘ a)

Bu iki şeydir beni bu günâha ilkâ edenler:
Uygunsuz ‘ aklım ve noksan fikrim.
Eğer beni bağlayıp ‘ ukûbet eder isen lâyığım,

(143)

- Ve eğer bağışlar isen ‘afv intikāmdan a‘lâdır.
Melik dedi: Tövbenin bu hâletde ki helâkine
vukûf ve ittilâ‘ buldun, fâ’idesi yokdur. Cenâb-ı
Hak buyurdu: “Olmadı onlara imanları nef‘ verir
5 Vakta kim gördüler ye’simizi.”
Ne fâ’ide hırsızlıktan o zaman tövbe etmek
Ki kâdir olmasın kemend atmaya dal üzere.
Yüksek adama söyle ki meyveye elini kısa et diye
Zîrâ kısa kendi eliyle dalı tutamayacak.
10 Sende böyle bir fenâlık vücûdu zâhir oldu,
kurtulmanın taraf-ı takrîbi olmaz. Bunu deyip
ve polis me’mûrları ona sarıldılar. Dedi: Benim sultan
huzûrunda bir sözüm kalmışdır. Pâdişâh sordu ki:
O nedir? Dedi:
15 Yenin ile bir melâl ki benim üzerime saçarsın
Ümîd tutma ki senin eteğinden elimi mi çekeyim?
Eğer kurtulmağım mümkün değil ise bu kabahatimden için
Önerme ki sen mâliksin ümîd ediciliğim vardır.
Pâdişâh dedi: Bu güzel latîfeyi i‘râd etdin ve bu
20 nükte-i ‘acîbi söyledin. Velîkin ‘akla muhâldir ve şer‘e
muhâlif ki seni bugün fazl u belâgatin benim pençe-i
mücâzâtımdan kurtarsın. Münâsib onu görüyorum ki seni
kal‘eden aşağı atayım da başkaları ‘ibret tutalar. Dedi:
Ey efendim! Hanedân-ı devletinin ni‘meti ile vücûda geldim
25 ve yalnız bu günâhı ben yapmamışım. Başka birini at,
bendeniz ‘ibret tutayım. Pâdişâha bu sözden gülmek

geldi ve mu'āmele-i 'afv ile onun hatāsından geçti

ve onun katline işāret eden mu'annidlere dedi:

(Beyt)

- 30 Cümleniz kendi 'ayıplarınızın hamaālısınız,
Sā'irlerin 'aybına ta'n etmeyiniz.

(144)

(Hikāyet i manzūme)

Bir tāze çocuk pāk tıynet ve pāk yüzlü idi

Ki yine bir pākizeye ta'aşşuk etmiş idi.

Böyle okudum ki deryā-yı a'zāmda

- 5 İki bile bir girdaba düştüler.

Çünkü gemici geldi ki elinden tuta

Olmaya ki bu hāletde olsun

Diyor idi: Şūr-ı teşvīr arasında

Beni bırak yârimin elini tut!

- 10 Bunu söylerken dünyā onun üzerine bozuldu

İşitdiler ki can verirken diyor idi:

'Aşk haberini o battaldan dinleme

Ki zarūret hālinde yârini unuta!

Böyle etdiler ehıbbā ma'īşeti

- 15 Kârdan düşmüşten dinle bilesin

Ki Sa'dî 'aşk-bāzlığın yolunu ve 'ādetini

Böyle bilir ki Bağdād'da 'Arapçayı.

Bir mahbūba mālîksin gönlünü ona bağla,

Başka gözünü cümle 'ālemden bağla!

20 Eđer Leylā ve Mecnūn diri ola idi,
‘Aşk haberini bu defterden yazar idi.

(Altıncı Bab- Pırlıkde Za‘af Beyānındadır.)

(Hikāyet)

‘Ulemādan bir cemā‘ atle Şam Cāmi‘ i’nde mübāhase eder idik.

25 Apansız bir çocuk kapıdan girdi ve dedi: Aranızda
bir kimse var mı ki Fārisî dili bilir? Beni gösterdiler.
Dedi: Bir ihtiyār yüz elli yaşında hālet-i nezī‘ de
ve Fārisî lisānı üzere bir şey söylüyor, anlamıyoruz.
Eğer lütfen kademiniz zahmet ederseniz sevābdır. Ola ki
30 bir vasiyyet eder. Ne vakit başucuna erişdim, bunu

(145)

(Kıt‘a)

birkaç nefes dedim ki geçireyim murādımca.

“Yazıklar ki nefesin yolu tutuldu.

Yazık ki ‘ömrün gūna gūn sofrasından

5 Bir iki nefes yedim, dediler yetişir.”

Bu beytin ma‘nāsını Şamlılara ‘Arabî olarak dedim.

Ta‘accüb etdiler, onun uzun ‘ömründen ve esef etdiğinden

hayatına. Dedim ona: Nasılsın bu handa? Dedi: Ne söyleyeyim?

(Kıt‘a)

10 Görmedin mi ki ne zahmet erişiyor o kimseye
Ki ağzından çıkarıyorlar bir dişini.

- Kıyās eyle ki ne hal ona olur o sa‘at içinde
Ki vücūd-ı azîzinden alıyorlar canı.
Dedim mevt tasavvurunu hâtırından çıkar ve vehmi
15 tabî‘at üzere müstevli kılma ki feylesoflar
demişlerdir: Mizâh-ı vâkı‘a müstakîm olsa da i‘timâd etmeye
yaraşmaz ve maraz her ne denli şedîd olsa külliyyen
mevte dalâlet etmez. Eğer buyurursanız bir tabîb getirelim,
tâ ki ‘ilâc ede ki iyi olasınız. Dedi: Uzak
20 oldu.
Efendi eyvânı nakş eylemek kaydında,
Hâne ise dîp temelden harâb.
Elini avuşturun zarîf tabîb
Adamı saksı pâresi gibi düşmüş görünce
25 Bir ihtiyâr adam hâlet-i nez‘de inliyordu
Ve kocakarı ona sandal sürüyordu
Ne zaman mu‘attal oldu ise mecâzın i‘tidâli
Ne okunmada te‘sir ve ne ‘ilâcda fâ‘ide olur.
(Hikâyet)
30 Bir ihtiyâr hikâye ediyordu. Bir kız almışdım
ve odayı gül ile donatıp onun ile oturup
gönlümü ve gözümü ona bağlayıp uzun geceler uyumaz,

(146)

tuhaf latîfeler söyledim ki alışdırayım ki
sıkılmasın ve ünsiyyet kabûl etsin. Hele
bir gece diyordum ki ‘âlî bahtın mu‘âvenet edici

ve devlet gözün uyanık idi ki bir ihtiyāra düşdün;
5 pişkin ve dünyā görmüş ve zamanın sıcak ve soğuğunu
tadmış, iyi ve fenāyı tecrübe etmiş kadar kıymet bilir
ve muhabbeti şartıyla yerine getirir, şefkatli ve muhabbetli
ve güzel tabī^c atlı ve tatlı dilli.

(Mesnevī)

10 Kudretim yetdikçe gönlünü ele alırım,
Eğer sen beni gücendirsen gücenmem.
Eğer tūti gibi şeker olsa yiyeceğin
Tatlı canım seni beslemeye fedā olsun.
Dūçār olmadın bir mütekebbir ve şaşkın, dik baş
15 hafif-meşreb, dili kanlı eline ki her zaman
ber-hevā çalar ve her an bir fikre sâhib olur
ve her gece bir mahalde yatar ve her gün bir yâr tutar.

(Beyt)

Bülbül-meşreb hercâilerden vefā umma!
20 Her zaman bir başka gül üzerinde terennüm ederler.
Ama yaşlı başlı adamlar ^cakıl ve edebiyle yaşarlar.
Değil ki genç cāhillik iktizāsı ta^c ayyş edeler.
Kendinden iyisini bulduğunu fırsat ^caddet
Ki kendin gibi ile vaktini gā[']ib edersin.

25 Dedi: Birçok bu yolda nush pend söyledim
Ve zannetdim ki gönlü bana meyl etdi ve bana av oldu.
Hemen bir içini çekip ah etdi dertli dertli.
Söyledi ki: Bu kadar söylediğin kelāmı ^caklım
terāzisine koydum, ebemden işitdiğim bir söze
30 mukābil olmadı ki demiş idi “Tāze nisāya yanı

başından bir ok dokunup ölmesi a' lâdır ki
ihtiyar kocaya düşmekden.

(147)

Vaktâ ki kadın onun önündeki altını saymak
dudağının buruşukluğu gibi bir şey gördükde
dedi: Bunun bu şey'i ki vardır ulûdur
hemen ancak esbâb-ı kıyâma teşebbüs uykudakine olur.

5 (Rubâ'î)

Zennenin kocası üzerinden rızâsını tahsîl etmedin
Kalksa çok fitne ve kavga o evde zuhûra gelir.
Bir pîr ki yerinden kalkmıyor illâ a' sâya
dayanmadıkça onun a' sâsı nasıl kalkacak?

10 Nihâyet-i kelâm uyuşamadık, talaka karar verildi.
' İddet zamânı mürûr etdikden sonra bir ekşi yüzlü,
eli boş, fenâ tabî' atlı, dili kanlıya ' akd-i nikâh etdiler.
Cefâ ve mihnet görüp meşakkat ve zahmet çeker idi
Ve Allah'ın ni' metine teşekkür eder idi ki Elhamdülillâh
15 o elem veren ' azabdan kurtuldum ve bu dâ'im ni' mete
nâ'il oldum.

(Beyt)

Bu kadar cefâ ve dargınlığın ile berâber gene
Senin nazını çekerim ki güzel yüzlüsün.

20 (Kit' a)

Senin ile bana ' azâb içinde yanmak
İyidir başkası ile cennete gitmekden.

Soğan kokusu güzelin ağzından daha
A' lâdır çirkin elinden gül kokusundan.

25 (Kıt' a)

Güzel yaraşıklı yüz ve kumaş elbiseler
Ve gülyâğı ve ' ūdu düzgüne kokuya meyil
Bunların cümlesi kadınlara mahsūs ziynetdir.
Erkeğe zikir ve hassateyn ziynet elverir.

30 (Hikāyet)

Diyarbakır'da bir ihtiyār kimseye misāfir olmuşum ki
çok mala mālîk ve bir güzel oğlu var idi.

(148)

Bir gece söylüyordu ki benim ' ömrümde evlādım
bu çocukdan başka olmamış idi ve bir
' azim ağaç bu derde ziyāret yeridir, adamlar
dilek dilemek için oraya giderler, geceler

5 o ağacın altında Cenāb-ı Hakk'a niyāz etdim.

Vācib Te' āla bu çocuğu ihsān etdi. İşitdim
çocuk refiklerine yavaşça der idi: Nola bile idim
ki o ağaç nerededir? Du' ā ede idim ki
babam ölsün, bu dahī Cenāb-ı Hakk'ın hikmetidir.

10 Efendi memnūn oluyor, "Oğlum ' ākıldır." diyor.

Çocuk istihzā ediyor, "Pederim bunamış." diyor.

(Kıt' a)

Seneler senin üzerine geçiyor ki pederinin
Türbesi yanından geçmek etmiyorsun.

- 15 Sen babanın yoluna ne hayırda bulundun
Ki o hayrı evlādından meʾmūl edersin?
(Hikāyet)
Bir gün gençliğe mağruren sebk gidip gece
Bir bilenin dibinde yorulup kalmış idim.
- 20 Bir zaʿif ihtiyār kārவānın arkasından gelir idi
Dedi: Ne yatıyorsun? Kalk, yatacak zaman değildir!
Dedim: Ne gūne gideceğim ki gidecek dermān yokdur.
Dedi: İşitmedin mi ki demişlerdir “Gidip oturmak
aʿlādır ki koşup da yorulup üzülmeden.”
- 25 (Kıtʿa)
Ey efendi! Menzīle vuslat istersen uyuma!
Benim nasīhatimi dinle, sabrı taʿlīm et!
ʿArabistan atı koşar iki saʿ at gider,
Deve yavaş gider, gece gündüz gidiyor.
- 30 (Hikāyet)
Bir latifeci ve güleç ve tatlı dilli çocuk
ʿiŝret meclisimizde idi. Asla bir şey ile gönlüne
gam gelmez idi ve dudağını gülmekten toplayamaz idi.

(149)

- Bir zaman mūrūr etdi ki görüşülmek tesādüfī olmadı.
Ondan sonra gördüm, evlenmiş ve evlādları olmuş
ve neşʿesinin kökü kesilmiş ve hevesinin gülü solmuş.
Suʾāl etdim ki: Bu ne hāldir? Dedi: Çocuklar babası
5 oldum, başka çocukluk edemedim ve rahat bulmadım.

(Şi' r)

Ne şeydir sabāvet ve ihtiyārlik lehçemi değişti?

Elverdi bu tağyir ile zaman bizi korkutmaya.

(Beyt)

- 10 Çünkü ihtiyārladın çocuklukdan el çek,
Oyunu ve eğlenceyi tāzelere bırak!

(Mesnevī)

Gençlik tarabını ihtiyardan isteme!

Zīrā giden su geri ırmağa gelmez.

- 15 Ekinin biçilecek vakti gelince
Yeşil ve tāzeliđi gibi salınamaz.

(Kıt' a)

Gençlik zamanı gitdi elimden

Ah yazık o gönül münevver eden vakte!

Aslanlık ser-pençesinin kuvveti gitdi

- 20 Şimdi pars gibi bir penāre rāzıyım.

Bir kocakarı saçını boyamış idi,

Dedim ona: Ey eski zamanın kadın ninesi!

Hile ile saçını siyah etdin, evet,

Doğrulmayacaktır bu arkanın kamburu.

- 25 (Hikāyet)

Bir gün gençlik cehāleti validemin yüzüne haykırdım.

Kalbi mahzūn bir köřeye oturup ağlayarak der idi:

Meğer çocukluğunu unuttun ki katılık ediyorsun.

(Kıt' a)

- 30 Ne güzel söyledi bir kocakarı kendi oğluna
Çünkü gördü ođlu fil vücūdu aslan gibi.

(150)

Dedi: Bir de küçüklüğünü hâtırına getirsen,
Benim kucağında çâresiz idin, düşünsen.
Bana bugün eziyyet eylemez idin şimdi
Sen arslan gibi adamsın, ben kocakarıyım.

5 (Hikâyet)

Bir bahîl zengin kimsenin bir oğlu hasta idi.
İyiliğini isteyenler dediler: Münâsib odur ki onun için
bir hatm-i şerîf okuyasın yâhûd bir kurbân kesesin.
Ola ki Cenâb-ı Allah bir şifâ ihsân ede. Bir mikdâr düşündü

10 ve sonra dedi ki: Hatme Mushaf hâzır pek a' lâ
ki sürü uzakdadır. Bir ' ârif işitip dedi:
Hatm-i şerîfi o sebebden ihtiyâr etdi ki Kur'ân
dil ucundan çıkacak ve altın can arasından.

(Mesnevî)

15 Ey yazık! Râzı ve memnûn olacaktır
Eğer kendi ihtiyârına bırakılır ise.
Bir altın için eşek gibi çamurda kalacak
Ve eğer el-hamdü ister isen yüz kere okuyacak.

(Hikâyet)

20 Bir ihtiyâr adama dediler: Niçin evlenmezsin? Dedi:
Kocakarılar ile ülfet edemem. Dediler:
Genç al kudretin var ise. Dedi: Ben ihtiyâr iken
kocakarı ile ülfet etmiyorum; o ki tâzedir,
benim ile ne türlü uyuşup sevişir? Olmaz.

25 (Beyt)

Kuvvet lâzım altın lüzûmu yok hanıma

Biz âlet on batman etden makbûldür.

(Hikâyet i manzûme)

İşitdim ki bugünlerde bir eski ihtiyâr

30 Zahtını bağladı ki ihtiyâr başıyla te'ehhül ede.

Bir kızcağız aldı güzel yüzlü, ismi Güher.

Onu elmâs kutusu gibi adamların nazarından sakladı.

(151)

Öyle ki gelinlik 'âdetidir, seyretti

Ve illâ ilk hamlede şeyhin 'asâsı uyudu.

Yayı çekdi, nişân-gâha vurmadı ki mümkün değil dikmek

Ancak fülâd inene ile dîbâ libâs dikilir

5 Dostlarına şikâyete başlayıp ve hüccet yaptı

Ki mâ-melekimi bu edebsiz bi't-tamâm süpürdü diye.

Kadın ile erkek arasında fitne ve kavga düşüp öyle

Ki iş zâbıta-i mahkemeye dayandı. Sa' dî dedi:

Öyle ise muhâlefetinden ve şenâ' atinden kızın suçu yok

10 Senin ki elin titriyor, incitilmek ne bilirsin?

Yedinci Bab-Terbiyenin Te'siri Beyânındadır.

Vezîrin birinin bir ahmak oğlu var idi. 'Ulemâdan birinin

önüne gönderdi ki bunu terbiye eyle, belki

'akıllana. Bir zaman onu ta' lîm etdi, eser etmedi.

15 Babasının huzûruna birini gönderdi ki bu ‘âkıl
olmuyor ve beni divâne etdi.

(Kıt‘ a)

Ne vakit bir cevherin zâtında kâbiliyyet olursa
Terbiyenin onda te’sîri olacaktır.

20 Hiçbir musaykala ile cilâ-pezîr olmaz
Bir demir ki tıynet-i asliyesi fenâdır.

Köpeği yedi deryâlara sokup yıkama!

Zîrâ ıslandıkça daha ziyâde pis olur.

‘İsa’nın merkebini Mekke’ye götürseler

25 Ve ne zaman gelse yine eşek olur.

(Hikâyet)

Bir hakîm oğullarına nasîhat veriyordu ki: Canlarım!

Hüner öğrenmelisiniz ki dünyânın malına, devletine güvenilmez

Ve mansıb kapıdan dışarı çıkmaz ve altın gümüş

30 muhâtaradan sâlim değil ya sarık bir hamlede götürür

(152)

Ya efendi ayırıp yer bitirir. Ama hüner akıcı

çerçmedir ve dâ’im bir devlettir. Eğer hüner sâhibi

devletden düşse gam olmaz ki hüner nefsinde

devlettir. Hünerli her nere giderse i’tibâr görüp

5 sedir üzerinde oturur ve hünersiz her nere giderse

lokma toplar ve zarûret çeker.

(Beyt)

Mansıbdan sonra mahkûm olmak pek zordur

- Ve nāz ile alışanlara halkın cefāsına tahammül
- 10 Güçdür.
Bir vakit Şam'da bir fitne vāki' oldu,
Herkes bir tarafa firāra mecbūr oldu.
Köylü çocukları ki ehl-i ' ilim idi,
Pādişāhın vüzerātına nā' il oldular.
- 15 Vezīr-zādeler ki ' aklı noksan idi
Sā' illik ile kurrālara gitdiler.
(Beyt)
Pederin mīrāsını istersen pederin ' ilmini öğren!
Zīrā baba malını on günde harc etmek mümkündür.
- 20 (Hikāyet)
A' lem-i ' ulemādan biri bir pādişāh-zādeyi okutur idi
ve pervāsız dayak atıp hesābsız eziyyet ediyordu.
Çocuk tahammül edemeyip pederine şekvā etdi
ve esvābını açıp tenindeki yaraları gösterdi. Pederinin
- 25 gönlü mükedder olup hāceyi getirtip dedi
Ehad-ı ra' iyyetin birinin çocuğuna cā' iz görmüyorsun, benim
çocuğuma yaptığın ezā ve cefāyı, sebep nedir?
Dedi: Sözü düşünüp söylemek lāzım ve hareketi
münāsebetle etmek gerek cümleye. Husūsa
- 30 pādişāhlara ki her ne onların elinden ve dilinden
sādır olur, elbetde ağızlarda söylenecektir
ve ' āvāmın kavlı ve fi' line o kadar i' tibār olmaz.
(Kit' a)

(153)

- Eğer yüz beğenilmedik şey bir fakirden sâdır olsa
Refikleri yüzden birini bilmezler.
Ve eğer pâdişâhtan bir beğenilmedik şey gelirse
Bir iklimden bir iklîme eriştirirler.
- 5 Öyle ise Allah ʿömür ve ʿâfiyetlerini mezîd buyursun.
Efendi-zâdelerimizin taʿlîm ve terbiyesine dikkat
Aʿvâmın hakkında olandan ziyâde olmak lâzımdır.
(Kıtʿ a)
Kimi ki küçüklüğünde terbiye etmeyeler
- 10 Büyüklüğünde ondan saʿâdet kalkacaktır.
Yaş fidanı ne gibi ister isen bük
Kuru olur ise ateşten başka şeyle doğrulmaz.
(Şiʿ r)
Gerçek ağaç fidanları büyüdükçe düzeliyor
- 15 Halbuki odunun düzgünlüğünde sana fâʿide ne?
Pâdişâha onun hüsn-i tedbîri ve takrîr-i kelâmı.
Beğenilmiş geldi hilʿat ve niʿmet verdi
Ve rütbesi her ne ise bir mertebe aʿlâ eyledi.
(Hikâyet)
- 20 Bir yazı hâcesini gördüm mağrib memâliğinde,
ekşi yüzlü ve acı sözlü ve fenâ huylu ve adam
incitici cerrâr tabîʿat ve boşboğaz ki İslâmların
dirliği onu görmekle zâyiʿ olur ve Kurʿân okuyuşu
insanların kalbini siyâh ederdi. Birtakım temiz çocuklar
- 25 ve bâkire kızlar onun eziyyet eline düşmüş
ne gülmeye cesâret ve ne kelâma kudretleri var.

Gâh birinin gümüş yanağına tokat vururdu gâh
başkasının billur bacağına falakaya takardı.
Nihâyet kelâm işitdim ki bir mikdâr hıyâneti tebeyyün etdi.
30 Dövdüler ve sürdüler ve mektebini bir muslihe verdiler.
Bir ehl-i takvâ, halîm selîm iyi adam ki kelâmı
zarûretin gayrı da söylemezdi ve kimsenin incineceği

(154)

söz onun dilinden sâdır olmazdı. Çocuklara evvelki
hâcenin muhâneti kalmayıp ikinci hâceyi
mülk-i ahlâkında gördüler. Birbirinin şeytanı oldular
ve onun hilmine dayanıp ‘ilmi terk etdiler
5 ve ekser vakitler oyuncakla toplanıp otururlar
ve meşk levhâsını ikmal etmeksizin birbirinin
başlarında kırarlar idi.
Ders veren hâce eğer incitmeyici olursa
Çocuklar bazârda hamam kızdı oynarlar.
10 İki hafta sonra o mescidin önünden geçdim.
Evvelki hâceyi gördüm ki memnûn edip
makâmına gene getirmişler. İnsâfım kâ’îl olmadı.
Lâ havle okuyarak dedim: İblisi yine meleklere
hâce niçin etdiler? Bir ihtiyâr cihân görmüş
15 adam hâzır idi. Dedi: İşitmedin mi ki demişlerdir:
(Mesnevî)
Bir pâdişâh çocuğunu mektebe verdi
Bir gümüş levhâ onun kucağına koydu

Onun levhâsının üst başında altınla yazılmış:
20 “Üstâdın cevri ve cefâsı babanın muhabbetinden a‘lâ.”
Bir müttakî oğluna ‘amcalarının terekesinden çok mâl
eline düştü. Fısk-ı fücûra başladı ve müsrifliği
san‘at edindi. Hülâsa-i kelâm bir şey kalmadı.
Sâ’ir ma‘siyyetlerden ve münkerlerden yapmadığı
25 ve müskirlerden içmediği. Bir def‘a nasîhat ile dedim:
Oğlum! İrâd akarsu ve ma‘îşet dönücü değirmendir.
Demek isterim ki çok müsrif o kimseye mahsûsdur
ki irâd-ı mu‘îni ola.

(Kıt‘a)

30 Ne zaman irâdın yok pek az az harc et!
Zârâ ekmekçiler bir beyit söylerler:
“Eğer yağmur dağlık mahallere yağmaz ise
Bir sene içinde Dicle bir kuru ırmak olur.”

(155)

‘Aklı ve edebi ele alıp oyun ve eğlenceyi bırak,
ki ne vakit ni‘met tükenir ise zarûret çekersin
ve pişmanlık yersin. Çocuk tatlı kamış lezzetinden
bu sözü kulağına götürmeyip benim kavlime
5 i‘tirâz edip dedi: Şimdiki rahatı gelecekteki
mihneti düşünerek bozmak kâr-ı ‘akıl değildir.

(Mesnevî)

Murâda mâlik olanlar ve bahtı iyi adamlar
Niçin zarûret çeksin zarûret havfindan

- 10 Git memnûn ol ey yâr ve kalbini ferâh tut!
Yarınki günün gamını bugün yemek lâzım değil.
Ne keyfiyette ben ki mürüvvet serîrinde oturmuşum
Ve fütüvvet düğümünü bağlamış ve in‘âmım ‘âmenin
Ağzına düşmüş.
- 15 (Mesnevî)
Kim ki sahâ ve kerem ile meşhûr ola
Lâyık güldür ki akçeye düğüm bağlaya.
İyi ad ne zaman mahallenin içine neşroldu ise
Kâdir olamazsın ki kapıyı yüzüne bağlayasın.
- 20 Gördüm ki nasîhat kabul etmiyor ve benim kızgın nefesim
onun soğuk demirine te‘sîr etmiyor, nasîhati terk
etdim ve yüzümü onun musâhabetinden çevirdim
ve selâmet köşesinde oturup hükemânın kavline ‘âmil
oldum ki demişlerdir: Bildir üzerine lâzım olanı,
25 kabûl etmezler ise sana bir zararı yok.
Gerçek bilirsın ki denilmezler söyle
Her ne bilirsın nasîhatden ve öğütten.
Tîz olur ki beyni kalını göreceksın
İki ayağıyla düşmüş prangaya
- 30 Ellerini avuşdurarak der ki yazık
İşitmedim ehl-i ‘ilmin kelâmını
Bir zamandan sonra onu ki hâtıra getirmiş idim.

(156)

Onun nekbet-i hâlınden sûrette gördüm ki parçaları

- birbirine dikip giymiş, lokma dileniyor idi.
Gönlüm onun za‘îf hâline mükedder olup mürüvvet
görmedim bu hâlde içerisi yarasını melâmetle
5 tırmalayıp tuz ekmeği. Gönlümden dedim:
(Mesnevî)
İnsanın alçağı mestlik sunanda
Düşünmez eli darlığı gününden
Ağaç baharlarda açılır ama
10 Kışta bî-iştibâh yapraksız kalır.
(Hikâyet)
Bir pâdişâh bir çocuğu bir edibe verdi ve dedi: Bu
senin oğlundur, terbiyesini öyle et ki kendi
çocuklarından biri gibi birisine onun üzerine sa‘y
15 etdi ve bir mahalle erişmedi edip. Çocuklar fazl-ı
belâgatde müntehi oldular. Melik hâceyi
tutup dedi ki va‘d ki muhâlefet etdin,
vefâ şartını yerine getirmedi. Dedi: Ey melik!
Terbiye bir türlü velâkin isti‘dât muhtelif.
20 (Kıt‘a)
Vâki‘ gümüş ve altın taşdan geliyor ama
Her taşda olmaz altın ve gümüş.
Süheyl yıldızı bütün ‘âleme ziyâ bahş oluyor
Bir yeri dağarcık ve bir yeri sahtiyân yapıyor.
25 (Hikâyet)
Mürebbi pîrlerden birini işitdim, bir mürîde diyordu:
Ne kadar ki insanoğlunun gönlü rızkına merbûtdur.
Eğer rızk verene ola idi, makâmda melâ’îkeyi geçer idi.

(Kıt' a)

30 Seni unutmak etmedi Cenāb-ı Hak o hâlde
Ki bir rahme gömülmüş nutfe eden lâ-ya' kıl
Sana can verdi ve ' akıl ve tabî' at ve idrāk
Ve hüsn ve kelām ve fikir ve hayāl verdi.

(157)

On parmak ellerinin üzerinde tertīb etdi
ve iki kolunu omuzlarına terkīb etdi.
Şimdi zanneder misin ki ey himmet-i dūn
Ki senin rızkını unutacaktır, unutmaz.

5 (Hikāyet)

Bir ' Arap'ı gördüm, oğluna diyor idi: Ey oğlum!
Gerçek senden su 'āl olunacak yevm-i kıyāmetde ki
ne kazandın? Denilmeyecek ki kime müntesibsin
Demek isterim ki soracaklar “ ' Amelin nedir?” Demezler ki “Baban
10 kimdir?”

(Kıt' a)

Ka' be puşidesini örtüyorlar
O ipekböceğinin şerefi değil
Bir ' azîz ile birkaç gün oturdu

15 Elbetde ancılayın mükerrerrem mergüb oldu.

(Hikāyet)

Ehl-i hikmetin tasniflerinde yazmışlar ki ' akrebin
ma' lūm tevellüdü yok. Öyle ki sâ'ir hayvanlar gibi
belki analarının karnı içindeki âletlerini yiyip

- 20 ve karnını yırtıp sahrânın yolunu tutarlar ve o
deriler ki ‘ akrep yuvasında görürler, onun eseridir. Bir def‘ a
bu nükteyi büyüklerden bir zât huzûrunda söyledim.
Dedi: Benim gönlüm bu haberin sıdkına şehâdet ediyor.
Bunun gayrı olmamalı ki küçüklük hâlinde
25 vâlîde ve pederine böyle mu‘ âmele eylemişler,
elbetde büyüklüklerinde böyle makbûl ve mahbûblardır.
(Kıt‘ a)
Bir çocuğa babası vasiyyet etdi
Ki ey yiğit, bu nasîhati unutma!
30 Her kim ki aslına vefâ etmez ise
Devlet sâhibinin yüzünün dostu olmaz.
‘ Akrebe dediler: Niçin kışda taşra çıkmazsın?

(158)

- Dedi: Yaz günü ne hürmet gördüm ki kışda
yine çıkayım!
(Hikâyet)
Bir dervîşin karısı gebe idi. Müddet-i hamli
5 ‘ tamâm oldu. Dervîşin ‘ ömründe oğlu olmamış idi.
Dedi: Eğer Cenâb-ı Hak bana bir oğlan verirse
giydiğim hırkadan gayrı her neye mâlik isem
fukarâlara infâk edem. Karısı bir oğlan doğurdu,
sevindi ve sofrâ kurdu, nezrini yerine getirdi.
10 Birkaç sene sonra Şam’dan ‘ avdetimde o dervîşin
mahallesinden geçiyordum. Onun hâl ve keyfiyyetini

su 'âl eyledim. Dediler ki hükümet habishânesinde.

Dedim: Sebeb nedir? Dediler: Oğlu şarâb içmiş

ve kavga etmiş ve birini öldürmüş

15 ve şehirden firâr etmiştir. Babasının o sebebden boğazına
zencîr ve ayağına ağır franga koymuşlardır. Dedim: Bu belâyı
Allah'dan duâ' ile istemiştir.

(Beyt)

Hâmile kadınlar, ey 'akıllı adam,

20 Ger vilâdet vaktinde yılan doğursalar

Ondan a' lādır ashâb-ı 'ukûl yanında

Ki yaramaz oğlanları doğururlar.

(Hikâyet)

Sabâvetimde büyüklerden birine bülûğu sordum.

25 Dedi: Kitâbda yazılıdır ki üç nişânesi var;

biri on beş yaşına varmak, ikinci ihtilâm,

üçüncü o dirilerin tüyü gelmesi. Ama hakikatde

bir nişânı vardır ki Hak celle ve 'alâ'nın rızâsını

takdîm eder; huzûzât-ı nefsanîyye üzere

30 her kim ki onda bu sıfat mevcûd değildir,

muhakkikler onu bâliğ saymıyorlar.

(159)

Sûretâ âdemî bir damla su oldu

Ki kırk gün o su rahmin içinde karâr etdi.

Eğer kırk yaşına varmış da 'akıl ve edebi yokdur

Hakikatde ona insandır demek yaraşmaz.

- 5 (Kıt' a)
Cömerdlik ve lütüfdur adamlık,
Sâde bu kalıp ve kıyâfet zannetme!
Hüner gerekdir ki süreti yapmak mümkün
İyi onların üzerinde kırmızı ve mâ'î boya ile
- 10 Ne zaman insanın fazl ve ihsânı olmazsa
Ne farkı var adamın dîvâr üzerindeki resimden?
Dünyâyı ele getirmek hüner değildir,
Kudretin var ise birinin hâtırını yap!
(Hikâyet)
- 15 Bir sene hüccâc yayaları arasında münâza' a vâki' oldu.
Dâ'îiniz yine o seferde piyâde safında idim.
Birbirimizi yüzü ve başı üzerine bıraktık ve fisk-ı
cidâl icrâsında bulunduk. Bir şu tefde oturan refikine
diyordu ki: ' Acâyib değil mi fildişinden masnû'
20 piyâde şatranç meydanını başa çıktığı zaman farz
oluyor. Ya' nî evvelki hâlınden iyi oluyor ve hüccâcın
yayanları çöl yolunu yitirdiler, beter oldular.
(Kıt' a)
Benden söyle adam ısırtıcı hacıya
- 25 O halkın derisini cefâ ile yırtıyor.
Hacı sen değİlsin, devedir onun için ki
Bi-çâre deve diken yiyip yük çekiyor.
(Hikâyet)
Bir Hindû âteş-bâzlık ediyordu. Bir hakîm ona dedi:
- 30 Senin evin ki kamaşdandır, oyunun bu olmamalı.
(Beyt)

Sözün ‘ayn-ı savāb olduğunu bilmedikçe söyleme,
Ve o şey’i ki bilirsin cevābı iyi olmayacağını, deme!

(160)

Söyleme

Bir adamcağızın gözü ağrıyor idi. Bir baytar evine
gitdi, “buna bir ‘ilāc eyle” diye. Baytar ondan ki dört
ayaklılar gözüne ederdi, onun gözüne çekdi, kör
5 oldu. Murāfa‘ aya hākime gitdiler. Dedi: Bir şey lāzım
gelmez eğer bu eşek olmaya idi, baytar önüne gitmezdi.
Bu kelāmdan maksūd odur ki kim ki tecrübe
olunmadık kimseye büyük iş buyurursa nedāmetle beraber
‘ukalā ‘indinde re’yunin hıffetine haml olunur.

10 (Kıt‘ a)

Vermez rāy-i savāb olan sāhib-i ‘akıl
Aslı alçak olana hürmetli işi.
Hasır dokuyucu dahī dokumak bilse de
Götürmezler onu harīr destgāhına.

15 (Hikāyet)

Kübrādan birinin bir lāyıklı oğlu var idi,
Vefāt etdi. Sordular ki: Türbesinin
Sandukasına ne yazalım? Dedi: Kitāb-ı mecīdin āyeti
‘izzet ve şerefine yazık olur ki bu gibi yerlere
20 yazalar ki mürūr zaman ile aşınıp dökülür
ve mahlūk üzerinden geçerler ve köpekler üzerine sinerler.
Eğer zarūrī bir şey yazar iseniz bu iki

beyit elverecektir.

25 (Kıt' a)

‘Acāyibdir ki bahçede yeşillik her ne zaman
Zuhūr eder idi, ne güzel hoşlanıyordu gönlüm.
Uğra ey sevdiğim ki vakt-i baharda
Yeşillik göreceksin zāhir olmuş toprağımdan.

30 (Hikāyet)

Bir müttaki ni‘ met sāhiblerinden birine uğradı.
Gördü ki bir memlūkünün el ayağını muhkem bağlamış,
‘azāb ediyordu. Dedi: Ey oğlum! Sen gibi bir mahlūku
Cenāb-ı Hak celle şānehū senin hükmüne esīr eylemiş

(161)

ve sana ondan efdāliyyet ihsān etmiş. Ni‘ metninin şükrünü
edā eyle de bu kadar cefāyı o esīre cā'iz görme!
Zīrā yarın kıyāmetde bu kul senden iyi olursa
mahcūb olursun.

5 (Mesnevī)

Memlūk üzere çok gazab tutma,
Ona cefā etme ve kalbini incitme!
Onu sen on kese paraya aldın,
Āhir kendi kudretin ile yaratmadın.

10 Bu hüküm ve bu kibir ve dargınlık nice bir

Senden büyük efendisi vardır.
Ey aslan kucaklı efendi!
Kendine emir veren efendiyi unutma!

Resûl 'aleyhisselâm Efendimiz buyurmuşlar ki:

15 Ziyâde büyük nedâmet kıyâmet gününde o olur ki
sâlih bir köleyi cennete götürdüler ve fâsık
efendisini cehenneme götüreler.

(Kıt' a)

Bir köle ki hizmetine itâ' at ederse senin
20 ona ziyâde gazap edip mahzûn tutma!
Ne rezâletdir rûz-ı kıyâmetde ma' âzallah
Köle âzâd olup efendi zencîrde ola!

(Hikâyet)

Bir sene Belh'den Şamlılar ile sefer etmişdim
25 ve yol harâmîlerden hatır-nâk bir yiğit kılavuzluk ile
refikimiz oldu. Serbes ve hamelât silâh kullanıcı
ve ziyâde kutlu ki on kutlu adam yayını kurabilir
idiler ve yeryüzünün pehlevânları onun arkasını yere
getirmemişlerdi. Ama ni' metlenmiş ve gölgede beslenmiş
30 ne dünyâ görmüş ve ne yola çıkmış bahadırların küs-i
sadâsı kulağına erişmemiş ve süvâri kılıcının
parlayışını görmemiş.
Düşman eline esîr düşmemiş

(162)

Ve etrâfına ok yağmuru yağmamış.

Tesâdüfî benim ile o birbirimiz arkasınca koşarak
her o dîvâr-ı kadîm ki önüne gele idi, kuvvet-i bâzû
ile bırakır idi ve her cesîm ağaç ki göre idi,

- 5 el ucu kuvveti ile çıkarıp iftihâr ederek der idi:
(Beyt)
Fil nerde ki bel ve kol ve beyin görsün,
Aslan nerde ki merdânın elini ve nicesini görsün?
Biz bu hâlde idik ki iki Hindû bir taş arkasından
10 baş çıkardılar ve bizi öldürmeye niyet etdiler;
birinin elinde bir zupa ve birinin elinde bir çapa.
Yiğide dedim: Ne duruyorsun?
(Beyt)
Getir ne kadar ki var zorun ve kuvvetin
15 Ki düşman kendi ayağıyla kabre geldi.
Oku yayı gördüm elinden düşmüş
ve titremek kemiklerine düşmüş.
(Beyt)
Değil ki her fülâd cübbene yan oka kılı yardırın
20 Cengâverlerin hamlesine dayanacaktır.
Ondan başka çâre bulamadık ki metâ' ı, silâhı
terk etdik ve canımızı selâmete götürdük.
(Kıt' a)
Ağır işlere umûr görmüş adamlar gönder
25 Ki kağan arslanı kemendi eğrisine taksın.
Yiğit eğer yürekli ve fil vücûdlu olsa da
Düşman kavgasında havfindan pâyvândı koparır.
Kavga, cenk tecrübe edenlerin ma' lûmlarıdır;
Öyle ki şerî' at mes' elesi ' ulemânın mazbûtu
30 Olduğu gibi.
Bir zengin çocuğunu gördüm, pederinin kabri başı ucuna

oturmuş ve bir fukarâ çocuğuyla mübâhaseye girişmiş
ki benim babamın kabri taşlıdır ve güzel yazılar yazılmış

(163)

ve harîr puşîdeler ile örtülmüş ve firûze kerpiç onda
dizilmiş. Senin babanın kabri neye benzer? İki kerpiç cem'
edip üzerine iki üç toprak saçılmış
dervîş çocuğu işitip dedi: Sus ki senin

5 pederin bu ağır taş altından kendini kımıldatıncaya değin
benim babam cennete vâsıl olur. Hadîs-i şerîfde vârid
olmuş ki “Fukarânın ölümünde rahatlık vardır.”

(Beyt)

Bir merkeb ki onun üstüne yükü ziyâde az kurulursa

10 Yolda pek rahat gidişi olur.

(Kıt' a)

Dervîş adam ki zulûm ve ihtiyâc yükünü çekdi,

Öleceği zaman benziyor ki yükden kurtulacak.

Ve o kimse ki ni' met ve rahat içinde yaşadı,

15 Bunlardan ayrılıp ölmek, şüphe yok zor olur.

Herhalde bir esir ki bukağıdan halâs oldu,

Onu a' lâ bil o beyden ki habse ve prangaya konuldu.

(Hikâyet)

Ona birden birine bu hadîsin ma' nâsını su'âl etdim ki:

20 “En ' adâvetli düşmanın, içerisindeki nefsidir.” buyrulmuş.

Dedi: O sebebe mebnî ki herhangi düşman ki ona

ihsân edersin, dost olur; nefis böyle değil,

ne kadar medāra ziyāde eder isen muhālefeti ziyāde eder.

(Kıt' a)

- 25 Ferište huylu olur insan az yemek ile
Ve eğer hayvan gibi yer isen cemād gibi düşersin.
Her kimin murādını hāsıl eder isen emrine mutī^ç
Olur nefs onun ^ç aksinedir denilir murād bu olur ise.
Sa^ç dī'nin müdde^ç i ile cedeli, zenginlik ve fakirlikde
30 biri dervīş kisvetinde ama onların gidişinde değil.
Bir meclisde oturmuş ve cārislięi tütürmüş
ve şikāyet defterini açmış ve zenginleri zemme başlamış.
Sözü buraya getirmiş ki fukarāların kudret eli

(164)

bağlanmıştır ve zenginlerin muhabbet ayağı kırılmış.

(Beyt)

- Kerimlerin elinde avucunda akçe yokdur
Ve akçe sāhiplerinin keremi yokdur.
5 Bendeniz de ashāb-ı keremin ni^ç meti ile perverdeyim. Bu söz
gücüme geldi, dedim: Ey refik zenginler! Fakirlerin
i^ç rādı ve ^ç ibād-ı zehādın zādı ve züvvārın maksadı
ve misāfirlerin melce^ç i ve ağır zahmetlere sabredip sā^ç irin
rahatı için ellerini ta^ç āma ol vakit götürürler ki
10 ta^ç allukātı ve eli altında olanlar yesinler ve onların artığı
ta^ç ām dul kadınlara ve ihtiyārlara ve akrabālara, komşulara
erişmiş ola.
Zenginlere mahsüsdur vakıf ve nezir ve misāfiri kabül

Zekât ve fitre ve kul âzâdı ve tasadduk ve kurbân.

- 15 Sen ne şekil onların devletini bulursun ki gücün yetmez.
Bu iki rek' atın gayrıya evde yüz perişânlıkla
Eğer sahâvet kudreti ve eğer secde kuvveti
Zenginlere daha a' lâ müyesser olur ki zekât verilmiş mala
Ve tâhir ise ve mahfûz-ı ' ırz ve fâriğ-i kalbe
- 20 Mâliklerdir ve tâ' at kuvveti güzel ta' âmlardadır
Ve ' ibâdetin sıhhati tâhir elbisede nümâyândır ki
Boş mi' deden ne kuvvet gelir ve boş elden
Ne mürüvvet ve bağı ayakdan ne yürümek gelir
Ve aç adamdan ne hayır gelir?
- 25 (Kıt' a)
Gece parça parça uyur o ki zâhir
Olmuyor yarınki vech-i ma' îşeti
Karınca cem' ediyor yaz mevsiminde
Ki fâriğ olarak otura kışda.
- 30 Ferâgat açlık ile olamaz ve hâtır-ı cem' iyyeti fakrıyla
sûret bağlamaz. Biri yatsı namazına durmuş ve öbürü
akşam yemeği gelse diye oturmuş; hiç o, ona benzer mi?
(Beyt)

(165)

Rızkî mevcûd olanlar Allah ile meşgûl,
Rızkî nâ-ma' lûm olanların gönlü de perişândır.
Öyle ise bunların ' ibâdeti hayyiz-i kabûle yakındır
ki cem' iyyet vardır hâtırları perişân ve perâkende değil

- 5 ki ma'îşetin esbâbını dizip evrâd ve 'ibâdetle meşgûller.
'Arap der ki: Allah'a sığınırım yüz üstüne kapayıcı fakirden
ve sevmediğim kimseye komşulukdan. Dedi: İştmedin mi ki
Resûl 'aleyhissalâtü vesselâm buyurmuştur ki: "İhtiyâc,
iftihârımdır; muhtaçlığım ile övünürüm." Dedim: Sus ki
10 Hâce-i 'Âlim 'aleyhissalâtü vesselâm Efendimiz'in işâreti
fakirden bir cemâ'atedir ki meydân-ı rızânın erleridir onlar
ve kazâ okuna teslimler onlar değil ki iyilerin kisvetini giyip
dilendikleri lokmayı satsınlar.
(Rubâ' i)
- 15 Ey sesi yüksek içi boş davul!
Azıksız ne tedbîr edeceksin vakt-i cevâbda
Tamâ' yüzünü mahlûkdan çevir eğer adam isen,
Yüz dâneli tesbihi elinde çevireceğine.
Ma' rifetsiz dervîş denilmez fakrı küfre dayanmadıkça ki
20 fakir küfre yakın demek oluyor mümkün değil.
Yokluk ile bir çıplağı giydirmek yâhûd
bir mahbûsun halâsı için sa'y etmek bizim gibileri
onların mertebesine kim bitirir ve isteyen el, verene
benzer mi? Görmez misin ki Cenâb-ı Hak Kur'ân-ı münzelde
25 ehl-i cennetin ni' metinden haber veriyor ki: "Onlardır ki
kendilerin erzâk-ı mu'înesi ve yemişleri ola. Onlar
cennet ni' metleri ile ikrâmlanırlar." Ve bilin ki kifâf ile
meşgûl olan 'iffet-i devletinden mahrûmdur ve ferâgat
mülkü ganîlerin mihri tahtındadır.
30 (Beyt)
Susuzlara rü'yâlarında görünür

Cemi‘ ‘ âlim gözlerine su menbâ‘ ı.

Her nerede bir zarûret çekmiş ve acı tatmış görürsen

(166)

Kendini tamâ‘ ile mahûf işlere ilka etmiş

Ondan ne beliyte tevellüdân edeceğinden çekinmez ve âhiret

‘ azâbından korkmaz ve helâli harâmdan ayırmaz.

(Kıt‘ a)

- 5 Bir köpeğin bir kesik başından yukarı atsalar
Memnûniyyetinden sıçrar ki kemikdir bu diye.
Ve eğer iki adam bir cenâze yüklenip götürseler
Açgöz, pis adam zanneder ki uzun sofradır.
Ama ağniyâ Cenâb-ı Hakk’ın ‘ inâyet nazarında
- 10 bulunmuşlardır ve helâl vücûduyla harâmdan mahfûzdur.
Ben câ’iz ki bu sözü daha takrîr etmedim ve hüccet
getirmedim idi. Dedim: İnsâfınızı me’ mül ederim,
asla gördün mü ki bir kalpazan eli arkasından bağlanır,
ya bir fakîr-i medyûn habse konulur yâhûd bir ehl-i ‘ ismet
- 15 perdesi yırtılır yâhûd bir bilek bilezik yerinden kesilir
olmaz. Ancak fakr ve ihtiyâc sebebiyle arslan gibi adamları
zarûrî dîvâr delerken tutmuşlar ve topuklarını tomruk
delmiş ve ihtimâl ki bir fakîrin nefsi-i emmâresi ister ve onun
zabtına muktedir olamaz, günâhı irtikâb edecektir.
- 20 Zira boğaz ve bir de âlet-i tenâsül ikizlerdir bir karından
olan iki çocuktur. Mâdem karın doydukda nefis
harekete gelir. İşitdim ki bir züğürt kimseyi bir fi‘ l-i

şeni' de tutdular. Vâkı' a mahcûb oluyordu, recm
edeceklerinden korkardı. Dedi: Ey Müslümanlar! Altınım yok,
25 evleneyim ve gücüm yok ki sabredeyim. Ne yapayım edyân-ı
sâ'ire gibi İslâm'da ruhbanlık yok ve sükûnu
ve cem'iyet-i derûnu iktizâ edecek ve sâ'il zenginlerde
biri odur ki her gece bir mahbûbeyi sîneye çekip
her gün bir mahbûbu severler ki 'âlemi münevver eden âfitâbın
30 güzellik eli ondan yüreğinde ve salıncı servin ayağı
çamurda kalmış mahcûbiyyetlerinden.

(Beyt)

'Azîzlerin kanına batırmış tırnaklarını

(167)

Ve parmaklarının ucunu 'unnâb renkli eylemiş.
Mümkün değil ki öyle mahbûb ve mahbûbeler oldukça
menhiyyât etrâfını dolansınlar yâhûd bir
münâsebetsizlik etsinler.

5 Bir gönlü ki cennetin hürileri kapışıp yağma ede,
İltifât eder mi yağmadan alınan üserâ mahbûbuna!

(Şi'r)

Kimin ki yanında istediği kadar yaş hurma ola
Onu ihtiyâcsız edecekdir salkım taşlamaya.

10 Ve züğürtlerin ekserisi 'ismet eteğini günâh lekesiyle
Mülevves eder ve açlar ekmek kapışırılar.

(Beyt)

Ne zaman yırtıcı köpek et bulsa su'âl etmez

Ki bu sâlihın devesi midir ya deccâlin eşeği mi.

- 15 Çok mestûr kimseler ihtiyâc sebebiyle fesâdın
gözüne düşmüşler ve güzel ‘ırz ve dinlerini fenâ ad
rüzgârına vermişlerdir.

(Beyt)

Açlık ile ittikânın kuvveti kalmaz

- 20 Müflislik takvânın zerkini elinden alır.
Ben bunu dedim, dervîşin tahammül dizgini o hâlde
kudret elinden gidip dil kılıcını çekdi
ve rezâlet atını cârislik meydânında
sıçratdı ve benim üzerime koşturdu ve dedi:

- 25 Bu kadar mübâlağa onların evsâfında etdin ve hezeyân
sözler söyledin ve ham olanlar zanneder ki bunlar
ihtiyâc zehrinin tiryâkıdırlar yâhûd hazîne rızkının
miftâhı bir avuç kibir ve gurûr ve ‘ucb edici menfurlardır
ve mâl-i ni‘ met ile meşgûl ve mansıb-ı servet ile azgınlar
30 söz söylemezler, sefâhatden gayrı kimseyi görmezler.

İllâ hakâretle görürler ‘ulemâyı cerrârlığa haml ve nisbet ederler
ve fukarâ-yı nizâm ve intizâmı yok diye ta‘yîb ederler.

Kazandıkları mâla ve ‘izzet sandıkları mansıba mağrûren

(168)

Herkesden yukarı otururlar ve kendileri cümleden iyi
görürler, onu hâtıra getirmezler ki kimseye iltifât edeler.
Hükemânın kelâmından haberleri yok ki söylemişlerdir:
Kim ki tâ‘atde sâ’irinden aşağı ve mâlda ziyâdedir,

- 5 sūretā zengindir ama hakīkatde fakīrdır.
(Beyt)
Eğer hünersiz, māl ile hakīme kibir eder ise
Onu eşek dübürü say ‘ anber öküzü de olsa.
Dedim: Onların zemmini cā ’iz tutma ki kerem efendisidir onlar.
- 10 Dedi: Hata etdin, para kölesidir onlar.
Ne fā ’ide bahar bulutları ama kimse üzerine yağmazlar
ve güneşin çöreği olsalar kimsenin üstüne doğmazlar.
Kudret ve miknet atına binmişler, sürmüyorlar. Bir adam
Allah rızāsı için atmaz ve bir akçe minnet ve eziyyetsiz vermezler
- 15 ve bir mālı meşakkatle kazanıp toplarlar, hasetle saklarlar
ve hasretle bırakıp giderler. Hikmet bilenler demişlerdir:
Bahīllik gümüşü bir vakit toprakdan çıkar ki o toprağa
gider.
Zahmet ve gayret ile bir kimse māl kazanır,
- 20 Başkası gelir, zahmetsiz ve emeksiz kaldırır.
Dedim: Zenginlerin bahīl olduğuna vākıf olamamışsın,
illā sā ’il olduğundan ve illā bir kimse tama ’ı terk ederse
kerīm ve bahīl nazarında müsāvī görünür. Muhik bilir
altın nedir ve dilenci bilir mümsik kimdir.
- 25 Dedi: O tecrübeye mebni söylüyorum ki müte ’allıklarımı kapıya
korlar ve pek yüzü katı kapıcılar bırakırlar azīzlere
ruhsat vermeyip ellerini ashāb-ı idrākin sīnesine
korlar ve söyler ki sarayda kimse yokdur
ve hakīkat doğru söylemiş olurlar.
- 30 (Beyt)
Onların ki ’akıl ve himmet ve tedbir ve fikri yokdur,

Ne güzel söyledi perdedâr ki evde kimse yokdur.

Dedim: Ma' zûrlardır ondan için ki umucular elinden

(169)

‘âciz kalmışlar ve gedâların ‘arz-ı hâlinden feryâda gelmişler

ve ‘ukâla muhaldır ki eğer çölün kumu inci olsa

sâ’illerin gözü doysun.

(Beyt)

5 Ehl-i hırsın gözü ni’ met-i dünyâya doymaz.

Öyle ki kapıcı ile dolmayacağı gibi.

Hâtem-i Tâi çölde oturur idi. Eğer şehirde

ola idi sâ’illerin hücûmundan çâresiz kalırdı

ve elbisesi üzerinde pâre pâre olurdu. Dedi: Ben de

10 onların hâline acıyorum. Dedim: Onların malına tahassür

ediyorsun. Biz bu sözde ikimiz birbirimize tutuşup her

piyâdeyi sürdükçe onun def’ine sa’y ediyor idim

ve her şâha ki hareket verirdi, ferz ile kîş

ediyordum. O kadar ki himmet kesesi içinde olanı

15 yutuldu ve hüccet kubûrundaki oklarını bütün atdı.

(Kıt‘a)

Sakın kalkanı bırakmayasın ashâb-ı fesahâtin hamle

sinden, zîrâ onun o mübâlağadan başka ‘âriyeti yokdur.

Diyene özen ve ma’rifete ki söz bil ve nizâmlı söyle!

20 Kapıda silahlı duruyor hisarda kimse yok diye.

Encâmında delili kalmadı, onu reil etdim.

Zorbalığa kalkışıp saçma söylemeye başladı

ve cāhillerin ‘ādetidir ki delilce hasmından
‘āciz kalırlar ise husūmet zincirini kımıldatırlar.

25 Put yapan Azer gibi ki oğlu ile delilde baş gelmeyip
kavgaya kıyam etdi. Allah celle şānehū buyurur: İbrāhim’e
demiş babası, “Eğer terk etmezsen elbetde seni taşa gömerim.”
Bana sövdü, ben ona fenā söyledim yakama sarıldı,
Sakalını tutdum.

30 O bana ve ben ona tutuşup
Halk arkamızda koşup ve geliyorlar.
Hayretlerinden parmaklarını ısıyorlar,
Mahlūk bizim kâl u kıyl-i cidālimizden.

(170)

Nihāyet-i kelām kadı huzūruna mūrāfa‘ aya gitdik
ve hükūmet-i şer‘ iyyeye rāzı olduk ki Müslūmanlar
haākimi bizim aramızı bulsun ve zengin ile
fukarā arasında ne fark olduğunu beyān buyursun.

5 Kadı bizim hey’etimizi görüp ve sözümüzü
işitdi. Başını önüne eğip birçok
düşündükden sonra başını kaldırıp dedi: Ey
zenginleri senā edip fukarāya cefāyı tecvīz eden!
Bil ki nerde gül olur ise diken olacaktır ve şarābla
10 humarlık ve defīne üzerinde yılan ve dürr-i yekta bulunan
yerde adam yutucu balık vardır. Dünyānın zevki safāsı
ardınca ecel sokması hāzır ve cennetin ni‘ metini
men‘ için desāyiş-i şeytān önünde.

(Beyt)

- 15 Düşmanın cevrenden ne olur eğer tâlibini ‘ âşık öldür-
mese defîneye yılan, güle diken, sürûra gam tev’emdir.
Bakmaz mısın bahçede misk söğüdü vardır
ve kuru çöpde öylece zenginler içinde şükrünü
bilen var ve küfrân-ı ni‘ met eden de var ve fukarâların sabr-
20 edenleri var ve etmeyenleri dahî var.

(Beyt)

- Eğer çiyinin her damlası inci olsa idi
Eşk boncuğu gibi bazarlar ondan dolar idi.
Hazret-i Vâcibü’l-Vücûd mukarribleri zenginlerdir,
25 Fukarâ ahlâklı ve fukarâlardır, ganî gönüllü ve himmetli
zenginlerin ‘ âlî himmeti odur ki fukarâların gamını yesin
ve fukarâların a‘ lāsı odur ki zenginlerin yenini tutmaya.
Cenâb-ı Allah buyurmuş: “Kim ki Allah’a tevekkül eder ise ona
kifâyet eder.” Sonra dargınlık yüzünü benden dervîşe
30 döndürüp dedi: Ey zenginleri, menâhî ile iştigâl
edicidir ve oyun ve eğlence sersemleridir, diyen! Evet, bir-
takımı senin dediğin gibi varlar. Himmeti kısa ve küfrân
ni‘ metde kazanırlar, bırakırlar, yemezler, vermezler yağmur olsalar

(171)

menâlde yağmazlar ve cihân tûfân olsa gınâlarına
güvenip fukarânın ahvâlini sorup su’âl etmezler
ve Allah Te‘ âla Hazretleri’nden korkmayıp söylerler:

(Beyt)

- 5 Eğer yoklukda sâ'irleri helâk oldu ise
Bizim var, kazın tûfândan ne havfı olacak?
(Şi' r)
Dişi develerin örgücüne binip giden kadınlar
İltifât etmezler kum içinde yüzenlere.
- 10 (Beyt)
Alçaklar kendi kilimini sudan çıkarırlarsa
Derler ki ne zararı var isterse dünyâ olsunlar.
Bir cemâ'at dediğim sıfat üzere var ise de başka
birtakımı ni' met sofrasını kurup kerem salâsını
15 veriyor ve belini hizmete bağlayıp tevâzu' la tebessüm ediyor.
Nâm ve mağfirete dalıp dünyâyı, âhireti kazanmış
mülûk-ı vaktin ziyâde 'âdili ve mülk-i Süleyman'ın vârisi
ve İslam hudûdunun muhâfızı, mahlûkun yularının
mâliki, düşman üzerine gâlip min 'indillâh zafer-yâb
20 ve eli alınmış pâdişâh, 'âlim Muzafferüddin Ebû Bekir Sa' d
İbn-i Zengî'nin bende-gânı, Cenâb-ı Hak 'ömrü ve gününü dâ'im
edip 'ilimlerini yardım-ı İlâhi'ye ile merkûz buyursun.
(Kıt'a)
Baba evlâdına etmedi asla bu keremleri ki
25 Senin sahâvet elin adam familyasına etdi.
Cenâb-ı Mevlâ murâd etdi 'âlemlere ihsân ede,
Seni merhamet-i İlahiyye'siyle pâdişâh-ı 'âlem etdi.
Kadı sözü buraya eriştirdi ve bizim
kıyâsımızdan ziyâde mübâlağa atını meydândan geçirdi.
30 Kadının hükmi-i şerifi iktizâsınca râzı olduk
ve geçenden geçdik ve olunan keyfiyyetden için

yek diğërimize tardiyye edip ve birbirimizin ayağına
kapanıp isti' fâ-yı kusûr ile muâ' naka ve öpüştükden

(172)

sonra bu iki beyit ile sözü bitirdim.

(Kıt' a)

Eyleme feleğın devrinden şekvâ, ey dervîş!

Acırım sana eğer bu gidişle ölür isen.

- 5 Ey zengin! Elinde māl ve gönlünde murādın
Oldukça ye ve ver, dünyâyı ve âhireti kazanırsın.

(Sekizinci Bâb- Sohbetin Adâbına Mûte' allıkdır)

Hikmet-i māl, ' ömrün rahatlığı içindir; değil ki ' ömür,
māl cem' i için ola. Bir akıllı adama sordular:

- 10 Sa' âdetli kimdir ve nuhüsetli kim? Dedi: Sa' âdetli
o ki yedi ve ekdi ve nuhüsetli o ki öldü ve bıraktı.

(Beyt)

Namazını kılma o insandan ' addolunmayanın ki hiç yapmadı

Zîrâ ' ömrünü māl tahsili sevdâsında ifnâ etdi ve yemedi.

- 15 Hazret-i Mûsâ ' aleyhisselâm Kârun'a nasihat etdi
Ki Allah sana ihsân eylediği gibi sen de ihsân et.
İşitmedi ve ' âkıbetini işitdin mi?

(Kıt' a)

O kimse ki altın ile kuruş ile hayır kazanmadı,

- 20 Sevdâsını nihâyet altına, gümüşe hasretti.

İster misin dünyā ni‘ metinden fā’ide-mend olasın?

Mahlūka kerem eyle ki Allah sana kerem eyledi.

‘Arap der: Sahāvet et minnetsizce, zīrā fā’idesi

sana rāci‘ ola. Demek ister ki: Vermeli minnet

25 ile ibtāl eylememeli ki fā’idesi ola.

(Kıt‘ a)

Kerem ağacı her ne mahalde kök saldı ise

Felekden geçti onun dalının yüksekliği.

Eğer ümīd edersen ki onun meyvesini yiyesin,

30 Minnet eyle, onun köküne hızārı koyma.

(Kıt‘ a)

Allah’a şükret ki hayra muvāfık oldun

(173)

Seni in‘ ām-ı fazldan mu‘ atdal bırakmadı.

İmtinān etme ki sultana hizmet ediyorsun,

İhsān bil ondan ki seni hizmetde tutuyor.

(Hikmet)

5 İki kimse yok yere zahmet çekip ve fā’idesiz

gayret etdiler. Biri o ki māl kazandı, yemedi

ve biri de o ki ‘ ilim öğrenip ‘ amel eylemedi.

(Mesnevī)

‘ İlmi ne kadar ziyāde okur isen de

10 Sende ‘ amel olmadıkça cāhilsin.

Ne muhakkik olur ne ‘ ālim olur,

Dört ayaklı ki üzerinde birkaç kitāb var.

- O beyni boşun ne ʿ ilim haberi olacak
Ki onun üzerindeki odun mudur ya defter mi?
- 15 (Hikmet)
ʿ İlim dīni takviyet içindir, dünyâyı yemek
için değildir.
(Beyt)
Her kim takvâyı ve ʿ âlimlik ve zâhidlik satdı
- 20 Bir harman sürdü tozutdu, tamam yakdı.
(Hikmet)
İttikâsı olmayan ʿ âlim meşʿ ale tutucu kördür,
Herkesi doğru yol gösterir, kendi dalâletde.
(Beyt)
- 25 Fâʿidesiz her kim ʿ ömrünü ifnâ etdi ise
Bir şey satın almayıp altını atdı.
(Hikmet)
Mülk, ʿ akıl sâhiblerinden zīnet bulur ve din,
müttakilerden kemâl bulur. Pâdişâhlar,
- 30 ʿ ukalânın nush ve pendine ziyâde muhtâclardır,
ʿ ukalâyâ takarrüb pâdişâhı ye ihtiyâcdan.
(Kıtʿ a)
Nasihatimi eğer dinler isen ey pâdişâh,

(174)

Cümle defterlerde bundan aʿ lâ nasihat yokdur.
ʿ Akıllıdan gayriye mansıb irâde etme,
Vâkıʿ a mansıb ʿ akıl-kârı değil ise de!

(Hikmet)

- 5 Üç şey sebâtsızdır: Ticâretsiz māl,
Mübâhasesiz ʿ ilim, siyâsetsiz mülk.
Fenâların hâlini acımak zulümdür iyilere
Ve ʿ affetmek zâlimleri cefâdır fukarâya.

(Beyt)

- 10 Habîsi ne zaman sahâbet edip okşar isen
Devletine kasem ederim ki günâhına müşterek oluyorsun.

(Hikmet)

- Pâdişâhların dostluğu üzere güvenmek mümkün değildir
ve çocukların güzel sadâsına mağrûr olmak gerek değil
15 ki o bir hayâl ile tebdîl olur ve bu da bir
rüyâ ile tağyîr olur.

(Beyt)

- Bin dostlu maʿ şûka gönül vermeyeceksin!
Eğer verir isen o gönlü firâka bırakırsın.

20 (Hikmet)

- Her o sırrı ki mâliksin, dostun ile araya koyma!
Ne bilirsin bir vakit düşman olur ve her zarar ki
kudretin vardır, düşmana eriştirme ki bir vakit dost
olur. Bir sırrı ki istersin gizli kalsın, kimse ile
25 araya koyma, eğer muʿ temet olsa da. Zîrâ hiç kimse sırrına
senden ziyâde şefkat edici olmaz.

(Kıtʿ a)

- Sükût aʿ lâdır kendi muzmerini
Birine söyleyip de “Aman söyleme!” demekden.
30 Ey sâffi-i zamîr, suyu gözünden bağla!

Zîrâ çoğalır ise mümkün olmaz

Irmağı bağlamak.

Bir sözü gizli söylememeli

(175)

Ki her meclisde söylenmek münâsib olmaya.

(Hikmet)

Kudretsiz düşman ki inkıyâda gelir ve dostluk gösterir,
murâdı ondan başka değildir ki kavî olacak!

- 5 Ve demişlerdir ki: Dostların dostluğuna i' timâd yokdur,
düşmanların küçüklenmesinden ne olur! Her kim küçük düşmanı
muhakkir sayarsa ona benzer ki az ateşi paysınmaz.

(Kıt' a)

Bugün söndür ki söndürmek imkândadır,

- 10 Zîrâ ateş sığağa sarınca cihân yanar.
Fırsat verme ki yayına kiriş çeksin,
Düşmanı ok ile helâk imkânda iken.
İki düşman arasında kelâmı öyle söyle ki
Eğer dost olurlar ise mahcûb olmayasın.

- 15 İki kimse arasında kavga, ateşe benzer,
Kavucu menhûsu odun taşıyıcıdır.
Ederler bunun ile o başka vakit barışıklık
Kavcı arada rezil ve rüsvâ olacaktır.
İki adam arasına âteş-i fitne bırakıp da
20 Kendini arada yakmak ' akıl değildir.

(Kıt' a)

- Dostlar ile konuşurken yavaş söyle
Ki kanımı içici düşman kulak tutup dinlemeye!
Dīvār önünde söylediği ‘ākılāne söyle,
25 Zīrā dīvār arkasında dinleyici olmaya
Hakīmāne bir kelām.
Her kim ki ehībāsının düşmanlarıyla hoş geçiniyor ise
Dostlarını incitmek sevdāsındadır.
(Beyt)
30 Yıka ey ‘akıl sāhibi o dostdan el,
Ki senin düşmanların ile beraber oturur!

(176)

- (Hikmet)
Ne zaman bir işi geçirmek için ilişici olursun
O tarafı kabūl et ki pek sühūletli hāsıl ola!
(Beyt)
5 İnsana mülāyemetle söyle sert söyleme!
Ol kimse ki sulh-i tālibdir, kavga etme!
(Hikmet)
İş altın ile husūle gelirse canı muhātaraya
bırakmak münāsib değildir.
10 Ne zaman el her bir hileden üzöldü ise
Kılıca el uzatmak helaldir.
Düşmanın yorgunluğuna acıma ki eğer gücü yeterse
sana merhamet etmez, acımaz.
(Beyt)

15 Düşmanı ne zaman kudretsiz görürsün kabadayılık lafını
vurma! İlik vardır her kemik ve er vardır her gömlek içinde.
(Tuhâf bir söz)

Her kim bir fenâyı öldürse halkı onun belâsından
ve onu Allah Te'âlâ'nın 'azâbından kurtarır.

20 (Kıt'a)

Mergüb ve makbûldür ihsân ve illâ
Mahlûku incitenin yarasına merhem koyma!
Bilmedi o kimse ki yılan merhamet etdi,
Zîrâ o yılan Âdem evlâdlarına zulümdür.

25 Nasîhati düşmandan kabûl etmek hatâdır illâ
işitmek câ'izdir ki onun 'aksini yapasın
ve o dahî 'ayn-ı savâbdır.

(Mesnevî)

Sakın düşmanın yap dediğini yapma!
Ki dizine vuracaksın nedâmet elini.
Eğer sana ok gibi doğru yol gösterir ise

(177)

O aradan dön, solun üstündeki yolu tut!

(Hikmet)

Haddinden ziyâde gazâb vahşîlik getirir, vakitsiz lütuf
mehâbeti izâle eder. Ne o kadar sertlik et ki senden

5 müteneffir olalar ve ne de o kadar mülâyimlik ki senin üzerine
yükleneler.

Sertlik ve yumuşaklık müsâvâtta olsa iyidir.

- O kancıya benzer ki yâre açar ve merhem kor.
Sertliği sâhib-i ‘akıl olan ziyâde tutmaz
10 ve yumuşaklığı dahi kadrini eksiltecek kadar yapmaz.
Ne kendisini haddinden mütecâviz yukarı tutar
Ne bir mertebede dūn tutup zelîl eder.
(Mesnevî)
Bir çoban babasına dedi ki: Ey ‘akıllı pederim,
15 Bana pîrlerin şânına lâyık bir nasîhat ta‘lîm et!
Dedi: Halîm ve selîm ol ama o kadar değil ki
Keskin dişli kurdu yiğitlendiressin
(Hikmet)
İki kimse mülkün ve dinin düşmanlarıdır; biri gazûb
20 pâdişâh, biri câhil ‘âbid.
(Beyt)
Mülkün üzerinde o pâdişâh fermân edici olmasın
Ki Hüdâ-yı Te‘âlâ’nın fermânına inkıyâd edici değildir.
(Hikmet)
25 Pâdişâh lazım ki bir mertebe düşmanları üzere gazab sürmeye
ki dostlarının i‘timâdı kalmaz. Zîrâ hışım ateşi ol
gazab sâhibini yakar, sonra ‘ulvi düşmana ya erişir
ya erişmez.
Lâyık değil ki topraktan yaratılmış Âdemoğlu
30 Ki başında kibir ola ve dargınlık ede ve hevâ eline
Senin bu derece kızgınlığın ve baş çekicilik ile
bilmezim ki topraktan mı oldun ya ateşden mi?
(Kıt‘a)

(178)

Beylekan toprağında bir ‘âbide mülâki olup

Dedim: Beni bir terbiye ile cehilden halâs et!

Dedi: Git toprak gibi mütehammil ol, ey molla

yâhūd her ne ki okudun ise toprak

5 altına defneyle!

Fenâ huylu adam bir düşman eline tutulmuş ki

Her nere gitse onun elinden ve belâsından kurtulmayacak.

(Beyt)

Eğer belâ elinden göğe gitse fenâ tabî‘ atlı kimse

10 Kendinin fenâ tabî‘ atının elinden belâda olur.

Nasîhat

Düşmanın ‘askerine perişânlık düştüğünü gördükde sen

toplan ve eğer onlar toplanırsa perişânlıktan

havf et!

15 Git ehîbbâ ile rahat otur,

Çünkü düşmanlar arasında cenk görürsen!

Ve eğer görürsen ki onlar ittîfâkdadır,

Yayını kur ve taş burcuna yaslan!

20 Düşman-ı zaman her hileden ‘âciz kalır, işi

dostluğa döker de sonra işler eder ki düşman edemez.

Yılanın başını düşman eliyle ez ki iki iyiliğin

birinden hâli değildir. Eğer düşman gâlib olsa

yılanı öldürdün ve eğer yılan gâlib olur, düşmandan

25 kurtuldun.

Harp gününde za‘îf olan düşmandan emin olma!

Zîrâ aslanın beynini çıkarır ümidi kesildikde.

Bir haber bilirsin ki kalbe hüzn vereceksin, sus,
tâ ki başkası getirsin!

30 (Beyt)

Ey bülbül, baharın müjdesini getir,

(179)

Fenâ haberi baykuşa bırak!

Pâdişâhı kimsenin hıyânetine vâkıf eyleme ama

Ol zaman ki külliye kabûl olunacağına i' timâd kavi ola,
yoksa kendi helâkine sa' y edersin.

5 (Beyt)

Sözün cevâbını söylemeyi o zaman eyle ki

Bilesin sözünün işe yarayacağını.

Her kim kendi râyını nasîhat ediyor ise

O kendi bir nasihat ediciye muhtâcdır.

10 Düşmanın hilesine aldanma ve meddahın gurûrunu alma ki

O riyâ tuzağı kurmuş öbürü tama' ağzını açmış.

Ahmağın sena hoşuna gider, lâşeye benzer ki

Toprağından üfürür isen semiz görünür.

(Kıt' a)

15 Ağâh ol, dinleme şu' arânın senâsını!

Zîrâ cüz'ice senden menfa' âtine mebnîdir.

Eğer bir gün murâdını hâsıl eylemezsen,

İki yüz o kadar sana ' ayıp sayar.

Söyleyenin noksanını bir kimse tutmadıkça

20 Sözü doğruluğu kabûl etmez.

(Beyt)

Mağrūr olma kendi sözünün güzelliğine!

Cāhilin beğenmesi ve kendi zannın ile.

Cümle kimseye ‘aklı tam ve bî-kusūr ve çocuğu

25 güzel görünür.

(Kıt‘a)

Bir Yahūdī ile bir Müslüman niza‘ ediyor idiler.

Öyle ki onların vākı‘asından bana gülmek geldi.

‘Unf ile Müslüman dedi ki: Eğer benim bu senedim

(180)

sağlam değil ise yā Rab, beni cehūd haşr eyle!

Yahūdī dedi ki: Türbet-i şerife kasem ederim

eğer yalan söylüyor isem, sen gibi Müslümanım.

Eğer yeryüzünde ‘akıl gāib ve nā-bedīd olsa

5 kendine kimse gümān getirmez ki cāhilim diye.

On adam bir sofrada yer, iki köpek bir lāşe

başında kavga eder, dünyālığı çok tama‘ kār aç

ve bir şey’i olmayan kanā‘atci tokdur.

(Beyt)

10 Dar bağırsak bir boş ekmek ile dolu olur

Yeryüzünün ni‘meti dar gözü doldurmaz.

(Mesnevī)

Pederimin ne zaman ki ‘ömrünün nihāyeti oldu,

Bana bu bir nasīhati etdi ve geçdi ki

15 Şehvet ateşdir, ondan mücānebet et,

Kendine cehennem ateşini keskin etme!
O ateşde yanmaya tahammülün yok ise
Sabır ile bir su bu ateşin üzerine vur bugün!

(Hikmet)

20 Her kim kudretli hâletde iyilik etmez ise
Kudretsizlik vaktinde zarûret görür.

(Beyt)

Adam incitenden pek nahs-ı tâli' li yokdur,
Zîrâ musîbet gününde ona kimse mu'âvenet etmez.

25 (Hikmet)

Can, bir kanın himâyesindedir ve dünyâ, iki
yok arasında bir varlık; dini dünyâyâ satanlar eşekdir,
Yusuf'u satacaklarına alırlar. Dedi Cenâb-ı Allah:
Ben 'ahdetdirmedim mi size ey Âdem oğlanları şeytana
30 kulluk eylememek için? Zîrâ o, sizin husûmetini
beyân edici düşmanınızdır.

Düşmanın sözü ile dostun 'ahdini kırdın

Gör ki kimden ayrıldın ve kime muttasıl oldun.

(181)

(Hikmet)

Şeytan ihlâsı olanlara gelmez ve sultan müflislere.

(Mesnevî)

Karz verme ona ki bî-namazdır

5 Ve eğer açlıktan ağzı açık kalsa.

O Allah'ın farzını edâ eylemiyor,

Senin karzından yine keder etmez.

(Hikmet)

Her şey ki tîz hâsıl olur, geç kalmaz.

10 (Kıt' a)

Mağrib toprağını işitdim ki yapıyorlar

Kırk senede Çin kâsesi.

Yüzünü bir günde yaparlar Bağdad'da

Elbetde onun dahi kıymetini görürsün.

15 (Kıt' a)

Kuşçağız yumurtadan çıkagelir, rızkını arar

Ve insan yavrusu ' akıl ve idrâkden habersiz.

O ki çarçabuk bir kimse oldu, bir şey'e yaramadı

Ve bu temkîn ve ' ilim ve fazîlet ile her şey'i geçdi.

20 Sırça her yerde bulunduğundan için kadri yok,

Yâkût güç ile ele geçtiğinden için kıymetlidir.

(Hikmet)

İşler sabır ile hâsıl olur ve ' acele edici

başdan çıkar.

25 Kendi gözüm ile gördüm çöldeki

Yavaş giden adam koşanı geçdi.

Kula rahvân yolda gitmekden yoruldu,

Deveci öyle yavaş sürüyordu.

30 Câhile sükûtdan a' lâ şey olmaz eğer o

Maslahat bile idi câhil olmaz idi.

(Kıt' a)

Kemâl-i fazla mâlik değil isen uyu

(182)

Ki dilini ağzının içinde hıfz edesin

Âdemi dili rezil ve rüsvâ eder,

Çürük cevizi hafifliği.

(Kıt' a)

5 Bir eşeği bir ahmak öğrediyordu

Onun üzerine dâ'im 'ömrünü sarf eyle

Biri dedi: Ey câhil! Ne çalışıyorsun?

Bu sevdâda melâmet edenlerin ta' yîbinden kork!

Hayvan senden lakırdı öğrenmeyecek

10 Sen sükûtu hayvandan öğren!

(Mesnevî)

Kim ki cevâbını tefekkür ile yapmazsa

Ziyâde çok gelir sözünün yanlış.

Ya adam gibi 'akıl ile sözünü zînetle

15 Ya otur hayvan gibi sükûtu iltizâm et!

Kim ki kendinden ziyâde 'âlim ile bahsederse

Tâ bileler ki 'âlimdir, bilsinler ki câhildir.

(Beyt)

Çünkü söze senden iyisi çıkarsa

20 Vâkı' a güzel bilir isen de i' tirâz eyleme!

(Latîfe)

Her kim fenâlarla oturursa iyilik görmez.

(Mesnevî)

Eğer otursa ferîşte şeytanla

25 Vahşilik öğrenir ve hıyânet ve hile.

Fenâlardan iyilik öğrenmezsın,
Kurd gerek dikicilik etmez.
Adamların gizli ‘ ayıbını âşikâr etme ki
onları rezîl edersin ve kendini i‘ timâdsız.

30 (Teşbîh)

Kim ki ‘ ilim okudu ve ‘ amel etmedi, ona

(183)

(‘ İbret)

Benzer ki cîft o öküzünü sürdü ve tohum ekmedi.
Gönülsüz kimseden tâ‘ at gelmez ve içi yok kabuk
metâ‘ olmaya yaramaz.

5 (Telbiye)

Değil ki her cerbeze-i nutkiyyesi olanın işi sağlamdır.

(Beyt)

Çok güzel boylar çâr-şeb içinde olur,
Ne zaman açar isen annenin annesi bulursun.

10 (Hikmet)

Eğer cümle geceler Kadir ola idi, sonra Kadir Gecesi
şerefsiz olur idi.

(Beyt)

15 Eğer hep taşlar la‘ l-i Bedahşân olsa idi,
Sonra la‘ l ile taşın bahâsı müsâvî olurdu.

(Hikmet)

Değil ki her sûreti güzel olanın iyi ahlâkı vardır,
İşe yarayacak ahlâkıdır, beşere değildir.

(Kıt' a)

- 20 Tanımak mümkün bir günde insanın zâhir hâlini
Ki ne mertebeye erişmiş ' ilimlerinin rütbesi.
Velikîn tabî' atını bileceğim diye mağrûr olma!
Zîrâ nefs habâseti yıllarca ma' lûm olmaz.
Her kim büyükler ile tepişir ise kendi kanın döker.

25 (Kıt' a)

Kendini büyük görüyor musun?
Doğru söylediler, biri iki görür şaşır.
Tîz alnını kırılmış göreceksindir
Sen ki başın ile oyun edersen koça.

30 (Nasihat)

Arslana pençe ve kılıca yumruk vurmak
' akıllıların işi değildir.

(184)

(Beyt)

Kavga ve zorbalık etme, mest eyle,
Kutlu kimseler karşısında elini koltuğuna koy!
İctinâb olunacak şey.

- 5 Bir za' if, kavî mukâbilinde gürbüzlük eder ise
kendinin helâki husûsunda düşmanına yardımcıdır.

(Kıt' a)

Gölgede beslenmiş kimseye o kudret olur mu?
Ki pehlevân ve kahramanlar ile mukâteleye gide.

- 10 Bâzusu gevşek olan bilmeyerek bırakıyor

Nicesini demirden pençeli adamlara

Başa kakmak

Her kim öğüt tutmaz ise rüsvâ olmaya meyli var.

(Beyt)

15 Ne zaman nasihat senin kulağına girmezse

Eğer senin başına vursam dahî susmalısın.

Hoş bir kelâm

Hünersizler hünerliyi görmek mümkün değil

Sokak köpekleri av köpeklerini görürler,

20 Gürültü ederler ve önüne gelmeye kâdir olmazlar.

Çekinecek şey

Alçak kimse hünerle mukâbele edemediği adamı

Muktezâ-yı habâseti fasl edecektir.

(Beyt)

25 Eder elbetde gıybeti eli kısa olan hasûd

Zîrâ rû-be-rû gelince onun dili lâl olur söze.

(Şikâyet)

Eğer yeme kavgası olmasa bir kuş tuzığa

Düşmezdi ve belki avcı tuzak kurmazdı.

30 Hisse alacak şey

Hekimler geç geç yerler, ‘âbidler yarım tok,

zâhidler ölmeyecek kadar, gençler tabak kalkıncaya dek,

ihtiyarlar terleyene kadar ama kalenderler öyle ki

(185)

mi‘delerinde nefes almaya yer ve sofrada kimseye

rızk kalmayıncaya değin.

Boğazını kayıran kimseyi iki gece uyku tutmaz:

Bir gece mi' de dolgunluğundan bir gece can sikkınlığından.

5 (Va' z)

Kadınlar ile müşâvere asılsızdır

Ve müflislere cömertlik günâhdır.

(Beyt)

Keskin dişli kaplanı acımak

10 Koyunlara zulüm edicilik oluyor.

Nasîhat

Her kimin düşmanı eline geçer de eğer öldürmez ise

kendisinin düşmanıdır.

(Beyt)

15 Taş elde ve yılan dahî taş üstünde olsa

Şaşkınlık olur durup düşünmek.

Ve birtakım ' ukalâ bunun ' aksini münâsib görmüşler

ve demişler ki: Bağlıları öldürmekde

mülâhaza daha makbûldür. Ondan için ki irâde eldedir,

20 ister öldür ister salıver. Eğer mülâhazasız

öldürmüş olursan ihtimâl ki bir iş fevt olur ki

onun mislini tedârik gayr-i mümkün olur.

(Mesnevî)

Pek kolaydır diriye öldürmek

25 Ölmüşü diri eylemek mümkün değildir.

' Aklın şartı sabırdır. Atılan ok

Zîrâ ne zaman kemandan çıkdı ise geri gelmez.

Hakîmâne bir kelâm

Bir hikmet bilen cāhillere karışır ise lâzım ki ihtirām
30 me'mûl etmesin ve bir cāhil ki çene ile hakīme
gālib gelse ta' accüb olunmaz ki bir taşa benzer ki
bir zī-kıymet cevheri kırar.
(Beyt)

(186)

Ta' accüb olunmamalı içini çekip āh eder ise
Bir bülbül ki karga ile bir kafese konulmuş ola.
(Kıt'a)
Eğer hünerli kimse edāniden eziyyet görür
5 Gam-nāk ve mükedder olmamalı ve aldırmamalı.
Tıyneti fenā bir taş bir altın kāse kırsa,
Taşın bahāası artmayacağı gibi altının kıymeti eksilmez
Hoş kelām
Sāhib-i hüner olanların cūhelā arasında sözü
10 mu' teber olmazsa şaşılmaz ki ince saz sesi
davul gürültüsü arasında kaybolur ve ' amber
kokusunu sarımsak kokusu mahveder.
(Mesnevi)
Sīt ve şöhrete mālīk cāhil mağrūrlanır
15 Ki ' ālimi edebsizlikle kaçırıyor.
Bilmez mi ki mūsikīden hicāz perdesi
Araya gideceğini gāzilerin kūs-i harb
Vurduklarında.
Cevher mezbeleye düşse de yine cevherdir;

- 20 ama toz göğe çıksa yine ednâdır.
Terbiyesizlerin isti‘ dādına acınır
ve isti‘ dādsızların terbiyesine gülün, eğer aslı ‘ālī
ise de ki ateşin cevher ‘ulvī olduğundan velâkin
ne zaman kendince bir hüneri olmaz ise toprakla
25 berâber şekerin kıymeti kamışdan dinle ki o onun
hâssiyyetindedir.
Çünkü Ken‘ân’ın tabī‘ atı hünersiz idi,
Peygamber oğlu olduğu kadrini artırmadı.
Hüner göster eğer var ise, gevher gösterme!
30 Gül dikenden ve İbrâhim Āzer’den hâsıl oldu.
Güzel söz
Misk odur ki rāyiha versin, ‘attârın dediği değil.
‘Âlim, miskçinin tablası gibidir, sesi yok, hüner

(187)

- gösterici cāhil gāzi davulu gibi sesi çok,
içi boş.
Cāhiller arasında ‘âlim hakkında
Bir temsil söylemişlerdir sıddıklar:
5 Bir mahbūbdur körlerin içlerinde
Yāhūd bir mushafdır zındıklar arasında.
Öğüt
Bir dostu ki bir ‘ömürde ele geçirebilirler
Yakışmaz ki bir anda hâtırını yıksınlar.

10 (Beyt)

Bir taş ne kadar sene mürûruyla bir yâkût parçası
Oluyor? Sakın ki bir nefesde onu kırmayasın taş ile!

Benzetme

‘Akıl nefsin elinde öyle tutkundur ki

15 Dingin erkek tûvânâ kadının elinde gibi.

Sevinmek kapısını o evin üstüne bağla,

Ondan karı haykırması geliyor yüksek.

Hakîmâne söz

Kuvvetsiz fikir hile ve efsûnadır

20 Ve fikirsiz kuvvet cehil ve cinnetdir.

İdrâk lâzım ve idâre ve ‘akıl ve sonra mülk,

Zîrâ câhilin mülkü ve devleti Allah’a ‘isyânına âletdir.

Terbiye

25 Bir sahî ki yer ve verir a‘lâdır

O ‘âbiddin ki oruç tutup ve bırakır.

Güzel kelâm

Kim ki lezzetin terkinini mahlûkun kabûlü için yaptı,

Helâl şehvetden kaçıp harâm şehvetde vâki‘ oldu.

30 (Beyt)

Bir ‘âbid ‘ibâdet bucağında rızâen li-llâh oturmaya,

Yazık! Şaşkın karanlıkda aynadan ne görür?

Hoş söz

(188)

Az az çok olur ve damla damla

sel olur. Demek isterim ki: Kudreti olmayanlar
taş kırıntısını saklar, vakt-i fırsat gelince
intikām için onunla zālîmin beynini çıkarırlar.

5 (Şi‘r)

Damla damla üzerine toplanarak bir ırmak
Ve ırmak ırmakla cem‘ oldukda bir deniz olur.

(Beyt)

Az az bir yerde cem‘ olup çok olur

10 Dāne dāne üzerindedir, zahīre ambarda.

Hakīmāne kelām

‘Ālime yakışmaz ki a‘ vāmın edebsizliğini hilm ile
geçire. Zīrā iki tarafa da ziyānı olur.

‘Ālimin heybeti noksan ve onun cehli metānet bulur.

15 (Beyt)

Ne zaman denī adamlara iyilik ve hoşlukla söylersen
Onun kibri ve gurūru artar.

Günāh her kimden sādır olursa ta‘ yīb olunur

20 Ve ‘ ulemādan pek büyük ‘ ayıbdır. Zīrā ‘ ilim, şeytanı men‘ e

silāhdır ve silāhlı kimseyi esir alıp götürseler
elbette ziyāde utanmak lāzım gelecek.

(Mesnevī)

‘Avāmdan zamānenin perīşāmı bir cāhil

25 a‘ lādır o ‘ ālimden ki ittikāsı olmaya.

Zīrā o cāhil körlüğü sebebinden yoldan çıkdı.

Bu ‘ ālim iki gözü bakarken kuyuya düşdü.

Her kimin hayatında ekmeğini yemezler ise

30 Öldüğü zaman ismini çekmezler.

(Hikmet)

Yūsuf ‘aleyhisselām Mısır’ın kıtlık vaktinde
Dayanacak yemez idi ki açları unutmayayım diye.

(189)

Erişdirecek Cenāb-ı Rabbü’l-‘ālemin
ve eğer gider isen arslanın ve kaplanın ağzına
seni yemezler meğer ecelin yetmiş ola.

(Hikmet)

5 Koymadığına elin erişmez ve bir şey ki koymuşsun
Her nerede olsa erişecek

(Beyt)

İşitdin mi İskender karanlık mahalle gitdi
Ne kadar zahmetle içdi o ki āb-ı hayāt içdi.

10 (Hikmet)

Rızkı yok avcı Dicle’de balık tutamaz
Ve ecelsiz balık kuru da karada ölmez.

(Beyt)

Miskīn tama‘ kār insan bütün ‘ālemi dolanıyor

15 O rızkın arkasında ve ecel onun arkasında.

Benzetme

Zengin fāsık tezeğe benzer ki altın yaldızlı
Ve sālīh fakīr bir mahbūba benzer ki toprağa bulaşmış.

Bu Mūsa’nın ‘abāsı gibi yamalı ve o Fir‘avn’ın

20 Sakalı gibi zīnetli. İyilerin zahmetleri ferāhī müsміr

Olur ve fenāların sa‘ādeti zevāli mūntic

olur.

Her kimin mansıb ve mālı olsa onun ile

Gönlü kedersiz olmayacaktır.

25 Haber ver ona ki hiç devlet ve mansıb

Āhiretde başka bulamayacaktır.

(Latīfe)

Hasūd Allah'ın ni' metini esirgeyicidir

Ve kabahatsiz adamın düşmanı.

30 (Kıt' a)

Bir beyni kuru adamı gördüm

Eshāb-ı menāsibi fasl ve gıybet eder.

Dedim: Ey efendi! Eğer senin bahtın fenā ise

(190)

üzümün lezzetini dul karı bilir, meyve sāhibi bilmez.

(Mesnevi)

O ki rahatda ve ni' met içinde yaşadı,

O ne bilsin ki açın hāli nedir.

5 Yorgun ve durgunların hālını bir kimse bilir

Ki kendi idāre-i hālinden ' aciz kalsın.

(Kıt' a)

Ey ' Arabistan atını oynatan! ' Akıl et ki

Çalı çekici fakīrin eşeği su ve çamur içindedir.

10 Ateş isteme fakir komşunun evinden

O şey ki onun penceresinden çıkıyor gönlünün tütünüdür.

(Vā' z)

- Hâli perîşân fakîre kaht senesi sorma ki
“Nasılsın?” Meğer öyle ola ki yarasına bir çâre veya
15 Önüne bir mikdâr para koyasın.
(Kıt‘ a)
Bir merkebi görüyorsun ki bir yük ile çamura düşmüş,
Gönlünden ona acı ve illâ başı ucuna gitme.
O zaman ki gitdin, su ’âl etdin “nasıl düştü?”
20 Bil ki bağla adamlar gibi eşeğinin kuyruğunu tut,
Kaldır.
İki şey ‘ ukalâya⁴¹ gayr-i mümkündür: Ezelde taksim olunan
Rızktan ziyâde yemek ve eceli gelmezden evvel ölmek.
(Kıt‘ a)
25 Kazâ başkalaşmaz eğer bin feryâd ve figân
Şükür ile ya şikâyet ile bir ağızdan çıksa
Bir ferîşte ki yıl hazînesi üzerine mü ’ekkildir,
Ne keder edecek dul karının mumu sönse.
30 Ey rızk arayıcı otur ki yiyeceksin
Ve ey eceli yetmiş gitme ki canı kurtaramazsın.
Rızk için çalış ve eğer çalışma

(191)

Sa‘ âdet bahtı olanların ne kabâhati var?

(Kıt‘ a)

Sakın hasûda belâ isteme!

Zîrâ o bahtı dönmüş kendi belâ içinde

⁴¹ Metinde “ya” eki unutulmuştur.

- 5 Ne hâcet ki ona ‘adâvet edesin
Zîrâ onun öyle bir düşman arkasındadır.
Benzetiş
Muhabbetsiz şâkird, ‘âşık-ı müflise benzer ve ma‘rifetsiz
sâlik, kanatsız kuş ve ‘amelsiz ‘âlim, meyvesiz ağaç
- 10 ‘ilimsiz zâhid, kapısız evdir.
(Nasîhat)
Kur‘ân’ın nüzûlünden murâd, ahlâk-ı hamîde tahsîlidir,
değil ki yazılı sûreleri okumak a‘vâmdan. ‘Âbid,
yayan yolcudur ve mütehâvin ‘âlim, yaticı süvârîdir.
- 15 ‘Âsi ki Allah dergâhına elini kaldırır, o ‘âbiden
a‘lâdır ki başında kibri vardır.
(Beyt)
Latif huylu ve güzel tabî‘atlı çavuş başı
Ziyâde a‘lâdır, adam incitici fakîhden.
- 20 Güzel eğlence
Birine dediler: ‘Amelsiz ‘âlim neye benzer?
Dedi: Balsız arıya.
(Beyt)
Balsız kaba arıya mürüvetsize söyle,
- 25 Bâri bal vermiyorsan diken vurma!
Benzetme
Mürüvetsiz erkek, kadındır; tama‘kâr zâhid, harâmî.
(Kıt‘a)
Ey esvâbını ağartıp halk beni
- 30 Nâmuslu zannetsin deyici nâmusu kara!
Dünyâdan el çekmek lâzımdır, yoksa

Yenin kısa olmuş ve uzun olmuş,
Müsāvī.

(192)

İki kimsenin hasreti derūnundan çıkmaz
ve zarār ayağı çamurdan: Gemisi kırılmış tācir
ve kalenderān ile hem-sohbet olan mīrasyedi.

(Kıt' a)

- 5 Dervişlerin ' indinde kıtlık helâldir,
Eğer malın arada sebîl olmazsa.
Ya gitme harâbât ehlinin yanına
Yâhūd çek mâ-melekin üstüne hatt-ı butlân.
Ya filciler ile dostluk eyleme
- 10 Yâhūd binâ eyle bir o file liyâkatli.
Pâdişâh hil' atı vâkı' a mu' teberdir yırtık
esvâbın ondan daha makbûl. Büyüklerin ta' âmı
gerçek lezzetlidir; dağarcığının kırıntısı ondan
- 15 daha lezzetli.

Sirke ve tere ki kendi kesbindendir,
A' lâdır köy sâhibinin ekmeğinden ve kuzusundan.

(Hikmet)

- Efkâr-ı sâ'ibenin zıddı ve ' ukalânın kavlinin nakîzidir,
20 ' ilâcı şüphe ile yemek ve görülmedik yolu kârvânsız gitmek.
İmâm-ı mürşid Muhammed Gazâlî'den su'âl eylediler ki:
Bu mertebeye ' ulûmda ne türlü vâsıl oldun? Dedi:
Onunla ki her ne bilmediğim var ise onu sormakdan

‘ar tutmadım.

- 25 ‘Āfiyet ümīdi ol zaman ‘akla tevāfuk eder ki
Nabzını tabī‘at anlayan adama gösteresin.
Su’āl et her ne ki bilmezsen, zīrā sormak zelli,
Senin yolunun delili olur ‘azīzliğe ve ‘ālimliğe.
(Hikmet)
- 30 Bir şey’i ki bilirsin elbetde ma‘lūmun olacaktır.
Onu sormaya ‘acele etme ki hikmete ziyānı vardır.
(Kıt‘a)
Çünkü Lokman gördü Dāvud’un elinde

(193)

- Dā’im demir mu‘ciz ile mum olur idi.
Demedi ona ki “Ne yapıyorsun?” Çünkü bildi
Ki su’āl olunmaksızın ma‘lūm olacaktır.
- 5 Sohbeta lāzım olanların biri odur ki evi bırakasın
Yāhūd ev sāhibi ile müttefik olasın.
(Kıt‘a)
Hikāyeyi dinleyenin mizācınca söyle!
Eğer bilir isen ki sana meyli vardır
- 10 Her ‘ākıl ki Mecnūn ile oturur ise
Söylemesin Leylā’nın yüzünün haberinin gayriyi.
Her kim fenālarla oturur ise eğer onların tabī‘atını
tutmaz ise onların tarīkindedir ve sezilir. Öyle ki
- 15 eğer bir adam harābāta gitse namaz kılmak için,
“Şarāb içmeye gitdi.” derler.

(Mesnevi)

Bilmezlikle kendini cehâlet defterine çekdin

Ki câhili refâkatine intihâb etdin.

20 Bir 'âlimden bir nasîhat istedim

Bana dedi ki: Ey Sa' dî, câhillere sokulma!

Zîrâ vaktin a' lemi isen eşek olursun

Ve eğer ahmak isen ziyâde echel olursun.

25 Devenin hilmi öyle ki ma' lümdür eğer bir çocuk

yularını tutup yüz sâ' at götürse

boynunu ona mutâba' atdan çevirmez ve illâ

Bir korkulu dere önüne gelip helâkini mûcib

olursa ve çocuk bilmeyerek oraya gitmek isterse

30 yularını elinden koparıp ve başka def' a mutî'

olmaz ki hoşnut zamanında mülâyemet mezmûmdur

ve demişler ki: Düşman taltîf ile dost olmaz,

belki tamâ' ı ziyâde eder.

(194)

(Kıt' a)

Bir kimse ki sana lütfeder, ona hâk-i pây ol

Ve eğer muhâlefet ederse iki gözüne toprak doldur.

Sözü latîf ve kerem ile haşîn adama söyleme!

5 Zîrâ paslı demir yumuşak eğe ile pâk olmaz.

Her kim başkaların sözü arasına karışır ise

mâye-i fazlını bilsinler için, pây-e-i cehlîni bilirler.

10 Vermez ' akıllı adam cevâb ve illâ

Ondan su 'âl olmadıkça
Gerçek hak üzere de olsa sözün
Mizâcî da' vâsını muhâle hamlederler.

15 Roba içinde bir yaram var idi. Hazret-i şeyh
her gün su 'âl eder idi ki "Yaran nasıldır?"
ve sormazdı ki "Nerdedir?" Bildim ondan hazer
ediyor ki her 'uzvun zikri câ'iz değildir
ve 'akıl sâhipleri demişlerdir: Kim ki sözünü tartmaz,
20 cevâbından incinir.

(Kıt' a)

Söyle ki iyi bilirsin sözün 'ayn-ı savâb olduğunu,
Lâzım ki söylemekte ağzını kederinden açmayasın.
Eğer doğru söylersen ve mahbeste kalırsan

25 Ondan a' lâ ki yalan sana zindandan kurtulmak vere.
Yalan söylemek hançer yarasına benzer ki
eğer yara iltiyâm-pezir olsa da yeri kalacak.

Nitekim Yusuf 'aleyhisselâmın karındaşları kizb ile

30 'âlâmetlendiler, onların doğru söylemesine i' timâd
kalmadı. Cenâb-ı Allah buyurdu: "Belki tesvîl ve iğfâl
etdi sizi nefsleriniz." Emretmekle bunda sabır
güzeldir.

(195)

Bir kimsenin 'âdeti doğruluk olur ise
Eğer yanılma bile ondan geçirirler.
Ve eğer nâm çıkarmış ise kezzâblık ile

- Başka doğru sözüne onun inanmazlar.
- 5 (Kıt' a)
Kizbe hamletmez ' ârifler o kimsenin
Kelâmını ki dâ'im doğru söylemek mu' tādīdır.
Ve eğer ma' rûf ve müştehir olursa yalancılıkda
Eğer doğru söylerse dahî sen "yanlıştır" dersin.
- 10 (Mütâyebe)
Mahlûkâtın en şereflişi zâhir yüzünden insandır
Ve ziyâde zelîl muhakkiri köpektir. İttifâk üzere
hak tanıyıcı köpek, şükrünü bilmeyen adamdan iyidir.
(Kıt' a)
- 15 Bir köpek bir lokmayı asla unutmakda
Olmuyor eğer yüz def' a ona taş vursan.
Ve eğer bir deni kimseyi bir ' ömür nevâzişde bulunsan
Ednâ bir şey ile seninle kavgaya tutuşur.
- 20 Nefs besleyenden hüner hâsıl olmaz ve hünersiz büyüklüğe
yakışmaz.
(Mesnevi)
Merhamet etme çok hakâret gören öküze
Zîrâ çok yatıyor ve çok ekl ediyor.
- 25 Eğer sana da sığır gibi semizlik gerekse
Eşek gibi vücūdunu herkesin cefâsına verirsin.
Terbiye
İncil-i Şerif'de denilmiştir ki: Ey Âdemoğlu!
Eğer sana zenginlik verirsem benden meşgûl olursun
ve eğer fakîr eder isem mahzûn, mükedder oturursun.
- 30 Öyle ise benim zikrimin halâvetini nerde bulursun

ve benim ‘ubūdiyyetime ne zaman koşarsın?

(Kıt‘a)

(196)

Ba‘zen ni‘met içinde mağrūr gāfil insanı

Ba‘zen dahī züğürtlükde hātırı mecruh.

Çünkü sürūrda kederde hālin budur,

Bilmezim ne zaman Cenāb-ı Hakk’a ‘ubūdiyyet edeceksin!

5 (‘İbret)

Allah’ın irādesi birini pādişāhlık tahtından indirir

Ve birini dahī balığın karnında hıfz eder.

(Beyt)

Ne güzel hāldedir onlar ki senin zikrin ile meşgūl

10 Ve eğer balığın karnına girseler de Yūnus ‘aleyhisselām gibi.

Eğer celāl kılıcını çekerse evliyā ve enbiyā başlarını sakınır

ve eğer gamze-i lūtfunu tahrīk ederse fenāları iyilere

erişdirir.

15 Eğer mahşerde kahr hitābı eder ise

Nebīlere ne ma‘zeret yeri vardır

Perdeyi lūtuf yüzünden kaldırsın

Zīrā eşkıyānın mağfirete ümīdleri vardır.

20 Her kim dünyā te‘dibiyle tarīk-i müstakīmi tutmaz

āhiret ‘azābına giriftār olur. Cenāb-ı Hak buyurdu:

“Elbette onlara küçük ‘azābdan tatdıracağım, büyük

‘azābdan değil.”

Nasīhatdir büyüklerin hitābı sonra habīs

- 25 Ne zaman nasihat verirler, tutmazsan habse korlar.
Ashāb-ı sa'adet eslāfın hikāyāt ve emsāliyle mütte'iz olur. Ondan mukaddem ki ahlāf onların vākı'ālarıyla mesel getireceklerdir.
- 30 Gitmez kuş dāne tarafına yukarı
Çünkü başka kuşu tuzakda görür.
Nasihat al gayrilerin nasihatlerinden
Tā ki sā'irleri senden nasihatlenmesinler.

(197)

(Hikmet)

Onun ki irādet kulağı sağır yaratılmış.
Nasıl etsin, işitsin? Ve onu ki sa'adet kemendiyle çekmişlerdir, ne yapabilir ki gitmesin.

5 (Kıt'a)

Allah dostlarının karanlık gecesi
Parlıyor münevver gündüz gibi.
Bu sa'adet zor bāzu ile değil
Tā ki Muhsin-i Hakikī ihsān etmedikçe.

10 (Rubā'i)

Senden kime inleyeyim ki başka hükmedici yok
Ve senin elinin fevkinde hiçbir el yok.
Ona ki sen dalālet edesin kaybolmaz
Ve onu ki sen kaybedesin kimse ona delil yok.

15 (Rubā'i)

Sonu iyi fakir, tāli'i düşkün pādīshāhdan a'lā.

(Beyt)

Bir gam ki arkasından mesrūr olacaksın

O memnūniyyetden a' lâ ki verāsında mükedder olasın.

20 (Latīfe)

Yere gökden rahmet iner ve göğe

Yerden toz kalkar. Her kab içindekini sızdırır.

Eğer benim tabī' atım sana münāsebetsiz geldi ise

25 Sen kendi güzel tabī' atını elden bırakma.

Hak celle ve ' alā görür ve setr eder

Ve komşular görmez, şamata ederler.

30 Allah'a sığınırız eğer mahlūk gayb bilse idi

Kimse kendi hāline kimsenin elinden rahatlanmazdı.

Altın ma' denden kazıp koparmakla çıkar

(198)

Ve bahīlin elinden canını koparmakla çıkmaz.

(Kıt' a)

Alçaklar yemezler ve işidilir ki

Söylerler: Ümīd iyidir bülendden

5 Bir gün görürsün düşmanın murādınca

Altın kalmış, hasīs ölmüş.

Her kim eli altındakilere merhamet etmezse

Kendisinden aḡlebi dostuna giriftār olur.

10 (Mesnevi)

Deḡil her bāzū ki onda kuvvet olsun

Mertlikle ' ācizlerin elini kırsın.

Za‘îflerin kulûbunu incitme!

Zîrâ ‘âciz kalırsın bir zâlimin cefâsında.

15 (Hikmet)

‘Âkil ortada kavga görürse çekilir

ve ne zaman sulh görür, demir bırakır. Zîrâ orda
selâmet kenardadır ve burada halâvet ortada.

20 Kumarbaza se-şeş lâzım iken ne çâre se-yek gelir.

Bin kere otluk, meydândan ziyâde iyidir,
Velâkin atın dizgini kendi elinde değil.

25 Bir dervîş münâcâtında diyordu: Yâ Rab, fenâlara
rahmet et! Zîrâ iyilere rahmet etmişsin ki
onları iyi yaratmışsın.

O kimse ki işâreti esvâba ve yüzüğü ele koydu,
Cemşid idi. Ona dediler: Niçin hep zîneti
sola verdin ve efdâliyyet sağda iken?

Dedi: Sağa, sağlık zîneti kâfidir.

(Kıt‘ a)

(199)

Feridun Çin nakkaşlarına emretti ki:

Obasının etrâfını dikip kapasınlar.

“Fenâları güzel gözet, ey ‘akıllı adam!

Zîrâ iyiler hakikat büyük ve iyi günlüdür.”

5 (Hikmet)

Ona birden birine dediler: Bu kadar fazîlet sağ eldedir,
yüzüğü niçin sol ele takarlar? Dedi:

Bilmez misiniz dā'ima ehl-i fazl mahrūm olur.

(Beyt)

- 10 O ki nasīb yaratdı ve rızk
Ya fazīlet verecekdir yāhūd baht.
Pādişāha nasīhat bir kimse için müsellemdir ki
Başının havfı ve altın almak emniyesi olmaya.

15 (Mesnevi)

Muvahhidin ayağına altını dökessin
Yāhūd başının üstüne Hindu kılıcı koyasın.
Kimseden ümīdi ve havfı olmayacaktır
Tevhidin temeli dahī ancak bunun üzerinedir.

- 20 Pādişāh zālimleri def' ve izale içindir ve zābıta
kātıl ve cāniler için ve kadı kātillerin beynini bulmak
için. Asla hakka rāzı iki hasm kadı
huzūruna gitmez.

- 25 Ne zaman hakk-ı mu'āyeneyi bilirsin ki vermek lāzım,
Lütuf ile iyidir ki kavga ve zor ile vermekden.
Haracını eğer bir kimse gönül hoşluğu ile vermezse
Zor ile ondan alacaklardır hükümet kavvāsları.

- 30 Herkesin dişi ekşi ile kamaşır, kadının
dişini tatlı kamaşdırır.

(Beyt)

Kadı ki rüşvet ile beş hıyar yer ise

(200)

Sābit kılacaktır senin için on kavun tarlası.

(Latīfe)

İhtiyar kahpe fâhişelikden tövbe etmesin de ne etsin
Ve ma'zûl subaşı adam incitmekden.

5 (Beyt)

Köşede oturan tâze Allah yolunun adamıdır.
Zîrâ ihtiyar kendi muktedir değildir köşeden
Kalkmaya.

Muhkem tâze lâzımdır ki şehvetden ihtirâz ede.

10 Zîrâ râğbeti gevşek olan ihtiyarın gerçek
âleti kalkmaz.

Bir hakîme dediler: Bu kadar namlı ağaçlar

Ki Cenâb-ı Hak Te'âla yaratmıştır, yüksek ve meyveli.

Hiçbirine azâd çağırıyorlar. İllâ servi ki meyvesi de

15 Yok. Bunda hikmet nedir? Dedi: Her birinin bir irâd-ı mu'ını

Vardır ve belli vakti. Gâh onun varlığıyla tazedir gâh

Yokluğuyla pejmürdedir ve servi de bunların birisi yok

Ve her zaman ter ü tazedir

Ve bu âzâdelerin sıfatıdır.

20 (Kıt'a)

Her şey ki geçiyor gönül koyma ki Dicle birçok

Halifeden sonra Bağdad'dan geçecektir.

Eğer senin elinden gelirse hurma ağacı gibi kerîm

Ol ve eğer elinden gelmez ise servi gibi âzâd ol.

25 (Va'z)

İki kimse öldüler, hasret götürdüler; biri o ki

Var idi, yemedi ve biri o ki bildi ve yapmadı.

(Kıt'a)

Kimse görmez fâzıl olan bahîli ki
30 ‘Aybını söylemeye çalışmasın.
Ve eğer bir kerîmin iki yüz ‘aybı olsa
Keremi ‘ayıplarını örter.

(201)

Kitabın Hâtimesi

Tamam oldu Kitâb-ı Gülistân vallâhi der-müste‘ân.
Bu cümlede öyle ki mü’elliflerin ‘âdetidir,
Eslâfın şî‘irinden ‘âriyet tarîkiyle derc olunmadı.

5 (Beyt)

Kendi köhne elbiselerini nizâmlamak
‘Āriyet-i roba istemekden a‘lâdır.

Sa‘dî’nin çok sözleri tahrik-i şevk edici
ve hoşdur ve kısa nazarların bu sebebden ta‘n için
10 dilleri uzun olur. Zîrâ çürük şey’in içini almak
ve asılsız hezeyân ile imrâr-ı vakt etmek, ‘ukâla kârı
değildir ve elâ ashâb-ı vicdânın re‘y-i sâ‘ibânesine ihâle
olduğundan hafî değildir ki şifâ verici va‘z
incileri, ‘ibâre arasında dizilmiş ve acı ‘ilâc gibi
15 nasîhat, zarâfet şükrüyle karıştırılmış.

O ecden ki muhâtabın tab‘ı melûl olmasın
Ve kabûl-i devletinden mahrûm kalmasın.

(Mesnevî)

Biz nasîhati mevki‘inde sarf etdiz
20 Ve bir zamanı dahî bunun ile geçirdiz.

Eğer kimsenin rağbet kulağına girmezse

Elçinin vazıfesi ancak haberdır.

(Şi r)

Ey kitābıma nāzır olan iste Allah'dan rahmet,

25 Musannifi üzerine ve kātibinin mağfiret olunmasını.

Ve kendi nefsin içinde hayırdan ne istersen

Ve bundan sonra sāhibinin mađfūr olduğunu iste!

SÖZLÜK

A

abanos : Abanozgillerden, sıcak ülkelerde yetişen, kerestesinden yararlanılan birçok ağacın ortak adı 103/29

âb-ı hayât (f) : Nerede olduğu bilinmeyen bir kaynağın, içen kimseye ebedî hayat veren efsânevî suyu 21/5

âb-ı zülâl (a) : Berrak su56/25

‘**âbid (a)** : İbâdet eden 80/4, 83/31, 187/26

‘**adâvet (a)** : Düşmanlık 43/16, 81/10, 107/20, 117/17, 191/5

Âdem (a) : Dünyâdan ilk yaratılan adam, ilk peygamber 3/16

‘**adem (a)**: Yokluk 22/17

‘**âdemiyet (a)** : İnsanlık 74/13

adüvv (a) : Düşman 36/27

‘**âfiyet (a)** : Sağlık, esenlik 192/25

âgah (f) : Bilgili, haberli, uyanık 179/15

ağniyâ (a) : Zenginler 166/9

ahbâb (a) : Dost, bildik, tanıdık 75/21, 105/15, 132/20

âhir (a) : Nihayet, son olarak 4/28

ahlâk (a) : İnsanda bulunan ruhî ve zihnî haller 14/18

ahlâk-ı hamîde (a) : Övülecek huylar 12/16

âl (a) : Evlat, çoluk çocuk 2/9

‘**alâmet (a)** : İşâret, iz, belge 46/16

‘**âlem (a)** : Dünyâ, cihan 3/16

‘**âlem –i melekût (a)** : Melekler âlemi 78/13

‘**aleyh-is-selâm (a)** : "ona selâm olsun!" mânâsında peygamberin adı anılırken kullanılan bir söz 3/26

‘**âlî (a)** : Yüce, ulu 100/5

âl-i Dâvûd (a) : Davud peygamberin evlatları 2/9

Allah (a) : Tanrı, Rab, Allah 2/1

âmil (a) : Emeli olan, işleyen 12/6

âmil-i müeyyid (a) : Kuvvetlendiren, doğru işleyen 12/6

‘**alâ (a)** : (daha, en, pek) yüksek. 3/8

Anber (a) : Ada balığının bağırsaklarında toplanan yumuşak, yapışkan ve misk gibi kokan, kül renginde bir madde. 2. Güzel koku 5/21

ashâb (a) : Sahipler, mâlik ve mutasarrıf olanlar, Peygamberimizi görmek ve sohbetine ermek şerefini kazanmış kimseler 3/29

‘**âriyet (a)** : Ödünç 169/18

‘**ark** : Su kanalı 134/4

asâ (a) : Dervişlerin taşıdıkları sopa 151/2

âsâr (a) : Vazifeler, görevler 5/28

âsâr-ı hayr (a) : Hayırlı işler 5/28

‘**âsî (a)** : Günahkar 58/3

asker-i ceng : Savaş askeri

‘**âşık (a)** : Birine, bir şeye tutkun 4/18

âşikâr (a) : Belli, açık, meydanda 72/3, 138/3, 182/30

‘**aşk (a)** : Sevgi 4/ 18, 4/21

‘**aşk-bâz (a.f.)** : Aşkla oynayan, yalandan âşık görünen 144/16

âteş-bâz (f) : Ateşle oynayan, hokkabaz, fişekçi 159/29

‘**avâm (a)** : Aşağı tabaka, halkın kaba ve cahil kesimi 152/32, 153/7, 188/24

‘**avdet (a)** : Geri gelme, dönüş 140/7, 158/10

‘**azîz (a)** : Muhterem, sayın, sevgili 2/1 **âyât (a)** : Kur’ân’ın cümleleri 125/4

‘ayn (a) : aslı, kendisi 159/32

‘ayn-ı savāb (a) : Gerçeğin ta kendisi 159/32

B

bād-i sabâ (f) : Doğudan esen hafif, hoş rüzgâr 114/7

bahîl (a) : Cimri, tamahkâr 101/22, 150/6, 167/17, 168/21, 168/23, 198/1, 200/29

bâ-husûs (f) : Husûsiyle, en çok 11/31

bakıyye (a) : Artan, geri kalan, artık 101/4

bakıyye-i ömrüm (a) : Ömrümün geri kalanı 101/4

bâlâ (a) : Yüksek, yukarı, üst, yüce, boy 3/9

bâliğ (a) : Ergin 158/31

batman : Bir ağırlık ölçüsü 113/1

bâzergân (f) : Tüccar 100/26

bâzû (f) : Kolun omuz ile dirsek arasındaki kısmı, pazı 105/10, 107/6, 141/6, 184/10, 197/8

bed (f) : Kötü, fena 120/31

bed fi’âl (f) : Kötü işler işleyen kimse 7/21

bedahşân (f) : Yakut 183/14

bed-çehre (f) : Çirkin yüzlü 94/14

bekâ (a) : Devam, sebat, evvelki hal üzere kalmak, bâkilik 7/18, 10/23, 10/25, 14/28, 50/15

belâgat (a) : 1. iyi, güzel, pürüzsüz söz söyleme, uzdillilik 5/3

bende (f) : Kul, köle 43/14

bende-gân (f) : Pâdişâh hizmetinde olanlar 12/19, 38/14, 38/16, 140/15, 171/21

berât (a) : Rütbe, nişan ve imtiyaz verildiğini bildiren ferman 5/2

beyân (a) : 1. Anlatma, açık söyleme, bildirme 4/31

Beylekân : Kafkasya' nın G.'inde, Ar-ran bölgesinde eski bir kent 178/1

beyt'ül-māl (a) : Devlet hazînesi 30/18
bî-çâre (f) : Çaresiz, zavallı 110/13
bi-inâyetillâh (a) : Allah'ın lütfu 11/13
Bi-l-ittifâk (a) : Anlaşmalı 10/7
Bî-lüzûm (f) : Gereksiz 8/16
bisât (a) : Kilim, minder, döşeme, keçe, yaygı 8/23
bukağı : Hayvanın ayağına vurulan köstek 163/16
bülûğ (a) : Erginlik 158/24

C

câr (a) : Komşu 77/24
câris (a) : Hırçın 167/23
cedîd (a) : Yeni, kullanılmamış 7/14
cefâ (a) : Eziyet, incitme 24/7, 48/21, 71/16, 93/25, 112/27, 113/26, 126/30, 127/27, 127/30, 134/24, 147/13, 152/9, 154/20, 159/25, 161/2, 161/7, 170/8, 174/8, 195/26, 198/14
cehl (a) : Câhil, bilgisiz 9/8
cehūd (a) : Yahudi 76/33, 180/1
celâl (a) : Büyüklük, ululuk 4/11
celîl (a) : Büyük, ulu 2/1
cemâd (a) : Taş gibi cansız olan şey 163/26
cemâl (a) : Yüz güzelliği 3/28, 4/13
cem^c (a) : Toplama, yığma 31/3
cemî^c (a) : Cümle, hep, bütün 4/33, 5/16
cemî-i uyûb (a) : Bütün günahlar 5/16
cemîl (a) : Güzel 4/32
cemîle (a) : Hoşa gitmek için yaranma 4/30

cenâb (a) : "Şeref, onur ve büyüklük" terimi olarak kullanılır, hazret, Cenâb-ı Hakk, Cenâb-ı Halik Allah 3/32

cerâhat (a) : İrin, yara 110/2

cerbeze (a) : Güzel konuşma 80/1

cerrâr (a) : Dilenci 100/1, 153/22, 167/30

cevher (a) : Elmas, değerli taş 186/19

cevr (a) : Haksızlık, ezâ, cefâ, eziyet, zulüm; sitem 154/20

cidâl (a) : Karşılıklı kavga, savaş 159/18

cihân (a) : Dünyâ, âlem 5/4

cihân-penâh (a) : Âlemin sığındığı muhâfız, pâdişah 11/15

cümle (a) : Bütün, hep, birikiş 2/16, 3/13

cüsbân (f) : Lâyık, uygun 7/5

Ç

çâr-şeb (f) : Çarşaf (giyilen) 183/8

çevgân (f) : Ucu eğri değnek, baston 141/23

D

da' vâ (a) : şikâyetçi olarak mahkemeye başvurma. 2. Mesele 3. Bir mesele üzerinde husûsî bir fikir sahibi olma, iddia 4/23

dâire (a) : Sınır içi 5/4

dâye (f) : Sütüne, çocuğa bakan dadı 3/3

debbâğ (a) : Deri terbiye eden kimse 48/3

deccâl (a) : Kıyametten az evvel çıkacak ve Hz. Isa tarafından öldürülecek olan yalancı ve zararlı şahıs, yalancı Mesih 167/13

def (f) : Öteye itme, savma 199/20

def a (a) : Kere, kez, yol 4/2

delâlet (a) : Yol gösterme 197/13

der-geh (f) : Tekke 2/13

dergeh-i Hakk : Allah katı 2/13

derün (f) : 1. İç, içeri, dâhil. 2. Gönül, kalb, yürek 43/2, 73/20, 86/29, 95/24, 98/33, 112/4, 124/23, 138/31, 165/27, 192/1

dest-gâh (f) : Tezgâh, dokuma âleti, atölye 160/14

dest-res (f) : Ele geçirmek, elde etmek 83/15

dībā (f) : Renkli dokuma motiflerle süslü lüks bir çeşit ipek kumaş 151/4

dil-hâh (f) : Gönül isteği 108/13

dimağ (a) : Beyin 39/13

dīvār (a) : Duvar

duā (a) : Allah'a yalvarma, niyaz. 3/29

dûçar (f) : Tutulmuş, uğramış, yakalanmış 95/3

dübür : İki yaşında erkek keçi 168/8

dürr (a) : İnci 170/10

dürr-i yekta (a) : Eşsiz inci 170/10

düzgün : Kadınların yüzlerine sürdükleri ak ve kızıl boya 147/27

dün (a) : Aşağı, aşağılık 157/3

E

ecr (a) : 1. Bir iş, hizmet karşılığında verilen şey. 2. Ahirete ait mükâfat, sevap 5/28, 12/15

edānī (a) : Aşağılık kimseler 104/16

ednā (a) : Pek aşağı, en bayağı, çok alçak 5/23, 13/27, 31/16, 38/14, 41/2, 84/9, 85/32, 94/7, 96/15, 99/8, 108/18, 138/18, 186/20, 195/18

efdāl (a) : Üstün 29/4, 70/31, 89/22

efdāliyyet (a) : Üstünlük 161/5, 199/31

efkâr-ı āliye (a) : Yüksek fikirler, düşünceler 20/26

efsun (f) : Büyü 187/20

ehibbā (a) : Tanıdıkların en başlıcası 36/21

ehl-i dil (a) : Gönül adamı, gönül dilinden anlayan kimse, kalender, 12/4, 70/31, 81/21, 83/23, 85/15, 103/20, 106/30, 121/15

ehl-i imān (a) : İman etmişler, iman sahipleri, inanmışlar 5/5

ehl-i sülük (a) : Bir mezhebe mensup olan 50/5

ehl-i takvā (a) : Dînin yasakettiği şeye sımsıkı bağlı kalan veya kalanlar 57/21, 66/2, 84/7, 153/31

emvāl (a) : Mülkler, para ile alınan şeyler 22/22

eser-i icābet (a) : Kabul olunduğuna dair iz 4/1

eshâb-ı menâsib (a) : Yüksek rütbeli memurlar 189/32

evvel (a) : Önce, ilk, birinci, ibtidâ, başlangıç, eski, geçmiş, geçmiş zamanda 2/12

F

Fakr (a) : Fakirlik, yoksulluk, muhtaçlık, züğürtlük 165/19

Familya : Aile 21/26

farz (a) : Allah'ın, işlenmesi kat'î olarak lüzumlu, terki günah olan emirleri 159/20, 181/6

farz et- (a) : Bir netîce elde etmek için ihtimalli veya gerçek olarak kabul edilen bir tahminde bulunma, sayma, tutma, bir hususu bir dâvaya mevzu ve asıl kılma 102/18

fasl (a) : 1. Ayrıntı; ayırma, ayrılma; kesme; kesinti; bölüm. 2. halletme, neticelendirme. 3. Aleyhte bulunma, adam çekiştirme 184/23

fazl (a) : Fazla, ziyâde, artık, baki. 2. Fazlalık, üstünlük. 3. İyilik, fazilet, erdem, lütuf 5/3

ferāh (a) : Gönül açıklığı, sevinç, sevinme 2/4

ferāhî (f) : Bolluk, genişlik; ucuzluk 189/20

ferâset (a) : Anlayışlılık 18/27

fermân (f) : Pâdişâh tarafından verilen yazılı emir, berat, buyrultu 3/14, 27/7, 42/16, 88/33, 100/16, 120/12, 129/12, 177/22, 177/23

fevk () : Üst, üst taraf yukarı 197/12

fevt (a) : Bir daha ele geçmemek üzere kaybetme, elden çıkarma, kaçırma 20/1, 185/21

fisk (a) : Hak yoldan çıkma, Allah'a karşı isyan etme 154/22, 159/17

fi'I-i şeni' (a) : Zina 166/22

firāk (a) : Ayrılık, ayrılma 132/16, 137/8, 137/25, 174/19

fücūr (a) : Kötü huy 154/22

fütūr (a) : Korku 11/29

G

gadr (a) : Hâinlik, vefâsızlık 31/14

gaflet (a) : Gâfillik, boş bulunma, dalgınlık, dikkatsizlik, ihtiyatsızlık 3/12

gâh (f) : Zaman bildiren edat 101/1, 114/14, 153/27, 199/16

gam-nāk (f) : Kederli 186/5

gayb (a) : Gizli olan, göze görünmeyen şey, kayıp, belirsiz, bilinmeyen şeyler. 2/21

gazūb (a) : Kızgın, öfkeli, hiddetli 177/19

ger (f) : Eğer 158/20

gınā (a) : Zenginlik, bolluk 171/1

giriftār (f) : Tutulmuş, yakalanmış, esir 196/21

gurebā (a) : Garipler

gül-âb (f): Gül suyu 87/3

güleş- : Güreşmek 47/32

gümān (f) : Zan, sanma, sezme 4/26, 180/5

günāh (a) : Allah'ın emirlerine aykırı olarak görülen iş, dînî suç 2/18

gürūh (f) : Bölük, takım 12/23

güzide (f) : Seçilmiş, beğenilmiş 3/16

H

habāset (a) : Habislik, kötülük, alçaklık 184/23

habīs (a) : Alçak, pis, soysuz 100/9, 123/4, 174/10

hāce (a) : Hoca 153/20, 154/2, 154/8, 154/11, 154/14, 156/16

hadīd (a) : Öfkeli, hiddetli, şiddetli, titiz 130/18

hadīs (a) : Peygamberimizin kutsal sözü, hadīsten bahseden ilim. 3/15

haftān (a) : Kaftan, savaşta zırh üzerine giyilen bir çeşit pamuklu elbise. 3/5

hakīkat (a) : Bir şeyin aslı ve esâsı, mâhiyeti, gerçek, doğru, gerçekten, doğrusu 4/4

halās (a) : Kurtulma 23/29

halâvet (a) : Tatlılık, şirinlik 198/19

halk (a) : Yaratık, mahluk, varlık 70/1

hallāk-ı ‘âlem (a) : Dünyayı yaratan 6/31

hamelāt (a) : Atılışlar, atılmalar, saldırışlar, saldırmalar 161/26

hāmīs (a) : Beşici 12/8

haml (a) : Ana karnındaki çocuk 5/3

harābāt (a) : 1. Harâbeler, viraneler. 2. meyhaneler 192/7

harīr (a) : İpek 17/10

hasbet en lillāh (a) : Allah rızâsı için 120/27

hāsıl (a) : Husule gelen, husul bulan, peyda olan, olan, çıkan, üreyen, türeyen, biten
11/12

hasīs (a) : Cimri 101/24

hāssaten (a) : Husûsî olarak, özellikle, ayrıca, yalnız 147/29

hassıyyet (a) : Bir şeye has ve mahsus olan 186/26

hāssiyyet (a) : Kuvvet, tesir 186/27

hasūd (a) : Kıskanç, çekemeyen 23/23

haşr (a) : Ölülere diriltip mahşere çıkarma; kıyamet 58/22, 180/1

hatır (a) : Gönül 30/3, 41/14, 63/1, 66/3, 68/23, 69/11, 78/11, 78/27, 86/8, 90/21, 104/10, 104/13, 113/23, 117/19, 120/10, 123/15, 126/7, 127/9, 132/20, 133/25, 145/14, 150/1, 156/32, 159/13, 165/4, 168/2, 187/9

hatır-nāk (f) : Gönüllü 161/25

hatm (a) : 1. Sona erdirme bitirme. 2. Kur'ân'ı başından sonuna kadar okuma 150/9, 150/10, 152/12

hatt-ı butlân (a) : Batal etmek kasdıyla bir kaydın veya künyenin üzerine çekilen çizgi 192/7

havf (a) : Korku, korkma 26/22

havf-ı deryā (a) : Deniz korkusu 3/25

hayā (a) : Utanma, sıkılma 4/4

hayāl (a) : İnsanın kafasında tasarlayıp canlandırdığı şey 4/26

hayr (a) : İyi, faydalı, hayırlı, yarar 5/28, 17/5, 44/28, 49/32, 119/17, 148/16, 172/32

hazîne (a) : Devlet malının, devlet parasının saklandığı yer 100/4

hazîne-i gayb (a) : Allah nimetlerinin gözle görünmeyen hazînesi. 2/21

helāk (a) : Mahvolma, ölme 111/3

heybet (a) : Korku ile saygı duygularını birden uyandıran hal veya gösteriş 110/29, 188/14

hısāl (a) : Huylar, tabiatlar, ahlâklar 3/29

hıyānet (a) : Kendisine edilen emniyet ve güveni kötüye kullanma, aldatma 23/15, 34/11, 36/27, 140/17, 153/29, 179/3, 182/26

hızār : Tahta ve kereste biçmeye yarayan, elektrik ve su gücüyle çalışan büyük bıçkı 172/30

hil'at (a) : Eskiden, pâdişâh veya vezir tarafından takdîr edilen, beğenilen kimseye giydirilen süslü elbise, kaftan 3/5

himâr (a) : Eşek 75/18

himmət (a) : . Gayret, emek, çalışma, çabalama 6/9, 28/1, 33/23, 49/31, 77/12, 96/19, 96/29, 100/6, 108/9, 157/4, 168/31, 169/14, 170/25, 170/26, 170/32

hisse-mend (f) : Hissesi olan 86/28

hulāsa (a) : Bir şeyin, bir sözün özü 37/5

hulāsa-i kelām (a) : Sözün kıyası22/6

humḡār (a) : İçkiden sonra gelen başağrısı, sersemlik 170/10

husūl (a) : Üreme, türeme, çıkma 100/21, 107/26, 176/8

husūmet (a) : Hasımlık, düşmanlık, 116/1, 134/30, 169/24, 180/31

huşūnet (a) : Sertlik, kabalık, katılık 112/14, 30/32

huzūzāt-ı nefsāniyye (a) : Nefse hoş gelen şeyler 158/29

hüccāc (a) : Hacılar, hac yolculuğunu yapmış olanlar 37/6

hüccet (a) : 1. Senet, vesīka, delil 100/18

hüsn (a) : Güzel, iyi 35/9

hüsn-i muāşeret (a) : Güzel davranış 11/9

I

ılgın : Dere ve çay kıyılarında biten, sepet örmeye yarayan bir çeşit söğüt ağacı 74/3

‘ırz (a) : Namus 164/19

‘itāb (a) : Azarlama, tersleme, paylama; darılma 12/23

ıttılā (a) : Öğrenme, tanıma, bilme, haberli olma. 143/3

İ

ibāre (a) : Cümle 201/14

iblis (a) : Şeytan 76/33, 154/13

ibtidā‘ (a) : Başlangıç 10/2, 20/18, 26/4

icābet (a) : Kabul etme, kabul edilme, muvafakat etme, razı olma, uyma 3/33

iclāl (a) : Saygı gösterme, ikram 23/11

ictināb (a) : Sakınma, çekinme 27/23

ifā (a) : Ödeme, yerine getirme 11/7

ihlās (a) : Samimiyet, doğruluk, bağlılık 46/12, 181/2

ihsān (a) : İyilik etme, bağış, bağışlama, verilen, bağışlanan şey, lütuf, iyilik 2/1, 2/16

ihtilām (a) : 1. Düş azma. 2. Bâliğ olma, ergen olma 158/26

ihtimām (a) : Dikkatle, gayretle çalışma, özenle iş görme 46/4

ihtirâz (a) : Sakınma, çekinme 200/9

ikbāl (a) : Baht, talih, mutlu olma 11/23

ilāhiyye (a) : Her şeyin Allah'ın birliğinde mündemiç olduğu mânâsına gelen bir kelime 3/32

iltifāt-ı şāhāne (a) : Hükümdara yakışacak şekilde gönül alan 11/27

iltiyām-pezîr (a.f.) : Kapanır yara 194/27

iltizām (a) : Kendi için lüzumlu sayma 33/25

imrâr-ı vakt (a) : Vakit geçirmek 201/11

ināyet (a) : Dikkat, gayret, özenme. 2. Lütuf, ihsan, iyilik 5/8

inkiyād (a) : Boyun eğme, kendini teslim etme 3/20, 46/16, 175/3, 177/23,

insāf (a) : Merhamete, vicdana veya mantığa dayanan adalet. 3/14

intihā (a) : Nihâyet bulma, sona erme 20/3

intihāb (a) : Seçme, seçilme, seçim 9/2

irād (a) : Getirme 164/7

irādet (a) : İrâde, dileme 100/4

irādet-i hazīne (a) : Hazine dileme 100/4

irsāl (a) : Gönderme 11/11

irtikāb (a) : Kötü bir iş işleme 166/19

isti' dāt (a) : Kabiliyet 156/19

isti' fā (a) : Affını isteme 71/33

isti' fā-yı kusur (a) : Özür dileme 71/33
istiğfār (a) : Allah'tan, günahın bağışlanmasını isteme 58/4
istiğnā (a) : Aza kanaat etme 11/25, 134/24
istihzā (a) : Biriyle eğlenme, alay etme 108/27, 109/1, 148/11
işret (a) : İçki içme 29/13
iştibāh (a) : Şüphe etme 156/10
i' tikâf (a) : Bir yere kapanıp ibâdetle vakit geçirme 27/26
ittifak (a) : Birleşme, uyuşma, sözleşme 10/7, 42/14, 178/17
ittikā' (a) : Allah'tan korkma 173/22
izâle (a) : Giderme, giderilme, yok etme 199/20

K

kā'im-makām (a) : 1. Birinin yerine geçen, yerini tutan, kaymakam 5/5
kābîn (a) : Güveğinin geline verdiği ağırlık, para, eşya 133/14
Kadīm (a) : Eski 22/12, 31/17, 35/33, 36/29, 36/31, 71/12, 74/26, 88/24, 94/27, 118/29, 127/17, 162/3
kādir (a) : Kudret sahibi, kudretli, kuvvetli, güçlü 2/15, 7/24, 72/14, 103/2, 103/12, 103/22, 105/3, 106/6, 108/25, 109/22, 125/25, 128/7, 155/19, 184/20
kahr (a) : Zorlama, çok kederlenme, çok üzüntü duyma 196/15
kaht (a) : Kıtlık 190/13
kalenderān (f) : Dervişler 192/3
kāl-u kıl (f) : Dedikodu 169/33
kamçı : Bir ucuna ip, deri vb. bağlı vurma, dövme aracı 53/15
kanğı : Hangi 29/4
kāni (a) : Kanâat eden 109/3
karz (a) : Ödünç verilen veya alınan şey, borç 82/15 , 100/4 , 181/4 , 181/7
kasem (a) : Yemin, and 3/22

kasîr (a) : Kısa, boysuz 17/14

kav- : Kovmak 106/17

kazâ (a) : Olacağı ezelden Cenâb-ı Hak tarafından takdîr olunan şeylerin vukûa gelmesi 190/25

kâzib (a) : Yalancı 140/32

kaziyye (a) : İş, husus, madde; teklif, önerme 139/9

kefil (a) : Kefalet eden, kaçındığı takdirde birinin borcunu ödemeyi, birinin bir şeyi yapması gerekirken/ yapmadığı takdirde o işi yapmayı kendi üstüne alan kimse 100/32

kelâm (a) : Söz 4/33

kelb (a) : Köpek 101/27

kemâl (a) : Olgunluk, yetkinlik, tamlık, eksiksizlik, en yüksek değer, mükemmellik, değer, baha, bilgi, fazîlet 3/28

kerâmet (a) : 1. kerem, bağış 6/5, 70/5

kerem (a) : Asalet, asillik, soyluluk, cömertlik, el açıklığı, lütuf, bağış, bahşiş 4/9

kerîm (a) : Kerem sahibi, cömert, verimcil, eli açık, ulu, büyük 2/21

kesek : Saban veya belin çıkardığı iri toprak parçası 44/4

kıyâs (a) : Bir şeyi başka başka bir şeye benzeterek hüküm verme, bu yolda verilen hüküm, bir tutma 4/26

kifâf (a) : Yaşayacak kadar rızık 107/7

kisvet (a) : Elbise 165/13

Kîş : Hindistan yakınlarında küçük bir ada 100/28

kîş : Kış için kurutulan yağsız tuzlu yoğurt 169/13

koçmak: Kucaklamak, kucaklaşmak, sarılmak 141/17

köten: Pulluk, büyük saban. 19/28

kubûr : Kürek kemiklerinin çıkıntılı yerleri 169/15

kudret (a) : Kuvvet, takat, güç, Allah'ın ezeli gücü, varlık, zenginlik, yapısı, ehliyet, kabiliyet 3/8

kudüm (a) : Uzak bir yoldan, uzak bir yerden gelme; ayak basma 135/19

kul (a): İnsan, kişi, kul 2/12 , 4/11

Kur'ân (a) : Muhammed'e inen kutsal kitap 5/31, 117/5, 125/3, 191/12,

kurrâ (a) : Kur'ân'ı, yedi kırâat ve on rivâyet dâhilinde okuyan üstad hâfızlar 152/16

kusûr (a) : Eksiklik, ayıp, suç, kabahat, ihmal, tedbirsizlik 2/12, 4/11

kutb (a) : Bir mevzuda geniş bilgisi ve salâhiyeti olan kimse. 7. Bir grupun, bir kavmin başı, ulu'su, büyüğü 895/4

küffâr (a) : Kâfirler, hak dînini inkâr edenler 100/8

kûs (f) : Eski savaşlarda, alaylarda deve veya araba üstünde taşınarak çalınan büyük davul 161/30

kûs-i harb (f) : Savaş davulu 186/17

L

lâ havle (a) : Bir sıkıntı, bir belâ vukuunda sabrın tükendiğini göstermek için söylenir 131/18, 154/13,

la'î Bedahşân () : Bedahşân yakutu 183/14

lağv (a) : Faydasız, beyhûde, boş 84/1

lâşe (a) : Leş 179/12, 180/6,

lâ-ya' kıl (a) : Dalgın, bihoş 73/12

lâyık () : Yakışan, yaraşır, yakışık 3/14, 31/19, 34/9, 43/22, 51/20, 54/24, 57/28, 58/8, 80/27, 84/13, 99/17, 100/24, 113/10, 127/26, 131/4, 131—22, 155/17, 160/16, 177/15, 177/29

libas (a) : Elbise 60/4, 84/16, 151/4

likâ (a) : Yüz, çehre 128/31

liyâkat (a) : Lâyık olma, değerlilik, yararlık. 2. Hüner, fazilet 36/1, 192/10

lûtf (a) : Hoşluk, güzellik, iyi muamele, iyilik 4/9

M

mağrib (a) : Batı 57/1

mağrur (a) : Gururlu 174/14

mahal (a) : Yer 6/30, 10/8, 10/16, 12/22, 13/26, 14/27, 19/19, 22/18, 30/5, 36/23, 38/11, 39/3, 40/6, 48/1, 59/1, 62/30, 64/10, 69/30, 81/23, 100/31, 105/27, 106/19, 108/13, 109/19, 110/13, 112/20, 118/29, 121/5, 123/14, 123/19, 133/25, 141/7, 146/17, 154/32, 155/18, 156/15, 158/11, 172/28, 189/8,

mahbes (a) : Hapishâne 131/26

mahbüb (a) : Muhabbet olunmuş, sevilmiş, sevilen, sevgili 5/20, 10/5, 14/7, 70/15, 79/5, 106/9, 106/17, 123/17, 125/8, 126/18, 127/24, 128/16, 129/12, 130/25, 132/8, 135/32, 136/4, 139/14, 139/27, 139/27, 141/17, 142/20, 144/17, 157/25, 166/29, 167/2, 167/6, 187/5, 189/18

mahcüb (a) : Utanan, utanmış, utangaç 4/6

mahfûz (a) : 1. Hıfz olunmuş, saklanmış. 2. Korunmuş, gözetilmiş 5/32, 164/19, 166/10

mahrum (a) : Bahtsız, nasipsiz. 2. istediğini, dilediğini elde edemeyen 2/22

mâh-rû (f) : Ay yüzlü 130/30

mahsûs (a) : Husûsileşmiş, başkasında bulunmayan, yalnız bir kimseye ait olan, birine ayrılmış olan, lâyıf, ayrı, mustakil, başlı başına, husûsi olarak, özel, bilhassa 2/1

mâ'iyet (a) : 1. Beraberlik, arkadaşlık. 2. Bir büyük me'mûrun emri altında bulunma 5/25, 111/20

Makbûl (a) : 1. kabul olunmuş, alınmış, alınan. 2. beğenilen, hoş karşılanan, geçer 5/1, 5/22, 10/8, 11/28, 16/8, 22/9, 23/11, 26/3, 44/13, 82/21, 105/25, 117/30, 140/26, 150/27, 157/25, 176/22, 185/19, 192/13

Makhūr (a) : 1. Kahrolmuş, mağlûb olmuş, bozguna uğratılmış, yenilmiş. 2. Allah'ın gazabına uğramış 5/30

māl (a) : 1. bir kimsenin tasarrufu altında bulunan değerli ve gerekli şey. 2. varlık, servet. 3. para, nakit, gelir 23/14

mālik (a) : Sahip, bir şeye sahip, bir şeyi olan 3/24

mâ-melek (a) : Nesi varsa, varı yoğu, olanı biteni; olanca şey 151/6

mansıb (a) : Memuriyet, makam 23/32, 32/2, 33/32, 37/10, 41/18, 44/13, 52/20, 57/12, 72/26, 75/21, 75/27, 75/31, 97/23, 140/7, 151/28, 167/28, 174/2,

maraz (a) : Hastalık 145/17

ma'rifet (a) : herkesin yapamadığı ustalık, her şeyde görülmeyen hususiyet, ustalıkla yapılmış olan şey, 2. Bilme, biliş. 4/14

maslahat (a) : İş, emir, husus, madde, keyfiyet 9/19, 16/10, 54/16, 134/18, 140/28, 181/31,

maşrık (a) : Doğu 57/1

ma'şuk (a) : Sevilen, sevilmiş 4/18

matbū' (a) : Hoş, güzel 25/8

mazarrat (a) : Zarar, ziyan; zarar verme, dokunma 19/20

me'būn : Alçak, rezil 96/1

mebnī (a) : 1.Bina olunmuş, yapılmış, kurulmuş. 2. Bir şeye dayanan. 3. ...den dolayı, ...den ötürü 5/1

mecma' (a) : Toplantı yeri, meclis 12/16

mecruh (a) :) Cerh olunmuş, yaralanmış 110/26, 196/2

Mecūsī (a) : Mecūs dininde bulunan, ateşe tapan, kimse veya mecūs dīnine mensup, bu dinle ilgili 2/22

medār (a) : Bir şeyin döneceği, devredeceği, üzerinde hareket edeceği yer, etrafında dönülen nokta 163/23

mefhar (a) : Fahirlenme, övünme, övünmeye sebep olan, övünmeyi gerektiren 3/15

mehâbet (a) : Ululuk 177/4

meks (a) : Durma, bekleme, bir yerde kalma, eğlenme 6/13

melâmet (a) : Ayıplama, kınama, azarlama, çıkışma 31/15, 37/17, 69/24, 123/3, 140/30, 141/1, 156/4, 182/8

melekü'l bâl (a) : Gönül meleği 47/17

melekü'l mevt (a) : Azrâil 8/29

melûl (a) : Bıkmış, usanmış, bezmiş 201/16

memlûc (a) : Dolu 10/15

menâhî (a) : Haram olmuş, yapılması şer'an menedilmiş şeyler 170/30

menâl (a) : Nâil olunan, sahip olunan, ele geçirilen şey 171/1

menc (a) : Yasak etme, bırakmama, durdurma, esirgeme, vermeme, önleme 7/14, 73/23, 86/10, 92/27, 130/28, 170/13, 188/20

menfur (a) : Nefret edilen, iğrenç 167/28

menhiyyât (a) : Dînin yasak ettiği şeyler 71/6, 167/3

menhûs (a) : Yılan, akrep gibi hayvanlar tarafından sokulmuş 175/16

merbût (a) : Bağlanmış, bağlı 156/27

mergûb (a) : Beğenilen, istenilen, sevilen 157/14

merkeb (a) : Eşek 41/3

merzûk (a) : Rızklanmış, nzkı verilmiş, bahtiyar, mutlu 2/22

mesîre-gâh (a) : Mesire yeri 10/7

mesrûr (a) : Memnun, sevinmiş

meşhûr (a) : Sihirlenmiş, sihire uğramış, büyülenmiş, büyülü gibi tutkun 5/15

metâc (a) : 1. Satılacak mal, eşya. 2. Sermâye, elde bulunan varlık 100/31, 108/21, 162/21, 183/3, 13/26, 83/13, 88/27,

metânet (a) : metinlik, sağlamlık, kuvvetli olma, dayanıklılık 110/29, 188/14,

mevcûd (a) : Var olan, bulunan, hazır olan, hazır bulunan 2/5

mezbele (a) : Süprüntülük, süprüntü dökülen yer 186/19

mezīd (a) : . artma, arttırma, çoğalma 153/5

miftāh (a) : Anahtar 167/28

miknet (a) : Kuvvet, kudret, güç 99/9

mīrās (a) : Ölenin hısımlarına veya kanunen verilmesi gereken kimseye bıraktığı mal, mülk, para 152/18

miskāl (a) : Yirmi dört kırıtlık bir ağırlık ölçüsü 104/20

miskin (a) : Âciz, zavallı, becereksiz, hareketsiz 5/14

mizāc (a) : Huy 193/8

mu'āvenet (a) : Yardım, yardım etme, yardımcılık 21/31, 35/29, 70/10, 74/30, 100/4, 108/23, 111/6, 111/32, 113/21, 146/3, 180/25

mu'ayyen (a) : Belli, belirli 42/3

mu'ciz (a) : Acze düşüren, kimsenin yapamayacağı yolda olan 193/1

muğaylan : Dikenli bir çöl ağacı 65/6

muhabbet (a) : Sevgi 5/10

muhakkik (a) : Gerçeği arayıp meydana çıkaran; soruşturucu 158/31

muhāl (a) : Mümkün olmayan 104/30

muhāletet (a) : Dostluk 70/13

muhālif (a) : 1. muhalefet eden, aykırılık gösteren, uymayan, uygun olmayan 102/3, 128/22, 132/14

muhānet (a) : İhânet eden, hâin, alçak 154/2

muhātara (a) : Tehlike 151/30

muhāvere (a) : Karşılıklı konuşma 9/23

muhbir (a) : Haber veren, haberci 3/20

muhbir-i sādık (a) : Sādık haberci 3/20

muhibb (a) : Seven, sevgi besleyen, dost 5/29, 80/12, 85/31

muhik (a) : Haklı, doğru 168/23

muhill (a) : Dokunan, sakatlayan, bozan 48/31

mu'în (a) : İâne eden, yardımcı 2/19, 5/5

mu' tâdî (a) : Alışılmış 195/7

mu' teber (a) : Hatın sayılır, saygın 117/2

mu' tekif (a) : Bir ibadethaneye çekilip namaz, niyaz ve ibâdetle meşgul olan 4/10

mu' terif (a) : İtirâf eden, kendi kusur ve kabahatini gizlemeyerek söyleyen, anlatan 2/13

mukâbil (a) : Karşı karşıya gelen, bir şeyin karşısında bulunan, bir şeye karşı, bir şeye karşılık yapılan 2/6

mukâtele (a) : Birbirini öldürme, vuruşma, savaş 184/9

mukırr (a) : Doğruyu söyleyen 44/15

muktedir (a) : İktidarlı, gücü yeten, becerebilen 166/19, 200/7

muktezâ (a) : 1. İktizâ etmiş, lâzım gelmiş. 2. Kânun icâbına göre yazılan yazı, derkenar 100/18

murâfaa (a) : Mahkemeye verme; mahkemeye getirtme; duruşma, yüzleşerek mahkeme olunma 160/5

musannif (a) : Kitap yazan, müellif 201/25

musaykala (a) : Cilâlı, parlak, yaldızlı 151/20

muslih (a) : İslâh eden, iyileştiren, düzeltici, arabulucu 153/30

muşta (a) : Parmağın biri bükülüp sivrilterek vurulan yumruk 122/24

mutasaddı' (a) : Dağılan 25/11

mutasavver (a) : Tasavvur edilmiş, tasarlanmış, düşünülmüş 134/9

muttakî (a) : 1. İttika eden, sakınan, çekinen. 2. Allah'tan korkan 29/3, 60/13, 60/21, 66/10, 66/14, 122/26

muttasıl (a) : Aralıksız, hiç durmadan, kavuşan 95/20, 132/12, 180/33

mutte' iz (a) : Nasihat dinleyen 196/26

muvâda' a (a) : 1. Düşmanlığı bırakıp barışma. 2. Bırakma, terketme 136/5

muvâfakat (a) : Uyuma, uygunluk 69/11

muvâfik (a) : Uygun 9/24, 39/29, 59/22, 86/12, 102/7, 136/27, 172/32

muvaahhid (a) : Allah'ın birliğine inanan 199/16

mübâhase (a) : Bir iş hakkında iki veya daha çok kimse arasında edilen söz, konuşma 117/2

mübtedî (a) : Bir şey öğrenmeye yeni başlayan acemi 25/23

mücânebet (a) : Bir şeyden sakınma, çekinme, çekilme, uzak durma 180/16

mücâzât (a) : Bir suça karşı ceza çektirme 131/28

mücmel (a) : Kısa ve öz sözle anlatılmış 12/16

müdâvemet (a) : Devam eden 13/6

müellif (a) : Kitap yazan 201/3

müferrih (a) : Ferahlık veren, iç açıcı 10/8

müflis (a) : İflâs etmiş, parasız 185/7, 191/8, 167/20, 181/2

mühlik (a) : Helak eden, öldüren, öldürücü 67/15

mükedder (a) : Bulandınmış, bulanık 30/4, 47/11, 74/24, 74/25, 85/16, 93/19, 99/3, 109/1, 136/23, 152/25, 156/3, 186/5, 195/30, 197/21

mükerrem (a) : Muhterem, aziz, sayın, saygıdeğer 157/14

mükrim (a) : İkramcı, ikram eden, edici; ağırlayan, ağırlayıcı; misâfirsever 58/1

mülâhaza (a) : Düşünce 13/18, 29/17, 127/30, 185/19, 185/20

mülâhham (a) : Şişman 103/29

mülâki (a) : Buluşan, kavuşan; görüşen 178/1

mülâyemet (a) : Yumuşak huyluluk, yavaşlık 44/16, 109/19, 117/19, 176/5, 193/31

mülâyim (a) : Yumuşak huylu 107/2, 130/19, 177/5

mülâzemet (a) : Bir yere veya kimseye sımsıkı bağlanma 115/22

mülevves (a) : Telvîs edilmiş, kirli, pis. 2. İntizamsız, kaşık 100/7, 140/19, 167/11

mülk (a) : Dükkân, arazî gibi taşınmaz ve gelir getiren mal 4/31

münâcât (a) : Allah'a dua etme, yalvarma 198/25

münâsebet (a) : İlgi, yakınlık, bağ 34/32

münâsib (a) : Uygun, yerinde 8/12, 14/33, 28/21, 30/24, 34/27, 35/13, 35/17, 42/13, 43/32, 45/1, 56/22, 69/25, 70/4, 78/22, 78/28, 83/7, 103/27, 108/2, 109/14, 112/1, 140/17, 143/25, 150/7, 175/1, 176/9, 185/17

münevver (a) : Nurlandırılmış, parlatılmış, aydınlatılmış 63/24, 116/4, 149/18, 166/29, 197/7

münezzeh (a) : Tehzîb olunmuş, düzeltilmiş, yoluna koyulmuş 4/28

münşecât (a) : Kaleme alınan şeyler, nesir yazılar, mektuplar 5/2

müntehi (a) : nihayet bulan, sona eren, biten 155/16

müntesib (a) : İlgisi olan 157/8,

müntic (a) : Sonuç veren 188/21

mürebî (a) : Terbiye eden 12/9

mürsel (a) : Gönderilmiş 63/9

müsāvāt (a) : Eşitlik 177/7

müsāvī (a) : Eşit, denk 16/22

müsellim (a) : Teslîm eden, veren 5/27

müskir (a) : Sarhoş eden, sarhoşluk veren 154/25

müsmir (a) : 1. Netîce veren, netîceli. 2. Faydalı, verimli 189/20

müstağrak (a) : Batmış 71/6

müsteân (a) : Kendisinden yardım beklenen

müstecâb (a) : Kabul olunmuş 28/23

müstened (a) : Delil, dayanak 3/24

müstevli (a) : Yayılan, her tarafı kaplayan 145/15

müşâbehet (a) : Benzeyiş, benzeme 34/32

müşâvere (a) : Danışma, bir iş üzerinde konuşma 19/21, 185/6,

müşfik (a) : Şefkatli, merhametli 36/30

müşg (f) : Misk 5/21, 104/29

müşir (a) : Emir ve işâret eden 12/8

mütâbaat (a) : İttibâ etme, birine tâbi olma, arkasından gitme, uyma 5/12

mütâla‘a (a) : Okuma, tetkik 11/25

mütedeyyin (a) : Dîne bağlı 35/6

müte‘allin (a) : Taallün eden, alenî, aşikâr, meydanda olan 5/27

mütehâvin (a) : Bir işi mühimseyemeyen, işinde gevşek ve kayıtsız davranan 191/14

mütehayyir (a) : Hayrette kalan, şaşmış, şaşırmış 4/13

mütekellim (a) : Konuşan 11/10

müteneffir (a) : Nefret eden 177/5

müteveccih (a) : Bir tarafa yönelen 10/22

müyesser (a) : Kolayı bulunup yapılan, kolay gelen, kolaylıkla olan 57/4, 59/5, 110/24, 141/15, 164/18

müzeyyen (a) : Süslenmiş 89/33

müznib (a) : Günah, suç işleyen, suçlu 3/30

N

nâ-becâ (f) : Yersiz, yolsuz, yerinde değil, münasebetsiz, uygunsuz 2/19

nâ-bedîd (f) : Görünmez, bellisiz, kayıp 135/13, 180/4

nâ-bekâr (f) : 1. İşsiz, işe yaramaz. 2. Haylaz, yaramaz, hayırsız 100/1

nahl (a) : Hurma ağacı 3/9, 6/4

nahl-i bâlâ (a) : Yüksek hurma ağacı 3/9

nahs-ı tâli‘ (a) : Tâlihın uğursuzluğu 180/24

nahv (a) : Yön, taraf, cihet 135/10

nâm (a) : İsim 11/11

nâmûs (a) : Kanun, nizam, ar, edep, haya, ırz, temizlik, doğruluk 2/ 18

nâ-puhte (f) : Pişmemiş, ham 64/20

Nasrānī (a) : Hıristiyan 2/22, 21/23, 100/14

nāşī (a) : Ötürü, dolayı, sebebiyle 128/8

nâzır (a) : Bakan, gözeten 201/24

nebât (a) : Topraktan biten, çıkan her türlü şey, bitki 3/4

nedâmet (a) : Pişmanlık 13/14

nekbet (a) : . Tâlihsizlik, bahtsızlık 156/1

nev' (a) : Çeşit, tür 70/7, 140/16

nevl (a) : 1. Bahşış 2. Navlun, gemi kirası, yolcuların verdiği vapur parası 109/15

nev-rûz (f) : Yeni gün, Güneş'in koç burcuna girdiği gün olup rûmi martın dokuzuna rastlar, İlkbahar başlangıcı ve Celâli takvimine göre yılbaşısıdır. 3/5

ni' met (a) : İyilik, lütuf, ihsan, azık, yiyecek içeceğe dâir şeyler, ekmek, saadet, mutluluk 2/2, 2/5, 2/6, 2/17

ni' met-i suğrâ (a) : Daha (pek, en, çok) küçük nimet 2/16

nifak (a) : Münafıklık, iki yüzlülük, ara bozukluğu, bozuşukluk 109/24

nişâne (f) : iz, alâmet, belirti 3/22, 4/17

nişân-gâh (a) : Nişan tahtası, hedef yeri 44/7, 48/26, 114/17, 151/3

nukûş (a) : Nakışlar, resimler 104/6

Nusret (a) :) 1. Yardım. 2. Allah'ın yardımı. 3. Başarı, üstünlük 6/3

nutfe (a) : Döl suyu 137/3

nüzûl (a) : İnme 191/11

Nûh (a) : Nuh Peygamber, Kur'an'daki kronolojik sıraya göre yirmibeş peygamberin baştan üçüncüsü 3/26

Ö

öner- : Geçmek, ileri gitmek 143/18

öZR (a) : Bir kusur veya suçun hoş görülmesini gerektiren sebep, suçun bağışlanması 2/13, 13/5, 115/9, 138/3

P

pāk (a) : Temiz, arık 14/32, 17/15

paysın- : Bir işe önem vererek, istekle ve özenle başlamak 175/7

pāyvānd : Ayakbağı 162/27

peder (f) : Baba 43/31

pejmürde (f) : Eski püskü, yırtık 200/17

penīr (f) : Peynir 149/20

perişān (f) : Dağınık, karışık 3/30

perişān-ı zaman (f) : Dağınık zaman 3/30

pervāne (f) : Geceleri ışığın etrafında dönen küçük kelebek 4/21

perverd-gār (f) : Besleyici, terbiye edici, rızıklandırıcı"Allah 4/9

pīr (f) : Yaşlı 13/16, 17/3

pūr (f) : Dolu 70/17

pūlād (f) : Çelik 100/9

R

Rabb (a) : Allah 4/4

rabt-ı kalb (a) : Gönül bağlama 16/18

rāci' (a) : Geri dönen 172/24

rahvān : Atın koşar adım gitmesi, yola koyulmak 181/24

raiyyet (a) : Bir hükümdar idaresi altında bulunan ve vergi veren halk. 152/26

rāyiha (a) : Koku 5/19

ref' (a) : Kalkındırma, yüceltme, yukarı kaldırma, lağvetme, kaldırma, hükümsüz bırakma 3/33, 5/29, 135/5

refik (a) : Arkadaş, yoldaş 10/20, 33/8, 35/19, 59/22, 60/19, 60/26, 66/22, 72/31, 73/17, 73/27, 84/4

rekāket (a) : Gevşeklik, zayıflık, dermansızlık 111/7

rençper (f) : Ağır işlerde bulunan 99/17
re'y (a) : Fikir, düşünce 160/9
rızāen li-llāh (a) : Allah rızası için 187/31
rızk (a) : Yiyecek içecek şey, Allah'ın herkese bahşettiği nîmet 2/19
rızk-ı mu'în (a) : *Yardımcı rızık* 2/19
riyāset (a) : Reislik, başlık, baş olma, başkanlık.
ruhsār (a) : Yanak 20/19
rū (f) : Yüz 130/1, 130/15, 130/30,
rū-be-rū (f) : Yüzyüze 184/26
rūz-ı kıyāmet (a) : Kıyāmet günü 161/21

S

sabā (a) : Gün doğusundan esen hafif ve lâtif rüzgâr 3/1
sādıkāne (a) : Sâdik olana yaraşır yolda 5/10
sādır (a) : Çıkan 153/1
sa'y (a) : Çalış, çabalama, gayret, emek 105/3
safā (a) : Gönül şenliği, kedersizlik, neşe, zevk, eğlence 170/11
sāfi (a) : Temiz, hâlis, katkısız, karışık olmayan 174/30
sāfi-i zamīr (a) : Temiz kalpli 174/30
sahā (a) : Cömertlik, elaçıklığı 155/16
sahtiyān (f) : Boyanmış ve cilâlanmış deri 86/26
sāil (a) : Dilenci 100/7
sakīl (a) : Sıkıntılı, can sıkın, çirkin 132/10
salābet (a) : Katılık, sağlamlık 140/2
salavāt (a) : Hz. Muhammed'e ve Onun soyundan gelenlere okunan dua 3/19
sālim (a) : Sağlam 151/30

savāb (a) : Doğruluk, dürüstlük; doğru hareket, doğru davranış, doğru düşünce
159/32

savı- : Soğumak 129/18

savt (a) : Ses 121/11

sayha (a) : Bağırma 138/29

sebat (a) : Yerinde durma, kımıldamama, sözünden, kararından vazgeçmeme 174/5

sebk (a) : İleri geçme, ilerleme 148/18

selek : 1. Eliaçık, cömert. 2. Savurgan, tutumsuz, düzensiz 77/24

serīr (a) : Taht 155/12

ser-mest (f) : Fazla sarhoş 126/25

ser-pençe (f) : Güçlü kuvvetli kimse 149/19

serrāc (a) : Saraç 9/16

se-şeş (f) : Tavla zarının üzerindeki üç altı nokta 198/20

se-yek (f) : Tavla zarının üzerindeki üç tek nokta 198/20

sıklet (a) : Ağırılık, yük 30/9

sinn (a) : Yaş 23/14

sīt (a) : Ün, iyi şöhret 186/14

sükūt (a) : Susma, söz söylememe 9/2, 9/18, 9/20, 13/21, 15/7, 25/30, 36/31, 54/17,
54/26, 69/2, 73/14, 106/20, 115/20, 115/21, 118/12, 174/28, 181/30, 182/10,
182/15

sūfi (a) : Tasvvuf ehli 58/30

sū-i zann (a) : Kötü fikir besleme, kötü sanma 131/2

Ş

şābb (a) : Genç, delikanlı; yiğit 130/1

şāh (f) : Pâdişâh 5/6

şāhān (a) : Şahlar 100/5

şākird (f) : Talebe 85/8, 191/8

şāmīl (a) : İçine alan, kaplayan, çevreleyen 2/16

şān (a) : Şan, şöhret, ün 100/5

şān-ı ālī (a) : Şanı yüce 100/5

şāyān (a) : Yakışır, yaraşır, değer 100/6, 30/27, 36/11, 80/29,

şāyeste (a) : Yakışır, yaraşır; uygun 7/19

şefāat (a) : birinin suçundan geçilmesi veya dileğinin yerine getirilmesi için edilen aracılık 3/18

şeh (f) : Pâdişâh 5/6

şehvet (a) : Aşırı istek, nefsin meyli ve arzusu 56/2, 60/12, 88/5, 130/27, 180/16, 187/29, 200/9

şek (a) : Şüphe, zan, tereddüt 118/27

şekvā (a) : Şikâyet, hoşnutsuzluk 91/3

şemme (a) : Bir kere koklama 3/17

şerāit (a) : Şartlar 135/18

şerāit-i lâzime (a) : Gerekli olan şartlar 135/18

şer' iyye (a) : Şeriata âit, şeriatla ilgili; şeriata uygun 170/2

şerīf (a) : Şerefli, mübarek, kutsal, soylu, temiz. 3/15

Şerm-sār (f) : Utangaç 4/10

şire (f) : Süt 3/8

şu' ā (a) : Işın 11/17

şükr (a) : Görülen iyiliğe karşı gösterilen, memnunluk, minnettarlık 2/2, 2/6, 2/8, 2/9, 2/10

şükûfe-zār (f) : Çiçek bahçesi 15/1

T

tā' diye (a) : Ödeme, borç verme, eda etme 100/5

ta' accüb (a) : Şaşırıp kalma 22/23, 185/31, 186/1

ta' am (a) : Yemek, aş 18/26, 18/28, 101/31

tā' at (a) : Allah'ın emirlerini yerine getirme, ibâdet 2/1

tab' (a) : Tabiat, huy, yaradılış 102/6, 128/22, 201/16, 36/4, 59/18, 73/31, 94/13

tahassür (a) : Çok istenilen ve ele geçirilemeyen şeye üzülmeye 169/10

tahassus (a) : Husûsî ve mahsus olma 36/3

tahkîk (a) : Doğru olup olmadığını araştırma, doğru olup olmadığını meydana çıkarma, doğru, gerçek 4/3, 6/2, 45/6, 104/2

tahkîk-i dünyâ (a) : Dünyanın gerçeği 6/2

tahsîl (a) : Hâsıl etme, edilme, ele geçme, geçirilme 172/14

tahsîn (a) : 1. Güzel bulup takdîr etme, beğenip alkışlama. 2. Güzelleştirme, güzel kılma 5/9

taksirât (a) : Kusurlar 13/7

takvâ (a) : Allah korkusuyla dînin yasak ettiği şeylerden kaçınma 88/10, 123/8, 173/19

takviye (a) : Kuvvetlendirme 173/16

tâli' (a) : Kader, kısmet, tâlih 23/31, 180/24, 197/19

tama' (a) : Doymazlık, çok isteme, aç gözlülük 62/1, 109/5, 109/8, 109/9, 114/25, 114/26, 165/17, 166/1, 168/22, 179/13, 189/14, 193/33

tama' kâr (a) : Aç gözlü, cimri 180/8, 189/14, 191/27

tard (a) : Kovma, sürme, uzaklaştırma 30/26

tarîk-i müstakim (a) : Doğru yol 196/20

tasadduk (a) : Sadaka olarak verme 75/16

tasnif (a) : Sınıflama 10/28

taşra : Dışarı 157/32

tavîl (a) : Uzun 17/14

tebdîl (a) : Değiştirme 125/30

tebȳiz (a) : Beyazlatma 11/9

tecevv̄uz (a) : Yapılmasını uygun görme 12/21

tecv̄iz (a) : Câiz görme, görülme, izin verme, verilme 12/21

te'dīb (a) : Terbiye etme 196/20

te'ehh̄ul (a) : Evlenme 150/30

te'ess̄uf (a) : Eseflenme, kederlenme, tasalanma; acıma 7/3

te's̄ir (a) : İşleme, dokunma; içe işleme 73/26

ted̄arik (a) : Araştırıp, bulma 185/22

tef (a) : Sıcaklık 159/18

tefekk̄ur (a) : Düşünme, zihin yorma, düşünülme 7/2, 8/12, 123/5, 125/24, 182/12,

temk̄in (a) : Ağır başlılık 181/19

ter ü t̄aze (f) : Pek lâtif, pek körpe 200/18,

tereke (a) : Ölen kimsenin bıraktığı şey 154/21

tesmiye (a) : Adlandırma, isim verme 28/21

tesv̄il (a) : Fena bir şeyi güzel göstererek aldatma 194/31

tev̄âfuk (a) : Uyuma, uygun gelme 15/1

tevbe (a) : Tövbe, işlenmiş bir günah veya suçun bir daha işlenmeyeceğine dâir verilen söz 3/31

tevc̄ih (a) : Rütbe verme 18/24

tevecc̄uh (a) : 1. Çevrilme, yönelme, doğrulma. 2. Bir yere doğru hareket etme. 3. Güler yüz gösterme, yakınlık duyma, hoşlanma, sevgi 5/14

tıfl (a) : Çocuk 79/5

til̄âvet (a) : Kur'ân/ı, güzel sesle ve usûlüne göre okuma, okunma 5/31

t̄iz (f) : Tez, çabuk 74/23, 126/26, 155/28, 181/9, 183/29

tomruk : 1. Kütük, ağaç kütüğü. 2. Eskiden esirlerin ve mahpusların ayaklarına takılan kütük 166/17

tüv̄ânâ (f) : Güçlü kuvvetli 187/15

tūr : 1. Gelir, kazanç, verim 2. Delikanlı genç 103/4, 103/8, 103/9

tūti (f) : Dudu, papağan cinsinden taklit yapan bir kuş 131/7, 146/12

U

‘ubūdiyyet (a) : Kulluk 2/14

‘ubūs (a) : Somurtkanlık 95/12

‘ūd (a) : 1. Öd ağacı, 2. Tütsü 147/27

‘uhde (a) : Söz verme, bir işi üzerine alma, vazife, birinin üzerinde bulunan iş, yapma, becerme, sorumluluk 2/8

‘ukala (a) : Akıllılar, akıllı olanlar 107/8, 160/9, 169/2, 173/30, 173/31, 185/17, 190/23, 192/19, 200/11,

‘ulemā (a) : Âlimler, ilim sahipleri, bilginler 6/7, 80/15, 83/5, 94/16, 116/20, 117/1, 127/26, 130/25, 144/22, 151/12, 152/21, 162/29, 167/30, 187/20,

‘ulemā-yi āmilīn (a) : İlim, bilgisi gereğince hareket eden bilgili kimseler 6/7

‘ulvī (a) : Yüksek, yüce 177/27, 186/23

‘ulūhiyyet (a) : Allahlık sıfatı, Tanrılık vasfı. 54/31

‘ulūm (a) : İlimler, bilgiler 192/22

‘umūr (a) : İşler, hususlar 20/3, 32/10, 162/24

‘umūm (a) : Genel, herkesle ilgili olan 39/24

‘unf (a) : Şiddet, sertlik 84/30

‘unnāb (a) : Cehrigiller familyasından, yaprakları alması dizilişte, çiçekleri sarı, koyu kırmızı ya da siyah renkli eriksi tipte meyveleri olan ve yenen, 5-10 m kadar boyda, ülkemizin Marmara, Ege ve Akdeniz bölgelerinde kültürü yapılan bir tür 167/1

‘uryān (a) : Çıplak 29/18, 75/1, 88/10, 97/1

‘uyūb (a) : Ayıplar, kusurlar 5/16

‘uzlet (a) : Bir yana çekilip kendi kendine yaşama 13/5

Ü

ülfet (a) : Ahbaplık, dostluk, tanışma, tanışıklık 136/23

ümîd (f) : Umut, umma 27/11, 28/11, 50/4, 88/26, 98/4, 178/27, 192/27, 199/18

ümmet (a) : Bir peygambere inanıp bağlanan topluluk 142/27, 3/23, 11/21, 12/12

ünsiyyet (a) : Alışkanlık, ahbaplık, arkadaşlık 112/12, 125/8, 146/2

üserā (a) : Esirler, tutsaklar 167/6

üslûp (a) : İfâde yolu, biçim, usul 121/19

üstâd (f) : Usta, sanatkâr 48/4, 48/10, 48/13, 154/20

V

vâcib (a) : Terki câiz olmayan, yapılması gerekli, yapılması şer'an lüzumlu olan, farz derecesine yakın bulunan 2/6

vâcib-ül-vücûd (a) : Varlığı lüzumlu olan, Allah 3/3

va' d (a) : Söz verme, üstüne alma 11/7

vâkıâ-yı mukteziyye (a) : Gereken iş 8/32

vâkı' a (a) : Olmuş bir iş, gerçek 49/10, 56/4, 140/10

vâkıf (a) : Duran, ayakta duran 8/32, 38/10, 45/3, 179/2

vâki (a) : Vuku' bulan, olan, düşen; olagelen, rastlayan 128/15

vakt (a) : Vakit, zaman, saat, günün muhtelif saatleri, mevsim.

vakt-i bahar (a) : Bahar zamanı 3/7

varak-pâre (a.f) : Kağıt parçası 5/2

vâridât (a) : Gelir 24/11

vâris (a) : Mirasçı, kendine miras düşen 102/28, 171/17

vasf (a) : Nitelik 4/29, 13/3, 74/9, 96/5, 118/28

vâsil (a) : erişen, ulaşan, kavuşan 2/16

vefâ (a) : 1. Sözünde durma, sözünü yerine getirme. 2. dostluğu devam ettirme.

10/24, 146/19, 156/18, 157/30

vehm (a) : 1. Kuruntu, yersiz korku. 2. Şüphe, tereddüt 4/26

verâ (a) : Arka, geri, öte 197/19

vükelâ (a) : Vekiller 17/24, 36/10, 39/17, 74/18, 142/18

vukû' (a) : Olma, oluş, isâbet etme 113/25, 142/9

vüzerâ (a) : Vezirler 16/4

Y

yâkût (a) : Yakut, değerli süs taşı 181/21

yalman : Kılıcın ucu 110/2

yâr (f) : Dost 133/16, 138/3, 141/22, 155/10

yaraşık (f) : Uygun 147/26, 102/32

yâr-ı sâdık (f) : Gerçek dost 138/2

yarlığa- (a) : Affetme, merhamet etme 4/5

yed (a) : El 6/2

yed- Çekmek, yedekte götürmek 112/11

yevm (a) : Gün 157/7

yevm-i kıyâmet (a) : Kıyamet günü 157/7

yiğitlendir- : Cesaretlendirmek 177/17

Z

zabt-nâme (a) : Tutanak 100/32

zahme : Üzengi kayışı 68/30

zaht : Değneğin ucundaki çivi 150/30

zarûret (a) : Çaresizlik, muhtaçlık, yoksulluk, sıkıntı 9/27

zarûrî (a) : Mecburî, zorunlu, ister istemez olacak olan 5/12

zât (a) : Kendi 2/3

zell (a) : Yanılma, yanlış yapma 192/27

zemime (a) : Kötü hal ve hareket 41/9

zemm (a) : Yerme, kınama; ayıplama 168/9

zenb (a) : Günah, suç, kabahat 4/10

zenne (f) : Kadın 147/6

zerk (a) : Sofuların giydiği mavi cübbe 167/20

zıddiyet (a) : Zıtlık, karşıtlık 126/31

zill-ullah (a) : Allah'ın gölgesi, halîfeler, hükümdarlar için kullanılan büyükleme sözleri 6/28

zındık (a) : Âhirete inanmayan 187/6

zîrâ (f) : Çünkü, şundan dolayı ki 4/6

ziyâde (a) : Artma, çoğalma, artan, fazla kalan, çok bol, aşırı fazla 2/2

zulmet (a) : Karanlık 3/28

züll (a) : Alçalma, horluk, hakirlik 53/29

SONUÇ

Mülistân, Mehmed Said tarafından Sâdi-i Şirâzî'nin dünyaca ünlü Gülistan adlı eserine yapılan tercümelere biridir.

Eserde ahlak, terbiye, kanaat, gençlik, aşk gibi konulara değinilmiştir. Gülistan'ın telif sebebiyle başlayan metin, sekiz bâba ayrılmıştır.

XIX. yüzyıla ait eserimiz, matbu bir metindir. Sayfa ikiye bölünmüştür, bir kenarında Farsçası diğer kenarında Türkçe tercümesi bulunmaktadır. Eser mütercimim paralel metin planına sadık kalınarak Latin alfabesine aktarılmıştır.

Metin, şekil ve dil özellikleri bakımından oldukça farklı nitelikler taşımaktadır. Nazım nesir karışık halde tercüme edilmiştir. Farklı dillerde aynı anlama gelen kelimeleri seçmesi ve bunların ahenkli kullanımı mütercimim Türkçeye, Arapça ve Farsçaya hâkimiyetini ön plana çıkarmıştır.

Eser günümüz Türkçesi kurallarına büyük ölçüde uyum sağlamıştır. Ancak ses bilgisi yönünden incelendiğinde eserin zaman zaman bu uyumun dışına çıktığı görülmüştür. Bu duruma daha çok ünlü uyumlarında rastlanmaktadır.

Ünsüzler ve şekil bilgisi bakımından incelendiğinde ise bazı yerlerde Eski Türkiye Türkçesine ait gramer kâideleri yer almaktadır.

Eser hem edebi hem de tarihi açıdan oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Edebî yönden incelediğimiz eserin ilgililere bir nebze de olsa faydalı olacağını umuyoruz.

KAYNAKLAR

ALPGÜVENÇ, CAN, *Gülistan, Sadi'den Seçme Hikâyeler*, Papatya Yay.
Ankara, 1998.

BANGUOĞLU, Tasin, Türkçe'nin Grameri, Türk Dil Kurumu Yayınları,

CANPOLAT, Hülya, “*Sa‘di’nin Gülistan Önsözüne Yapılan Türkçe Şerhlerin Karşılaştırılmalı İncelenmesi*”, Basılmamış Doktora Tezi, İzmir, 2006.

DERLEME SÖZLÜĞÜ 1993, TDK. Yay., Ankara

DEVELLİOĞLU, Ferit 2002, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Aydın
Kitabevi, Ankara

EDEBİ ÂBİDELER “SADİ-İ ŞİRÂZİ NÜSHASI” Güney Matbaacılık ve
Gazetecilik, Ankara 1952.

ERCİLASUN, Ahmet B., *Gülistan Tercümesi Üzerine akaleler*, Dil-Destan-
Tarih-Edebiyat, Akçağ Yay.,Ankara, 2007.

ERGİN, Muharrem, *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul 2003.

EROĞLU, Niğdeli Hakkı, *Gül Suyu Gülistan Tercümesi*, Ötüken Yay.,
İstanbul 2000.

GÜLİSTÂN SADİ ŞİRÂZÎ, Derleyen : Ali Kemal, Pariltı Yay. İstanbul 2004.

GÜLİSTÂN, ŞEYH SA'Dİ, Risale Yay., İSTANBUL 1996.

İLAYDIN, Hikmet, Sadi, Hayatı, Sanatı, Eserleri, Varlık Yay., İstanbul 1954

KARTAL, AHMET, “*Sa‘dî-i Şîrâzî’nin Gülüştân İsimli Eserinin Türkçe Tercümeleri*”, Bilig, S. 16, Kazakistan, Kış-2001.

KİLİSLİ Rıfat, Gülüştân Tercümesi, Ali Nihat Tarlan’ın Bir Mukaddimesi İle Birlikte, İstanbul 1941.

ÖZKAN, Mustafa, *Mahmut b. Kâdî-i Manyas Gülüştân Tercümesi Giriş-İnceleme- Metin- Sözlük*, Ankara 1993.

ÖZKAN, Mustafa, Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2000.

REDHOUSE, S. James 1992, *A Turkish and English Lexicon*, Çağrı Yay., İstanbul

SEYF-İ SARÂİYİ, *Gülüştân Tercümesi*, Prof. Dr. Nafiz Uzluk’un önsözü ile birlikte, Ankara 1954

STEINGASS, F. 1930, *Persian English Dictionary*, Londra

ŞARK İSLAM KLASİKLERİ GÜLİŞTÂN SADİ, Meb Yay. 1991

ŞEMSEDDİN, Sâmi, Kâmus-ı Türki, Kapı Yay., İstanbul

ŞEYH SÂDİ-İ ŞİRÂZİ GÜLİŞTÂN, AHMET HALİT KİTABEVİ, 1946

TARLAN, ALİ NİHAT, “*İran Edebiyatı*”, Remzi Kitabevi, 1944

TİMURTAŞ, FARUK K., *Eski Türkiye Türkçesi, XV. Yüzyıl, Gramer-Metin- Sözlük*, İstanbul, 1994

TİMURTAŞ, FARUK K., *Osmanlı Türkçesi Grameri*, Alfa Yay. İstanbul 1997.

TÜRKÇE SÖZLÜK 1988, TDK. Yay., Ankara

TÜRKÇE-FARŞÇA SÖZLÜK, Prof.Dr. Mehmet Kanar, Say Yay., İstanbul 2008.

YENİ TARAMA SÖZLÜĞÜ 1983, TDK. Yay., Ankara

YILMAZ, Ozan, “*16. Yüzyıl Şârihlerinden Sûdî-i Bosnevi ve Şerhi Gülistan’ı*,” Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2008.